

SAMLADE SKRIFTER

I OBUNDEN STIL

AF

P. D. A. ATTERBOM.

SJUNDE DELEN.

II.

ÖREBRO,

ABR. BOHLIN, 1870.

LITTERÄRA KARAKTERISTIKER

AF

P. D. A. ATTERBOM.

SEDNARE BANDET.

ÖREBRO,
ABR. BOHLIN, 1870.

Hammer fund.

INNEHÅLL.

Tillägg.

EUPHROSYNE.

[Julia Nyberg.]

Dikter af Euphrosyne. Första bandet. Upsala, 1822.

(Svensk Litteratur-Tidning, 1823.)

I den stund rec. går att anmäla detta rika och dyrbara offer på svenska sånggudinnans altare af en skaldinna, hvars älskvärda genius redan genom de sista årgångarne af Poetiska Kalendern blifvit bekant och kär för poesiens vänner, anser han sig äga skäl att förut med några ord erinra dem om de trenne inhemska fruntimmer, som före henne intagit platser i skaldekonstens tempel. Det förhållande, hvaruti Euphrosyne står till sina företrädarinnor, skall gifva oss den tjenligaste anledning att med tillbörlig åskådlighet utmärka hennes ifrån deras ganska bestämdt afvikande riktning, och hänvisa på den grundton, hvarifrån det i hennes tonart individuella leder sitt ursprung. Desto lättare blir att utreda, i hvad egenskap detta är så beskaffadt, att vårt fäderneslands vitterhet, som redan med glada utsigter mottagit dess första upptäckt, har att påräkna någon betydlig vinst genom dess vidare utveckling. De trenne företrädarinnorna åter äro fru Nordenflycht, fru Lenngren och fru Widström.

Tvifvelaktigt kan vara, om ej fru Nordenflycht, nedtryckt af en för qvinnoskuldror alltför tung lärdomsbörda, egentligen började skrifva vers blott af den orsak, att en bland hennes samtidingar gängse åsigt fann det oförviskt, om en slik beläsenhet nöjde sig med att skrifva prosa. Visst är,

att hon först då, när hon stod på tröskeln af ungdomens yttersta gräns, lärde sig söka ämnen för sin konst annorstädes än vid bröllop, begrafningar och allehanda små tillfälligheter, der en i sig sjelf obetydlig och slappt uttryckt tanke kunde behaga genom den i hennes tid sällsynta inklädnaden af drägliga rim. Till denna högre insigt och lyftning förhjelpte henne det öde, att hon sent omsider — tyvärr alltför sent för sitt hjertas lycka — lärde känna kärlekens längtan, i hela den brännande kraft hvaraf denna lidelse är mäktig. Men då föremålet för hennes låga, i följd af hennes år, snille och rykte, motsvarade den med blotta vördnadens tillgifvenhet, blef lynnet af hennes sång, som nu ändteligen flöt ur hennes innersta känsla, ömsom en sentimental smäktning efter en framtid, hvars lockande roman var overkställbar, ömsom en halft konvulsivisk saknad af en ungdomsålder, hvars fröjder oåterkalleligt voro försvunna. Hennes inbillningsgåfva var icke fyndig nog att tillräckligt variera detta thema; dess sjukliga erformighet sökte tröst och färgor hos hennes erudition, och denna, mer pedantisk än rikhaltig, skakade sina vingars blyvigt äfven öfver den sista perioden af hennes författarlif. En gammal osed att vårdslösa språket, i skrifsätt och versbyggnad, följde henne dessutom, oaktadt en i de senare åren visserligen sorgfälligare uppmärksamhet, ända till slutet af banan; denna arfsynd, ärfd ifrån den rimmande «hedersgumman» Brenner, har fullbordat föråldringens pregel på de i våra fäders ungdomsdar ännu så vidtfrejdade «qvinliga tankespelen af Herdinnan i Norden.»

En skaldinna med alldeles motsatt natur och syftning var fru Lenngren. I snille tvifvelsutan långt den förra öfverlägsen, begåfvad med egenskaper att aldrig kunna nedflyttas från sitt utmärkta rum i vår vitterhets häfder, lider hon derigenom ingenting till sin ära, att ett opartiskt omdöme gifver henne just den som henne tillhör, och som derföre sannolikt förblifver den enda beståndande. Olika begrepp, dels om poesien i allmänhet, dels om den för qvinnor na-

turliga i synnerhet, föranleda till olika åsigter och fordringar; och dessa, liksom i mycket annat, ha också i afseende på fru Lenngren ännu ej hunnit att förlika sig. Förlikningen har sina ursäktliga svårigheter, så länge man å ena sidan exalterar sig derhän i sin beundran, att man — såsom icke längesedan stod att läsa i något af Stockholms dagblad — utropar henne för den yppersta bland alla skalder af hennes kön och tviflar om det andra kan framvisa någon, som öfverträffar henne i poetisk fullkomlighet. Rec. finner härvid skäligt att påminna om det Horatianska *est modus in rebus*, och huru orimligt ett sådant loford skulle förekommit hennes eget ljusa förstånd. Aktningen för hennes kända blygsamhet borde afhålla från slika kritiska hänryckningar, om än aktningen för en förnuftig estetik torde vara för tidig att begära. Fru Lenngrens talent är, inom sin omkrets, sann och glänsande: men denna omkrets är icke vidsträckt, och riktningen af hennes snille ganska ensidig. Följden af hennes mera välmenta, än insigtsfulla beundrares utmaningar kunde bli den, att man satte henne i något jemförande förhållande till fru Stael-Holstein, till fru Cottin, till fru Helwig, till författarinnorna af de klassiska romanerna Gabriele *) och Florentin **), kort sagdt, till de qvinliga snillen af första och andra ordningen, som i ett oändligt rikare mått tagit både fantasiens och reflexionens verld i besittning. Men hvarje sådan jemförelse vore orättvis, ja otacksam; och Sveriges vitterhet är henne så varmt förbunden för det som hon verkligen var, att den icke behöfver pådikta henne skenet af att hafva varit någonting mera. Karakteren af denna skaldinnas poesi är föröfrigt lika lätt att beskrifva, som att uppfatta. Fordrar man framförallt

*) Af Johanna Schopenhauer.

**) Af Dorothea Schlegel, född Mendelsohn (den bekante filosofens dotter). Endast den första delen har kommit i allmänhetens händer; denna del utgafs år 1801 af författarinnans man, den ryktbare Friedrich Schlegel.

känsla och en af känslan beherrskad inbillningskraft till könbeteckning af sann qvinlighet, i poesien liksom i naturen: så var fru Lenngren (nemligen i sin egenskap af författarinna) snarare ett slags väsende af manligt kön. På alla bladen i hennes skrifter tilltalar oss en ande, som är långt mer förståndig än känslofull. Utan att påstå, det qvinnan bör vara oförståndig, tillstår dock rec. uppriktigt, att han hos detta kön älskar se hellre hjertats, än hjernans öfvervigt. Den senare förblifver dock alltid, med sjelfständigare kraft och mångsidigare omfattning, företrädesvis de manliga snillenas egendom: i hjertats rymd, i skönheten af dess omedelbara naturspråk, är qvinnan guddomligt oupphinnelig. Det enda qvinliga hos fru Lenngren är den egna, ohärmliga naiveteten af hennes qvickhet, och den klara, den af daglig öfning skärpta blicken för en mängd fina, oss männer oftast undfallande egentlighetsdrag på de taflor, dem hvardagsumgänget, sådant det inom de vanliga halfbildade sällskapskretsarna plägar vara, framställer utan att sjelf synnerligen tänka derpå. Särdeles riktar hon denna blick åt den husliga lefnadens område. Tyvärr betraktar hon det alltför sällan i den patriarkaliska dager, som är dess ursprungliga, äkta och poetiska; mestadels uppsöker hon familjelifvet i de förhållanden, der en konstlad och förskämd sällskapslära genom sin inflytelse antingen gjort det uselt och löjligt, eller åtminstone beröfvat det alla strålarne af dess första, heliga enfald. Hennes qvickhet, den sammanfattande medelpunkten för alla hennes själsanlag, sprider lifliga och lekande blixtrar: men de spela nästan öfverallt på ytan af en kall, vid lifvets och tingens karrikatursida stannande reflexion. Mot sjelfva qvickheten, i och för sig sjelf, och dess rättighet att värderas såsom ett af poesiens väsentliga elementer, har visserligen ej rec. något att invända. Tvertom önskar han att denna sällsynta planta måtte i hans fädernesland få blomstra ymnigare hädanefter, än hittills. Hvad särskildt ironien angår, så är ett visst mått deraf ett helsosamt, ja nödvändigt vilkor för all poetisk verldsåskådning, om denna skall kunna bli hvad

den **bör** vara, en öfver alla lifvets timliga motsatser oafhängigt sväfvande och fri; hvarvid det föröfrigt beror på skaldens lynne och val, om hans ironi skall yttra sig såsom hufvudbeståndsdel och alltså under en bestämdt framträdande skepnad, eller blott verka (liksom t. ex. hos Goethe) i egenskap af en osynlig, men lindrigt kännbar tillsats i den atmosfer, som genomtränger och omgifver hans konstgestalter. Bland de åtskilliga förunderligheter, som blifvit sagda och trodda om flera nyare svenska författare, rec. deribland inbegripen, har också förekommit den, att de hata qvickheten, skämtet, ja i allmänhet glädjen och löjet. Till och med personer, som ej utan skäl anse sig för utmärkta godsägare i skämtets regioner, hafva gjort oss dylika förebråelser, fastän med skonsamheten af indirekta vändningar; förmodligen att vänligt låta oss förstå, huru lätt dessa vändningar kunde förvandlas till direkta, och då naturligtvis bringa oss i stora förlägenheter. Man är dem för varningen förbunden; om de ock öfver de vådor, man af deras qvickhet kunde få att befara, oroa sig med nog öfverdrifna skräckbilder. Men **poetisk**, i namnets högre, strängare bemärkelse, är egentligen blott **den** qvickhet, som är på ett **stort sätt** qvick: det vill säga, en **humoristisk**. Alla våra läsare känna sannolikt det oöfversättliga engelska ord, hvarefter denna benämning i den nyare estetiken blifvit bildad. Detta slag af qvickhet, som med en blixtsnabb reflexions skarpsinnighet och träffande kombinationsförmåga tillika förenar fantasiens, utvidgar derigenom den hos hvart och ett ironiskt förstånd lefvande böjelsen för epigrammatiska infallslekar till en förmögenhet af skämt, som uppfattar hela verldens brokiga mångfald i en enda lika brokig spegel, och der återspeglar dess sinliga omätlighet med en ej mindre omätlig ironi. Klart är, att utan en sammanbindande, ordnande, skapande, mildrande princip vore all så beskaffad ironi sjelf en förstörande andlig verldsbrand, som skulle qvarlemna det hemska chaos till sitt äreminne; den vore helvetets, som betraktar menniskorna och verldsinrättningen med en blandning af hat och

förakt, en sinnesart som i Goethes Mephistopheles blifvit oöfverträffligt skildrad, och som under en mera pathetisk omklädnad plägar af den snillrike Byron just *con amore* framställas. Men den organiska principen, genom hvilken ironien kan upplyftas inom konstens rymder och i följd af denna upphöjning tillintetgöra sin förstörande egenskap, är gifven i enheten af den guddomliga idé, som på olika vis af allt hvad som är fenomen, af alla andar, ting och förhållanden representeras med större och mindre tydlighet, d. v. s. med större och mindre fullkomlighet. Denna idé, som mera positivt, mera omedelbart skådas och förherrligas af poesiens öfriga arter, lefver och verkar i den ironiska under ett till utseende ganska oegentligt omhölje, som tyckes, vid första påögnandet, vara ingenting annat än en barock hopväfnad af de nyckfullaste sjelfmotsägelser, hugskott, luftsprång och vilda bizarrerier. Ty just den universellt ironiska verldsåsigten, så vida den stöder sig på den angifna enhetens grund och botten, är hvad vi beteckna med ordet *humour;* och denna uttrycker sig ej annorlunda, än i att oupphörligt sammanfatta ändpunkterne af menskliga lifvets riktningar, och visa huru det högsta, hvartill själen kan uppsvinga sin känsla och betraktelse, har ett för detta lifvet oupplösligen gällande föreningsband med det lägsta, hvartill de alldagliga syngestalternas oväsentlighet kan sjunka. Men den humoristiske skalden erfar inom sig desto djupare, varmare och ljusare den heliga kärnans idé, ju orimligare och genom komiska kontraster löjligare de jordiska representativerna synas honom i deras mer och mindre dåraktiga drömmar, förslager, fördomar, tidsfördrif, sedvanor, tvister och anspråk. Den humoristiska qvickheten är derföre, i sitt friska tillstånd *), lika mild som djupsinnig, ehuru mycket hon ock vid ett hastigt ögonkast må förefalla skoningslös: ty den inre försonande idéen, alltid klart närvarande för dess medvetenhet, öppnar öfverallt för dess blick den högre, den him-

*) Hos Swift var den mjältsjuk.

melska och ensamt verkliga verld, der det skenbara, det relativt existerande i alla de omotsvarigheter och vidunderliga missförhållanden, som uppkomma ur motsatsen mellan ett centralt och ett perferiskt lif hos hvarje enskild liksom hos hela det synliga universum, försvinner på ståndpunkten af en evigt molnfri Olymp, eller upplöses i åskådningen till allmän gudaskönhet. Men denna qvickhet, hvars kraft alltid ligger tusenfaldigt mera i tankens beskaffenhet än i ordens, och som alltid betjenar sig af det löjliga till uttryck af ett i sjelfva verket invärtes oändligt allvar, förutsätter till sin möjlighet icke blott den yppigaste poetiska inbillningskraft — hvarföre hon ock må företrädesvis heta fantasiens qvickhet — utan dessutom tillika en reflexionsförmåga, som ännu aldrig, så långt rec. har sig bekant, funnits i så stort mått hos något fruntimmer. Ja, det qvinliga könet mäktar desto mindre producera något i humoristisk bemärkelse qvickt, ju bestämdare detta (jemväl vid sina konkretaste tillämpningar) är ett ideellt i sin natur, och i följd deraf sådant, att det af qvinnor — äfven de mest genialiska — icke ens förstås, eller åtminstone aldrig helt och hållet; de äro dertill förmycket barnsliga, sangviniska och godsinta. De kunna ej begripa, huru det vid ett humoristiskt förfarande är görligt, att icke blott lemna den guddomliga idéen af all verklighet, sanning, godhet och skönhet oantastad i dess majestät, utan till och med att icke på minsta vis i grunden förringa det relativa värde, som sjelfva de till ironiens föremål utkorade fenomenerna ofta äga i betydlig grad, nemligen då dessa på ett fullkomligare sätt än många andra, kanske än de flesta, representera den nämnda idéen. Sådana betraktas då af qvinnan helst med en isolerande enthusiasm, med en af inga sidoblickar störd beundran för deras onekliga förträfflighet; känslans och personlighetens hänsigter äro alltid hos henne de öfvervägande, hjertats vilja är i alla hennes omdömen den bestämmande; hon tål ej, att det, som hon älskar, ens underkastas någon oväldig granskning; huru skulle hon då tåla att det beles, om ock blott

af oskyldigt småleende högre andar? Vänder sig ironien åter mot det rentaf — och jemväl enligt hennes tycke — småaktiga, usla, förvridna, så finner hon detta dock snarare förtjena medlidande än åtlöje; hon kan omöjligt fatta i sin tankegång, emedan det icke är fattligt för hennes känslostämning, huru mannen förmår, liksom t. ex. Shakspeare, Bellman, Jean Paul, Tieck, bära på en och samma gång, i ett och samma anlete, ironien på läpparna och tåren i ögat *). Den föreställningskraft för det löjliga, som är henne egen, inskränker sig till de små putslustigheter, som uppträda inom den hennes personlighet närmast omgifvande kretsen; håller man framför henne ett glas, som visar hela den synliga verlden samt och synnerligen uppnedvänd, så hisnar hon och svindlar, och det djupa allvar, ja den religiösa sjelfförsakelse, som för detta gigantiska lustspel i hemlighet ligger till grund, förekommer henne (i fall hon reflekterar deröfver) såsom en spotsk hårdhet utan like, ja nästan såsom en djefvulsk grymhet.

Rec. har, naturligtvis, i det föregående talat om qvinnans lynne sådant det är i sitt egna, ursprungliga innersta. Man hör stundom visserligen utmärkta fruntimmer föra ett annat språk; särdeles i Tyskland, der estetisk bildning långt djupare och lifligare, än hos oss, gripit in i sällskapslifvet och behandlas såsom en hufvudsaklig beståndsdel icke blott i all offentlig uppfostran, utan ock i qvinnokönets husliga uppfostran i synnerhet. Men man hör tillika lätt, att detta språk ej går från sjelfva hjertat; det är lånadt, och upprepar manliga lärares utsagor. Till och med deras sätt att studera och beundra Jean Paul, som i Tyskland och Danmark är alla

*) På ett enklare och mera rörande sätt har detta dubbelförhållande kanske aldrig blifvit yttradt, än i det af Cervantes på dödsbädden skrifna företalet till hans ofullbordade roman *Persiles y Sigismunda.* Det humoristiska skaldeslagets fullständigaste representant är tvifvelsutan Jean Paul Fr. Richter: af hvars ojemförliga jättesnille den talentfulle, nyligen aflidne Hoffmann ägde nästan blott den bizarra utansidan, och äfven denna knappt till en sjettedel.

bildade fruntimmers älsklingsförfattare, bevisar med största åskådlighet vår sats: ty det är icke den ironiska bitterheten, som de hos honom älska, utan det är den ambrosiska insyltningen af gudarnes honing och socker, hvari han uppdukat den; detta tillstå de sjelfva, om de äro uppriktiga. Denna punkt är en af dem, der naturens inrättning på det mest bestämda vis har söndrat könen ifrån hvarandra; och den har gjort väl deri: ty qvinnan är så beskaffad, att hon på försöket att öfverskrida sina naturgränsor ingenting annat skulle vinna, än en oändlig fräckhet i stället för en oändlig ironi. Exempel på slika förolyckade *viragines* felas ej, ehuru de åtminstone i Sverige ännu äro ytterst sällsynta. — Sedan alltså det humoristiska elementet blifvit abstraheradt från det slags qvickhet, som är för qvinnokönet tillgänglig — hvarvid rec. likväl gerna bekänner, att sinnet för stor qvickhet är äfven bland ledamöterne af hans eget kön en mer än billigt ovanlig Guds gåfva — återstår dock ännu ett, som äger, änskönt inom en lägre region, ett öfver hvarje tvifvel upphöjdt poetiskt värde. Detta element af qvickhet är den idylliska naivetetens, såsnart denna yttrar sin glädjesprittande naturell i en barnsligt oskuldsfull, en nästan medvetslöst skalkaktig observationsfärdighet. Om grundtonen af qvinnans lif är hvad den bör vara, om hon förmått, med gynnande inflytelsers tillhjelp, bevara den så som den af naturen stämdes, då är alltid detta slags qvickhet hennes egentliga, hvaruti hon aldrig kan af mannen bli öfverträffad, ja icke ens på långt afstånd upphunnen. Visar sig deremot (hvilket understundom händer) ett qvinligt individuum, som är ett andligt mellanting af qvinna och man, som med en viss portion af mankönets kyligare och skarpare tankförmåga, samt ett derefter afpassadt inskränktare mått af känslans rikedom och värma, bibehåller den i qvinnokönets mera sangviniska temperatur inneburna rörlighet, hvilken behändigt halkar öfver föremålen, från yta till yta, med ofta träffande, alltid artiga vändningar: så neka vi ej, hvarken att detta fruntimmer är qvickt, eller att dess infall kunna för

en och annan ledig stund skänka en angenäm sysselsättning; men då denna qvickhet är i grunden blott och bart förståndighetens, afklädd till det närmaste all fantasi, kort sagdt, en tankeqvickhet, så är den också i grunden icke poetisk. All qvickhet, som är blott och bart förståndighetens, äfven framställd i ett elegant språk och nätta verser, är prosaisk, och står i ett ytterst aflägse sammanhang med poesien; nemligen endast i den mening, som hvar och en skepnad af lif kan sägas vara på något vis med poesien sammanhängande. Men en sådan, en prosaisk qvickhet är — till det mesta — den, som stämplar fru Lenngrens efterlemnade skrifter. Rec. säger, till det mesta: ty visserligen träffar man deribland undantag, som intyga att hon någongång hade befunnit sig på den egentliga poesiens ståndpunkt, eller kanske ännu stundom, liksom händelsevis, befann sig der. Dessa undantag, af hvilka till prof må nämnas *Den glada festen*, som äfven i alla öfriga hänseenden är det mest poetiska bland hennes arbeten, utgöra tillsammans den verkliga, osvikliga grundvalen för hennes minnesvård och skola för alltid bevara åt skaldinnan ett rättmätigt hedersrum i vår litteratur, när hennes andra produkter föråldrats och förgätits med den societetston, ur hvilken de ledde sin upprinnelse. Olyckligtvis äro icke undantagen många: dock göra de tillfyllest att leda oss på spåren af en i hennes anlag ursprunglig högre, skönare riktning, som tycks hafva blifvit qväfd eller åtminstone hämmad af en opoetisk omgifning, en mot fantasien och känslan fiendtlig sällskapsluft, der endast en kallt lekande reflexionskomik ägde utrymme för sina flyktiga fyrverkerier, småroliga för ögonblicket, men lika litet antända af den äkta qvickheten, som (i allmänhet) af snillets förtjusning. Hade hennes öde tillåtit henne att fortfara i den riktning vi nämnt, hade hon öfverlemnat sig åt utbildningen af de ingifvelser, som troligtvis voro åminnelser från hennes första ungdom, hvilka herrliga national-idyller skulle hon ej då kunnat skänka oss! Ty dertill var det mått af poetisk talent, som naturen förlänt

henne, ifrån begynnelsen ämnadt. Dock, hvad hon blef, ej hvad hon kunnat bli, är det som bestämmer kritikens omdöme öfver det hela af hennes skaldestycken. Karakteren af detta hela har redan engång förr i vår tidning blifvit kallad en täck konversations-poesi, till större delen gällande blott under förutsättning af en viss temporär societetsforms bestånd. Rec. finner inga skäl att ändra detta uttryck. För dem åter, som tro att hennes konst i allmänhet uppnått det högsta mål, hvartill hon af naturen var ämnad att hinna, och att hon dit fördes af en säker, obedräglig instinkt, borde synas underligt, att denna instinkt ej sällan kunde förvillas ända till så klena ballader, som t. ex. *Nelli* och *Gref Bernhards bröllop;* tydliga foster af något (fastän dunkelt) begär att en och annan gång flyga upp till anade, för hjertat mera rikhaltiga rymder. Men den trånga konvenancens äggskal var icke så lätt att sönderhacka. Tager man emellertid, utan att bekymra sig om några otillfredsställda önskningar och fordringar, massan af hennes verser för hvad den öfverhufvud är, så kan man rättvist beundra den i sanning sällsynta konstskicklighet, som förfärdigat denna blänkande väfnad af lättförstådda infall, artiga sällskapsroligheter, lifligt mimiska och spetsigt sagda; man må då, billigtvis, äfven finna skäligt, att den här och der blifvit nog frikostigt genomrandad med dessa moral-maximer och lefnadsreglor, som torde vara oumbärliga för en viss läsareklass. Den äran tillhör henne onekligt, att i det slags vitterhet, som består i en träffande återspegling af skaldens närmast omgifvande umgängslif, hafva frambragt det fullkomligaste, som Sveriges tungomål hittills har att uppvisa. Endast hr af Leopold gör henne detta företräde stridigt, i vissa af de arbeten, som alltid skola anses för hans lyckligaste *). Dessa äga ock behaget af en konstrikare vers

*) T. ex. Den vackra Bedjerskan; ett i sitt slag ej mindre förträffligt stycke, än i ett annat (högre) sången öfver Försynen. Rec. begagnar med nöje tillfället att påminna sina läsare om denna sublima sång, som i behandlingen af sitt ämne lika uppfyller poesiens, filosofiens och religio-

och ett renare språk; hvarmed vi likväl hvarken frånkänna fru Lenngren, att hennes versbyggnad är lika sorgfälligt vårdad, som ledig och anspråkslös, eller att hennes förtjenst om språket är ganska stor. Större hade den tvifvelsutan blifvit, om hon undvikit späckningen af de nästan tallösa fransyska orden; men till detta onda var väl den vanliga urbilden för hennes poesi hufvudsakligt skuld, nemligen den societetsverld, der man ännu immerfort försmår att vara svensk, och hellre än sitt sköna, hjertliga, klangrika modersmål talar antingen rentaf de ändock illa härmade fransmännens, eller också (hvilket är det afskyvärdaste) ett i hvarje annat europeiskt land numera oerhördt sammelsurium af halffransyska barbarismer.

Har fru Lenngren blifvit af mängden upphöjd vida öfver sin förtjenst: så har deremot fru Widström blifvit oändligt mindre känd och värderad, än hon genom sina «Erotiska Sånger» förtjenar. Rec. behöfver ej om denna skaldinna vara så utförlig: han har redan för tolf år sedan egnat åt henne en särskild, i Tidskriften Phosphoros (Årg. 1811) införd recension, hvars omogna skrifart förråder granskarens ungdom, men hvars innehåll ännu synes honom sannt och giltigt. Hennes sångmö, späd och blyg som vårsippan, var lätt för hopens blickar undangömd; och liksom rosenknoppen, skördad af en oblid åverkan just i sjelfva sprickningstimman, hastigare förglöms än den fullt utslagna ros, hvars färgspel och vällukt man längre tid fått njuta, så kunde ock den af inga nya, inga fullständigare utvecklingar åtföljda förstling af hennes talent, som nästan hel och hållen innefattas i det lilla ofvannämnda häftet *), allsicke hos de flesta läsare påräkna någon varaktig

---

nens fordringar. Ehvad man föröfrigt vid författaren och hans allmänna inflytelse på Sveriges vitterhet må äga att klandra, alltid skall dock bland det myckna, som kan anföras till hans beröm, äfven denna sång vittsorda, huru han åtminstone någongång var i besittning af den verldsåsigt, som är sjelfva den högsta: den guddomliga idéens.

*) Man har sagt rec. att de för ett par årtionden sedan på svenska utgifna romanerna Victor och Munken innehålla romanser och andra

hågkomst. Ty huru många äro de, för hvilka i poesiens verld äfven blotta atomen innebär det skönas hela omätlighet? Den glömda sångarinnan må trösta sig: poesien har icke förgätit henne, och den kritik, som skall gifva henne tillbörlig plats i svenska vitterhetens häfder, är lika minnesgod. Blir platsen mera blygsam, än lysande, så är den ock så mycket mera orubblig, samt motsvarar genom sin beskaffenhet lynnet och ödet af hennes sång. Hvarken skulle hon i lärdom och dristiga bemödanden uthärda jemförelse med fru Nordenflycht, eller i qvickhet och utvidgad reflexionsgåfva med fru Lenngren; till och med hennes fantasi synes inskränktare än deras, eller är åtminstone mer enrådigt bunden under känslans herravälde. Deremot är hon dem båda öfverlägsen just i detta element; i känslans värma, i passionens glödning, i uppfattningen af lifvet och naturen blott under en enda, men för alla unga hjertan tillräcklig synpunkt. Om fru Widström kan sägas, ej blott att hon är endast och allenast qvinna, utan ock att hon är endast och allenast en älskande qvinna. Strömmen af hennes sång flyter inom en liten, trångt kringskuren dal, men den är en å mellan blomstervallar, der Amoriner leka och spegla sig. Ömsom trånande efter den älskandes omfamning, ömsom lågande invid hans bröst, ömsom prisande kärlekens njutna fröjder med en naiv vällustighet, som öfverallt är menlöshetens, öfverallt naturens, hyllar hon, i enkla, men melodiska verser, från början till slutet en och samma gudamakt. Hennes språk är tillika ett renare svenskt, än de tvenne förutnämnda skaldinnornas, och det osökta behag, som så väl anstår qvinnan, sväfvar öfver uttrycket med lätta vingar. Derföre tror rec. ännu i dag, att han icke bedrog sig, när han tillerkände henne »den sanna qvinlighet, som bibehåller samma Charis-renhet i ett rendezvous som vid en sons

---

sångstycken af fru Widström. Rec. har dessa romaner icke tillhands; men tror villigt, hvad han hört, att hennes lyrik äfven i dem icke förnekar sig.

graf*), som föraktar allt pruderi och likväl förädlar de delikataste förhållanden genom en helig blygsamhet; den grekiska glädjen öfver lifvets ungdom, och den bedragna trohetens mod, som böjer sig under sitt öde med segrande tårar.»

En temligen lång tid förflöt, sedan fru Lenngrens och fru Widströms lyror tystnat, innan en medtäflerska framträdde med någon ny bland fäderneslandets skalder. Väl rörde grefvinnan D'Albedyhll (född Wrangel) under denna mellanrymd med patriotisk hand den gamla nordiska harpan, och hennes Gefion är ett försök af en större, en vidsträcktare syftning, än något af dem, som Sveriges öfriga skaldinnor vågat. Skandinavisk medborgaranda, mythologisk beläsenhet och ovanligt välbyggda hexameter-verser äro detta hjelteqvädes obestridliga förtjenster. Mången har dock tyckt, att poesiens intresse, hos denna författarinna, vore underordnadt historiens, genealogiens och heraldikens; och visserligen är ej alltid den retelse, som drifver en ädel fosterlandskänsla till att utgjuta sig i poetiska former, någon i själens allrainnersta buren naturnödvändighet. En längre fortsatt skaldebana, än den som hon med nyssnämnda verk på engång började och afbröt, skulle förmodligen ådagalagt det verkliga förhållandet med klarare tydlighet.

Trenne år senare hördes de första sångerne ifrån den skaldinna, hvars dikter utgöra egentliga ämnet för vår granskning. Ännu har förmodligen ingen ställt i fråga, om hon var till sitt framträdande drifven eller icke drifven af en omotståndlig naturkraft. Euphrosyne — hvars under detta maskerande namn döljda verkliga, Julia Christina Nyberg, född Svärdström, numera torde jemväl här få angifvas, då det redan finnes tryckt både i en svensk bok**) och i nyaste upplagan af det Brockhausiska Conversations-Lexikon — Euphrosyne meddelade i Poetiska Kalendern för år 1817 de första profven af sin diktningsförmåga: *Fogelburen* (i den förevarande

*) Detta uttryck hänför sig till den vackra elegien Vid min sons död (se de Erot. Sång. s. 34).

**) Skandinavien och Carl XIV Johan; Stockh. 1823.

utgifna samlingen), *Blomsterglaset*, *Nina*. Redan då erkändes allmänt hennes kallelse för hvad den är, en ursprunglig, en hennes egnaste natur tillhörig åskådningsart af lifvet och dess mångfaldiga skepnader; och denna åskådnings böjelse att uppfatta deras väsenden, att afspegla deras gestalter i lätt tecknade, oskuldsfulla, helst glada, men mestadels alltid sinnrika, stundom djupt symboliska bilder, har sedermera beständigt ymnigare utvecklat sig, i de talrika bidrag, med hvilka hon begåfvat samma Kalender för åren 1818, 1820, 1821 och 1822. Dessa bidrag äro föröfrigt visserligen ej alla jemngoda i värde. Så tyckas t. ex. de i Kalend. f. 1820, öfverhufvud betraktade, förråda ett slags afmattning: hvaremot de i nästföljande årgången införda röja en föryngring, som blomstrar friskare än någonsin; till bevis, att den förut anmärkta mattheten var blott ett öfvergångstillstånd från den sorgsna, töckniga belägenhet, hvars klagoljud man nästan öfverallt förnimmer i de sånger, som i Kalend. f. 1818 finnes undertecknade med hennes namn. Mellertid har, genom denna utväg, hennes skaldelynne redan så mångsidigt yttrat sig, att allt det hufvudsakligt egna deruti kan med säkerhet skönjas, och sammanfattas i grunddrag till ett historiskt porträtt af hennes sångmö, med icke mindre bestämd fysionomi än de trenne företrädarinnornas. Jemför man henne med dem, så skall man troligsvis inse utan möda, att hon hvarken har fru Nordenflychts lärdoms-apparat, eller fru Lenngrens mimiska, uddigt skämtande qvickhet, eller fru Widströms väl harmoniska, men mestadels af en passionerad personlighet upprörda känslosvallning. Deremot syftar Euphrosynes bana, i följd af de anlag som utstakat den, till en mångfaldigare verldsbetraktelse, en symmetriskt utbildad jemvigt af alla de själskrafter, som fordras till en fri, oväldig, artistisk återspegling af andliga och sinliga föremål. Med fru Lenngren har hon gemensam den idylliska naiveteten och lusten för skämtets nöje, nemligen inom den för qvinnans skämt uppdragna omkretsen; men utan den skärande reflexions-skärpa, som hos nyssnämnda

skaldinna tog öfvervigten och hänförde henne bortom qvinlighetens gräns, på fält der hennes qvickhet ändock sällan lyckådes att förädla sig till poetisk ironi. Med fru Widström åter har Euphrosyne gemensamt det varma, qvinliga hjertat, och dess glödande känslas naturreligion; men utan det nog mycket subjektiva och entoniga manér, hvarmed den hos henne skaffat sig uttryck. Hvad vi kalla den qvinliga känslans naturreligion, är den hos detta kön allravarmast lefvande verksamheten af det kärlekssinne, som ensamt är i stånd att medlande förlika de motsatta sferer, om hvilka sades i vår teckning af det humoristiska skaldeslaget, att lifvet — den enskildes liksom hela verldens — tyckes i dem vara stridande mot sig sjelft med nästan oafbruten tvedrägt. Den ena sferen af menniskornas närvarande jordlif är den, som lefves i dess center, d. v. s. i dess andliga medelpunkt eller innandöme, der allt lifs guddomliga urbild, omedelbart ifrån Gud utstrålad, genomlyser allt med sin himmelska klarhet; den andra sferen är den, som lefves i periferien, d. v. s. på innandömets kroppsliga yta, der timliga verkligheter kämpa mot hvarandra med förgängliga krafter, och genom denna kamp åstadkomma en förvirring, hvaraf ofta sjelfva den guddomliga urbilden (idéen) skenbart öfvervinnes och förmörkas. Men kärlekens sinne har den egenskap, att alltid se äfven det ytliga (det rentaf jordiska) lifvets gestalter beglänsta af det innerliga (det himmelska) lifvets dager, eller att se dem i deras rena grund, kärna, ursprungliga varelse, kort sagdt, att se dem i det samband, hvarmedelst de dock alltid i någon grad, om än en aldrig så ofullkomlig, representera (sinligt föreställa) det högsta, det guddomliga väsendet. Det är detta sinnelag, som gör att sjelfva ironien och satiren kan bli ett poetiskt element, och att allt äkta *humour* är mildt, ömsint, ja särdeles nära med elegien och tragedien beslägtadt. Hos qvinnan framträder denna kärleksfulla sinnesstämning desto mera ohöljdt, och liksom verkande på föremålen med rätare strålar, ju mindre hennes lynne känner benägenhet till dessa

ironiska utbrott, der snillet (skenbart) går ut på att tillintetgöra sig sjelft och allt: tvertom är då i hennes lefnadsfilosofi det första budet, att man **bör älska** så mycket och så eldigt som möjligheten medger, utan alla begrepps-anatomiska operationer. Tillämpningen deraf blir, att hennes hjerta ej förr ser lifvet, menniskan, verlden, ja Gud sjelf tillfyllest **för sig** förverkligas, än det sanna och goda sätter sig till henne i omedelbart individuella förhållanden, såsom uppenbaradt i älskade **personer**; hvilka på hennes känsla verka liksom koncentrerande ljusspeglar af den andliga sol, hvaraf hennes egen personlighet är likaledes ett sammandrag. Hvarföre skulle man härvid anmärka med surmulen uppsyn, att samma qvinliga känsla, för hvilken kärleken med rätta synes vara just det väsendtliga i guddoms-urbilden, genom sin barnaenfald och sitt sköna öfvermått icke sällan förblandar idéen med dess jordiska omklädnader; stundom kanhända i en mån, som är **förmycket** mensklig? Skulle Euphrosyne behöfva någon ursäkt för det, att hon delar med fru Widström en företrädesvis **erotisk** diktningslust, så vore väl denna ursäkt, för dem som förstå vår åsigt, icke svår att finna. Men hvad hon äger **framför** både fru Widström och fru Lenngren, är en rikare **fantasi**: en naturgåfva, som berättigar oss till det omdöme, att hon i allmänhet har större konstnärs-**anlag** än de. Om dessa anlag ännu, i åtskilliga hänsigter, på långt när ej hunnit fullborda sin utveckling, så är orsaken att de hafva i sigte en högre, men derigenom ock aflägsnare fullkomlighet, än den, som inom de förutnämndas inskränktare kretsar var närmare att åsyfta och lättare att uppnå. Detta omdöme bekräftar hon icke blott med sitt öfverallt synbara begär att pröfva sina krafter på mångfaldigare ämnen och former, utan i synnerhet med sin afgjorda riktning åt poesiens **objektiva** riken, nemligen **naturen** och **historien**. Man behöfver väl icke göra läsaren uppmärksam derpå, att rec. här menar **den** natur, som i så yppig fägring utsmyckar menniskans närvarande

pröfningsrymd; den natur, som omgifver oss med idel materiella sinbilder, hvilka samtligen hänföra sig till den sinliga skapelsens krona, till Guds beläte, med fordran att af oss begripas, med väntan att förädlas genom vår egen förädling och befrias genom vår egen befrielse. Med denna natur, detta lefvande system af skönheter, i hvilka idel förkroppsligade andliga sanningar tilltala oss, yppar Euphrosynes sångmö en bekantskap, hvarom rec. önskar att den i förtrolighet må allt mer och mer förkofra sig. Hon äger medfödt i vidsträcktare mått, än hittills någon svensk skaldinna, ett anlag för poetisk natursymbolik, hvilken dock hos henne — såsom det höfves qvinnan — är en utan allt slags grubbleri från våren hemtad blomsterkrans, af lekande instinkt plockad och sammanbunden. Någongång lyfter sig likväl hennes reflexion till åsigter, dem man af en qvinlig skald knappt skulle vänta så manligt tänkta och sagda: sådana stycken äro t. ex. *Den gamle örnen i bur* och *Perlfiskaren*; tvifvelsutan ett par af de bästa i samlingen. Oftare (som rättmätigt är) stämmer hon sin luta till hyllning för christendomens uppenbarelse, utan hvilken det guddomliga ord, som blifvit oss uppenbaradt i naturen och historien, vore — och förblefve — en outforsklig chifferskrift: men hennes andakt, hennes fromhet är icke någon ångrande Magdalenas, icke någon i saknad försmäktande nunnas; den är tvertom en lefnadsfrisk flickas, som af sitt hjertas innersta gläder sig öfver Guds godhet, hvilken beredt så otaliga njutningar åt alla sina skapade varelser. Utförligast har denna hennes glada religiositet yttrat sig i legenden *Christophorus*, meddelad i Poet. Kalendern f. 1822, och gillad äfven af dem, hvilka vanligtvis ogilla all poesi, som icke är skrifven för klubbar och dansgillen. Samma legend må ock nämnas såsom det vackraste uttryck hon hittills lemnat oss af sitt begär att i historien, frihetens natur, uppsöka den poetiska förklaringen af nödvändighetens, eller att helst se den yttre verldens natursymboler öfversatta på den inres fullständigare bildspråk. Om denna riktning af hennes konst bär föröfrigt

samlingen af hennes dikter det mest talande vittnesbörd: den består ungefär till **hälften** af romanser, ballader och romansartade sångstycken.

Rec. har nu skildrat Euphrosynes poetiska karakter, sådan, som den låter sammanfatta sig i en allmän bild, enligt den ståndpunkt, hvarpå denna skaldinna för närvarande befinner sig. Återstår att tillse, i hvad måtto nyssnämnda samling innehåller vår åsigts faktiska bekräftelse, eller i hvilka grader af fullkomlighet den allmänna bilden der motsvaras af de särskildare dragen. Rec. har dervid också den skyldighet, att icke förgäta, hvad som ännu kan vara att sakna, klandra och önska i anseende till **fullbordandet** af så sköna naturgåfvors utbildning.

Vid den täcka dedikation, hvarmed skaldinnan tillegnat sina dikter åt **Hans Kongl. Höghet Skandiens Kronprins**, har mången anmärkt, att denna sång icke fullt i lyftning motsvarar förhållandet till sitt höga ämne. Äfven rec. tycker, att den i det afseendet ej har nog egna, nog betydningsfulla toner. Deremot framträder i den nästföljande inledningen, *Prolog*, hennes poetiska individualitet på ett så mycket fullkomligare sätt, och tillkännager hvad man af dess okonstlade skapelser har att vänta. Dessa vackra verser:

«Är ej naturens hjerta just den boken,
Som själens öga **först** studera bör?
Har ej hvart sinne klaven till hvar bokstaf
I detta alfabet? Att uppenbara
Dess dolda chifferskrift — hvem kan det väl,
Om icke dikten? och är dikten ej
Ett gudabarn, som älskar barnslig fröjd?»

innefatta och uttrycka den i sju rader hel och hållen.

Samlingen innehåller 74 skaldestycken, af hvilka jemnt hälften här för allraförsta gången i tryck meddelas. Antalet af de lyriskt-berättande uppgår (såsom vi redan bemärkt) nära mot samma hälft: de öfriga äro dels visor, dels blandade dikter af flerahanda lyriska slag; mestadels af erotiskt och elegiskt; några ock af didaktiskt, satiriskt och epigrammatiskt.

En enda vill vara dramatiskt: nemligen *Oscarsdagen den 1 December 1818*, som kallar sig sjelf *Dramatisk fantasi*. Besynnerligt är att se denna komposition, som borde hellre förblifvit otryckt, utkorad att paradera i spetsen framför sina syskon: i hela samlingen finns ingen mindre lyckad, än den; kanske blott med undantag af balladen *Herrman och Hilma*. Ojemförligt bättre hade väl den ypperliga legenden *Christophorus*, som deremot ingenstäds i detta band förekommer, passat till en sådan anförarvärdighet. Just i behandlingen af nämnda legend har Euphrosynes sångmö varmast och fullständigast yttrat sin skönaste egenskap: den kärlek, som eldar henne att uppsöka högsta förklaringsgrunden för alla de gåtor, dem naturen, så länge den icke begripes i sin invärtes enhet med historien, aldrig förmår lösa, och dem likafullt poesien längtar att på sitt vis förstå. Inom historiens område är denna förklaringsgrund gifven, men endast i Christusuppenbarelsen, all historias medelpunkt; och ingenting annat, än dess uppfattning i tro eller åtminstone (liksom t. ex. hos Goethe) i aning, kan rädda poesien från att vara ett på lifvets yta glittrande spel af ihåliga fantasmer. Derföre anser rec. hvarje individuell syftning, som antingen på direkt eller åtminstone indirekt väg söker detta poesiens allraheligaste, för det mest osvikliga kännemärke på all sann poetisk kallelse. Hvar och en skald har rättighet att enligt sin böjelse välja genvägen eller omvägen: på hvilkendera, som helst, kan den äskade syftningen vara lika bestämdt synbar; och i det fallet (men också endast i det) löpa begge vägarna slutligen vid målet tillhopa. Ty blott i samma mån, som naturen i högre mening (frihetens natur, eller den moraliska) genomskimras för skaldens själ af christendomens ljus, i samma mån upphör ock den natur i lägre mening (den fysiska), hvars sinliga formverld poesien aldrig kan umbära, att synas beherrskad af en känslolös, en allting mekaniskt sammankedjande nödvändighet. Det är i allmänhet all historiskt-poetisk framställnings karakter, att göra det inre af natur och menskligher sinligt

lefvande för vår åskådning; hvilket sker genom handlingar och händelser, der personer framträda i ömsesidiga förhållanden, och dermedelst uppföra det objektiva skådespel af andelifvets urkrafter, hvartill den blott subjektiva (den blott lyriska) skaldesången utgör ouverturen, och den fysiska natursymboliken (med sin objektivitet af lägre slag) det praktfullt målade förhänget. Det såkallade subjektiva i poesien är visserligen i allmänhet poesiens själ, emedan det är uttrycket af det som inom vårt bröst handlar och händer. Men för att åstadkomma ett sådant uttryck i dess största möjliga omfattning, bemödar sig poesien att visa, huru det samma, som lefves och timar inom den enskildes bröst, tillika lefves och timar inom hela menskliighetens, och i utmärktaste mått inom de personers, dem vi lätt förmås att anse för menskligghetens utmärktaste representanter. Härigenom förvandlar sig det subjektiva uttrycket af poesiens verldsbetraktelse till ett objektivt, d. v. s. ett oss liksom utifrån mötande, hvars bildningar tyckas (likt andra naturting) bestå genom sig sjelfva; och i episka, i dramatiska gestalter uppträda för våra ögon våra egna (tillförne osynliga) känslo- och tankformer, icke blott hörbara (lyriska) såsom förut. Men ju innerligare det föreställda inre är och verkar, desto tydligare yppar den historiskt-poetiska diktningen sitt väsendtliga lynne, desto synbarare visar sig detta i egenskapen af religiöst. Den naivaste formen åter af all historiskt-religiös poesi är tvifvelsutan legenden; hvars ämnen, betraktade såsom ämnen för skaldisk behandling, erbjuda en tvåfaldig fördel. Nemligen först, att den visserligen till två tredjedelar strängt historiska sanning, som innehålles i dessa vår kyrkas äldsta traditioner, meddelar oss christendomens lif, kamp och seger i hela dess nyfödda varelses allraförsta eld och förtjusning; och sedan, att traditionerna från kyrkans barndom, i deras närvarande skriftliga gestalt, blifvit (till större delen) upptecknade just under hennes ungdom, som var en lika lifligt poetisk, och dertill ännu mera romantisk tidsålder. I motsats till den

blott moraliska apologen eller den såkallade fabeln (om hvilken Herder och Jean Paul bevisat genom lära och föredömen, att den ännu i dag, rätt begripen, förmår vara ett äkta poetiskt skaldeslag), kan legenden för oss ånyo bli det samma, som den fordom för våra ättfäder var, en religiös apolog — och såsom sådan har den redan blifvit af åtskilliga nyare författare behandlad med största framgång. Exempelvis må nämnas Herder, Kosegarten *), Tieck (i tragedien Genoveva), fru v. Helwig **), och vår nyligen (alltför tidigt!) aflidne landsman Stagnelius, hvars dramatiserade legend Martyrerne alltid skall förblifva en af svenska vitterhetens dyrbaraste prydnader, jemförlig med hvar och en, öfverträffad af ingen ***). Med nöje har rec. bland Euphrosynes dikter funnit tre, i lyriskt berättande art framställda, legender: *Jesus och Jacob som barn*, *Sanct Ragnhild* och *Romfars källa*. Den sista är i det hela något matt, ja torftig; den mellersta, ehuru rätt liflig, rätt vacker, nog mycket oratorisk och beskrifvande; den förstnämnda, som tillika (ett godt tecken!) är den yngsta, har hela den äkta legendtonen och är i sin fromma barndomsfägring outsägligt skön. Måtte hon derföre ännu flera gånger, och helst i stort, försöka sitt snille på detta herrliga slag af skaldekonst! Denna rec:s önskan har icke mindre, än hans åsigt af skaldeslagets egen vigtighet, förledt honom till en så lång utveckling af den orättvisa mot sig sjelf, som hon begick, då hon i stället för *Christophorus* ställde *Oscarsdagen* i spetsen för sina arbeten. Skulle hennes afsigt hafva varit att i en samling, som i alla fall blott är att betrakta såsom

*) Hvars Legendsamling borde finnas hos hvar och en religionens och poesiens vän.

**) I den af henne och D. L. M. Fouqué utgifna Taschenbuch der Sagen u. Legenden; der framförallt hennes «Rückkehr der Pförtnerin» förtjenar en oförgänglig hågkomst.

***) Långt mera berättigadt, än Schulze's af Brockhaus så präktigt utstyrda Bezauberte Rose, vore detta sköna skaldeverk att af någon patriotisk förläggare utgifvas i en detsamma värdig upplaga.

förstlingen af hennes konst, visa sin successiva tillväxt i artistisk förmåga? Men detta oupphörliga stigande från lägre grader till högre, i hvilket hon (lyckligtvis!) ännu alltjemt är inbegripen, hade blott med det vilkor kunnat ådagaläggas för en allmän öfverblick, att samtliga dikterna blifvit ställda i en kronologisk ordning. Då detta ej skett, har författarinnan troligtvis ägt till ögonmärke, att med ett ständigt vexlande ombyte af ämnen och toner förekomma det intryck af enformighet, som snart nog kan öfverrumpla oss vid en oafbruten genomläsning af ett helt band mindre poemer. Mellertid synes oss här, i rätt många, tidföljden af deras upprinnelse tillräckligt angifven, ehuru blott genom inre kännetecken.

Oscarsdagen, som alltså tvifvelsutan blott på fosterlandskänslans befallning erhållit sitt hedersrum, har för litet dramatiskt, både i sjelfva tanken och dess utförande, för att ens såsom tillfällighets-divertissement vara ett lyckadt arbete. Det är deladt i tre stycken; af hvilka det första är ungefär en begynnelse till hvad äldre engelska författare kallade en *masque*, en dramatiserad mythologisk allegori öfver de känslor tillfället föranledt. Detta stycke börjas med en sång af Brage och slutas med en af Nornorna; midt uti berättar Carl XII sin biografi för Brage, och söker, bland annat, också bibringa denne hedniske skaldegud några begrepp om sin christendom. Det sammanhänger egentligen allsicke med de begge följande; hvarigenom det ej engång kan gälla för något mythologiskt förespel till dem. Det andra och tredje stycket åter kunde verkligen vara en liten dramatisk idyll, icke blott artigt dialogiserad, utan ock theatraliskt lefvande, om der funnes mera handling; men hvad intressera oss den mystiske målaren och hans transparent-upptåg? Jägarvisan är vacker; i bondfolksscenen, näst derefter, förekomma åtskilliga ställen, der naiv glädtighet, oskyldig skalkaktighet förråda mästarinnans pensel, såsom t. ex. detta yttrande af Hanna:

— «Jag skulle prinsen ge
En liten blomma, himmelsblå och klar,

Och säga: vackra prins! hon är en bild
Af dina svenska flickors blåa ögon.»

Men det hela, såsom sådant, är ett oting; och Brage, som på orimmad vers uttrycker sig temligen bra, sjunger i rim sämre, än han sannolikt gjort någonsin. — Rec. upprepar ännu engång: patriotismens ingifvelser äro ej alltid poesiens!

Den följande afdelningen, skild ifrån detta öfverflödiga tillfällighetsarbete genom ett eget titelblad, sammanfattar under gemensam benämning af *Lyriska dikter* de urkunder, som inbjuda oss till bekantskap med den egentliga bilden af Euphrosyne. De tvenne första, *Pennan* och *Sång till känslan*, äro i sjelfva verket tvenne nya prologer; eller — rättare sagdt — mer utförda, särskilda beteckningar af de tvenne poetiska tendenser, som i den prolog, hvarmed hela samlingen öppnas, tillkännagifva sig endast i sin allmänna enhet. Den första är lusten att efterbilda de leende symbolerna af naturens blomsterspråk; denna har blifvit skildrad i Pennan, så gladt, så ljuft och enkelt som sig vederbör. Den andra är böjelsen att åskåda det inre sammanhanget af det oändliga hela, inom hvars aning känslan slumrar liksom en blomma inom sin knopp, tills hon ändtligen vaknar för att derur småningom utveckla sig och sin verld, vid inflytelsen af en väckande kärlekstår och en värmande morgonsol från Skaparens ljushimmel; denna böjelse målas af Sången till känslan med icke mindre ljufhet, men i en djupsinnigare, högtidligare lyrik. Likväl utmärka sig ej alla förf:s lyriska dikter genom en lika afgjord förträfflighet. Svårligen kunna *Herrman och Hilma* och *Maria Eleonora* undgå att kallas rentaf misslyckade. Och träffar man än i den sistnämnda mindre sällan ett och annat vackert ställe, så nödgas man dock finna den äfvenså ojemn och uttänjd, som den förra är alltigenom trivialt deklamatorisk. Kanske äro dessa de enda, hvarom ett så strängt domslut kan fällas: men deremot förekomma flere af en viss tvetydig beskaffenhet, eller der kompositionen synes oss lyckad blott till hälften. Exempelvis vill rec. nämna den långa bal-

laden *Himmel och Helvete*, på hvars utarbetning hon fåfängt slösat en i sanning ovanlig konstfärdighet. I en ny upplaga, eller i en tillkommande samling af hennes skrifter, bli förmodligen så väl de halft lyckade, som de misslyckade, antingen omarbetade — eller uteslutna af ett säkrare urval. Onekligen pröfvas detta mest i afseende på dem, som stå på ett slags obestämd gräns mellan artistiskt värde och ovärde: dessa besticka lätt mången läsares omdöme genom glänsande särskilda, fastän bittals utströdda skönheter; huru naturligt, att de under moderskänslans första glädje äfven vunnit sjelfva skaldinnans bifall!

Båda klasserne af de arbeten, som ej kunna räknas till hennes lyckade, hafva öfver sig ännu en, vida talrikare; en mellanklass, hvarigenom de sammanhänga med den högsta, den som innefattar hennes yppersta. Denna mellanklass tillräkna vi henne ej såsom brist på urval; det vackra och täcka har lika mycken rätt att vara till som det sköna, och är i sjelfva verket ett i sitt slag fullkomligt, ett skönt, fastän af andra och tredje ordningen. Också har man ännu efter ingen skald någon så beskaffad samling, att dess beståndsdelar samt och synnerligen tillhöra endast den första. Men att hon icke alltid, i förhållande till den tonart hon velat anslå, träffat de klaraste ljuden och den riktigaste ljudföljden, dertill torde väl hufvudsakligen två slags anledningar varit vållande. Dels har hon (någongång) företagit sig att behandla ämnen, som redan, af andra skalder, blifvit på ett fullt tillfredsställande sätt behandlade. Hvad är — för att anföra ett obestridligt exempel — *Vår och kärlek* emot Hedborns oöfverträffliga, i Phosphoros (1811) meddelade vår-dithyramb af samma namn, änskönt Euphrosynes verkligen är ganska vacker, ja (genom en mängd lyckliga förändringar från dess första gestalt i Poet. Kal. f. 1818) nästan korrektare än hans? Eller hvad är den granna, här och der nästan pråliga romansen *Alrik och Hildur*, som med sin utgång erinrar (icke till sin fördel) om Schillers Toggenburg, mot denna och så många andra sinnrikare poetiska

reflexer af liknande ridderliga kärleksäfventyr under Korstågstiden? Dels har hon (oftare) valt ämnen, som ej befinna sig i ett nog nära frändskapsband med hennes lynne och anlag, och som derföre, ehuru lockande de förekommit henne, icke kunnat gripas af hennes bildningskraft med all den innerlighet, hvarförutan intet sannt konstverk frambringas. En enda gång allena har det missödet händt henne, att välja ett fult (se Herrman och Hilma): en stöld, äfven blott misstänkt, är tvifvelsutan bland alla motiver i verlden det mest opoetiska. Men föremål, i och för sig sköna, äro icke derföre lika lämpliga för hvar och en att besjunga: och riktigheten af denna sats har äfven Euphrosyne måst besanna. Bevis härpå, af tvenne motsatta slag, lemna den förut omnämnda balladen *Himmel och helvete* och den ossianska parafrasen *Oithona;* flera skulle anföras, om ej dessa två gjorde tillfyllest. I den förra har ämnet (hittadt, om rec. ej bedrager sig, i «Biografier öfver vansinnige» af Spiess) en oeklig, men ryslig, ja hemsk skönhet; denna var förmycket nattlig, förmycket tragisk för vår skaldinnas milda och helst glädtiga själ; derföre kunde hon ej bemäktiga sig föremålet nog oinskränkt för att frambringa den verkan hon åsyftade, oaktadt dissonansen blifvit vid slutet icke oharmoniskt upplöst. Behandlingen är ej tillräckligt klar, är för långsträckt, och användandet af den versform, i hvilken Bürger sjöng sin Leonore, har ej förbättrat saken; troligtvis hade till och med en helt annan versart varit mera passande. Oithona åter är ett ämne, till hvars behandling hon förmodligen, liksom till *Minvanas klagan*, blifvit föranledd af de i Poet. Kal. f. 1817 införda «Sångerna i Selma». Hon har der stämt sin luta till återljud af Ossians dystra harpa; och hvilken, med sinne begåfvad för hvarje ur naturens hjerta frambildad form af poesi, kan undgå att lifligt behagas af den gaeliska folkstammens forntidssång? Det elegiska slaget af skaldekonst, uppfattadt nemligen från dess melankoliska sida *),

*) I namnets äkta och antika betydelse utmärker elegi ett skaldeslag, hvars karakter är lyriskt-episk reflexion; så föga bundet vid en-

har der funnit en framställningsart, med hvars kolossala storhet ingenting kan mäta sig af allt, som förut eller efteråt blifvit sjunget af saknad och svårmod. Men dessa eviga berg och skogar och fjällströmmar och hedar och ättekummel, det stormiga hafvet, den mulna himmelen med hjeltarnes andar tågande på molnen, och klagande kämpar eller brudar derunder, på slagfälten eller i nattliga grottor; denna oafbrutet tröstlösa känslostämning, hvars enda fröjd är minnet *of other times*, utan närvaro, utan framtid, utan begrepp om en gudomlig verldsregering, utan hopp om en tillkommande högre utveckling af vår personlighet: är väl någon qvinna i stånd att fullkomligt tänka och känna sig in i en dylik sinnesförfattning? Möjligtvis hade fru Stael-Holstein varit det enda fruntimmer, som kunnat öfversätta eller parafrasera Ossian; så nemligen, att hans entonighet återupprepas i ett genljud, som utan matta utsträckningar, utan oratoriska mellanfyllnader återklingar den, i all denna vexling från echo till echo, hvarigenom de få, men grunddjupa modulationerna af saknadens «evigt samma» träffa vårt deltagande utan att trötta oss. Euphrosynes Oithona äger, icke dessmindre, styckevis ganska mycket värde: skaldinnans veka själ har med kärlek lyssnat till den gamle bardens bedröfvade ungdomsminnen; versbyggnaden är icke blott ledig, utan ock (såsom i allmänhet hos Euphrosyne) melodisk; på föredraget, stilen, diktionen har hon användt noggrann omsorg. Dock har det ej lyckats henne att helt och hållet undvika tekniska brister; och från sådana är hennes språkbehandling, hennes stil i allmänhet ännu ej

---

dast sorgliga föreställningssätt, att det stundom (liksom hos Tyrtäus) kunde uppelda sig till krigssånger, stundom (liksom hos Callimachus, Meleager, Ovidius) i sirliga festhymner, i erotiska sindikter utgjuta en mildt framströmmande känslas verldsbeskådning. Om rec. härvid nämner sina ofullkomliga försök Diokles och Heliodora samt Petrarcas kröning, så sker det blott för att hänvisa på bilagor, som utförligt förklara hans åsigt, huru elegiens väsende icke nödvändigt behöfver vara sorg.

till alla delar befriad. Men lika märkbar, som begriplig, är den omständighet, att hon i språkets begagnande nästan blott då öfverraskas af en ännu stundom vidlådande osäkerhet, ojemnhet, missvårdnad, när hon sysselsätter sig med ämnen, som ej äro med hennes skaldelynne tillfyllest beslägtade. Vid slika tillfällen brådskar hon, eller ock söker hon hjelpa sig fram med en rhetorisk ståt, som emotstrider hennes naturliga, enkelt sköna skrifart: och dervid har hon ej modersmålets rika tillgångar så i besittning, att icke en viss enformighet ofta stämplar vändningarna och talesätten. Det konstlade och svulstiga å ena sidan, det triviala och hvardagliga å den andra, det i afseende på idéen omotsvariga, oegentliga å begge, äro de svåra klippor, hvaremellan all poetisk diktion vanligtvis endast genom lång öfning lär sig att styra obehindradt fram till målet. Villigt erkännande sin egen fortfarande aflägsenhet derifrån, hemställer rec. till skaldinnans ompröfning, huruvida läsaren är befogad att erinra sig de nyssnämnda klipporna, vid några ställen, sådana som t. ex. detta:

Utom dig, ej lifvets flägt jag anar! —
Skulle kärleken, lik hafvets våg,
Följa vinden, hvart dess väg sig banar?

eller:

Svage främlingar! I skolen falla,
Och min hämdlust i ert blod skall svalla!

eller:

Bortvältad är stenen
Från grafvens förvar

eller:

Stormen hven med midnattssvarta segel

eller:

Vargens öga gryr i snår och diken

eller:

Med jernets malm i mod och glaf

eller:

Känslan af din oskuld må betala
Svekets brott emot din rena själ

eller:

Näktergalens toner, ömma, veka,
Nå min barm, att bojans qval försona

eller:

Dig, arme! (Emma hviskar),
Än himlen ej förfriskar!

eller:

Och villigt re'n hon drogs, dit Raimund förde
Sitt rof från lund till lund, med riddarskick.

Större delen af dessa bristfälligheter låter, såsom man ser, hänföra sig under benämningen af såkallade blinda uttryck eller meningar, der det visserligen ej är konstigt att begripa hvad som menas, men der beteckningen deraf är på engång konstig och oegentlig. Något absolut språkfel kan ej rec. påminna sig, utom detta i den annars oändligt vackra *Trasten:*

Hörs trädens kronor djupa suckar blanda —

I den näst derpå följande, lika vackra *Bofinken*, är tydligen det ifrån, som förekommer på rad. 21 af sid. 230, tryckfel i stället för efter. Om ordet qvälla, som en och annan gång användes i betydelsen af välla, bör anses för lika svenskt som detta, är ganska tvifvelaktigt; ehuru åtskilliga nyare författare (och fordom äfven rec.) brukat det *). — Vi upprepa, hvad vi redan bemärkt, att hennes i allmänhet naiva och klara språk är nästan öfverallt rent från dylika små fläckar, så ofta hon behandlar med sin natur fullt samartade ämnen; och tillägga med nöje, att denna samling af hennes dikter visar på alla sina blad, huru allvarligt hon bemödar sig att utvidga och förädla sin andel af det herrliga tungomål, som hon är född att nyttja till organ för sin skaldesång. De yngsta bland hennes tillförne otryckta stycken stå, i detta hänseende långt öfver de äldsta, och vid de flesta bland dem, som förut

*) Hos Ihre, i hans Glossarium, förekommer det; men i ett så tvetydigt förbigående, att man ej inser, om denne språkforskare höll det för inhemskt, eller blott tillhörigt stamfränderna dialekter.

varit i tryck meddelade, äro väsendtliga förbättringar anbragta. Rec. tviflar ej, att hon med ett så verksamt framskridande snart skall tillryggalägga den del af vägen, som ännu stundom synes återstå. Månne ej en för språkets skull företagen genomläsning af äldre svenska skrifter, från medlet och de trenne nästföljande tiotalen af sistförledna århundradet, skulle dertill kraftigt bidraga? Må hon framförallt i klar medvetenhet uppfatta sitt individuella uttrycksanlag, sådant, som detta i och för sig sjelft är, utan att låta något främmande manér, någon annan författares individualitet föreskrifva sig lagar eller locka sig från sin egen bana: ej engång då, om den främmande individualiteten — genom alla band af sympathi och vänskap — synes henne vara på det närmaste förbrödrad med hennes! — Ett berömligt tecken af sjelfständighet har hon föröfrigt visat deruti, att hon vid valet af versarter aldrig rättat sig efter något móde, aldrig af någon lust att anställa virtuos-experimenter bedragits att förakta den hemliga röst, som för hvarje skalds gehör alltid modulerar den melodi han bör välja.

Fordrar väl fullständigheten af vår granskning att särskildt betrakta hvar och en af de dikter, som i detta bands lyriska afdelning rättvist må skattas för de förnämsta? Rec. tror det ej. Hvartill skulle det båta, att med expositioner, som ovilkorligt blefve mer eller mindre anatomiska, tvinga läsaren att af uppritade benrangel göra sig begrepp om lifvet i sjelfva originalernas yppiga former? Det må alltså vara tillräckligt att blott nämna det lilla ypperliga porträtt, som hon i en sonnett gifvit af *Lidner;* den ljufva skildringen i *Sången och sorgen* af förbundet mellan det jordiska lifvets tvenne trognaste genier; den mildt harmoniske *Rizzio*, der endast en mot begynnelsen symmetriskt svarande utbildning af styckets sednare del är öfrig att önska, särdeles för dem som ej känna händelsen genom bekantskap med Maria Stuarts lefnadsöden; den simpla, men med moderkärlekens allmakt rörande berättelsen om *Tvillingarne; Vikingstärnan*, denna

lyriska panorama, på engång eldig och klagande, djerf och mild, som med beundransvärd sanning visar oss personligheten af en vikingabrud, hjeltestark och likväl ömt försmältande, krigslysten och likväl glödande af qvinlig hängifvenhet; *Tiggargossen*, i framställningens estetiska renhet så högt öfverlägsen fru Lenngrens Tiggarflicka; *Till min Luta*, en sång, som är sjelf en luto-klang framlockad af behagets fingrar; *Lappflickan*, på ett friskt sätt melankolisk och midt i försakelsen glädtig, alldeles lik en månskensklar vinterqväll invid nordpolen; *Jag flyr till dig*, ny variation af ett evigt — men aldrig tröttande — thema, den älskandes hågkomst af sin frånvarande hälft; *Nordgossen*, en präktigt slösande beskrifning af den vinterliga kontrast, som omgifver den nordiska ynglingens längtan med en hård, skarp, men till handling och ihärdighet uppmanande natur; *Bön*, en rythmisk andaktssuck, varm och himmelsk; *Sommardagen*, ljus, glädtig och grannt skiftande, liksom sitt ämne; *Liljan och spindelnätet*, en allegorisk romans, själfull och lättfattlig; *Sädesbandet*, en liten idyll, full af svensk natursanning och treflighet; *Din kärlek*, en musikalisk reflexion af det mest innerliga och läckra behag; *Fantasi*, en i solstrålar och färgbågar glindrande kaskad af poetisk passion, som på högsta spetsen af sin kraft öfversvallar alla dammar af pedantisk konvenans, men utan att förlora det skönas och det skickligas naturgränsor; *Jägaren och flickan*, en visa i samtalsform, uttryckande en frisk, rask kärlek, som för ögonblicket villigt försakar, i visshet att snart göra sitt välde oinskränkt gällande; *Nannas vandringsönskan*, så karakteristiskt betecknande alla riktningar af skaldinnans diktan och traktan, att rec. ville här låta aftrycka detta stycke helt och hållet, om blott rummet tilläte det; *Helsningen och Alen*, en dialog, som i hulda sinbilder firar minnet af den lyckligaste bland stunder; *Ebbas önskan*, ett tillfällighetspoem, men af en i sitt slag ojemförlig fägring; *Jungfrun i det gröna*, Euphrosynes vidtbekanta mästerverk, hvarom här ej behöfver sägas mera, än att det skall lefva så länge, som

ännu naturens symbolik tolkas af något svenskt tungomål; *Julljusen*, bland hennes alla romanser den yppersta, der hon gifvit oss det skönaste prof af sin skicklighet att berätta vissa plågsamt hjertrörande, egentligen sönderslitande händelser (här tvenne små barns död af hunger, liksom i «Tvillingarne» af vådeld) på ett sätt, hvarigenom den förtäljande konsten ändå icke upphör att vara en «glad vetenskap»; ändtligen de vackra kärlekssångerna *Jag blir hos dig, Thildas morgondröm, Trasten* och *Bofinken*, som gemensamt tillhöra det företrädesvis naiva skaldeslag, der hennes talent med så mycket skäl känner sig personligt hemmastadd — ett skaldeslag, hvaremot *Den gamle örnen i bur*, med sin djupsinniga manlighet bildar en märkvärdig motsats.

Den tredje och sista afdelningen i förevarande samling, försedd, liksom de tvenne förra, med särskildt titelblad, kallas *Paraboler.* Med parabol förstås i poesien en infalls-reflexion, en maxim, som i bild uttalas och bringas till sinlig åskådning. Denna diktningsart, ett mellanting af fabeln och gåtan, är den poetiska qvickhetens egendomliga fält; nemligen den qvickhets, hvaraf fantasien och känslan äro väsendtliga beståndsdelar. Euphrosynes paraboler visa, huru hennes reflexion, äfven såsom ironisk, äfven då hon vill föra satirens lans, bibehåller sin herrskande idylliska karakter. Hennes skämt andas alltigenom mera känsloljufhet än käckhet, och sjelfva tadlet, i stället för att såra med sin udd, omlindar den hos henne med blomster och låter den framskymta på afstånd. Man jemföre *Egoisten, Det satiriska och fromma sinnet, Det ömtåliga sinnet, Det goda rådet, Det högsta priset* och den vackraste bland hennes dikter i detta slag, den sinnrika *Perlfiskaren;* der den omotståndliga retelse, som filosofien har för alla till tingens medelpunkt syftande själar, blifvit insedd och målad med en klarsynthet, hvilken otaliga männer borde blygas att vara förutan. Rec. har nämnt de bästa: också *Uppfostran* och *Det bästa sättet* äro rätt lyckliga. I *De höga platser, Inkräktaren* och *Lyckans tempel* äro uppfin-

ningen och sensmoralen mer hvardagliga; men omklädnaden behagar genom nätthet och ledighet. *Comitéen* har deremot ingen tydlig syftning, ingen bestämd point; den förmodliga är trivial, och derföre slö tillika. *Publik och författarelott* samt *Babelstornet* röra sig en smula för långsamt och tungrustadt inom den af skaldinnan för första gången pröfvade antika meterdrägten; men tankarna äro träffande och förtjena att af mångom behjertas. — Till dessa paraboler sluter sig, såsom en värdig epilog till hela samlingen, den öfver all beskrifning musikaliska dikten *Himlabarnen,* der skaldinnans kärlek för musik och poesi blifvit, i en vision, af dem båda gemensamt belönad.

En talentfull konstälskare, hr W. H***d, har begåfvat detta band med tvenne musikbilagor: af hvilka isynnerhet kompositionen till Lappflickan vunnit — och förtjenat — mycket bifall.

Måtte snart ett nytt band af Ephrosynes dikter efterfölja det första! Rec. behöfver ej tillägga: ett öfverträffande; ty hvilka förhoppningar ingifver ej en konstnärinna, som redan frambragt Christophorus, Jungfrun i det gröna och Julljusen? — En enda önskan må likväl ej vägras att yttra: den, att hon måtte i större romantiskt-berättande eller romantiskt-dramatiserande former söka utbilda sin rika förmåga, men utan att i ämnenas val, i bearbetningens plan öfverskrida omkretsen af sitt snille, som företrädesvis älskar och förstår det enkla, naiva, idylliska. Fru Lenngren misskände sin egentliga bestämmelse: att skänka oss landtliga nationaltaflor af inhemska naturscener, menskolynnen, sedvanor; hvad hon i sitt halfsvenska hufvudstadslif bortglömde, skulle ej Euphrosyne kunna verkställa det? Dock, hvar och en form blir oss välkommen, i hvilken hon låter sin glada inbillningsgåfva fritt afbilda ett oskuldsfullt hjertas kärlek till det sköna i naturen, i menskligheten, i guddomen, som sjelf är den högsta menskliget och den högsta skönhet. Att i ett

etheriskt kristallglas afspegla naturen, som i sin mångfalds ursprungliga helsa och klarhet är sjelf en sinlig spegelbild, en symbolisk aning af den guddomliga innan- och öfververlden — sådan är poesiens uppgift. Den har kanske hos ingen skald så oinskränkt, d. v. s. så oväldigt och alltälskande yttrat sig, som hos Goethe; derföre känner man sig, så ofta man läser honom, ständigt mera harmoniskt stämd, ständigt mera stålsatt till mod och lefnadslust, ständigt mera belåten med egen och andras tillvarelse. Derföre är ock hans stil, i artistiskt afseende, lika oändligt lärorik, som föreningen hos hans sångmö af evig ungdom och evig visdom; allt är der friskhet, renhet, ädelhet; ljus, äfven i skuggan; glädje, äfven i sorgen; allt är tvångfri upphöjning, liksom i ett luftskepp, öfver det låga jordlifvets bekymmer, men utan att någonsin förlora ur sigte det betydningsfulla, det vänligt tillbakalockande af detta jordlif, som har något älskvärdt i sjelfva i sina svagheter och lidanden. I samma mening synes ock vår skaldinna förstå väsendet af sin konst, eller åtminstone ana det; och så kommer hon tvifvelsutan att skänka oss nya skapelser, der sångens ande uppenbarar oss nya hemligheter, ingifne af kärlekens vettenskap, den vettenskap hvars förste härold bland filosoferne Plato var och Svedenborg *) den fullkomligaste. Det tillhör poeterne att mer och mer ådagalägga, på den af Novalis antydda vägen, att poesien ändock företrädesvis äger denna vettenskap i medfödd besittning. Man invände ej, att religionen äger och alltid måste äga den i ett ännu vidsträcktare mått: religionen är i denna vettenskap just sjelfva den principgifvande begynnelsen. Euphrosyne står i förgården af templet; en yppig blomsterväg leder fram till tröskeln och den öppnade ingången. När hon dit framvandrar vid sin lyras klang, må hon ej klaga, att samtiden är vinterlig och (med få undantag) döfstum för sångens mildrande, lugnande, hel-

---

*) Sinnrikt och träffande kallad «Sveriges Pythagoras» af den genialiske författaren till «Samlingar i allmän fysik».

gande förtrollning! En bekant saga berättar, att den i Nordens polartrakt sena vårvärman omsider upplöste till välljud en i luften, under vintern, stelnad och ohörd musikström; så kommer äfven — fastän först öfver de nu lefvande skaldernas grafvar — en blidare årstid, en vår, som låter det nya lyssnande slägtet förnimma de från andeverlden i varma luftvågor strömmande ljuden.

ERIK JOHAN STAGNELIUS.

Samlade Skrifter, utgifne af L. Hammarsköld. Andra upplagan. Tre Delar. Stockholm, 1830—33.

(Ur Svenska Litteratur-Föreningens Tidning.) *)

Det är allmänt bekant, att det brytningstillstånd, hvarur svenska vitterhetens nyaste tidehvarf framgått, mestadels tillvägabragtes af en mängd unga skalder och litteratörer, som voro grupperade i trenne, från hvarandra i vissa hänsigter särskilda, men dock innerst närbefryndade och till ett hufvudmål samverkande förbund: Aurora-förbundet, Götiska förbundet och Manhems-förbundet. Det nogare utredandet och förtäljandet af dessa förbunds historia skall gifvas vid ett annat tillfälle; blott må i förbigående antydas om det sistnämnda, såsom det till sin syftning kanske minst kända, att det egentligen ville bli en organisk vexelgenomträngning af de båda förras karakteristiska sträfvanden, så beskaffad, att den skulle äfven omedelbarare ingripa i den förhandenvarande tidsverkligheten med en praktisk omgestaltning. Men icke till någotdera af de trenne förbunden hörde den store skald, om hvilken här kommer att talas. Med dem både samtidig och i många grunddrag af sitt tänkesätt likstämmig, gick Erik Johan Stagnelius dock allena, för sig sjelf, sin — i det hela — åt samma mål riktade, men oafbrutet ensliga, bana.

Den omständighet, att han just i denna brytningsperiod anträdde den, tryckte, icke dessmindre, afgjordt sin prägel på hans snilledaning. Liksom hos Elgström, hvars lefnad och diktning jag tillförne har skildrat **), samverkade denna omständighet med hans eget upprinneliga själslynne till alstrande af

*) Denna recension tjenade såsom uppränning till den afhandling öfver Stagnelius, hvilken öppnade den disputations-cykel, som Atterbom 1848 började utgifva under titel: «Strödda bidrag till Svenska Vitterhetens Häfder.» Af densamma utkommo endast tre ark, i hvilka icke fullt hälften af recensionen hunnit omarbetas. — Utg. har begagnat disputations-texten, så långt den räckt, hvarefter fortsättningen utgöres af recensionen i Svenska Litteratur-Föreningens Tidning.

**) Se Minnesteckningar och Tal, senare B.

en poesi, som, i förhållande till den allmännast gängse, kan kallas *esoterisk*. Det vill säga: en poesi, der skönheten visar sig icke blott såsom en vacker företeelse, som förlustar ett vid hennes yta stannande sinne, utan tillika såsom en genomskinlig uppenbarelse af detta sitt innersta inre, der en allsympathisk känsla och en skapande fantasi sammanhållas genom en *divinerande tanka*. Ehvar en sådan enhet med sin ingifvelse genomgriper ett menniskoväsende, danadt ungefär lika mycket för teosofisk spekulation och för magnetisk klarsyn, der tillvägabringar hon en sammansmältning af dessa båda genom en förening af det skönas naturkrafter och andekrafter, i hvilken hon gör konsten delaktig af en *demonisk magi*, som *kan* föra — både till det eviga ljuset och till den eviga natten, men som i begge fallen har den makt, att redan på och för den estetiska betraktelsegraden upplåta hemligheter, hvilka eljest ligga utom eller ofvanom denna grads synkrets. Skalder af detta slag hafva, såsom *konstnärer* betraktade, en särdeles svår uppgift att lösa: å ena sidan måste de vakta sig för afvägen till en mystificerande didaktik, som upplöser det skönas (liksom öfverhufvud alla verkliga föremåls) sjelfständiga natursanning i ett drömspel af metafysiska allegorier; å andra sidan måste de hos sina åhörare och läsare förutsätta en sinnestämning, som (i *någon* mån åtminstone) motsvarar deras egen, och just derföre ej *kan* förutsättas hos synnerligen många. I afseende på så kallad «popularitet» hjelper det visst ett godt stycke, att kunna, liksom Stagnelius, föra sin talan i ett språk och en vers, som redan i och genom sin egen musik, oberoende af allt innehåll, oundvikligt hänföra; ty mången slås med välbehag af klangen, utan att mycket bry sig om hvad dervid är att tänka. Men såsom ett *helt* uppfattar och njuter ändock ingen den poetiska kompositionen, utan att medföra ett eget sinne för detta hela och alltså för den enhet, hvars uttryck det hela är.

Och likväl har — hvad man i följd af andra företeelser knappt skulle förmoda — antalet af sådana läsare, under de

sednare åren, märkvärdigt ökats. Om än hittills ingenstädes skärskådade af en kritik, sådan sig vederbör, likna dock Stagnelii skrifter, för det närvarande, åtminstone ej en obekant verldsdel eller söderhafsö, som behöfver upptäckas, innan någonting om densamma kan sägas. Ja, man räknade till och med föga öfver tionde året, sedan den oförgätlige skalden i blomman af sin ålder borttogs från jorden, då redan samlingen af dessa skrifter befanns för andra gången fullständigt utgifven, en i vårt land ovanligt skyndsam afsättning, — helst när vi besinna, att dessa skaldeverk upptaga tre stora oktavband. Var han då en det allmänna tidslynnets gunstling, en mode-skald? För ingen del! Han innehade ej en enda af de skickligheter, som dertill fordras. Genom hans skrifter går, från första bladet till sista, antingen ett omisskännligt *spernere vulgus* *), eller ock en fullkomlig glömska af denne Baal, inför hvilken så mången röker och knäböjer, för att «hafva godt medan man lefver», om man också dör en dag dess förr. Hans snille skylde ej under glittrande broderier en lappig hvardaglighet; hans sentimentalitet var ätherisk, icke hetärisk; hans passion talade ej i epigrammer; han satte ej poesiens bestämmelse i att gifva skådespel af knall-raketer, brandhjul och eldqvastar; han dref ej apspel med brott, ånger, verldsförakt och gudsförnekelse; hans patriotism satt mera i hjertat, än på tungan; hans politik (eller samhällsåsigt) var, hvad man åtminstone i våra dagar skulle kalla anti-liberal. Vid hans enskilda person hade intet epidemiskt societetsberöm fästat sin nimbus eller dunstgloria; ingen vitter myndighet, hos hvilken han gjort sig tacknämlig, trummetade för honom på hans väg; till förmakens lekdocka höll han sig likamycket för god, som till källrarnes pagliazzo. Han genomvandrade sitt korta jordlif nästan alldeles okänd; till skepnad och upp-

*) I företalet till sorgespelet «*Bacchanterna*», hvilket han sjelf utgaf, säger han rent ut: «Närvarande dram är skrifven endast för verkligt bildade läsare. Den litterata pöbeln kan ej njuta de skönheter, som stycket möjligtvis kan innehålla.»

förande, äfven för de få, som, kände honom, en besynnerlig gåta. De af hans produktioner, hvilka han sjelf gjorde offentliga, tillvunno sig visserligen det varmaste bifall af en och annan den äkta poesiens vän; men de syntes, medan han lefde, ingalunda väcka något allmännare uppseende. Man kunde väl här och der förnimma rösten af ett omdöme, som i dem såg osvikliga företeelser af en genius, ämnad att i hela dess innerlighet, storhet och rikedom uppenbara just den art af poetisk skönhet, som en på den tiden så kallad «ny» vitterhet åsyftade; äfvenså, understundom, rösten af ett annat, som, med någon inskränkning af det förras obegränsade förhoppningar, likafullt instämde i dess beundran. Men sådana röster, så väl af ena som andra slaget, förspordes icke många. Om hans «Martyrer» försäkrade väl den redlige Hammarsköld, i sitt företal till de samlade skrifternas första upplaga, att detta sorgespel hade «hufvudsakligast öfvertygat Stagnelii landsmän till hvad hög grad hans snille innefattade poetisk förmåga»; och sannt är, att det lästes och skattades af flera, än hans öfriga dittills utgifna verk. Att dessa «flera» ändock ej voro särdeles många, kan den bäst intyga, hvilken (liksom jag) vistades i Stockholm vid den tidpunkt, då det först utkom i ett häfte af en samling kallad «Liljor i Saron», tryckt på grått papper och efter mycken svårighet att finna förläggare. Till mina glädtigare lefnadsminnen hör, huru den gamle grefven Fr. B. von Schwerin, sjelf till växt, anletsbildning, uppsyn, hållning, gång, röst lik en hjelte ur en tragedi, med detta häfte i fickan gick omkring i hufvudstadens förnäma och vittra societeter, der Tegnérs «Axel» just då var dagens nyaste samtalsämne, afhörde de brusande loforden, och, vid första paus, med mulen panna upphof sin stämma till en dystert betonad fråga: «Har herrskapet läst Stagnelii Martyrer?» På vanliga svaret; «Ack nej, herr grefve, hvad är det för ett stycke? det känna vi inte till!» följde, med ironisk min, anmärkningen: «Det kunde jag väl tro», och en ny fråga: «Vill herrskapet höra Stagnelii Martyrer?» Af artighet svarades

naturligtvis: «Ack ja, herr grefve, det vill vi visst!» Och nu uppdrog han sitt häfte ur fickan och föreläste, ehvad än det belefvade sällskapet inom sig månde tycka, den dramatiserade legenden från början till slut. Jag var flera gånger vittne härtill, och hade ofta svårt att hålla mig allvarsam. Mellertid föreläste han utmärkt väl, och lyckades verkligen göra icke få Stagneliska proselyter. — Men hvad var detta mot den löpeldsfart, hvarmed så mången annan vitter företeelse, både då och sedan, gjort *furore* från Dan till Berseba, från Haparanda till Falsterbo?

Stagnelius sjelf fann detta sakernas förhållande högst naturligt. Att lägga det på sinnet till förtrytelse, eller till nedslagenhet, dertill var han förmycket sysselsatt med föremål, som på helt annat vis uppstämma och nedstämma, föremål, af hvilka åtminstone det första, troligen, ännu i dag befinner sig lika långt utom de flesta tongifvande samqväm. Dessa föremål voro: himmel och helvete. En ström från Elysium, hvari eviga stjernor spegla sig under englasamljud, en ström från Tartarus, hvarur svafvelångor uppstiga under klagorop från det kolsvarta djupet, flyta båda, stundom bredvid hvarandra, genom den underbara lunden af hans dikter. Ömsom sammangjuta de sina vågor, — de klara och de hemska, de svala och de heta; ömsom skilja de dem åter inom afsöndrade flodbäddar. Men ingendera erbjöd någon dryck, som smakade salonspoesiens ljumma surrogat-Hippokrene. — Och allt detta oaktadt, yppade sig behofvet af en ny upplaga redan inom det första årtiondet efter hans död! Under allt det pris man behagat tilldela svenska folklynnets påstådda uteslutande tycke för den skaldekonst, som är mera frodig af köttets helsa, blef således härigenom omotsägligen ådagalagdt, att äfven sånger af en art, som måhända icke sällan gjort sig skyldig till öfverdrift i andlighet, kunnat i vårt land träffa en åhörarekrets — och icke liten. Gömd bortom dagbladens och de vitterlekande kotteriernas, är denna allmänhet ändock verkligen till; den följer, i trots af alla rop om sjuklighet, metafysik

och mysticism, sitt omdöme eller sin instinkt, och skall (vi hoppas det) jemväl hädanefter oupphörligt växa.

I biografisk hänsigt gifves ej mycket att om Stagnelius anföra. Mera skulle dock funnits att förtälja, om den, som skrifver dessa rader, hade ägt lyckan af hans personliga bekantskap. Men till och med hans utseende känner jag blott genom andras beskrifning. Sannolikt har jag mången gång mött honom på Upsala gator, under åren 1812—1814, då han studerade här; men utan ringaste kunskap om vår likstämmighet i estetiska studier och åsigter, var jag genom ingenting föranledd att vid honom fästa någon särskild uppmärksamhet. Det lilla jag har att berätta, inskränker sig alltså till följande.

Erik Johan Stagnelius föddes den 14 Oktober 1793, på Öland, i Gärdslösa prestgård. Hans fader var prosten och kyrkoherden i Gärdslösa och Bredsätra, sedermera biskopen i Kalmar, doktor Magnus Stagnelius. Enligt underrättelser af fadern (gifna efter hans död, i bref till Hammarsköld och Sondén), röjde han «ifrån sina spädaste år mycket snille, och särdeles en stor fallenhet för poesien, starkt minne, stor urskiljning och genomträngande omdömeskraft, hvilket, sammanlagdt, med tiden skulle alstra något stort. Med ganska liten möda» — fortfar fadern — «lärde han sig nästan sjelf läsa i bok. Hans förnämsta sysselsättning var att genombläddra mitt obetydliga bibliotek. Han fattade lätt allting, äfven de benigaste saker. Sin undervisning njöt han i föräldrarnes hus, dels af sin fader, dels af privat informator, till dess han reste till Lund och sedermera till Upsala. Likväl kan med skäl sägas, att han till det mesta var en *autodidaktos.* Han ägde, ung, i vissa stycken redan en lärares kunskaper, och jag kunde ej begripa, hvarifrån han inhemtat dem. Omsider var hans lärdom nästan förvånande, hvartill hans starka minne, djupa tänkekraft och stora imaginationsgåfva bidrogo. Hans hjerta var ömt, strängt, rättvist och godt.»

— Sedan han, efter tvenne års vistande i Upsala, tagit kansliexamen derstädes 1814, begaf han sig till Stockholm och ingick der 1815 (liksom, sex år förut, hans själsförvandt Elgström) i kongl. ecklesiastikexpeditionen såsom e. o. kanslist. Han befordrades till kopist 1819, till kanslist 1822, och redan 1823 var hans bana slutad.

«Ensligheten», säger hans fader, «var mest passande för hans lynne, synnerligen under hans hypochondriska stunder. Det var aldrig hans sak att söka många bekantskaper.» Hängifven vexelvis åt studier, svårmod, ohelsa och poetiska själsutgjutelser, lefde han, i det mesta, tillbakadragen från allt menskligt sällskap, och var länge nästan lika obekant för sina kamrater i embetsverket, som för den öfriga verlden. Till sitt yttre obehaglig, otymplig, till och med ful, i sin klädsel ovårdad nära till cynism, i sitt beteende öfverhufvud stillatigande och sluten, gick han ibland dem såsom en person, som ej lockade till närmare umgänge, och ej tilldrog sig uppseende genom annat, än sin otreflighet. En af mina ungdomsvänner, sedermera sjelf ryktbarvorden såsom skald och mångsidig författare, blef af dessa kamrater den förste, som fick tillfälle att i Stagnelii inre kasta en blick. Det skedde hos den Gustaviska vitterhetens Nestor, Nils von Rosenstein, vid en af denne åt sin expedition gifven middagsmåltid. Till honom stod Stagnelius i något slägtskapsförhållande. Vid bordet började värden yttra förklenliga utlåteler öfver A. W. Schlegel, som några år förut hade besökt Stockholm såsom fru Stael von Holsteins följeslagare. Man hörde derpå; för många var saken likgiltig; andra, som kände den nyare tyska vitterheten och Schlegels skrifter, hyste motsatta tankar; men ingen tyckte det passa sig att mot den vördade förmannen taga till genmäle. Då upphöjde Stagnelius, hvilken ända dittills blott sett ned i sin tallrik och tegat som muren, till allas bestörtning, sin röst med de orden: «Förlåt mig, morbror! men det der var taladt uppåt väggarne». Med yttersta möda undgingo gästerna att utbrista i skratt; Rosenstein, icke utan förhöjd

ansigtsfärg, svarade: «Tycker du det, min kära Erik?» och vände sig till andra samtalsämnen, då Erik, hvars tunghäfta nu engång var lossnad, begynte, i upprättad ställning, svängande knifven i ena handen och gaffeln i andra, en föreläsning öfver Schlegels odödliga förtjenster. Sedan samqvämet åtskiljts, upphann min sagesman Stagnelius på gatan och betygade sin fägnad att i en vigtig punkt ha lärt känna hans tankar, men tillika med någon förundran öfver sättet. «Hvad?» svarade Stagnelius; «gubben pratade persilja, och jag orkade ej höra't.» I hast vorden upprymd, inbjöd han nu den nye bekante att följa sig till sin boning. Inkommen dit, der allt befanns i möjligaste ostädning, kastade han sig genast i den ouppbredda sängen, och utvecklade för den till samma beqvämlighet förgäfves anmanade gästen, under häftiga gestikulationer, ur en nimbus af dun och fjädrar, de eleusinska mysteriernas beskaffenhet.

Vid denna tidpunkt framträdde likväl den första offentliga företeelsen af hans skaldesnille: det episka poemet «Wladimir den Store, Skaldedikt i tre sånger». Utgifvet i Stockholm 1817, men anonymt (liksom allt, hvad han sjelf lät trycka), recenserades det af Hammarsköld, i den så kallade Nya Skolans kritiska blad «Svensk Litteratur-Tidning», med ett förmånligt omdöme; dock utan aning om det hos denne skald egentligast egendomliga, hvilket icke heller, oaktadt diktionens och versens glänsande förtjenst, i detta «lilla täcka epos» (såsom recensenten kallade det) ännu hade framträdt. Än mindre uppenbarade det sig i den «Sång till Qvinnorna i Norden», som af Svenska Akademien belöntes 1818 med andra guldpenningen. Nu efteråt kan man visserligen der igenkänna ett och annat af hans enkom karakteristiska snilledrag; men han har gjort sitt bästa, så vidt som möjligt, att anlägga en från det äldre akademiska maneret hemtad förklädnad. I de vackraste bitarne har denna sång vissa tycken af Kellgren, och emellanåt förekomma strofer af mycken redbarhet och moral, såsom t. ex. denna:

Förr'n nöjets rosenflamma än
Med trollsken målar verldens tempel,
Af dygdens läror och exempel
De *) väpnat sig mot frestelsen.
Af religionen och af lagen
De villigt hylla alla band,
Förnuftet vandrar hand i hand
Med kärleken och med behagen.

Redan sjelfva epigrafen var sådan, att «morbror» Rosenstein kunde ljuft mysa deråt:

Tous mes plaisirs sont dans l'hommage
Que j'aime à rendre à la Beauté.

Att dylikt ej kunde höja hans aktier hos den Nya Skolan, förstås lätt. Men 1821 utkommo, i tre häften, den unge skaldens «Liljor i Saron»; och nu spärrade hon upp ögonen. Hon var väl icke alldeles nöjd med den myckna gnostiska mystiken der, men hon förtjustes ändock, och företrädesvis af skådespelet «Martyrerne», hvilket hon mottog med lifligaste jubel. Året derpå kom tragedien «Bacchanterna eller Fanatismen», som än högre stegrade hennes bifall. Hela omfånget och dyrbarheten af den skatt, som fosterlandets vitterhet ägde i Stagnelii snille, kunde hon likväl ej öfverse förr, än efter hans tidigt och plötsligt inträffade bortgång. Redan den 3 April 1823, vid en ålder af icke fullt tillryggalagda trettio år, upphörde han att räknas bland de på jorden lefvande. Stockholm var hans dödsort.

Han hade i flera år kämpat med stora lekamliga och andliga lidanden. I hans kroppsbyggnad voro fel, särdeles i hans hjerta, hvilka förorsakade honom ofta de våldsammaste qval. Man berättade, att han, för att döfva dem, tog opium, och att deraf blef en vana, som, då doserna städse tätare upprepades och ökades att förskaffa honom plågfria, ja njutningsrika stunder, påskyndade och fullbordade hans förstöring. Vi ha sett hans egen fader skildra hans lynne såsom benäget för

*) Nordens tärnor.

ensamhet och ofta blottstäldt för anfall af hypochondri. Dock skall han — åtminsone tidigare — hafva ägt gladare mellanskof, då han, enligt faderns berättelse, till och med «roade med inpromtuer och qvicka charader, och jollrade med fruntimmer, hvarvid han merändels vände talet till ridicul». Äfven sednare förmärktes han någongång i fruntimmersumgänge vilja tala skämtsamt, men liksom för att fatta kontenans och utan synnerlig framgång. Hammarsköld har i en not under företalet till hans skrifter antydt såsom sannolikt, att «en häftig, men obesvarad kärlek i sin mån bidragit till Stagnelii melankoliska sinnesstämning». Detta påstår fadern vara «utan all grund», och försäkrar, att «hans olyckliga melankoli hade helt och hållet sin orsak i en felaktig inre organisation». Hammarsköld är dock visserligen långt ifrån att ha orätt. Må vara, att Stagnelius ingenstädes i jordlifvet träffade den «Amanda», hvilken han i så hänförande toner besjungit. Men i hans dikter se vi på otaliga ställen glöda en obesvarad kärlekslängtan; och otroligt är ingalunda, om något bestämdt qvinligt föremål för denna längtan fanns, att det från honom oöfvervinnligt aflägsnades, mindre genom hans sjuklighet, än genom hans ofördelaktiga utvärtes skick och skepnad. Huru än dermed har förhållit sig: hans poesi gifver, vid ett sorgfälligt studium af hans skrifter, tillräckliga bevis att inom denna region låg en af grundorsakerna till hans djupa och städse växande dysterhet. Under sista sommaren af hans lefnad hände sig likväl, hvad aldrig tillförne händt, att han sjelf sökte en bekantskap. Han fick nämligen höra, att Geijer, med sin familj, bodde på Tomteboda utanför Stockholm. Då greps han af en oemotståndlig åtrå att lära personligen känna denne man, och kom, i sådan afsigt, en vacker dag vandrandes till nyssnämnda landtställe, der man emottog «Martyrernes» skald med spändt intresse och glad gästfrihet, men fann honom mera sällsam än angenäm. — Snart instängde han sig dock oafbrutet, och lefde allena i en omvexling af gnostiska grubblerier, krampanfall och opiidrömmar. Man hörde förtäljas, att han stundom såg gnosticismens

andeväsenden lifslefvande framför sig. I det hus, der han tillsist bodde, blef värdfolket, en midnatt, väckt af ett förfärligt buller från Stagnelii uppöfver belägna rum; vid eftersyn hvad som vore å färde, träffades han i blotta linnet med eldgaffeln i hand, triumferande, att nyss hafva jagat Demiurgen (den timliga verldens furste) på dörren. Få dagar derefter fanns han död. Ingen vänlig varelse, ja ingen menisklig, satt vid hans dödsbädd. — Hans stoft hvilar på Maria kyrkogård. Hvem instämmer ej gerna i hans gamle faders suck: «Han var icke skapad för denna verlden: Gudi lof, han äger nu det lugn, han här aldrig kunde vinna!» Fadershjertat tillägger: «Vi torde snart råkas till en evig omfamning». En bön, som äfven — och längesedan — blifvit beviljad.

Detta, om menniskan och skalden Stagnelius gemensamt. Vi dröja nu, en stund, vid skalden mera särskildt. För hvilka herrliga skapelser har icke Sveriges vitterhet honom att tacka!

Bland de episka försök, som i första delen af de «samlade skrifterna» meddelas, borde företrädet tillerkännas åt «Proserpina», i kraft af dess storartade inledning och djupt naturmythiska syftning: om detta begynnelsefragment vore ett i motsvarighet till sådan begynnelse fullbordadt verk, och om det i sin fullbordan framställde sig såsom en sjelfständig bearbetning af Claudiani dikt *de raptu Proserpinae*, hvarom dess början genast påminner. Utgifvaren säger i sitt företal, att Stagnelius här «ämnat i ett mythiskt-didaktiskt epos behandla samma thema, som Claudianus» i det nyssnämnda poemet, och yttrar således den förmodan, att en fri bearbetning här var i sigte. Men äfven såsom blott öfversättning (och den gifna begynnelsen är egentligen ej annat), skulle en efterbildning, som så fullkomligt på vårt språk öfverflyttat originalets både form och själ, blifvit en klenod af oskattbart värde.

Jemförom de tjugufem första verserna hos Romaren och Svensken! — Hos Romaren:

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera Taenario, caligantesque profundae
Junonis thalamos, audaci prodere cantu
Mens congesta jubet. Gressus removete, profani!
Jam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, et totum spirant praecordia Phoebum.
Jam mihi cernuntur trepidis delubra moveri
Sedibus, et claram dispergere culmina lucem,
Adventum testata Dei. Jam magnus ab imis
Auditur fremitus terris, templumque remugit
Cecropium, sanctasque faces attollit Eleusin.
Angues Triptolemi stridunt, et squamea curvis
Colla levant attrita jugis, lapsuque sereno
Erecti roseas tendunt ad carmina cristas.
Ecce procul ternas Hecate variata figuras
Exoritur, lenisque simul procedit Iacchus
Crinali florens edera, quem Parthica velat
Tigris, et auratos in nodum colligit ungues.
Ebria Maeonius firmat vestigia thyrsus.

Di, quibus innumerum vacui famulantur Averni
Vulgus iners, opibus quorum donatur avaris
Quidquid in orbe perit, quos Styx liventibus ambit
Interfusa vadis, et quos fumantia torquens
Aequora vorticibus Phlegethon perlustrat anhelis!
Vos mihi sacrarum penetralia pandite rerum,
Et vestri secreta poli! — —

Hos Svensken:

Stygiske röfvarens spann, och stjernorna qväfda i dammet
Från hans tenariska vagn, och ditt mörka brudliga läger,
Skuggornas Juno! förråda jag vill i dristiga qväden,
Eldad ur själens drift. Bort, oinvigde, ur kretsen!
Fjerran, för tjusningens brand, hvar mensklig känsla har flyktat
Re'n ur min klappande barm. Blott Phœbus jag andas och känner.
Re'n till de heliga templen jag ser grundvalarne svigta,
Och ett bländande sken, som gjutes från taket, förkunnar
Gudomens ankomst. Bäfvande re'n jag hörer ur jordens
Grunder ett våldsamt tjut; doft skallar cekropiska borgen
Ljudet tillbaka, och festliga bloss i Eleusis sig höja.
Hväsande, Triptolemi fjällsmyckade ormar ur oket
Lyfta de nötta halsarne opp, och, sänkta tillbaka,

Lyssna på sångens ljud med purpurskummiga hufvu'n.
Fjerran ifrån jag Hekate ser ur natten sig höja,
Tregestaltad och hög. Mild kommer den strålande Bacchus;
Skönt af en murgrönskrans omstrålad och klädd i en tigers
Brokiga hud, hvars gyllene klor i en knut sig förena,
Med en mäonisk thyrs han stöder de vacklande fjäten.

J, som en tallös här i det tomma Avernus beherrsken, —
Bleka fantomers här, — Dödsgudar! hvars *) giriga välde
Allt tillfaller, som här förgås; J, hvars ödsliga riken
Dunkelt famnas af Styx, kring de töckniga nejderna gjuten,
Badas med flåsande hvirflar af Phlegethons rykande vatten;
Gifven mig tillstånd J, att de helga mysterema skåda,
Och hvad er himmel förborgar ännu! — —

Då vi således afskilja denna «Proserpina» ifrån de eposdikter, som rentaf äro hans egna, så är, ibland dessa, «Wladimir den Store» både den lyckligast ingifna och den till formen mest fulländade. Det länder den dåvarande Svenska Akademien till heder, att hon genast bemärkte, samt med tilldelandet af sitt Lundbladska (numera kungliga) pris hyllade förtjensten af denna heroiskt-episka, i klingande hexametrer affattade dikt, hvars ämne är, huru hjelten, som belägrar och eröfrar den östromerska staden Theodosia, bevekes att öfvergå till Christi lära och erhåller den grekiska prinsessan Anna till brud. Spår af bristande mognad förekomma visserligen, dels (ehuru af mindre betydenhet) i sjelfva tekniken, dels öfverhufvud i sättet och tonen af ämnets behandling, särdeles om vi ej vilja lemna å sido dessa strängare fordringar på episk objektivitet, dem t. ex. Runeberg så beundransvärdt uppfyller. Icke dessmindre skall man alltid med njutning läsa det lilla flerfaldigt behagrika epos, som för Stagnelii landsmän var den förste bebådaren om ett sällsynt skaldesnille, hvars vingar redan här mäktigt lyftades till christendomens förherrligande. — Ännu engång tog han från Ryssland ämnet för ett episkt, och i än förträffligare hexametrer diktadt qväde:

*) Nyttjandet af denna entalsgenitiv så väl här, som i den nästföljande versen, får dock ej räknas bland tillåtliga språkfriheter.

«Maria», hvaraf likväl förefinnes blott ett fem sidor upptagande fragment. Det innefattar begynnelsen och så pass mycket dessutom, att Hammarskölds benämning «idylliskt-episk dikt» hade bort utbytas mot elegiskt- (eller ock tragiskt-) episk; ty väl är sannt, att «de verser, som här meddelas, innehålla icke engång invecklingen af händelsen», men man ser ändock, att den adertonåriga Maria lät af sin döende moder aflocka sig löftet att bli nunna, och att detta skulle göra hennes olycka.

— — — — — — — Det heliga löftet var gifvet;
Gifvet med hjerta och mun. Ty en gäckad dödlig minutens
Rörelse evig tror, och vet ej, att allt sig förvandlar,
Vet ej, att Gud har grundat vår jord på böljande vatten.

Ja, man skönjer olyckan redan börjad, då hon med synbar smärta hör sig af sin fader, som en vacker vårdag inträder i hennes rum, påminnas om bemälta löfte och att pröfningstiden var tilländalupen. Till yttermera visso se vi henne på det ställe, der fragmentet afbrytes just som hon skall föras till klostret och för detta ändamål bestiger sin faders «vapenmålade, af snöglänsande hästar bespända vagn», liknas vid Braminens unga enka, som stiger på bålet. Lemnom derhän, huruvida Hammarskölds afgjorda påstående kan antagas, att skalden redan före 1817, då «Wladimir den Store» utgafs, hade «uppnått den vändpunkt på sin odlingsbana, då han gaf åt sin sångmö denna dystert mystiska drägt, som sedan gjort henne så originellt utmärkt». Oss vill synas, att i sådant fall skulle vi dock alltredan i «Wladimir» bestämdare röja skymtar af slik förändring eller (rättare) slik mera egendomlig utveckling. Visst är mellertid och ögonskenligt, att «Maria» tillhör den nyss antydda sednare tiden, och det i anseende så väl till den herrskande inre tonarten, som till den yttre formens större mognad. Mycken sannolikhet har, att hon blifvit diktad under tiden emellan «Wladimir» och «Liljorna i Saron».

Då sistnämnda fragment ej tyckes väckt någon allmännare uppmärksamhet, vill jag derur, till bevis på det sagda,

anföra detta stycke, der, tvifvelsutan, den **egentlige** Stagnelius redan hel och hållen framstår:

Ung var Maria och skön. På sin faders grönskande landtgård
Tyst hon förlefde barndomens dar, vid stranden af Volköfs
Fogelomsväfvade sjö, i skuggan af fredliga lindar.
Älskad hon var af de himmelskas ätt. Osynliga englar
Kysste ur dvalan om morgonen upp den hulda, och söfde
Vänligt i drömmar dess själ, vid ljudet af hviskande harpor,
Medan Capellas ljus beglänste, i aftonens timma,
Sjöarnas rörliga glas, och öfver den vestliga skogen
Kärlekens stjerna göt guldtindrande blickar ur molnen.
Ren var dess själ, som en härmande våg, som himlen om våren,
Och lik daggens kristall, som hvilar i blommornas sköte,
Hvarje dess känsla strålade mildt Olympen tillbaka.
Tidigt åt Gud ock helgad hon blef. — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Storm i skogen bland furorna hven. Den tynande lampan
Andades kring sjukrummet sin halfdag; klockan på väggen
Ropade midnatt ut, med långsamt döende tolfslag.
Ensam vid bädden satt den sörjande dottren. Som perlor
Rinna från liljans skimrande blad i sommarens nätter,
Runno ock tårarne tyst från ögat och kinden. Då talte
Modren; men stämman var svag, som en höstflägts hviskning bland fallna
Löf, eller vålnadens rop ur sin graf: «O dotter!» (hon sade)
«Ryslig är dödens minut, förfärlig den timma, då larfven
Ryckes från lifvets anlete bort. Dödskallen derunder
Grinar oss vildt emot. Ty själen sitt fängelse älskar,
Troende det ett gyllne palats, en retande lustgård.
Rysande, nu sin villa hon ser, och qvider — och känner
Ej sitt fäderneslаnd, ej dess palmomsusade hyddor.
O, att jag detta betänkt, och redan i lifvet från **jordens**
Lif jag mig skiljt, mot azurerna lyft på betraktelsens vingar!
Aldrig de helige dö. I förgängelsens töckniga dalar
Lefva de redan sitt eviga lif. Den lägre naturen
Stundligt väl hos dem dör; som fröet i jorden dock, spirar
Opp mot en skärare sol, mot saffirglänsande himlar
Ständigt den högre, i blomstergestalt. O dotter, mig lofva,
Att, för ett lif som förgår, en verld som rysligt bedrager,
Evigt dig dölja, att djupt i det heliga doket försjunka
Undan förderfvets skådande blick! — — — — —

Föröfrigt visar sig Stagnelii älsklings-sed, att mellan de dystraste skuggor episodiskt måla ljusa och leende kontraster, äfven här, i denna vårbeskrifning:

Solen från Vädurn blickade ned kring vaknande länder.
Född var den första leende Maj. I sjöar och floder
Lossnade isens kristall; och i tornlikt hopade massor
Flöt den på böljornas rygg, att krossas mot klippiga stränder,
Eller i verldsombrusande haf förskingras af stormen;
Än till den kaspiska sjön af Wolga, fursten bland floder,
Än af den nordliga Dwina förd till polariska hafvet,
Än af Newa förbi den lysande kejsarestaden,
Peters olympiska borg, med doft brak störtad i Bältens
Dubbelarmiga svall, gent öfver de ädle Varegers
Vikingsberyktade skär, af åldriga runor beskuggadt.
Redan ur sjunkande snö, ur mildt försmältande drifvor
Tittade opp en grönskande jord, af sippor bekransad.
Svalan byggde på nytt vid odlarens hydda; och skogens
Löfträd vecklade ut, ur bristande knoppar, sin gröna
Skugga, der trasten sjöng och dufvorna giljade åter.
Då till Maria en dag kom dess fader. På fängslande bågens
Snöiga duk, af silke, hon sydde vexlande blomster,
Vaggande tyst sin själ i kärlekens gyllene drömmar.

Till den tidigare perioden deremot höra, enligt alla kännetecken, «Blenda, romantisk skaldedikt i fem sånger», och «Gunlög, mythisk dikt», den förra fullbordad, — eller åtminstone af utgifvaren antagen att vara det; den sednare fragment, men dock temligen utförligt. Troligen författad närmast före «Wladimir», fanns den förra bland hans papper med omsorg renskrifven till tryckning. I hans lifstid förblef den dock otryckt. Förkastade han detta ungdomsverk? eller lade han det blott tills vidare *ad acta?* — Utan tvifvel var det ett besynnerligt infall att förvandla den ärbara sagan om Blenda och hennes Värendsqvinnor till en halft lättfärdig Wielandsk epopé; men det vittnar, i alla fall, om rörligheten och mångtonigheten af skaldens fantasi. Äfven i andra afseenden tillfredsställer ämnets behandling föga. Det är t. ex. ett grundfel — såsom ock redan Hammarsköld anmärkt —

att motivet till den svenska Judiths gerning icke här finnes lagd «i en inspirationslikt frambrytande patriotism, utan i den ovilkorligt åtlydda pligten att hämnas sin faders död, samt att denna gerning, i den verkan som den yttrar på Blenda sjelf, framstår endast såsom ett grymt mord, utan att af sin afsigt vara adlad, och får, i stället för den upplyftande effekt, som alltid åtföljer den af uppoffringen för en idé frambragta hjeltedaten, blott allt det nedslående af en illbragd». Sådan uppfattningen af ämnet nu engång är, gör den mellertid ett oväntadt intryck på enhvar, som hos Stagnelius ungefär öfverallt förutsätter den dels hierofantiskt-högtidliga, dels sorgligt elegiska stämning, hvaraf hans flesta stycken utmärkas. Sannolikt härstammar detta försök från de första åren af hans skaldebana, och är frukten af ett studium, som då egnades åt Wielands Idris eller Oberon, af hvilka den sednare, i sitt slag, onekligen är och förblifver ett mästerverk. Att Wieland här varit hans förebild, kan man skönja redan af stansernas byggnad, och af mycket annat, särdeles af den omisskännliga böjelsen att esomoftast låta ton och diktion spela i persiflerande skämt, eller att göra det hela till ett slags komiskt-romantisk tafla. Att skämtet råkat stundom falla sig något klumpigt, stundom något mindre läckert, är icke förunderligt. Med kännedom af den skepnad, som är Stagnelii vanliga, må vi snarare undra, att det verkligen har lyckats så ofta som skett; och detta kan förklaras blott deraf, att vi här befinna oss inom ett glädtigare och ynglings-ystrare stadium af hans lefnad. På språket och versen är föröfrigt så mycken omsorg använd, att det ser ut, som hade denna omsorg blifvit äfven under en sednare tid förnyad. Tänkte han äfven då på att utgifva denna dikt, så är troligt, att han ämnade tillägga en sjette sång, der planläggningen skulle blifvit utförd till ett egentligt slut. Ty uppenbart är, att det slut, som tyckes i begynnelsen varit åsyftadt, nu saknas *). Eller månne skalden

*) Äfven Hammarsköld har gjort den anmärkning, att skalden «icke behandlat sitt ämne till slut efter sin först uppgjorda plan», men antager

har velat, att också den nuvarande tvärskurna afslutningen skulle vara ett skämt — med läsarens nyfikenhet?

Måhända kunde Stagnelius, i fall han nu skulle förklara sig öfver sin «Blenda», lämpligast svara sina recensenter med Byrons förklaring öfver meningen af dennes «Don Juan»:

The certain is, that I have nothing plann'd, —
Unless, perhaps, to be a little merry;
An unknown word in my vocabulary.

Just i sådan afsigt torde det ironiskt moderna, ofta halft om halft parodiska af ämnets behandling äga sin sannskyldiga grund. Beslutar man att ej låta sig störas af förhållandet (eller motsägelsen) mellan det valda ämnet och det valda diktslaget, så kan man både fägnas att här se skalden i ett så leksamt lynne, och derjemte tacka honom för en mängd friska, täcka, skalkaktigt leende småtaflor.

Den till tiden äldsta och äfven till utförandet visserligen mest ofullkomnade af Stagnelii episka dikter är «Gunlög». Det hela skulle bli ett mythiskt sagoqväde af sex sånger. Om de tre första, och ett stycke af den fjerde, fann Hammarsköld angifvet i hans handskrift, att de voro författade år 1812. De tre första hade han fullbordat, den fjerde till det mesta; af den femte och sjette hittades blott kortare bitar och sjelfva afslutningen. «Han lärer», förtäljer Hammarsköld vidare, «icke ämnat att lemna detta qväde i sitt nuvarande ofulländade skick, såsom skönjes af de i sednare tider utarbetade förändringar af vissa ställen i det redan färdiga, äfvensom de framställningar af vissa till de sednare sångerna hörande partier, dem man äfven här upptagit, för att lemna en föreställning om den af skalden uttänkta utvecklingen af det hela.» Utan tvifvel har nyssnämnde utgifvare ock rätt i följande omdöme och sitt deraf föranledda beslut: «det förråder, genom åtskilliga här och der förekommande prosaismer, skaldens omognad; men de öfvervägande skönheterna, icke mindre än dess märk-

såsom orsak, att det «varit honom öfvermäktigt: en omständighet, som otvifvelaktigt förråder ungdom och omogenhet hos konstnären».

värdighet för antydningen af hans början de utveckling, göra det förtjent att här upptagas». Än mera dock, än af de omnämnda och onekliga «prosaismerna», intygas den ungdomliga omognaden af det omisskännligen ovissa och sväfvande i skaldens afsigt vid bearbetningen af detta ämne. Hvilken anda han ville uttala i sin «Blenda», hvilken verkan han med henne ville frambringa, är synbart. Här åter tyckes han väl — såsom utgifvaren vidare fortfar — hafva «omsorgsfullt sökt att undanrödja allt det råa och groteska, som vidlåder den gamla sagan, för att i stället utbyta det mot episk höjd och värdighet; och i närvarande thema sett endast en anledning att uttala sin hyllning åt den himmelska konst, till hvars utöfning naturen honom korat.» Men det satiriska element, som den gamla Edda-sagan innebär, är så påtagligt och djupt, att han omöjligen kunde alldeles skjuta det ifrån sig eller gå det förbi. Detta anmärkes ock af Hammarsköld, som dervid påminner, till jemförelse, huru Baggesen behandlat samma ämne i sina «Komiske Fortællinger», under titeln «Poesiens Oprindelse». Men huru vår skald, i afseende på detta element, egentligen skulle bete sig — derom synes han icke med sig sjelf blifvit ense. Så mycket är klart, att han ej ville göra det till det herrskande. Men deri tager Hammarsköld felt, att det «till Gunlögs-qvädet hörande fragment», hvilket han anför i sitt företal och (besynnerligt nog) säger sig hafva «ingenstädes, i det redan förhandenvarande, kunnat passa in», är det enda satiriska stället i detta qväde. Än dvärgarnes kalas för Suttung i fjerde sången, v. 37—68? Än slika enstaka drag, som t. ex. i fjerde sången v. 239, 240, eller i slutsången, v. 97, 106, 154? Ja, han låter det förstnämnda stället vara «det enda efter Stagnelius befintliga försöket i den satiriska tonarten». Hvad är då hans «Blenda», som — åtminstone till en hufvudsaklig del — utgör just ett dylikt försök? Hvad är då hans dramatiska fragment «Thorsten Fiskare»? Men i «Gunlög» synes det ifrågavarande elementet, så ofta det framsticker, mer hafva trängt sig på honom med sin i ämnet

inneboende omotståndliga kraft, än genom någon tydlig insigt, hvad och huru mycket bruk eller obruk deraf borde göras.

Den ursprungliga sagan om Gunlög förekommer i det stycke af Sturlesons-Eddan, som kallas *Bragarœdur* eller «Brages Samtal». Innehållet deraf är, att Brage förtäljer åtskilliga forntidender om Asarnes äfventyr för den kloke och mäktige Äger, som var kommen till Asgård såsom gäst, och der, på bästa vis, i Asars och Asynjors gille undfägnades. Der såg herrligt ut och gick trefligt till. «Om aftonen, när dryckesstämman begynte, lät Odin bära in svärd i salen, som voro så blanka, att de gåfvo sken ifrån sig och ingen annan upplysning behöfdes, medan man satt och drack. Äger tyckte väl om hvad han såg: väggarne voro rundtomkring prydda med sköldar i stället för tapeter. Der var ock starkt mjöd, som ingalunda sparades. Ägers granne var Brage, och, medan de drucko, språkades de vid. Då berättade honom Brage många af Asarnes fornbragder.» Omsider frågar Äger: «Hvarifrån har den konst, som I kallen skaldskap, sin upprinnelse?» Brage svarar derpå med en berättelse — just berättelsen om Gunlög; — och det följande är hufvudsumman deraf.

Asarne hade fört krig med Vanerne, och bägge öfverenskommit att sluta fred. Vid den aftalade sammankomsten ingick man denna fred på det sätt, att båda parterna gingo till ett kar, hvari de spottade. När de skulle åtskiljas, ville gudarne ej låta detta fredsmärke förgås; deras skaparkraft lät derför ur denna sammanblandade gudaspott framkomma en man, som hette Kvaser. Han var i högsta måtto vis: ingen kunde fråga honom om någonting, hvarpå han ej visste reda. Han for vida omkring alla länder, för att undervisa menniskorna. Engång bjöds han till gästabud af dvärgarne Fjalar och Galar. Desse dräpte honom, samt läto hans blod rinna i tvenne kar och en kettil. De blandade honung i blodet, och tillredde deraf ett mjöd, så kostligt, att eho, som af detta möjd dricker, blifver skald och margkunnig. Derefter berättade

de för Asarne, att Kvaser hade drunknat i sin visdom; emedan ingen var så klok, att han kunde nog utfråga honom. — Men då samme dvärgar sedan jemväl hade mördat jätten Gilling och hans hustru, kom sonen af dessa, den väldige Suttung, för att hämnas. Dvärgarne, bragta i yttersta lifsfara, bådo honom skona deras lif och till förlikning mottaga, i föräldrabot, det dyrbara mjödet. Suttung antog tillbudet, och förde skaldemjödet hem med sig, till ett berg, som hette Nitberg. Der gömde han det i ett förvaringsrum, och satte sin dotter Gunlög till vakterska. Dock kunde ej hindras, att tillvarelsen af detta mjöd blef känd af Asarne. En så ypperlig dryck ville de nu sjelfve åtkomma, och de kunde väl tycka sig äga en ursprunglig rättighet till dess besittning. Den allvise Odin hittade snart på råd. Han drog åstad i menniskohamn, kallande sig Bölverk, och äskade härberge hos Suttungs broder Böge, som träffades jemrande sig öfver den belägenhet att med ens hafva mistat sina nio trälar, hvilka, bäst som de slogo gräs på hans äng, hade öfverfallit och dräpt hvarandra; så att han ej visste, hvarifrån han i hast skulle få arbetshjon. Detta hans missöde var en tillställning af Odin: denne hade nämligen nyss förut hvässt trälarnes liar med en brynsten, som gjorde dem så ovanligt skarpa, att alla begärde köpa stenen; då kastade han den upp i luften, alla ville gripa den, kommo i slagsmål, och ihjälhöggo hvarandra med de så oförlikneligt nyhvässta slåtter-vapnen. Odin erbjöd sig nu att ensam förrätta de nio trälarnes arbete, mot den lön, att Böge skulle förskaffa honom en drick af Suttungs mjöd. Böge genmälte, att Suttung ville behålla det för sig ensam; men lofvade göra allt till uppfyllande af hans önskan. Sedan Odin tillräckligt ådagalagt, att han *kunde* utföra det åtagna niomanna-arbetet, fordrade han sin lön. Böge begaf sig till sin broder, omtalte sin nöd, sitt löfte, och sökte beveka honom; men förgäfves. Då framtog Odin, som hade åtföljt honom på denna färd, en nafvare, och förmådde honom att med den genomborra bergshällen. I detsamma, som detta var verk-

ställdt, förbytte sig Odin till en orm, kröp in genom öppningen och kom ned i grottan till Gunlög. Han återtog nu mannaskepnad, var den skönaste man, och fick hos henne tillbringa tre nätter. Hon tillät honom då att dricka af mjödet tre gånger. I den första dricken utdrack han hela kettiln, i den andra det ena karet, i den tredje det återstående. Nu hade han i sig allt mjödet, vände tillbaka, påtog sig örnhamn och flög åt Asgård med susande vingeslag. Men Suttung, som hade upptäckt sin förlust och utgissat örnens beskaffenhet, påtog äfven sig örnhamn och satte efter honom med yttersta häftighet. «Såsnart Asarne sågo Odin komma, satte de ett stort kar ut i gården. Då Odin nådde Asgård, göt han mjödet i karet. Men som Suttung var så nära, att han nästan hade uppnått honom, hände att Odin lemnade något efter sig — hvilket då ingen brydde sig om; så att hvem som ville kunde taga det. Detta kalla vi odugliga skalders lott. Men Suttungs-mjödet gaf Odin åt Asarne och alla goda skalder; och af denna anledning kalla vi skaldskap Odins gåfva samt Asarnes drick.»

Sådan är berättelsen i sin forngestalt; och häraf synes, hurudan skald detta ämne kräfver: en, som förmår äfven under det humoristiska täckelset igenkänna den nordiska mythens djup, och sjelf förenar en stor humoristisk fallenhet med öra och handlag för den äkta fornnordiska ton, utan hvilken man förflyttas på en alldeles främmande botten. Det lönar ej mödan att undersöka, om Stagnelius, med förlängd lefnadsbana, möjligen kunnat bli ett dylikt företag vuxen. Visst är åtminstone, att han icke var det ännu. Genom åtskilliga i ämnets innehåll anbragta ändringar, vann han tvifvelsutan (på sätt och vis) hvad han sökte vinna, att «det råa och groteska, som vidlåder den gamla sagan», blef «i stället utbytt mot episk höjd och värdighet»; men råkade dervid förlora både den rätta tråden och den rätta tonen. Obegripligt är oss mellertid, att Hammarsköld ej kunnat varsna, hvar det i hans företal anförda satiriska fragmentet bör insättas. Tydligt utgör

det fyllnaden af den lucka, som i sista sången blifvit lemnad mellan verserne *218* och *219*. Läser man det i sammanhang med verserne *215—218*, näst efter skildringen huru Brage fick dricka af mjödet (som här, vid Odins hemkomst, upphemtas af Asarne i en bägare ställd på gudasalens bord), uppstår följande samband — hvilket ock angifver den lott, hvarmed de mera prosaiska bland Einheriarne måst (för sig och sina ättlingar) låta sig nöja:

Till skalders konung valde Nornan då
Den väna drotten. Ack! de ljusa söner,
Dem guden korar, äro endast få;
Men evig ära deras hjessor kröner.
Af laget endast fyra eller fem
Med Brage fingo skaldevågen dricka;
I bottnen tömdes bägaren af dem.
Den andra svärmen lade sig att slicka
Den must, som flödat öfver bägaren
Kring marmorgolfvet och å bordets skifva.
De funno saften mycket läcker; men
Ej Nornan tillät dem att skalder blifva.
Hon gaf dem endast, i sin mildhet, makt
Att rim i svetten af sitt anlet smida,
Och höja orden efter fingrens takt.
I våra dagar deras tal sig vida
Kring Svithiods bygder spridt. Ja, härs och tvärs
Man dessa kalfvar hoppa ser i Norden.
Om rim de råma eller metrisk vers,
De höra alla dock till samma hjorden.

Hvad sedan hände, läsarn gissa kan. —
I sköldeborgen Brage harpan rörde (o. s. v.)

Desto mera klar är Hammarskölds blick, när han säger: «i närvarande thema såg Stagnelius endast en anledning att uttala sin hyllning åt den himmelska konst, till hvars utöfning naturen honom korat.» Detta omdöme träffar hufvudet på spiken: och det må bli vår slutdom. Hvad han ville här besjunga, var egentligen poesiens lycksaliggörande makt, och sitt eget lifs ställning till denna. Enkom föresväfvade

honom, vid de flerfaldigt anbragta skildringarne af den gudavise sångaren Kvaser, än såsom yngling, än såsom gubbe, urbilden af en skald, sådan han sjelf önskade vara, och till en stor del verkligen var. Detsamma skönjes, när han afmålar den unge skalden Hjalmar och dennes invigning genom en — förmedelst en särskild Nornans gunst — i löndom erhållen drick af det mjöd, som, då Suttungs krigarskara plundrade dvärgarnes skattkamrar, ännu stod gömdt i deras källare.

Ty Nornan, osedd, öfver trappan satt
Som ledde neder till det helga mjödet.
Hon såg den unge korade, och log;
Att först af alla skaldevågen smaka,
Med stafvens vinkar ynglingen hon drog
Åt källarn — väldigt hållande tillbaka
Den andra svärmen.

Till prof på de skönheter, som redan i detta ynglingsqväde bebåda den tio år derefter fullfärdige mästarskalden, må här gifvas rum åt ett par af sådana målningar: de förtjena det.

Så beskrifver Kvaser, i andra sången, sitt lif och yrke inför Jothems-drotten Suttung:

Der Tanaqvissels vassbekrönte gud
På gullsand rullar mellan herdeläger
Sin stolta bölja, tändes mina dar,
Förflöto åldrens gyllne morgonstunder.
Åt sången invigd re'n som barn jag var,
Min själ förtrogen med naturens under.
I grottors skymning, rosenlundars sköt,
Der silfverkällor musikaliskt runno
Och näktergalen ömma toner göt,
Då ätherns lampor öfver jorden brunno, —
Bland väna trollmör, der, med kransadt hår
Och kinden smekt af milda vestanväder,
Hur lyckligt flöto mina barndomsår!
Hvad deras hågkomst än mitt hjerta gläder!
Med skaldförmåga i mitt vigda bröst
Beskänkt af hulda fostermödrars händer,
Med gyllne harpan, höjde jag min röst
För folket nu på Tanaqvissels stränder.

Mig gjorde kärlek och beundran säll;
Ur hvarje öga lyste ömhets strålar,
Och gästfriheten upplät glad sitt tjäll,
Der mjölk och honung flöt i gyllne skålar,
Till lön för sångarn. Nu, till Asgårds torg
Och Odins fästen hastade jag fjätet.
Mig guden upptog. När på Vaners borg
En blodröd fana svajade förmätet,
Jag då med harpans segersälla ljud
I kämpens hjerta stridens hunger väckte,
Och vår var segren, innan dagens gud
I vesterns öcknar sina facklor släckte.
Och när i festens rika salar — ack!
Jag rosenkransad satt och lofsjöng nöjet,
Med tillvändt öra kämpen qvädet drack
Och bistra ännen klarnades af löjet.
Med blekta hår i svanens silfverfärg
Jag nu med Odin skådat Glissjöns stränder,
Bevandrat Thules furukrönta berg,
Och nya riket sett, af gudens händer
Vid Lögarn grundadt. Snart min ande skall
I Valhall bida på de himlaburna,
I kämpars samling; då, vid tårars fall,
Min aska samlas i en vänkär urna,
Och runans hällar uppstå på min graf,
Och Manhems döttrar sira dem med kransar;
Ty vet att himlen spådomskonst mig gaf;
Att minnets trollmö fram ur natten dansar,
Af mig besvuren! Gudar tala så,
Som jag i qvädet! När i sång hon stiger,
Min gyllne harpa, mäktigt tjusas då
Den lömska ormen, spaknar skogens tiger.
Hon föder hoppet i den usles bröst
Och glädjens flamma på den bleka kinden;
Och menskohjertat vacklar vid dess röst
Emellan känslor, som en rö för vinden.

Motsvarigt är, i tredje sången, det farväl, hvarmed han, vaknad från en dröm som bådat honom en snar flyttning till Valhall, afskedshelsar sin på jorden fulländade sångarbana.

Ur nattens djup och oceanens sköt
Gick dagens härold öfver himlaranden,

Och purpurmanteln kring hans länder flöt,
Och morgonlampan flämtade i handen.
Men vålna'n lik, som står i blodig skrud
På ättehögen fasansfull och tiger,
När, lyst af facklan eller nattens gud,
Med rysning vandrarn öfver heden stiger:
Så mörk och dyster isgrå skalden satt
Vid ödestranden, på den molnskyhöga,
Bekrönta klippan. I hans själ var natt,
Och vemod talte ur hans hemska öga.
Re'n solen höjde öfver Österns bryn
Sin ljusa panna, krönt af gyllne lågor;
Och morgonfogeln qvittrade i skyn,
Och oceanen flöt med purpurvågor.
Nu Kvaser hänryckt genom sorgen log,
Och gudaflamman i hans bröst sig rörde.
Med tjusta händer harpans sträng han slog,
Och luftens chörer lyssnade och hörde.

«O harpa!» — sjöng han — «genom lifvets land
Mitt trogna sällskap! kom, för sista gången,
I mina armar, att från grafvens rand
Åt jordens hyddor klinga afskedssången!
Och du, som tågar i din högtidsskrud
Ur österns portar upp med ljusets flamma,
O verldens drottning! dagens milda brud!
Med bleka läppar skyndar jag att stamma
Till dig mitt afsked. Ack! i himmelskt rus,
I perlbeströdda blomsterdalars sköte,
Hur ofta satt jag, bidande ditt ljus,
Och harpans lofsång stämde till ditt möte!
Ur rosors skygd, hur mången hänryckt gång,
När du i vester rodnande dig sänkte,
Med näktergalens klingade min sång,
Och gyllne strängen darrade och blänkte
I aftonstrålen. Innan denna qväll,
Till andra verldar, som dig gången sakna,
Du nederstiger; re'n i dödens tjäll
Har Kvaser slumrat för att aldrig vakna.
Du se'n för honom återvänder då,
O sol! förgäfves — må din stråle dana
På jorden milda rosendagar! må

Du åter hvälfva till vår Nord din bana
Från söderns rymder! Ja! men vingad nu
Min själ skall höjas till den ljusets källa,
Ur hvilken, dagens herrskarinna! du
Och måne, stjernor och kometer välla.
Ty mig för låga äro nu de rum,
Dem med din fackla här du genomilar.
Mig vänta högre.» —
Harpans röst blir stum,
Och himlens fullhet öfver skalden hvilar.

Man märke, att i detta Gunlögs-qväde äga vi framför oss den nittonårige Stagnelius; och att det häruti har en rätt till den dröjande uppmärksamhet, som vi nu dervid fästat. Ty väl är det eljest, i hvarje afseende, behäftadt med åtskilliga svagheter. Sin största fullkomlighet, eller sin höjdpunkt af poetisk fägring, har denna dikt kanske uppnått i det stycke af fjerde sången (v. 89—200), som beskrifver Hjalmar, skildrar huru han blef skald och meddelar hans första glädjedruckna skaldesångs-utbrott. Detta stycke, till hvars aftryckande här vi (tyvärr) sakna utrymme, är sannerligen en anticipation af den fullmogne Stagnelius — af mästaren i hela dess kraft. Men i alla fall, och med allt det osäkra i sin hållning, visar oss dock redan denna Gunlög, huru bokstafligt hans ord om Kvaser, i begynnelsen af första sången, må lämpas på honom sjelf:

— — — — Honom Nornors tropp
Till sången invigt re'n i födslostunden,
Och väna trollmör fostrat honom opp
Vid helga källor i den tysta lunden *).

*) Den målning, som närmast föregår dessa fyra verser, är den samma, som i tredje sången inleder Kvasers svanesång:

Ur nattens djup och oceanens sköt
Steg dagens härold öfver himlaranden m. m.

Likaså plägade Lidner flera gånger — åtminstone i olika qväden — upprepa vissa både enstaka bilder och hela taflor, som företrädesvis blifvit honom sjelf kära. — Till ställen, som spela in i det komiska, höra ock, i andra sången, v. 19—38.

Det var ett icke ringa stadium af konstnärlig bildningsbana, som han tillryggalade inom de få åren mellan den första af sina episka dikter och de båda, hvilkas ämnen han hemtade från Ryssland; ett land för poesien, liksom i verkligheten, mera orientaliskt än europeiskt, hvars folklif, rikt på gamla sägner och qväden af en ganska egendomlig fägring, än i dag (såsom Runeberg ådagalagt) åt skaldens konst erbjuder gynnsamma företeelser. I dikten om «Wladimir» framstiger redan synbart det öfversinligt syftande och mystiskt religiösa element, hvilket sedermera, i sin kamp mot den jordiska sjelfviskhetens och sinneverldens tjusmakter, blef det allmänna älsklingsämnet för hans sångmö. Bestämmelsen för den endast började «Maria» synes varit, att blifva den första af hans större taflor öfver denna kamp.

Egentligen visar sig väl i alla hans episka företag, att hans snille var ett mera episkt-lyriskt, än episkt i sträng och ren mening. I allmänhet var det tvifvelsutan framförallt lyriskt; och således äfven mera lyriskt, än dramatiskt. Och likväl torde ej de läsare hafva orätt, som finna det — sådant det hann uppenbara sig inom hans skaldebanas knappa tidrymd — framstråla klarast och rikast just i hans dramatiska dikter. Ty ehuru mycket han ägde den berättande formen i sin makt, lyckades han dock mer att genom den dialogiska, tillika med det handlingsförhållande, hvari han der försatte de talande och samtalande personerna, gifva åt sin lyrik mera (om vi så få säga) konsistens, mera — i god mening — kropp; då den eljest var nog mycket benägen att hänsmälta i en musikalisk suck, der lifvets hela betydelse upplöstes i trånad och saknad.

Hans dramatiska stycken äro derföre, mestadels, att betrakta såsom dramatiserade romanser, oder, elegier (det sista oftast); i hvilka han ock vanligtvis älskade att genomfläta dialogen med chorer. Innebar då hans snille allsicke något i strängare mening dramatiskt element, hvilket han vid förlängd lefnad hade kommit att utbilda? Slikt våga vi ej påstå.

Tvärtom: på motsatsen lemna vissa scener i «Martyrerne», i «Riddartornet» m. fl. de omisskännligaste bevis; och rättvist må sägas, att i förhållande till sin idé, och således med afseende på det slags framställning af individualitet och karakterer, som kan fordras af ett skaldeverk i antik anda, är sorgspelet «Bacchanterna» — såsom ett helt, eller i artistisk hänsigt — ett verkligen fulländadt. Men på den utvecklingsgrad, som han uppnådde, var han sällan, ehvad än det helas begrepp månde kräfva, i stånd att tygla sin dubbla älsklingsböjelse, den för lyrisk musik och den för episktutförliga taflor. Ett exempel derpå, bland många, är, i begynnelsen af Martyrerne, centurionen Gabinii tal till prokonsuln Hilarianus. I ett ögonblick, då denne måste tänkas såsom blott viljande veta att hans befallning blifvit uppfylld, ger centurionen honom en förtjusande beskrifning på den grotta, der de christne upptäcktes och fängslades, efter en lika förtjusande inledning om den gångstig, som ledde dit, och den skog, hvaraf hon omgafs; men hvilka skildringar, tillsammans, i tryck upptaga tre sidor.. Ja: i sjelfva fragmentet «Thorsten Fiskare», som tycks varit ämnadt att utbildas till ett romantiskt lustspel, höra vi hufvudpersonen — en ung svensk skärgårdsbonde, som enligt skaldens afsigt blott skulle vara hvad han kallas — stundom hålla långa tal i alldeles samma stil. Så ogörligt var det att *descriptas servare vices operumque colores*, när frestelsen påkom att måla och musicera! Till en icke ringa del kom denna lockning visserligen från hans stora språktalang. Aldrig har vårt modersmål klingat skönare från någon skalds harpa; det blommade under hans fingrar; vid hvarje ny accord slog det ut en ny rosenknopp. I denna trollmakt öfver allt det välljud, som svenskan innebär, var han icke blott jemlik Kellgren (om hvilken ock t. ex. balletten «Narcissus» och operan «Cydippe» i flera hänseenden påminna), utan öfverträffade honom; ty hans klangspel ägde ett större omfång; han förenade egentligen Kellgrens med Lidners. — Mot den lag, som nyss nämndes, har han

föröfrigt svårast förbrutit sig i de båda sorgspel, der han velat behandla historiskt-nordiska ämnen. Ty äfven det inre af karaktererna — särdeles de qvinliga — är i sorgspelen «Sigurd Ring» och «Visbur» mestadels uppoffradt för denna målande och sjungande vältalighet, som både genom sin utförlighet och sin ton rycker dem helt och hållet ur deras tid och all dermed sammanhängande personlig natursanning. Hilma (i Sigurd Ring) ordar till och med om en «mystisk trånad», och spåqvinnan Huld (i Visbur) inträder med en qvidan, som nog mycket liknar bedagade ogifta fruntimmers från våra dagar («Ack, ingen sällhet för mitt hjerta skaptes» o. s. v.). I dessa sorgspel, och synnerligen i Visbur, äro derföre de aldrig tillfyllest beundrade chorerna det bästa. Med dem veta vi, på svenskt tungomål, ingenting i denna art jemförligt, utom chorerna i Lings «Agne» och vissa hos Lidner; endast dessa medtäfla i stämningens skärhet, i föreställningens känslodjup, sinnrikhet och omfattning, i lyftningens majestät, i versens prakt och fulltonighet. Chorsånger, sådana som t. ex. den följande i Visbur, torde väl ej på något språk finna öfverträffande motstycken.

Väl mig, att till storhet och ära
Jag icke af ödet blef danad!
Fast glömd jag har lefvat, måhända,
Måhända likväl, att begråten jag dör.
Tungt är det en krona att bära.
Bland törnen han sorgligt är banad,
Med afgrunden skall han sig ända,
Den väg, som till makten och högheten för.
Ty afundsjukt gudarnes öga
Betraktar det stora, det höga:
De kufva den segrande drotten,
De störta de tornade slotten,
Med väldiga armar i brådjupet ner.
Och klipporna bäfva vid skallet,
Och jorden sig fröjdar åt fallet,
Och folket i aflägsna länder
Högt jublar med klappande händer,
Och dvärgen den krossade jätten beler.

Men långt ifrån yppiga salar,
Men löst ur den glänsande bojan,
I ringhetens blomstrande dalar,
I låga och halmtäckta kojan
Bor odlarn i leende ro.
Hans skördar af solen förgyllas,
Af silfverlam ängarna fyllas,
Sitt lif utan strider han njuter,
I famnen han, skämtande, sluter
Sin fromma, sin lyckliga maka,
Och ljusalfer evigt bevaka
Hans böljande tegar, hans fredliga bo.
Att långt från den skyhöga borgen,
De vilda, de larmande torgen,
En älskande yngling mig förde,
I öcknar, der endast jag hörde
De susande träden och elfvernas våg!
Då började ismåna'ns vindar
Derute i skogarna stoja,
Jag stilla, i eldupplyst koja,
Vid brudgumens hjerta försmäktande låg.
Men knoppades sippor och lindar,
Men vaknade jorden ur dvalan,
Men sjöng den bebådande svalan
Ånyo vid bjelken af makarnes tak:
Då gingo förtroligt vi båda
Ur torfskjulets hägn, att beskåda
Den gröna, den leende våren,
Med blommor vi kransade håren — —
Så flögo de vingade åren,
Tills döden oss slöt i sitt lugna gemak.

Solens gyllne hästar bada
I den blåa oceanen.
Vänligt stråla nattens glada,
Perlbekrönta stjernor ner.
På den skumma himlabanen
Löpa månens hvita fålar,
Och i silfverfacklans strålar
Nejden stum och sorgsen ler.

Svalan till sitt näste flyger.
Dufvan, i den skumma lunden,

Hänryckt till sin maka smyger,
Slumrar i sitt gröna bo.
Vänlig kommer aftonstunden;
Vallmoqvistar håren kransa
På fantomerna, som dansa
Kring dess vagn i menlös ro.

Längesedan öfver heden
Odlarn vandrade tillbaka.
Stilla och högtidlig, freden
Kring naturens tempel rår.
Alla sofva — ja! men vaka
Vill jag än, ty hemlig smärta
Bor i själen, och mitt hjerta
Af en dunkel aning slår.

Gud! för mitt öga
Hvad fasor sig måla!
Mordvapen stråla!
I mångudens ljus — —
Jernklädda skaror
Med lefvande snaror
Omge det höga
Asarnes hus — —
Ack! lössläppt är fejden.
En rasande tiger,
Snart frossar den grymme på likströdda torg!
Hemskt upp öfver nejden,
Se! dödsmolnet stiger;
Snart nedslår dess vigg i konungens borg.

Urvalet af dylika exempel är brydsamt, endast genom den ymniga tillgången; och lätt hade varit att hitsätta något annat, der (liksom flerstädes) visar sig ett bemödande att i färg och ton närmare uttrycka det enkannerligt fornsvenska lynnet af sorgspels-ämnen, som tagits ur det fordna Svithiods häfder. Att de hithöriga sorgspelen rentaf sakna dramatiska egenskaper, vilja vi ej påstå; minst, när vi afse den bild af en på antik grund ställd tragedi, som ögonskenligt har föresväfvat vår skald både vid «Sigurd Ring» och vid «Visbur». Men denna antika grund är mera en hellenisk-antik, än en

skandinaviskt-antik: detta är hufvudfelet; som alltså här i bokstaflig mening må kallas ett grundfel (en brist i grunden). Erkännom, att dylika tragediers uppgift kan lösas blott genom en lyckad förening, en fullkomnad vexelgenomträngning af det i bägge dessa antikarter grundkarakteristiska! Men denna förening måste så verkställas, att saken icke förlorar, utan fullt ut erhåller sin egna folkmythiska och folkhistoriska individualisering. En så beskaffad förening hafva t. ex. Oehlenschläger och Fouqué, med stor framgång, tillvägabragt: den förre i åtskilliga skådespel (med sin «Baldur hin Gode» i spetsen); den sednare i den trilogi («der Held des Nordens»), hvari han dramatiserat den herrliga Sigurdssagan. Det är häruti, som Stagnelius, vid sina försök att behandla sådana föremål, står vida efter dem. Och vi kunna ej neka, att han i dessa sorgspel, både inom och utom sin lyrik, synes vara der egentligast hemmastadd, hvarest han — vetande eller ovetande — ställer sig på helleniskt fotfäste och har till ögonmått helleniska former. Värre är, eller än mer häntydande på icke fullt öfvervunnen omognad, den obevakning eller förgätenhet af sitt syfte och dess fordringar, som gör, att han icke sällan låter behandlingen slå öfver till eller inspela i en mer än billigt modern tonart. Ej nog, att t. ex. i «Sigurd Ring» den unga Hilma — redan sjelfva namnet passar icke — talar om en «mystisk trånad, som drager oss åt Neckens blåa boningar»; i «Visbur» höra vi äfven den gamla drottningen Öda berätta, huru, i den «femtonde af hennes vårar»,

— ljufva suckar af en mystisk trånad
Guddomligt svällde flickans unga barm;

och slik sentimental modernitet är i dessa skådespel långt ifrån att inskränka sig till blotta enstaka uttryck.

Det historiska af våra urfäders guda- och konungasaga förstod alltså visserligen Stagnelius ej att i konstnärlig uppfattning riktigt återgifva. Deremot förstod han sig ypperligt på allt, hvad i den fornskandinaviska diktverlden är det

rent mythiska: eller det af dessa mythiska sägner egentligen religiösa och spekulativa. I sådant hänseende låter oss det i sanning sublima fragmentet «Svegder» gissa till ett storverk, hvars uteblifna fullbordan vi skatta för en af vår vitterhets hårdaste förluster. Man vet af Sturleson, att Upsaladrotten Svegder företog en resa nedåt Svarta Hafvet och de Kaukasiska bygderna, för att uppsöka «Odin den Gamle», och att han derunder af en dvärg inlockades i ett berg, ur hvilket han aldrig återkom. Hade Stagnelius hunnit utföra sin bearbetning af detta ämne, så skulle — säger utgifvaren — «svenska litteraturen troligen fått att uppvisa en dramatisk dikt, som till tendensen blifvit ett medium emellan Shakspeares Macbeth och Goethes Faust.» Denna förmodan må stå här för Hammarskölds räkning. Det säkra är, att skalden ville i detta skådespel framställa en märkvärdig akt af det långa stridsdrama, hvari jättarne, trollen, mörkrets makter kämpa mot Asarne, mot ljusets furstar och ättlingar. Man kan, vid läsningen af bergkonungen Nores tal, lika litet misstaga sig på hans åsigt och afsigt, som vid läsningen af hans dotter Hilds undgå att varsna det medel, hvilket hon anser böra, mot den annalkande Svegder, som redan i bergets trakt slagit läger på Tanaqvissels stränder, företrädesvis begagnas. Såsom bevekelsegrund för Svegders tåg angifver jätten:

Från barndomsåren re'n hans hjerta brann
Af lust att Muspels hemligheter skåda.
Knappt till hans öra hann en efterklang
Af ryktets ljud, som genomskallar verlden,
Hur, fjerran bort i oljoträdens hemvist
Och palmernas och sykomorernas,
Den gamle Odin, tidernas regent,
Nyss född till jorden af en qvinna blifvit:
Förr'n, tänd af nit att hyllande besöka
Den väldige, som han sin stamfar tror,
Han lemnade sin thron i Manhems bygder,
Och, förd på snäckor öfver Eistrasalt,
Fördjupat sig i Gardarikets skogar,
Ej vetande, hvar resans mål han skulle

Omsider så, men sträckande alltjemt
Sin vandring mot den trakt af himlaranden,
Der Odins sinnebild, den klara solen,
Går ljungande bland rosenskyar opp.

Bemälte jätte — eller bergkonungen Nore — är äfven, såsom sig vederbör, en afgjord rationalist. Han kallar det »en bland menskoslägtet af ålder gående löjlig saga», att

Engång skall Odin, Muspels förste son,
Den väldige, som verldens kretsar skapat,
Sig låta föda af en jordisk qvinna,
Att menskorna ur mörkrets boja lossa
Och gifva dem till Gimles slutna portar
Demantenyckeln frälsande igen.

Han sjelf, såsom ett klokt troll höfves, är otillgänglig för slikt svärmeri, och bifogar deröfver denna reflexion:

Påtaglig dikt! Ty kan väl nånsin han,
Som stjernorna och tiden sjelf har skapat,
Sig lydigt böja under tidens lag
Och slafviskt himlens väldigheter hylla?

Också i de nästföljande versraderna:

Bedragare, dem stjernornas regenter
Med jordens döttrar aflat, dock af ålder
Af denna saga fintligt sig betjent,
Att under larfven af en diktad gudom
Kullstörta våra altaren och lägga
Nationerna i bojor vid sin fot —

kunna tvifvelsutan både den religiösa och den politiska radikalliberalismen af hela sin själ instämma; åtminstone om de få utbyta det fantastiska uttrycket »stjernornas regenter» mot det förståndigare »naturens krafter». — Angående sättet, huru Svegder skulle förledas och gå under, bekomma vi föröfrigt i dessa slutverser af fragmentet, dem Hild säger till sin fader, en vink:

Tro mig, o fader! blott ett medel gifves,
Af ålder kändt, mot gudars ätt att strida.
Ej häxors sång, ej all den svarta visdom,
Som jordad ligger, med en sjunken forntid,
I Volas hög — ej nattens hela välde

Förmå mot runorna i Odins sköld.
Blott qvinnan, qvinnan gudarne besegrar.
Ej bättre rustning mörkret har att möta
Det stränga ljuset, än en flickas hamn.
Lätt, som från drifvorna på Skandiens fjäll,
Från hennes barm dess pilar återstudsa.
En vänlig blick, der fröjd och kärlek strålå,
En röst, som ljuft från rosenläppar klingar,
Afväpnar solens hela makt, och lockar,
Från sina throner, stjernornas regenter
Till veklig ro på blomsterbädden ned.

Till hvilken grad denna Hilds försäkran är ett karakteristiskt drag i Stagnelii egen verldsåsigt, skall längre fram i all sin betydelse visas.

I allmänhet torde man väl drista påstå, att i den aning af christendomens mysterium, hvilken genomstrimmar det innersta af all hedendom, fann Stagnelius det fält för sitt snille, der han hade sitt hem i egen person, eller både såsom menniska och konstnär. Hans förhållande till det nya, det himmelska Jerusalem var sådant, att han visserligen ej sällan beträdde sjelfva tröskeln af dess tempel och inträdde inom dess dörr, ja, stundom äfven tilläts kasta en blick in i hemligheten af dess allraheligaste, men ändock hade sin egentliga ståndpunkt på gränsen mellan helgedomen och «hedningarnes förgård». Det var den ståndpunkt, från hvilken han (i grunden) helst profeterade och qvad; och på den — åtminstone med få undantag — ägde han sig fullkomligast i sin makt såsom konstnär. Liksom detta bevisas redan af fragmentet «Svegder», så framställer sig ett fullständigt bevis derpå i sorgspelet «Bacchanterna eller Fanatismen». Syftet är här att skildra den thrakiske siaren och skalden, sådan han bland grekerne stiftat de äldsta mysterierna och bland de invigde grundlagt en esoterisk religion; men såsom fallande för ursinniga Mänaders mordlust, till offer för striden mellan en renare inspiration och en vildt-sinlig rusingifvelse, som urartat från sin ursprungliga bättre (eller sannt dionysiska) mening. Underlig synes oss denna Hammarskölds förebråelse: «men då

sagan så blifvit fattad, erbjuder den 'alltför litet af handling, och deraf har händt, att interesset mot slutet afmattas och förlorar sig bland de beskrifvande talen.» Med afseende på de grekiska skådespelens art och konstruktion, hvartill skalden här (naturligtvis) velat närmast ansluta sig, kunna vi ej annat än finna tvärtom, att sagan, just så som hon blifvit fattad, innehåller jemtupp så mycken handling, som för hans syfte behöfves; att interesset under utvecklingen verkligen stegras, och att de läsare, för hvilka det «mot slutet förlorar sig bland beskrifvande tal», säkert skola mötas af dylika tal nästan genast efter styckets begynnelse. Kanske torde kunna sägas, att detta skådespel, bland samtlige Stagnelii större*) dikter, är det som, i förhållande till sin art och i den, är den med mesta jemnhet, proportion och tonrenhet utarbetade. Om än äfven här några väl mycket moderna prydnader och ljudfall icke alldeles uteblifvit, så äro de dock af en beskaffenhet, hvaraf de fleste läsare allsicke, och sjelfve de strängaste föga störas. Att lemna ett rentaf antikt eller antikartadt drama, var i alla fall icke skaldens afsigt. — Bland mångfalden af särskilda glänsande skönheter må här vara nog att i vårt minne återkalla den i sapphiskt versmått diktade romansen om Ariadne, hvars trenne första strofer äro dessa:

Öfvergifven, tärd af sitt hjertas plågor,
Satt, på klippans mossiga häll, vid hafvet,
Ariadne, dyster och blek, som nattens
Sörjande måne.

Utåt ändlöst böljande rymder såg hon
Bort mot himlens rand, i hvars mörka blånad
För dess häpna, tårade blick förrädarns
Vimpel försvunnit.

---

*) Här slutar den i disputationsform utgifna omarbetningen. Bland förf:s papper fanns ett qvartblad, som innehöll den närmaste fortsättningen, till och med citatet af slutorden i «Bacchanterna». Derefter (med det stycke, som börjar: «I *Martyrerna* och *Riddartornet* ville han» &c.) vidtager recensionen, sådan den i sitt ursprungliga skick i Litteratur-Föreningens Tidning förekommer.

Vilda stormar tjöto kring Dias stränder,
Röda blixtrar fräste i luftens mörker,
Och ur bergens heliga grottor dundren
Skallade åter.

Särdeles skön är detta sorgspels afslutning, eller uppenbarelsen af Orphei förklarade ande och hans tal till herdarne Hermas och Lycis, lika harmoniskt, som storartadt i antik stil:

Jag kommer från Olympens ljusa glädjesal,
Der lönen re'n jag tillträdt för mitt tålamod.
Ej lifvets qval, ej vilda Bassariders thyrs
Mig hinner mer, och af cymbalers kopparröst
Mitt fromma öra icke sönderslites mer.
Dig, Hermas! jag i sanning ger förlåtelse,
Fast fegt åt qvinno-hären du mitt lif förrådt.
Förlåt dig sjelf, och vandra troget dygdens stig.
Gack, Lycis! lycklig blif vid Amaryllis' bröst.
Med fröjd Olympens gudar stoftets ömhet se,
Och, liksom här, på dunkel, solomkransad jord,
I andars verld ock kärlek enda budet är.
Gråt icke, gode Timon! jag lycksalig är.
Äoner af oändlig glädje för min blick
Sig öppna, som för menskoögon himlar, haf;
Och högt på jorden skall man sjunga mitt beröm,
Så länge lyran silfverstrålar än i skyn,
Och himlasvanen öfver vintergatans flod
Stjernprydda vingar breder i den lugna natt.
O, mina barn! ej hundra offertjurars blod,
Trollformler och mystèrer, helga vågors bad,
Borttvätta själens smitta. Lydnad blott för den,
Som öppnar och som sluter Orci kopparport,
Stafbärarn Hermes, Majas vingbeklädda son.

I «Martyrerna» och «Riddartornet» ville han lemna skådespel, der en helt annan form motsvarade en helt annan anda — den christliga, eller christligt-romantiska. I dem blef derföre choren alldeles bortlemnad, ehuru, i det sistnämnda, hans lyrik ej kunde neka sig nöjet af ett och annat sångstycke. Skådespelet «Martyrerne» är, om vi ej bedraga oss, det, hvarvid flertalet af Stagnelii vänner ännu fäster sin för-

kärlek; och i sanning, det förtjenar den. Väl bör icke nekas, att fullkomligare «christliga tragedier» både kunna tänkas och verkligen finnas (se t. ex. en och annan af Calderon); men det är, om icke mera, en till christendomens ära dramatiserad elegisk triumfsång, hvilken, såsom sådan, icke lätteligen öfverträffas. Skulle dervid någon väsendtlig önskan med fog kunna yttras såsom otillfredsställd, så vore det den, att legendens (eller rättare christendomens) enkla gestalt hade blifvit höljd i ett draperi, som varit mindre — utstofferadt, än det här understundom är, och att det gnostiska föreställningssätt, som tyvärr beherrskade Stagnelii själ, ej hade fått inmänga en och annan skugga i den äkta försoningsläråns klarhet. Till all lycka äro dessa skuggor, såsom det synes, blott för ytterst få läsare märkbara, och kunna således hvarken störa eller förvilla. De fleste hålla sig till de oförvanskligt skära ljuspartier, hvilkas himmelska mening är och förblifver entydig, t. ex. den scen, der Perpetua undervisar sin son i konsten att bedja *). Att i denna skaldedikt christendomen framstår endast såsom en lidandets religion, vilja vi ej klandra; ty anledningen dertill låg i den valda legenden, — om ock orsaken, hvarföre just denna legend valdes, nära sammanhängde med skaldens djupt melancholiska verldsåsigt, för hvilken jorden i allmänhet, liksom kroppen i synnerhet, ej var annat än ett af onda dämoner beherrskadt plågorum, ett tukthus för andar, som från den goda guddomligheten affallit. — «Riddartornet» är, om man blott afser sjelfva utförandet, af alla Stagnelii dramatiska dikter den mest teatraliska. För ämnets ohygglighet försöka vi ej någon ursäkt, om ock, såsom Leopold säger,

«det största mästerstycket
Är, hvart ni går, geniets moral.»

Ty slik frihet, ehuru vidsträckt, har dock en gräns; och förmätnare kan väl denna ej öfverskridas, än då man dristar sig på skådeplatsen framställa, huru en fader, brinnande af den

*) Hvad är, mot den här förekommande parafrasen af «Fader vår», Pope's och hvarje annan?

brottsligaste låga, vill förleda sin dotter att dela den, och slutligen gör henne till offer för dess brånad. Sjelfva den nya fransyska vitterhetsskolan, så benägen att dyrka furierna i stället för gratierna, har ännu, så vidt vi veta, ej så långt förvågat sig. I den beryktade *Lucrèce Borgia* talas visserligen, från begynnelsen till slutet, om blodskam; men den föröfvas dock ej i sjelfva stycket; och den monstruösa modrens kärlek till sin son är en rent moderlig. Hvad Phädra hos Euripides och Racine angår, så är hon dock endast en styfmoder, som förälskat sig i sin mans son. Deremot kan till Stagnelii fördel så mycket sägas, att sedan han engång tillåtit sin skaldegåfva omfatta ett sådant ämne, har han gjort sitt bästa att genom den artistiska behandlingen någorlunda försona oss med sitt val. Man må i denna hänsigt jemföra hans Riddartorn med det enda oss bekanta skådespel, som kan anses för ett motstycke dertill: Lohensteins tragedi «Agrippina.» Denne skald, en karakteristisk produkt af den olyckliga tid, som i Tyskland följde närmast efter Westfaliska freden, var, oaktadt all sin smaklöshet, ett rikt utrustadt snille; men huru högt visar sig ej här den svenske skalden honom öfverlägsen, icke blott i smak, utan i sedlighet! Någonting otäckare har väl aldrig varit ämnadt att sägas på teatern eller åtminstone att läsas i en teaterdikt, än det tal, hvarmed Lohenstein låter Neros moder locka sin son; vid sidan deraf är allt, hvad Rheinfels yttrar till sin dotter, ett mönster af ädelhet och kyskhet. Dessutom är hufvudpersonernas vexelförhållande i Stagnelii sorgspel derigenom ett mindre gräsligt, att den onaturlige faderns passion är åtminstone sann, och att Mathilda är en god varelse, som Försynen tillåter undergå den förskräckligaste pröfning; då deremot, liksom Nero är — Nero, Agrippinas låga föreställes såsom hycklad af regeringslystnad, för att hindra någon annan bemäktiga sig hans förtroende och ledning. Kort sagdt, förhållandet dem emellan är fullkomligt en djefvuls till en djeflinna.

Ej i någon af Stagnelii dramatiska dikter, ehuru mycket (mer eller mindre) det esoteriska lynnet af hans poesi stämplar dem alla, har det dock så låtit blicka in i sitt innersta djup, som i «Albert och Julia, eller Kärleken efter Döden.» För den, som rätt förstår detta stycke, — i anledning hvaraf man kunde skrifva en hel bok, — är förlåten uppdragen till ett aldraheligaste, hvilket, vid nogare påseende, visar sig vara både poesiens, filosofiens och religionens. Mera härom vid framtida tillfällen, såväl med, som utan tillämpning på denna andeverldsscen, framför hvilken vi utropa om Stagnelii sångmö, liksom Laertes i «Hamlet» om Ophelia:

«Thought and affliction, passion, hell itself,
She turns to favour and to prettiness.»

För skarpsynta läsare kan icke vara doldt, huruvida skalden sjelf, sådan han framställer sig i sina sånger, stod innanför eller utanför nyss antydda helgedom. Äfven i sednare fallet nekar visserligen ingen, att han stod i templet, eller innanför «hedningarnes förgård». De läsare, som studerat hans poetiska skrifter i sammanhang med och under ständig återblick på det prosaiska fragmentet *) af hans filosofiska system, skola utan möda förstå vår mening, ty öfverallt är, i strängaste motsvarighet, i konseqventaste öfverensstämmelse, hans poetiska åsigt hans filosofiska, och tvärtom; hans religiösa åter äger man just i den egna skepnad, som denna enhet hos honom antagit, — hufvudsakligen under trefaldigt inflytande af christliga, gnostiska och schellingskt-platonska krafter. För att tillfyllest karakterisera hans sång, vore derföre nödvändigt att utreda beskaffenheten af hans lära eller öfvertygelse (ty denne skald äger en sådan), och af dennas inverkningar på den förra. Härtill lemnar den tredje delens rika didaktiska och lyriska samling de ymnigaste bidrag.

Under vexlande tongångar och gestalter, men ännu mera oafbrutet än i hans öfriga skrifter, igenkänner man i denna

---

*) Meddeladt i utgifvarens företal.

samling det filosofiska fragmentets thema: det straff, hvartill vårt andeslägte i tidens början gjort sig skyldigt, och det behof af försoning, den längtan derefter, som straffets känsla innebär. Vårt nuvarande jordlif ansåg han för straffet, försoningsbehofvet åter för öfverlefvan från ett högre och himmelskt lif, samt tillika för möjligheten till dettas återvinning. Samma thema låter oss alltså vidare förnimma, liksom anledningen till andarnes skuld eller fall och egenskapen deraf, så äfven de medel, hvilka tillvägabringa försoningen och bereda deras hemfärd. Hvad Stagnelius, såsom tänkare och lärodiktare, härom undervisar oss, är — i kortaste sammandrag — detta.

Guds varande, det eviga ljuset, bröt, till ett ändlöst skiftande färgspel, sin lefvande glans mot

. . . . . «det tomma, det ödsliga Intet,
Skaldernas kaos, den heliga natt, som Gudarna födde.»

Blott med detta vilkor kunde nemligen det guddomliga varandet sätta sig sjelft såsom enhet, att det yttrade sig i en mångfald, inom eller öfver hvilken enheten framstod såsom dess motsats; mångfalden åter är endast tänkbar såsom produkt af en handling, hvari varandet gjorde det enda sig motsatta, det icke-varande, till sin spegel, ur hvilken det i en åskådlig form återstrålade mot sig sjelft. Denna form är verlden; genom hvilken alltså det varande uppenbarade sig just i och medelst det icke-varande, lifvets «moderqved», det «af sjelfva englarne onämneliga djup, i hvilket allena Gud nedsteg att fylla dess rymder.» Men manifestationen är tvåfaldig, och verlden i sitt hela består af dessa tvenne manifestationers sammanfattade vexelverkan. Egentligt uppenbarade sig nemligen guddomen i en verld, der dess idéer framträdde såsom rent intellektuala, d. v. s. såsom intelligenser eller andar; men denna andeverld kunde ej bli synlig utan förmedelst en sig motsatt, ehuru med sig innerst sammanhängande naturverld, som äger sin verklighet deri, att vara den andliga verl-

dens symboliska afspegling. Ursprungligen befunno sig alltså det andliga och naturliga till hvarandra i noggrannt förhållande af motsvarighet eller korrespondens; och solen blef i naturverlden samma princip, samma *primum agens*, som förnuftet är i andeverlden. På mikrokosmiskt vis lefver i hvarje ande-individuum samma förnuft, som på ett makrokosmiskt vis lefver i det stora hela; och på detta förhållande grundar sig hos hvarje menniskoande den möjlighet, att i samma mån, som han förvärfvar sig en verklig kunskap om sitt eget förnuft och dess verld, äfven förvärfva sig en verklig kunskap om det allmänna förnuftet och dess verld, — det stora, objektiva verldslifvet.

Så långt var allting godt. Men guddomens manifestation i naturen kunde, såsom en fysiskt-symbolisk, och tillika i sin art fullkomlig, ej annat än i tjusande mångfald förete skådespelet af ett lif, som ägde retelsen af kroppslig skönhet. Dervid upprann hos de ur Guds sköt emanerade intelligenserna en förvillelse, hvari de missförstodo sitt rätta förhållande till den ursprungliga naturen. De förtrollades af dess fägring till en lust att på otillbörligt vis försätta sig deraf i besittning. De sammanmängde sin rena idé-skönhet med denna skönhet af lägre slag. Men derigenom uppkom en dunkel och förgänglig natur, inom hvars rymd de dymedelst blefvo fängslade. Denna natur är alstret af otillbörligt sammanblandade ur-beståndsdelars förening, en förening, som inom dess elementariska sfer yttrade sig såsom en förmälning af eld och vatten. Andarne störtade sig ned inom förgänglighetens region i samma ögonblick, som de från den andliga fortplantningen hängåfvo sig åt den kreaturliga parningen. «Parningsbegäret är den ursprungliga synden» *). Genom detta begär hafva de således i betydlig mått förvandlat sig sjelfva till kreaturliga varelser; de hafva förmörkat sitt jag, som i följd

*) Åt denna föreställning, gemensam för flera både äldre och nyare tiders mystiska författare, har Stagnelius egnat en egen behandling i poemet «Syndafallet».

af skumheten gifvit sin vilja en egoistisk riktning; men de hafva dermed jemväl i naturen inbragt den förstörande princip, som numera inom dem sjelfva städse kämpar mot den skapande. Förstöringsprincipen har sin största fröjd i den verksamhet, som beständigt, under det han qväljer varelserna med lidande, sjukdom, död, ändock upphetsar dem till oaflåtliga försök att framalstra nya, lika destruktibla organisationer (hvarunder de tillika, immerfort, mer och mer destruera sig sjelfva). Mot denna skumma syftning verkar dock, å andra sidan, ett de fallna själarnes outplånliga minne af sin fordna ljusverld; och härigenom uppkommer icke blott ett fiendtligt förhållande mellan Psyche (Anima) och Hyle (Materien), utan äfven inom sjelfva Psyche en slitning mellan öfverjordens och underjordens, mellan himlens och helvetets krafter. Redan inom elementarverlden gifves väl en försoning, som vill från strid och oro befria den affallna tillvarelsen; denna försoning är organismen (nemligen dess framkomst, eller det organiska lifvets födelse). Men denna försoning är otillräcklig; den försonar blott den förmälning mellan eld och vatten, hvars barn vår jord och alla mörka himlakroppar äro. Derföre kan i kreatur-verlden ingen annan försoning gifvas, än den som består i födelsens motsats, döden. Genom denna försonas den ursprungliga syndens omedelbara fortsättning, hvarigenom Demiurgens eller verldsfurstens (det mörka, egoistiska Jagets) rike ständigt förnyas och underhålles. Lyckligtvis gifves en tredje försoning, tillhörig andeverlden, och mäktig att försona redan innan detta jordlif upphört, den ursprungliga synden sjelf, eller den förbländning, som bragte andarne att förmäla sig med materiens retande gestalter. Denna tredje försoning, på hvilken vårt väl eller ve egentligen ankommer, — hvari består då den?

I den «harmoni», som vårt lif kan uppnå genom «skönhetssinnet och den religiösa kontemplationen»; alltså i skön konst och religion. Endast de kunna försätta oss i en återställd, ehuru visserligen ännu på flerfaldigt vis inskränkt ge-

menskap med Gud och hans af ljusa äoner bebodda pleroma *), hvars medelpunkt är Christus, alla äoners öfverhufvud eller konung. Skönhetssinnet och den religiösa kontemplationen åter äga sin «depôt i den allena saliggörande kyrkan», hvilken ensam har rättighet och makt att förlåta den ursprungliga synden, samt fördenskull äfven alla öfriga. Kyrkan, som derför ock ensam har rättighet att straffa dem, motsvarar på jorden det heliga pleroma. I sitt sanna skick existerar väl kyrkan blott såsom idé; men hon objektiverar sig dock oupphörligt såsom lefvande sammansättning af «de uppenbarelser om Gud, som skönhetssinnet och den religiösa kontemplationen antingen sjelfva lemna, eller hvilka genom en omedelbar revelation blifvit deras egendom.» Ur kyrkans sköte har all rättsförfattning utgått och all stat; denne måste ock, så framt han skall sjelf verkligt lefva, utgöra ett oskiljaktigt helt med henne, och hans princip bör vara så under hennes ordnad, att «innehafvarne af den verldsliga makten anses endast såsom kyrkans vasaller.» Kyrkans auktoritet åter, som i sin idé är grundad på sin eviga förnuft-nödvändighet, är i realiseringen af sin idé grundad på en manifestation, hvari denna idé omedelbart framträder. Denna manifestation är uppenbarelse, i ordets religiösa mening. Den är en guddomlig inkarnation, och en guddomlig tradition derom; den sednare af tro omfattad, den förra af kärlek med den troende införlifvad. Denna inkarnation är det guddomliga ordets menniskoblifning i Christus. Väl kan sägas, att Gud blef menniska redan i Adam; men denna inkarnation var en blott lifgifvande, då deremot den andra är tillika en lif-frälsande eller återlösande. Materien, der Gud

*) Gudalifvets omedelbara fullhet eller allhet — den rena englahimmeln. Det flertydiga ordet äoner, hvarvid man vanligtvis fäster begreppet af långa tidsträckor eller lifsåldrar, betecknar hos Stagnelius, liksom hos Gnostikerna, än blott i allmänhet andar (betraktade såsom eviga), än i synnerhet andar af högsta ordningen, englamakter, stundom tänkta såsom beherrskare af särskilda tider eller tidehvarf («tidsandar»), stjernregenter o. s. v.

manifesterar sig endast «under formen af absolut passivitet», och der alla hans verkningar derföre äro naturverkningar, eller till sina följder nödvändigt förutbestämda, «kan icke bli medel till någon immediat uppenbarelse om honom» (hvarföre ock «mirakler, i den råa mening hvari allmänheten fattar ordet, alldeles icke kunna gifvas»); men «den förmedlande länken mellan ande och materia, menniskan», kan bli det, derigenom, att Gud «upphöjer hennes intellektuella natur till klaraste åskådning, och fritager henne, i hennes handlingar, från all bestämning af materien.» Dessa verkningars resultater, sådana de hos andra menniskor yttra sig, äro snille och dygd; men i Christus var så väl upphöjelsen till ljus, som fritagningen från synd, fullkomlig. Den uppenbarelse, som christendomen vördar, är likväl icke den enda: qvarlefvor af en förutgången glimma i de äldsta folkslagens kunskaper om Gud, menniskan och naturen, klarast i Judarnes, hvilkas vishet var aftonrodnan af den äldre uppenbarelsens dag och morgonrodnan af den nyas. «Gnosticismen var delaktig af den ursprungliga, i hemliga ordenssällskaper fortplantade traditionen. Gnosticismens exoteriska läror, äfven sådana de af dess fiender blifvit framställda, harmoniera bättre än något annat teologiskt system med christendomens esoteriska sida, hvilken, bland alla dess urkunder, i aposteln Johannis skrifter klarast genomskimrar sitt täckelse.»

Af sig sjelft förstås, att den religiösa betraktelsen är kyrkans egentliga själ. Dock får ej glömmas, att hennes skönhetssinne är dermed på det innerligaste sammansmält. Detta yttrar sig derföre i hennes cultus, hennes ritus, som utgör hennes kropp. — «Alla de, som ej lefva och dö i gemenskap med denna kyrka, måste gå oförsonade från verlden»; de andra försonas medelst sin delaktighet i det lif, som luttrar själen genom sköna snilleverk och dygdgerningar. Sålunda renade från materiens besmittelser, uppstiga de efter döden från Achamoths (den sörjande och trängtande kreaturverlds-

själens) dunkla boning till Guds eget skära ljusrike. De oförsonades öde blir ett motsatt, de nedsjunka i en ännu djupare rymd af synd och lidande. Ty hvarje andes lott efter döden bestämmes af den riktning, hvaråt hans kärlek drager honom; — den sinnesförfattning, hvari vi afträda från jorden, fortfar, och bestämmer så väl sättet som omgifningen af vår palingenesi. Men när menniskan, denna medellänk «mellan idéerna och naturtingen», blifvit med sin urbild fullkomligt förenad, deltager deri äfven den natur, som hon invecklat i sin synd och sitt straff. Liksom hon sjelf, antager då ock naturen en förädlad gestalt, «allt är återfördt till den ursprungliga principen», förgängelsens herravälde har upphört. Det lif, som från den guddomliga kärleken utströmmar, är det sista, liksom det första; eller: samma kärlek, som var alltlifvets A, är äfven dess O.

«Fästets äoner ej än, på maktens gyllene stolar,
Sutto i rummets olymp, ej jorden ur böljornas afgrund
Höjde sin grönskande barm, sin furubekransade panna:
Tystnaden ensam tjenade Gud i hans heliga tempel:
Då, ur sitt väsendes djup, den eviga Kärleken utgick,
Ropte åt Intet: älska och blif! Då smälte i tårar,
Smälte i sjöar af gråt, af oändligt böljande trånad,
Tomhetens gränslösa famn. Guds Ande, i hamnen af dufvan,
Sväfvade mildt deröfver, med kärleksflägtande vingar.»
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Så, i en lefvande verld af englar, idéerna byttes,
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Skapte, att mäta guddomens allt och kring lifvets centralsol
Ila i sferisk dans; men ack, de förmörkade ännu
Hylla ju jordens magnet, och hvälfva slafviskt kring stoftet! *)

Så Stagnelius. Att ännu noggrannare ingå i angifvandet af hans verldsåsigt vore här lika öfverflödigt, som att bifoga en pröfning deraf. Äfven utan slik anvisning kan lätteligen inses, att det myckna sanna häri har tillsats af något falskt,

*) Se lärodikterna «Tingens Natur» och «Astronomisk Fantasi.»

det myckna klara af något grumligt, det myckna skådade af något drömdt, det myckna friska af något sjukt. Att t. ex. (liksom i så många äldre och nyare systemer) skilnaden mellan individualitetens uppkomst och syndafallet blifvit icke, eller åtminstone icke redigt, fattad; att Gud blifvit mindre skådad såsom ett guddomligt subjekt, än såsom ett *Ens absolutum*, mindre såsom urperson, än som ur-realitet eller ur-idé; att (i följd deraf) det här förekommade försonings- och återlösningsbegreppet ännu är mera ett estetiskt-rationalistiskt, än ett egentligen christligt: detta, och åtskilligt annat, skola eftertänksamma läsare utan vår åtgärd skönja. Än mindre anse vi oss nu behöfva företaga en undersökning, som skulle jemföra Stagnelii grundföreställningar med Gnostikernas, Nazaréernas och identitets-filosofernas, för att uppvisa huru dessa, under afgjord öfvervigt af den gnostiska beståndsdelen, i hans inre sammansmält till ett underbart helt. Vanskligt kunde ock vara att utröna, i hvilken grad han genom studium gjort de gamle Gnostikernas bekantskap (Nazaréernas Adamsbok kände han genom Norbergs öfversättning, som dock näppeligen är fullt tillförlitlig). Nog: till dessa mystiska rationalister *), hvilka, misskännande christendomens höga enfald, ville gifva den ett mera metafysiskt och poetiskt skick, befinner han sig i så beskaffade öfverensstämmelser, som kunna blott genom en ursprunglig frändskap förklaras möjliga. Lika svårt blefve väl dessutom att utreda i hans lära, som i deras, hvad i vissa detaljer är menadt rentaf dogmatiskt eller blott allegoriskt; sannolikt voro hvarken de eller han riktigt härutinnan ense med sig sjelfva. Enskilda underrättelser förtälja, att han åtminstone tidtals tog på fullaste allvar, eller till punkt och pricka trodde, äfven de satser (t. ex. dämonologiska), dem han emellanåt, när en modernare spekulation beherrskade honom, kallade «gnosticismens exoteriska läror»; och ögonskenligt är, att de poemer, som utgått från

*) Särdeles till Basilides och Valentinus.

detta slags konkretare åskådning af lifvets mysterier, lyckats honom bäst, — äfvensom de deremot minst, der hans poetiskt religiösa föreställningsbilder tillkännagifva sig vara skimrande omklädnader för vissa metafysiska abstraktioner. Kort sagdt, från hans filosofi meddelade sig åt hans poesi, liksom åt hans religion, en strid mellan äkta och oäkta idealism, hvilken han möjligtvis, vid förlängdt lefnadslopp, hade på ett både för sig och andra tillfredsställande sätt utkämpat. Det samma, som förr tilldrog sig hos kyrkofäderna, när christendomen var på väg att förvandlas till en ny art hedendom (såsom ock t. ex. i manichäismen verkligen skedde), hade då möjligtvis tilldragit sig hos honom: den christliga mystiken hade lyckats öfvervinna hvarje tubbning från den hedniska, som ville förespegla henne en närmare slägtskap och enstämmighet, än den en sund tro och en sund forskning kunna erkänna *).

Vi sade «möjligtvis»; vi dristade ej säga «troligtvis». Alla biografiska uppgifter om de sista åren af hans lefnad tyckas nemligen bekräfta den sorgliga förmodan, att hans tidiga bortgång, en lycka för hans nästan i hvarje tänkbar hänsigt lidande personlighet, äfven (och just derföre) var en ej mindre lycka för hans författarskap. Härutinnan gynnades han med en förmånligare lott än Lidner, med hvilken han eljest, både såsom enskild och poetisk person, ägde så många och så påtagliga likheter, att man kunde bli frestad att på lamajetiskt vis anse den sednare för en ny (och af nyare kulturförhållanden modificerad) inkarnation af en och samma skaldesjäl. Öfver den förmälning, som i Stagnelii egen individualitet sammanknutit Psyche och Hyle, ägde han sina särskilda grundade skäl att klaga. Hans vänner veta det; men också de, som icke historiskt känna dessa skäl, kunna lätt ur

*) Huru katolicismens andelära förhåller sig till begreppet af christlig poesi, äga vi här ej tillfälle att undersöka. Vi djerfvas mellertid påstå, att bemälda lära, rätt förstådd, öfverträffar gnosticismens lika mycket i estetiskt och spekulativt afseende, som i religiöst.

hans skrifter gissa dem, och enkannerligen i det tredje bandet, under njutningen af dess ymniga lyriska skönheter, icke sällan förnimma de mest obeslöjade konfessioner. De skola utan möda förstå, huru starkt dessa skäl inverkat på hans allmänna åsigt af lifvet; och således, då de begripa hvarför en grundton af sorg beherrskar hans sång, tillika begripa hvarför hans öfverjordiska längtan, i sig sjelf englaskön, dock esomoftast befinner sig invecklad i den förfärligaste kamp mot en alldeles motsatt längtan. De skola beklaga, men icke anklaga den förra, att hon, oförmögen att fullkomligt besegra denna sednare, till och med någongång låtit den öfverrumpla sig ända till nederlag. I detta afseende visar oss Stagnelii exempel, huru det är lika maktpåliggande för skaldens ingifvelse, som för tänkarens, att icke uppfatta den himmelska idé, som utgör all väsendtlig verklighets bildande ljus- och lifspunkt, i en sådan ställning till den oss jordiskt omgifvande naturen, att denna blir liksom förskjuten och förkastad af idéen, eller att idéen (hos oss) anser hvarje hennes närmare vidrörande besmitta sig, och på sin höjd endast låter henne gälla såsom ett allegoriskt, men i sig sjelft väsenlöst skuggspel. I slikt fall sker nödvändigt, att den poetiska verksamheten, i stället för att uttrycka en syftning som vill förklara och med sig upplyfta det jordiska, uttrycker en som blott vill förtära och tillintetgöra det. Inträffar sådant i en mäktig skaldesjäl, och anstränger den ej all sin vilja att förändra detta förhållande, så inträffar ock, att det samma jordiska, som den uraktlåter att genom renande kärlek förvandla till ett öfverjordiskt, i harmen förvandlar sig till ett underjordiskt, samt derefter, förstärkt med diaboliska krafter, söker hämna sig genom en fräck och hånande reaktion. Inom de sinnliga formernas rike företer sig onekligen ett fult, liksom inom de öfversinnligas ett ondt; det ena är det andras följd och hemska återglans. Jordlifvets eget skaplynne är dock i sig sjelft neutralt; det kan lika väl mottaga det skönas inflytelse och prägel, som det fulas. Men hvarje dess kraft,

som ej blir tagen i det skönas tjenst, träder ofelbart i det sednares; i samma mån som sinnligheten ej får bli skön, blir hon ful, och derefter lätteligen ond tillika.

«Ogerna», säger Aristoteles (med hänsyn till Plato), «klandra vi våra vänner.» Men sanningen — enligt vår öfvertygelse derom — går oss öfver allt annat; och den förevigade skalden är tillräckligt stor, att aldrig kunna förlora genom sanningens färgor. Det måste alltså sägas, att naturlifvet, oaktadt de många vackra och bländande taflor, i hvilka det äfven af dessa odödliga qväden skildras, dock i sitt hela blifvit af Stagnelius behandladt såsom en i ett fängelse inbragt *laterna magica*, hvilken väl i ögonblick kan behaga och roa, men på längd erinrar om den fångenskap, som icke tillåter verkligare syner. Halft af smärta, halft af stolthet höll han det alltid på ett visst afstånd ifrån sig; med brinnande passion fästad vid den ideella materiens, vid språkets daningar, inom hvilka han fritt rörde sig med åtlydd herrskarestaf, brydde han sig föga om den reellas och om de relationer, i hvilka det utom och inom oss lefvande naturliga *re ipsâ* motsvarar hvartannat. Deraf har följt, att äfven i de sånger, der en friskare lefnadsvind fyllt hans bröst och susat öfver hans strängar, framstiger det natursköna mindre ofta i sin karakteristiska omedelbarhet, sin menlöst tjusande nakenhet, än i en viss präktig kostym-drägt, som han sjelf tillverkat och befallt naturen ikläda sig. Det är benägenheten för denna ensidigt ideal-poetiska riktning, som (andra olikheter oberäknade) åtskiljde honom, liksom hans landsman och själafrände Elgström, ej blott från Goethe, utan tillika från Novalis och Tieck, till hvilka de annars bägge stå i förhållande af närmare slägtskap. Novalis var lika hjertligt, som Goethe, en natur-älskande, ja naturforskande skald; han betraktade och behandlade, liksom denne, poesien såsom naturens förklaring; blott ville han genom henne låta naturen uppstiga i en ännu högre och glansfullare himmelsfärd. Huruvida detta lyckats honom, eller huru långt det i allmänhet för den jordbeboende

menniskans konstförmåga kan lyckas, är en särskild fråga; nog: sådan var hans afsigt. Hos Stagnelius yttrar sig tvärtom oftare. en böjelse att förinta naturen och den med henne sammanhängande individualiteten, såsom ett rentaf syndigt och oheligt, hvilket måste undanrödjas, om det heliga (och således äfven det äkta sköna) skall kunna möta oss. Det är detta anachoretiska lynne, som stundom gör hans lyriska åskådningsbilder dimmiga, stundom förluftigar dem ända till abstrakthet (t. ex. i klagoqvädet «Skuggan»:

«Sök sjelf ej qvalen lykta —
Från himlens sälla trakt
Till Orcus kan du flykta,
Ej undan Jagets makt;
Tills med förlofningsringen
Den eviga idén
Nedsväfvar öfver tingen» o. s. v.).

Slik abstrakt luftighet infinner sig oundvikligt, så ofta idéen sjelf blir ett *ens abstractum;* och hon blir det, såsnart betraktelsen afsöndrar henne från den natur och dennas sjelfuttydningar i saga och historia, hvilka utgöra just den oss för det närvarande upplåtna sferen af idéens egen verklighet. Hvad i dessa för poesien är öfrigt, blir då mindre den återskådade ursprungliga naturverldens eget bildspråk, än en af oss mer eller mindre skarpsinnigt uppgjord, men ock alltid mer eller mindre godtycklig chifferskrift, den fantasien fåfängt sträfvar att begagna såsom ett fullgiltigt surrogat. På dylikt vis råkade äfven Stagnelius, icke sällan, att famna molnet i stället för Juno, eller en öfver naturen fantomistiskt sväfvande reflexionspoesi i stället för den äkta idealpoesi, som är ingenting annat, än det menskliga och menniskobeslägtade naturlifvets eget utsjungande af sin idé. Deraf kom att han, med all sin rika, sin vidtomfattande sångkonst, vanligtvis ej förmådde riktigt tillegna sig sagans och folkvisans ton; han kunde nemligen, äfven då, ej hindra sig att bifoga hvarjehanda koloraturer, — granna, men till denna ton ej passande.

— Vissa individuella omständigheter föranledde, och en ofullgången spekulation befrämjade, en sådan riktning. För de läsare, som inse detta, kan sannolikt icke heller fördöljas, att det är den förutnämnda reaktionen, som yttrar sig i den strid mellan Venus Urania och Venus Pandemos, hvilken genomgår alla banden af Stagnelii skrifter, men i det sista erhållit ett större spelrum, än utgifvaren hade bort tillåta.

Man har beskyllt Stagnelii poesi för sjuklighet. Vi ha sökt antyda det hos honom verkligt sjuka. Det bestod icke, såsom man behagat föregifva, i hans benägenhèter för metafysik, mystik och svårmod, — så till vida, som alla dessa benägenheter innerst uttryckte hans kärlek till ett skönt, hvilket visserligen är ingenstädes på jorden att finna i det skick, som det bland englar och af englar skådas. Också torde man väl drista påstå, att om menniskan icke vore en för förnäm gäst för jorden, vore hon icke den af jordens alla varelser förnämsta. Skaldens vänner (bland hvilka rec. förmodar sig sjelf vara en af de varmaste) må således icke föreställa sig, att vi tadlat de sånger, der hans elegiska lyrik visar sig mest storartad. Hvad i dem förnimmes, är egentligen ej någon missbelåtenhet med en enskild natur- och menniskoomgifning; det är den paradisiska naturens egna, innerliga, hela vårt timliga verldslif genomgripande klagan, att — genom menniskans förvållande — vara blifven till jordisk, eller att finna sig innesluten i den från sin förmörkade medelpunkt utströmmande fördunkling, som gör, att skönhetens blommor, stjernor och morgonrodnad synas endast genom sorgflor. Det är klart, att menniskan, såsom organ för en sådan klagan, väl klagar öfver sig, — och det med rätta, men lika litet anklagar Guds — äfven ännu — herrliga verld, som honom sjelf. Nej, det ifrågavarande sjukliga bestod i en obesegrad inverkan af fyrfaldiga lockningar, dem vi kanhända tillräckligt betecknat, om vi påminna, att i all metafysik gifves ett (psevdo-) rationalistiskt, som är det falskt spekulativa, i all mystik ett demoniskt, som är det fantasmagoriska, i all melankoli

ett egoistiskt, som är det hypochondriska, ändtligen i all skönhetskänsla ett vällustigt, som vill sätta ett retande spöke af skönhet i den verkliga skönhetens ställe. De båda sista lockningarne tillsammans föranleda det slags känslofrosseri och känslokoketteri, hvilket man i våra dagar stämplat med namnet «sentimentalitet», hvarvid likväl icke sällan händt och händer de konstdomare, som äro på begrepp och känsla lika fattiga, att glömma huru det äfven gifves en oförfalskad sentimentalitet, bestående i den innerliga förmälning af reflexion och känsla, som gifver till resultat en förhöjning af känslolif och känslovärma. Att denna förhöjning, långt ifrån att vara ett *minus* af konstförträfflighet, är tvärtom ett *plus*, — våga vi utan all tvekan förfäkta. — Men blott den, som vet sig hafva erfarit och öfvervunnit en alla de nyssnämnda lockningarnes samverkan, berömme sig af sin helsa; blott han kaste på Stagnelii ohelsa den första kritiska stenen!

Föröfrigt kan väl antagas såsom visst, att skalden så i detta afseende, som i andra mindre vigtiga, skulle ha qvarlemnat betydligt färre anledningar till klander, om Försynen tillåtit honom sjelf ombesörja sina skrifters utgifvande. Mycket (särdeles i sista delen) hade då säkerligen blifvit uteslutet; annat, som nu synbart är utkast, hade blifvit bearbetadt till fulländning; mången dimma hade blifvit skingrad, mången skugga uppklarnad, mången form utbildad, mången fläck utplånad af den sista konstnärshanden. Dit höra också de åtskilliga smärre brister, hvilka äfven i språket och versen understundom störa, ehuru de vanligtvis af sina omgifningar öfverglänsas och öfverklingas. Har man härvid en recensents pligt att uppfylla, så nödgas man först och främst nämna ett nog ofta upprepadt bruk af vissa älsklingsbilder och talesätt (t. ex. det myckna slösandet af kristall, ambra, ether, azur, m. m. till kristallekällor, kristallesalar, ambravingar, ethergarn o. s. v.) äfvensom en hop af utländska och i poetiskt språk, om icke rentaf obehöriga, åtminstone högst sparsamt användbara ord, särdeles adjektiver (äoner, zoner,

symboler, idoler, mystér, astralisk, solarisk, kristallisk, metallisk, musikalisk, elegisk, typisk, hesperisk, elysisk, olympisk, ambrosisk, paradisisk, magnetisk, magisk, mystisk *), med flera; i en af hans »psalmer» förekommer till och med papaverdoft). Skalden hade sannolikt, om han fått längre lefva, fortfarit att höra »löfven susa elegiskt», låta »lyran gråta musikaliskt», sett »sömnen typiskt uppenbara dödens mystér», förnummit »dödens skugga mystiskt gömma det helga lifsens ord», och så vidare; men han hade för sina varseblifningar då undvikit alla sådana osvenska (någongång äfven oskaldiska) beteckningar, ehuru melodiska de — till större delen — i sig sjelfva äro. Troligtvis hade han då jemväl utgallrat många af de uttryck, liknelser och allusioner, som äro begripliga blott för läsare, hvilka känna Gnostikernas, Orphikernas, Pythagoreernas m. fl. läror, men för alla andra insvepa hans framställning i gåtaktig halfdag — ofta äfven i stycken, som eljest utmärka sig genom icke mindre enkelhet, än hjertlighet och andakt. Ytterst sällan kan han beskyllas för oegentliga, sökta, konstlade ordasätt, för omotsvarighet i metaforers bruk och sammansättningar, och i allmänhet för så kallade »blinda» meningar. Vid förra upplagan fanns väl åtskilligt af sådan art att erinra, men det är — mestadels — genom rättelserna till den andra undanröjdt. Vanligen var språkets medel honom lika lättfunnet och lydigt, som versens, vid hvilken väl en och annan ovårdsamhet (särdeles metrisk) kan upptäckas, men knappt någon så betydlig, att den förorsakar egentligt missljud.

I det hela är strömmen af hans rythmer och verser en verklig »kristallflod», på hvilken sångens genius vaggar sig med ett strängspel, som lika mäktigt förtjusar, antingen han

*) Detta ord i synnerhet träffas på otaliga ställen. I poemer af så mystisk art är det visserligen lika umbärligt, som Bürgers utrop:

»Huhu! ein grässlich Wunder!»

är öfverflödigt i hans berömda ballad Leonore, hvilken sjelf är, från begynnelsen till slutet, ett gräsligt underverk.

svingar thyrsen, eller kröner sig med cypresskransen, eller pröfvar Melpomenes dolk, eller bildar omkring sig en skimrande färgbåge af fagra visors gullbi och fjärilar. Särskildt hafva vi ej nämnt de af hans lyriska dikter, på hvilka vi sätta högsta värdet, ty vår förteckning hade då blifvit lika lång, som för våra läsare (åtminstone de fleste) obehöflig. Hans qväden skola klinga från tidehvarf till tidehvarf, så länge Sveriges tungomål af Svenskar talas eller af andra folks vittre förnimmes; i samma mån, som de förre förena sig att hylla honom med rättmätig kärlek och beundran, skola de sednare hasta att gifva hans namn dess förtjenta europeiska ryktbarhet. Ingen må förtänka oss, om vi nu hoppas, att det enkla grafmonument snart skall blifva färdigt, som enligt hans faders önskan skulle bli det enda honorariet för rättigheten att förlägga hans skrifter. Men huru dermed må gå, är just i samlingen af dessa skrifter en oförgängligare minnesvård upprest, en vård, som trotsar alla estetiska och kritiska tidskiften.

CARL JONAS LUDVIG ALMQVIST.

I.

Törnrosens Bok I—III: Jagtslottet; Hermitaget; Vargens dotter; Hinden. Stockholm, 1832—1833.

(Ur Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1834.)

Den författare, till hvilken vi nu vända oss *), öfverensstämmer med Stagnelius framförallt deruti, att behandla poesien såsom en konst, som i ordets äktaste bemärkelse, eller utan att uppoffra sin konstsjelfständighet, är «didaktisk»; en konst, som, då hon tolkar sin egen sanning eller sig sjelf, i och med detsamma äfven tolkar en gnosis, en religiöst filosoferande visdom. Detta är deras gemensamma grundlikhet. Icke dessmindre skilja sig deras vägar ganska bestämdt; och det icke blott i sådant, som genast faller i ögonen. Vår anmälan af de Löwenstjernska berättelserna, eller «Törnrosens Bok», måste alltså begynna med att angifva den inre skiljopunkten. Kunna vi derigenom inleda en rätt föreställning om dessa berättelsers afsigt, så blir sedan lämpligt att bifoga några anmärkningar om afsigtens utförande.

I det föregående har talats om en riktning, som vi kallat «ensidigt ideal-poetisk», och som på flerahanda sätt varit gynnad af det andliga jäsnings- och öfvergångs-tillstånd, hvaraf de sistförflutna decennierna så oförgätligt varit utmärkta. Redan af det lilla, som dervid om denna riktning blifvit sagdt, följer tydligt nog hvad poesien fordrar af den i begynnelsen af vår föregående uppsats nämnda «divinerande tanke», som dels framgår ur en på känslans och fantasiens innersta med oaflåtlig bestämdhet riktad vilja, dels sjelf skapar en sådan. Skall

*) Denna recension följde i sammanhang med den föregående.

denna tanke kunna yttra sig såsom tillräcklig konst-princip, så måste han vara så beskaffad, att han redan i detta lif, sådant det möter honom i naturbetraktelsen, i menniskobetraktelsen, i sjelfva det alldagliga sällskapshvimlet, oförvirradt igenkänner sin himmelska idés närvaro; först då har han intill bottnen genomskådat vårt jordlifs sinnliga verklighet, och beviset är, att han tvärtigenom hvarje dess företeelse kan, liksom genom en mask, utspana idéens evigt samma gestalt, växt och gång. Till belöning låter hon då förklädnaden så fullständigt falla, att han mäktar porträttera henne med all den individuella åskådlighet och energi, hvari eljest blott det yttresinnliga lifvets bildspel meddelar sig åt menniskornas uppfattning. Nu först är han kommen till full besittning af sin magiska kraft; han frambringar nemligen nu sådana organismer, som i allt likna natur-individuer och naturobjekter, utom deruti, att de, vid närmare åsyn, befinnas vara en högre naturs. Men då denna, icke dessmindre, härmed är uppenbarad just i och förmedelst den vanliga, så uppkommer derigenom en naturpoesi, i ordets sannaste och högsta tydning. Hvad vi der förnimma, är naturen i sin egnaste, men just derföre också innersta sjelfhet; ur denna åter framblickar omedelbart idéen, såsom dess egen inneboende urform. Att fatta hvarje sådan blick, att fasthålla och måla den, — det är att sannfärdigt (eller att i denna terms enda förnuftiga mening) «idealisera», nemligen att skåda och framställa det naturliga i dess rena karakter, hvilken, just såsom sådan, är idealisk. Det är i denna stora betydelse, som Ehrensvärd definierade Smak med «en känsla af naturens hemligaste sanningar.» Betrakta Jesusbarnet på Rafaels tafla *Madonna Sistina*, hvad blifver du varse? I hast blott ett barn, som, ehuru vackrare än alla dig hittills bekanta, dock möjligen kan inom din synkrets förekomma. Men dröj, och snart upptäcker du, att intet annat barn kan så se på sin åskådare — att dessa genomträngande ögonkast af engla-oskuld och gudamajestät icke tillhöra denna verlden — att du står inför en

alltförlåtande, men ock allt-dömmande varelse — att du står inför Gud. Rafael förstod icke blott att träffande sammanfatta de ytbehag, som öfver naturen och den i henne inkarnerade menniskan äro spridda (täcka barn hafva tusende kunnat måla); han förstod jemväl att träffande sammanfatta bådas odödliga sinneform, eller låta denna genomskina ytbehagen och dymedelst upphöja dem till egentlig skönhet. Deri, att idé och natur, dem vår reflexion och vår af denna reflexion förvirrade känsla söndrat, inom sjelfva natursferen visa sig försonade och ettvordna, — deri består skönhetens hemlighet; och hvilken definition man än må gifva på det sköna, så hänför sig dock enhvar innerst dertill, att det är en sinnebild af detta harmoniska ettvara. Det är den sinnligt uppfattliga skepnaden af harmoni, så till förståendes, att den sinnlighet, hvaraf hon uppfattas, är vårt hela sinne, eller hvad vi kunna kalla vår personliga varelses total-menniska. Skilnaden mellan det (i trångare betydelse så kallade) natursköna och konstsköna är endast den, att i det sednare framträder sinnebilden mera koncentrerad, eller lättare öfverskådlig. I och med den själsegenskap, som vi kalla fantasi, är oss meddelad en kraft att ej endast skåda sådana bilder, utan äfven göra dem synbara, d. ä. frambringa eller skapa dem. Medelst denna kraft afbildar den himmelska makt, som inom oss verkar nyssnämnda försoning, huru hon tillika utöfvar verksamhet utom oss. Hvad vi njuta i allt skönt, är skenet af denna gemensamma försoning, — men ett sken, som verkligen är, hvad det synes, en omedelbar åskådlighet, en verklig ögonskenlighet af sitt innehåll. Så se vi fantasien i en jordisk bild afspegla ett öfverjordiskt lif; och bilden är lika mycket en till natur blifven ande, som en till ande blifven natur. Just deraf erhåller det sköna den egenhet, att vara något, som är för vår känsla oändligt och vårt begrepp outgrundligt, men likafullt för vår åskådning uppenbart.

Att med sådan harmonisk enhet och helhet framställa det sköna i sjelfständiga skapelser är i allmänhet konstens,

och enkannerligen poesiens uppgift. Men hennes förhållande till denna uppgift kan vara betydligt olika. Det gifves en om lifvets medelpunkt väl icke omedveten, men dock åtminstone aldrig mer än halfmedveten poesi, som barnsligt leker med och på naturens, personlighetens, historiens utansidor. Hennes behag är oemotståndligt, hennes värde sannt och stort, så länge hon är, hvad hon bör vara — barndomsglad, naiv, oskyldig; men för henne kan uppgiften blott i sin vidsträcktaste allmänlighet vara densamma, som för den om nämnda medelpunkt medvetnare poesi, hvilken, i jemförelse med den förra, tvifvelsutan alltid har och bibehåller en «esoterisk» beskaffenhet. Deraf följer, att hvad för den förra — så länge hennes lynne är oförfalskadt — lyckas nästan af blott instinkt eller blott skönhetskänsla, kan för den andra ej lyckas annorlunda, än genom dennes förening med tvenne andra krafter: siaretanke och hjeltevilja. Också är visst, att i tidehvarf, sådana som vårt, der konsten — liksom menniskolifvet i allmänhet — oscillerar mellan en abstrakt reflexions hunger och en krass sinlighets öfvermättnad, behöfver instinkten för skönhet all den förstärkning, som föreningen med de tvenne andra krafterna medbringar. Uteblifver förstärkningen, så urartar lätteligen det skönas konst till en flärd, som är dels haltlösare, dels giftigare, än all annan. Åskar någon historiska bevis: blicke han då rundt omkring sig på den europeiska vitterhetens nuvarande tillstånd.

Stagnelius ägde alla dessa krafter; men döden afbröt hans bana, innan de uppnått det fullkomligare mått af utveckling, som först i fullkomlighetens egen verld var honom beskärdt att hinna. Författaren till «Törnrosens Bok» äger dem ock; äfven hos honom se vi dem hänföra sin samverkan till en omfattande djupsinnig verldsåsigt; och denna har med Stagnelii mången vänlig beröringspunkt. Orsaken är klar: båda beteckna, liksom hofmarskalken Hugo, med namnet fantasi intet ringare, än en «aning om himmelriket», och båda höra, liksom hans son Frans, till «det slag af diktare, som ej blott

hylla den verklighet menniskan på jorden har omkring sig, utan äfven måla henne såsom ett väsen med flera inre existenser, eller arter af tillvarelse, der hon också har en verklighet omkring sig.» Men dertill inskränker sig likheten. Vid uppfattandet af den jordiska verklighetens förhållande till dessa «inre existenser» begynner olikheten. Nämnda förhållande är väl också i det Löwenstjernska verket, på afgjordaste vis, ett förhållande af underordning; men både naturell och uppsåtlig syftning bemöda sig här att framställa detta såsom ett sådant, hvarmedelst naturen och det naturliga menniskolifvet, långt ifrån att annihileras eller förlora sitt individuella bestånd, snarare först riktigt realiseras och qvalificeras. Den verklighet, som af vår andliga menniska efterlängtas såsom en högre, ligger nämligen för denne förf. ingalunda bakom och framom den verklighet, hvilken vi för det närvarande såsom jordinvånare kalla vår — så till förståendes, att denna vore från en förlorad väsendtlig verklighet lösryckt och förkastad, samt alltså blott förmådde drömma (egentligen feberdrömma) om en tillkommande väsendtlig verklighet, emedan den — såsom från bägge afskild — för sig sjelf behållit blotta oväsendtlighetens egenskap. Hans flerfaldiga representanter, Löwenstjerna med sina fränder och vänner, synas fastmera hysa den öfvertygelse, att i och med vårt jordiskt-menskliga lif är den ifrågavarande högre verkligheten — börjad; så att den jordiska (eller planetariskt-lekamliga) verlden väl är den lägsta, men ock den första graden af en oändlig lifsutvecklingskedja, hvilken visserligen ur Gud utgår och i Gud återgår, men med ett utgående, som är derföre ett individuelt, att återgåendet må kunna vara ett personligt.

Hafva vi härmed (såsom vi hoppas) öfverhufvud träffat den egna enhet af grundkänsla och grundtanke, som genomgår förevarande sagoverk: så kunna vi, fortfarande, sålunda närmare beteckna den. — För den synpunkt, hvarur universum här uppfattas, är det en oafbruten kontinuitet mellan uppåt stigande utvecklingsgrader. I kraft af denna

kontinuitet utgör vår nuvarande lifsgrad, der vår individuation (och dermed äfven vår kamp mellan godt och ondt) begynner, ett så gemensamt helt med hvarje tillkommande, att den innebär äfven dessa grader i viss mån, eller så långt, som ett innerligare och rikare lifsmått kan innebäras i ett ytligare och torftigare, hvaraf det förberedes, inledes och slutligen framfödes. Den jordiska lifsgraden och dess innehåll anses då omsluta de andra graderna och deras innehåll på ett förebildande sätt, förmedelst en genom alla samtliga gående motsvarighet; hvars lag gör, att det förebildliga (såsom ett omedelbart närvarande sinbildligt) öfverallt föreställer och således öfverallt hänvisar på ett urbildligt, hvilket — såsom sådant — är det högsta sjelft. Mången tänkare, både i äldre och nyare tider, har ägt mer eller mindre riktiga föreställningar om den ordning, som låter oss närma oss till detta högsta genom ett gradvis i samma scala fortsatt stigande, der varseblifningens klarhet höjes i mån af viljans godhet. Äfven den insigt har för en och annan icke varit främmande, att endast ett djupt studium af christendomens urkunder, i sammanhang med ett ej mindre allvarligt studium af naturens, mythernas och historiens, kan vägleda till upptäckten af motsvarigheternas klav, som gör den rättaste föreställningen tillgänglig. Men för en dylik fullt riktig kan förebildernas eller motbildernas uppfattning icke förr erkännas, än den gör vår nuvarande sinneåskådnings föremål till sådana symboler, som ej äro blotta hieroglyfer, dem vår gissning på (mer eller mindre lyckligt) måfå uttänker och antager, utan verkligen lefva i tingen, i varelserna sjelfva; d. v. s. lefva i tingens, i varelsernas egendomliga natur och häfder. Den jordiska verkligheten häntyder onekligt på en annan, som är en högre, en fullkomligare; men denna lefver inom den förra — och det icke blott skuggvis, utan på fullt allvar. Den lägre verklighetens ställning till den högre bör då begripas vara sådan, att den högre bekräftar den lägre; eller att den högres allt genomträngande ljus, då det innerstifrån genomstrålar och för-

klarar den lägre, väl än vidare förändligar (eller i dess förgänglighet framställer) dennes blott för det närvarande giltiga beståndsdel, men ock tillika än vidare för-oändligar (eller i dess oförgänglighet framställer) densammas för det tillkommande beräknade beståndsdel, den i den timliga varelsen inneboende eviga. Den högre verkligheten uppenbarar sig då i den lägre med öfvervigt, icke af sin negativa, utan af sin positiva kraft — eller mindre med en makt, som förstör och straffar, än med en, som nyskapar och befriar. Hvad i verldsordningen inverkar på menniskans individualitet såsom lidande och straff, kan då icke heller betraktas såsom straff för ett affall, som vore identiskt med sjelfva denna individualitet och således (i fall man tänker konseqvent) blott genom dess förintning kunde upphöra. Det straffar tvärtom ett affall, hvarifrån vi kunna upprättas och ingå i ett evinnerligt lif, emedan affallet är ett verk af vår öfverjordiskt-jordiska personlighet — i stället för att vara den bortom denna personlighet befintliga orsaken dertill. Hvad i oss har vändt sig ifrån det guddomliga ljuset, är visserligen vår kärlek; men frånvändandet har icke tilldragit sig på något obegripligt och (vid närmare påseende) fatalistiskt vis, utan genom vår vilja och vårt förstånd. Derföre, och endast derföre, kan denna kärlek ock, genom samma krafter, vända sig till eller åt det guddomliga ljuset ånyo; och sedan sprida sin återvunna ljusdelaktighet, sin frid, sin sällhet öfver den naturomgifning, hvaröfver han tillförne spred sin skumhet och osalighet.

Så ungefär torde — åtminstone i spekulativt afseende — det allmännaste af den olikhet, som från Stagnelii verldsåsigt särskiljer denne författares, kunna angifvas; om vi ej alltför ytligt studerat »sagoverket på Jagtslottet» och ej alltför flygtigt jemfört det med hvad förut från samme förf. utgått. Man ser, att i den förra är tillvarelsens hela skaplynne fattadt såsom ett emanativt; i den sednare deremot såsom ett evolutivt. Hvilkendera uppfattningen rec. anser för den riktigare, kan icke vara dönligt för läsare, som följt honom med

uppmärksamhet. Men det beror på verkets fortsatta, och än mera på dess fullbordade utgifning, huru långt rec. kommer att fortfara i öfverensstämmelsen med dess synpunkt och tankegång. Ty äfven från denna väg kan man inledas på villostigar af så svår art, att hela den åsyftade harmonien just der, hvarest man väntar den melodiska försoningens högsta fulländning, slutar i en oupplöst missklang. Läsare gifvas, som redan tycka sig äga ett och annat skäl att befara detta; och då de anse den gåtaktige Richard Furumo för en mask, bortom hvilken förf. står gömd i egen person, kunna vi, efter det (föröfrigt ganska väl berättade) äfventyret med »den vackra Magdalena», ej undra, om de finna både honom och hela hans förehafvande — betänkliga.

Men den filosofiska och religiösa halten af detta verk är oskiljelig från dess estetiska; det befinner sig inom poesiens område, och ur denna synpunkt bör det numera betraktas. Klart är, att äfven i detta hänseende kan icke förr något fullgiltigt omdöme fällas, än det ligger framför oss såsom ett öfverskådligt helt. Då först skall i all behöflig dager visa sig, huruvida förf:s afsigt dermed ej blott är en djupare genomtänkt än mången annan beslägtad skalds och tänkares, utan jemväl en med deremot svarande förträfflighet artistiskt utförd; eller om hans konstnärs-medel äro tillräckliga i förhållande till den onekligen stora och sköna afsigten. Om denna bör man mellertid ej kunna misstaga sig. Ett för dess rätta förstående särdeles märkligt ställe är uppträdet i grufvan mellan ynglingarne Frans och Julianus; der denne, sedan han mot den förres yttrande att konsten är »ett spel, ett joller, en lek, men af ädelt slag», anmärkt att den är »allvar och måste vara så», framleder sin vän till brädden af ett bottenlöst grufschakt och säger honom, att hvad han och de öfrige kalla konst, är visserligen blott en lek, men en sådan, »som blinde föra på branten af en spärrande afgrund». Det nästföljande vilja vi anföra med förf:s egna ord:

«Nu skall jag säga dig hvad jag menar med konst», fortfor Julianus, och steg fram vid den andres sida ända till den fruktansvärda branten, med skönt strålande, med djerfva ögon. «Vi stå här, Frans, vi stå med öppna blickar vid denna afgrund, som — enligt antagandet — stänger oss från hela den öfre verlden. Tänk nu, om ifrån den andra sidan, der vägen uppåt befinner sig — och till hvilken vi ej kunna komma, efter svalget stänger oss derifrån — tänk, om ifrån den sidan en char, buren af vackra och starka vingar, kom gungande öfver svalget hit fram till oss, der vi nu stå. Vi stiga då med glädje och tillförsigt deri, och den seglar med oss bort öfver afgrunden: den gungar så idealiskt lätt, att den icke sjunker i de djup, den med oss öfverfar — men charen är tillika så stark, att den icke går sönder med oss, utan verkligen bär oss, verkligen för oss öfver till andra stranden. Vi stupa då icke dit ner. Vi sitta under seglingen med högt stämda hjertan; med klara ögon se vi genom de djupa rymderna allt och frukta intet. Sinnet är leende af allvar, är kraftfullt och harmoniskt under sjelfva förtjusningen. Vi äro i fantasi, likväl ej blinde, utan seende derunder. Så fullända vi denna segelfart, komma öfver till andra sidan, och hafva funnit vägen, som bär ditopp.»

«Julianus!» afbröt Frans med enthusiasm, «en sådan segelfart! den vore i sanning den sköna konsten! O en sådan char, en himmelsk, skönt bevingad, öfver afgrunderna flygande, räddande —»

«Ja, och stark, Franciscus — ty vet, ej som ett drömspel blott, men på skönt allvar skulle den verkligen föra oss öfver.»

«Förträffligt! O min broder!»

«Dock», sade Julianus, och hans ansigte mörknade ända från hårfästet ned till den ädelt rundade hakans slut, «denna konst har ett fel — ett enda förskräckligt fel.»

«Ett fel? hur är det möjligt?» ropade Frans och trängde sig efter Julianus, hvilken gick åt en annan sida till bakgrunden af grufvan.

«Julianus stadnade och upphöjde ett finger, såsom med befallning, att den andre skulle vika undan och ej följa honom. «Frans», sade han, «den segelfart jag nämnt, den äkta konst jag omtalat, och som är lika skön som äkta — den har ett fel, den finns icke. Derföre var det jag teg i alla edra samqväm . . .»

Korteligen: få vi tro — och dertill ha vi mycken anledning — att förf. sjelf, på detta ställe, talar genom Juliani mun, så blir oss tydligt, att enligt hans åsigt är den äktaste och högsta art af artistisk fantasi en sådan, som slår en verklig brygga mellan jordens verld och himlens, eller låter oss klart varseblifva närvaron af det högre lifs herrlighet, hvilket i osynlig måtto redan nu omgifver oss och samlefver med oss, ehuru dess andar, krafter och inflytelser ännu äro blott «endels» synliga eller märkbara. Att en sådan art af fantasi äfven, om hon vill, kan slå en lika verklig brygga mellan jordens verld och helvetets, följer af sig sjelft; men emedan detta — tyvärr — är lättare att verkställa, än det förra (se vissa af den nyaste poesiens förnämsta fenomener), så är denna sida af nyssnämnda förmåga den farliga. I allmänhet kan sägas, att förf:s skaldelynne företer elementer, som än påminna om Novalis, än om Tieck, än om Victor Hugo; utan att han dock egentligen liknar någondera. Mer humorist än den förste, är han likväl närmast befryndad med honom i totalriktningen af sin diktan och traktan; således äfven i sin kärlek till naturen och sitt förtroliga umgänge med dess för det vanliga sällskapslifvet förborgade makter.

Så långt, som detta «Saguverk» hittills blifvit utgifvet, meddelar det mellertid endast inledningen och några profstycken af ett «helt, hvars delar väl äro sjelfständiga hvar för sig, men tillika dock lefva uti och genom hvarann». Det åsyftar ingenting ringare, än att «omtala hela verldens historier ifrån början till slut»; och vill således verkställa, hvad betjenten Jakob, i den första och inledande berättelsen, just med dessa ord tilltror den förutnämnde Richard Furumo. Det är

ämnadt att bilda en cykel af poetiska tafler, hvilkas form mestadels är eller närmar sig till den vanliga novellens, och stundom öfvergår från obundet språk till bundet; någongång är den äfven versificerad alltigenom. Det har den likhet med Tiecks «Phantasus», att berättelserna föreställas utgå från en krets af själfulla, bildade, hvar på sitt vis originella slägtingar och vänner, som förtälja dem för hvarandra, och dervid tillika sammanbinda dem genom en fortgående kedja dels af samtal, dels af egna händelser. Samtalen behandla, liksom der, ämnen ur poesien och konsten, ofta jemväl i allmänhet ur menniskans sedliga och religiösa lif: de afspegla, äfvensom händelserna, alltid någon viss bestämd ståndpunkt af de till kretsen hörande personernas sinnesförfattning eller invärtes menskligbet, och inverka på denna inre lefnads vidare utveckling. En omständighet deremot, hvari planen för närvarande verk skiljer det från Tiecks (och än mera från Boccaccios «Decamerone»), är den, att förf. med alla dessa noveller, samtal och lefnadsöden åsyftar ett helt, som är detta i en mera sträng betydelse: så nämligen, att i den mån läsaren gör bekantskap med berättelserna och de förtäljande personerna, lär han också känna en systematisk verldsåsigt, hvars betraktelser först tyckas regellöst sväfva omkring menniskolifvets djup och höjd, men i alla meddelningens hufvudmomenter omisskännligt hänvisa på en viss gemensam grundprincip — ett för alla variationer ursprungligt thema, hvilket än bestämdt framljuder, än undanflyr, men städse återvänder till ännu sorgfälligare utbildning. Att meningen är sådan, eller att allt skall på detta vis «tillsammans bilda ett enda stort, ordentligt och förståndigt helt», skulle man kunna gissa, äfven om den ej vore uttryckligen tillkännagifven. Den är det redan på sista bladen af «Jagtslottet», der man bekommer åtskilliga upplysningar öfver den «ordning» och det «förstånd», hvari detta hela ämnar framträda; men särdeles i tionde och tolfte boken af «Hinden». Hela sagokretsens husfaderliga medelpunkt, hofmarskalken Hugo Hamilcar Löwenstjerna, med

sin familj beboende ett romantiskt jagtslott i Nerike, uppgör nämligen i dessa slutkapitel med Frans — den mest auktorsartade af sina söner — förslaget till en redaktion af samtliga berättelserna, äfvensom af Jagtslottets egen »Krönika», i ett stort manuscript, som skulle blifva ett dylikt organiskt helt af sanning och dikt, och hvars dubbla allegoriska titelbenämning vi med detsamma erhålla förklarad. Hvad han härvid talar om manuscript-tiden och tryckeri-tiden, om författarskapets helgd, om vittra och vetenskapliga arbetens vigt i den förra, om hvilkendera tiden mest »i human, sann och verklig mening» bildat läsare, är ypperligt.

Om sättet af detta manuscripts utgifvande tillåta vi oss dock äga en annan öfvertygelse, än hr Hugos; hvilken sannolikt här, liksom ofta nog, är författarens egen. Ingen vän af tryckning, utom när frågan är om undervisningsböcker och tidningar (ur hvilka sednare vår hofmarskalk, såsom det höfves en liberalt sinnad Nerikes-possessionat, ser »en allmän stor dager spridas öfver allt folk»), vill den poetiske husfadern helst qvarhålla verket i dess »manuscriptiska» skepnad. Men han tillåter ändtligen på sin sons enträgna begäran, att vissa utbrutna stycken må tryckas, för att »på hans vägnar gå att lefva i sitt betryck och emottaga sitt ödes leende; då vi ändock» — fortfar han — »i vårt manuscript behålla för oss allt, hvad som utgör vårt egentliga, och hafva äfven det utgångna qvar på det sätt, som jag anser för det rätta.» Jemför man denna utlåtelse med åtskilliga andra (t. ex. då Henrik ropar: »Skall vår *ridå* uppdragas? Kom ihåg, bror, att ridå kunde man derivera af *rire* eller *ridere*»), så finner man der tvifvelsutan, om ock med halfförtäckta ord, ett tillkännagifvande, att det omtalta manuscriptet innehåller mycket, som för den större allmänheten skulle synas än mera förunderligt, ja vidunderligt, än något af det nu offentliggjorda. Dermed är ock antydt, att de stycken, som till detta fått användas, äro — enligt hr Hugos mening — några jemförelsevis mera exoteriska (ehuruväl Richard, när Frans deribland

också föreslog «Hermitaget», ej utan grund «skakade på hufvudet»). Just derföre, eller för att kunna — såsom sådana — känna sig före, äro dessa stycken ock lösryckta ur manuscriptets totalsammanhang (se i «Jagtslottet», efter sidd. 109 och 112, noten på sid. 113). — Det står visserligen enhvar auktor fritt, att af sina handskrifter bekantgöra eller hemlighålla hvad han behagar: men af en sålunda beskaffad handskrift bör antingen intet utgifvas, eller ock allt — om ej allt utan undantag, åtminstone allt det hufvudsakliga; och det i samma följd, hvari det ur sin författares inre organiskt utbildat sig. Den enda allmänhet, hvars bifall de «Fria Fantasierna» troligtvis önska, är ganska afgjordt af det slag, som vill lära känna deras hela såsom ett helt, och således äfven mottaga det i en deremot svarande ordning. Ju mindre det kan vara förf. obekant, hvad han äger att vänta från en annan allmänhet, ju mindre vinner han genom att liksom kapitulera med denna andra; då redan de första kapitulationsförsöken ohjelpligt förråda, «hvars andas barn de äro». Hr Hugo sjelf lägger ock hufvudaccenten på en annan svårighet, som skulle med oöfvervinneliga hinder förebygga en fullständigare utgifning af hans manuscript. Detta skulle nämligen, enligt hans egen beskrifning, ej endast bli ett ganska digert, innehållande materialier för många band, utan ock så beskaffadt, att det i ett oupplösligt helt sammanfattade «taflor, musik, poesi, prosaisk berättelse», eller, såsom det straxt derefter heter «pictur, musik och scriptur på en gång». Rec. tror sig veta, att denna beskrifning har en större verklighet, än måhända läsaren föreställer sig; åtminstone, att förf:s handskrift är rikligt försedd med musik — icke i figurlig, utan i bokstaflig mening. Men äfven denna bör utgifvas med det öfriga, i det sammanhang, hvari den ursprungligt genomklingar sagorna och samtalen; och detta kan, såsom oss tyckes, ej heller i typografisk hänsigt vara overkställbart. Rec. har haft den lyckan att höra åtskilligt af denna musik — och säger, med ett uttryck som blifvit en utsliten höflighet, likväl rätt

och slätt — sanning. Den är högst märkvärdig så väl genom melodisk friskhet och uppfinningsrikhet, som framförallt genom en djup, mäktig, magisk naturkraft. Musici *ex professo* skola sannolikt, både med smärre och större skäl, finna mycket att mot densamma invända; liksom äfven stilister och prosodister *ex professo*, ej utan flerfaldigt gifven anledning, klaga att i detta arbete träffa sina konstfordringar onöjaktigt uppfyllda. Men icke dessmindre är visst, att ingenting skulle mer, än denna musik, bidraga att göra förf. (i god bemärkelse) populär; ingenting på ett både fattligare och älskvärdare sätt för hans läsare upplåta hans innersta. Åtminstone skulle den hos enhvar, hvilken (likxom rec.) är ett skogens barn, starkt och ljuft anslå sinnets strängar; ty der herrskar öfverallt den skogs-åskådning, den skogs-enthusiasm, hvars än morgonglada, än aftondystra, än midnattshemska uttryck är i förf:s berättelser och skildringar den omedelbaraste poetiska, den af reflexion och ironi minst smakande beståndsdelen.

Man kan öfverhufvud om detta skaldelynne anmärka, att det inom menniskolifvets omkrets gerna ironiserar, och stundom drifver en psykologisk dissektionsskärpa ända till — grymhet (eller åtminstone skenet deraf); men att det, så ofta det vänder sig åt naturens lif, alltid erhåller en stämning af öfversvallande kärlek. I teckningen af derur tagna föremål är förf. vanligtvis utmärkt lycklig. Men ej blott i sina naturskildringar — äfven i framställningen af sina personer och händelser har han numera (med få undantag) uppnått den karakteristiska bestämdhet, den objektiva åskådlighet, som i hans äldre noveller alltför ofta saknades. Jemför man de hittills tryckta afdelningarna med afseende på det helas artistiska sammansättning, hållning och genomförning i hvardera, så synas oss både «Jagtslottet» och «Hinden», ja till och med den tvifvelsutan ganska vargartade sagan «Vargens Dotter», så till vida öfverträffa «Hermitaget», att förhållandet mellan de båda qvinliga hufvudpersonerna här framställes på ett vis, som är i tankan vackert, men i verkställningen upplöser sig till en

prekärt allegoriserande dimmighet. Rec. ogillar ej oinskränkt allegoriska berättelser och poemer; de böra blott, såsom sådana, icke utgifva sig för något annat. Hvad förf. eljest förmår i det egentligt historiska novellslaget, har han i detta samma stycke (se t. ex. sjunde och åttonde boken) öfvertygande visat; det har föröfrigt många förträffliga enskildheter, såsom Ingas saga, prinsessan Demaranthe, Erasmi frieri vid folkfesten, Judith i ruinerna med bandrosen o. s. v. Bland sjelfva Jagtslottspersonalen äro, utom gubben Hugo, den ironiskt-melankoliske Julianus och den Zuleika-liknande fröken Aurora de, som hittills mest interessera; till dem kan fogas farbrodern Andreas, sådan han framstår i sina Dagbokspapper eller «Själsmemoirer» (se «Hinden», sjunde boken). Den förste är i sanning en hofmarskalk af sällsyntaste slag: lika rik på poetiskt sinne, som på jordagods, grufvor, bruk, stampverk och penningar, improvisatör af till och med persisk poesi (se i «Hinden», åttonde boken, hans harang till sin dotter Aurora), föröfrigt en mild egendomsherre och högst treflig hedersman, oaktadt sin stundom väl långt sträckta pratsamhet. Mindre i läsarens smak är troligen — ännu — den något dämoniske «mjölkdrickaren på Råbäcken», den vidtbereste och vidtbeläste, men lika bokhatande, som sagoälskande Richard Furumo; möjligtvis kunde ock, utan skada för det hela, detta mellanting af lärd och landtman, af filosof och bonde, af skald och hästläkare, vara en smula mindre frikostigt utrustad med besynnerlighet och ohöflighet. Men förf. har — detta kan ej nekas — till en viss grad förälskat sig i det bisarra, det barocka.

Vi hafva härmed vidrört det ena af de tvenne hufvudsakliga missnöjen, som vi hört fler än en aktningsvärd läsare mot denne förf. yttra. Han har icke sällan gjort sig dertill förtjent; men af hvilken orsak? Af affektation? eller af hånisk illvilja, som frambryter ur en i hans väsendes botten lurande grund-dissonans? eller af bäggedera? Rec. tror ej, att någotdera af dessa hårda tillmälen har träffat sanningen. Den

rätta orsaken ligger fastmera i ett ännu ej tillbörligen begränsadt öfvermått af de tvenne redan nämnda böjelserna, nämligen dels den natur- och naturlighet-älskande, dels den öfvermenniskan — särdeles den moderna societetsmenniskan — ironiserande. Den ena lockar förf. understundom att så fördjupa sig i det minutiösa, det oväsendtliga, det exkretoriska af naturen och naturligheten, och att derpå lägga så mycken afsigtlig vigt, att derigenom uppkommer en ny art af gjord natur — en natur, som är *factice* i smått, liksom de idealiserande fantomisternas är *factice* i stort. Sådant sker, när det lagom förfelas, hvari egenskapen af smak — enligt den förut anförda Ehrensvärdska definitionen — yttrar sig; skönhetsuttrycket störes då — om vi från Ehrensvärd få låna ännu en utlåtelse — af de «små naturlagar, som lagt sig i vägen för de stora». Den andra böjelsen åter lockar honom att någongång äfven der, hvarest intet slags objektiv nödvändighet i ämnets behandling dertill föranleder och berättigar, antaga tonen af en bitter och skärande reflexionskyla. I denna sednare hänsigt skola dock de läsare, som icke missförstå sjelfva ironien i allmänhet, ej träffa många ställen att stöta sig på. Men dessa berättelser och samtal äro ganska grundligt, hvad de sjelfva kalla sig, «sjelf-ironier åt hvarjehanda håll»; och intet af alla poetiska elementer är så blottställdt för missförstånd, som just ironien. Den äkta konstnärsironien framställer dels en de menskliga skröplighеternas omedvetna sjelfparodi, sådan som alldagslifvets lägre och obildade personager i sjelfva verket alltid uttrycka, dels ett de menskliga förträffligheternas medvetna småleende öfver sina anspråk, vid besinnandet af hvilken barnlek, hvilken skimmerbubbla äfven den skönaste yttring af menniskofullkomlighet är. Detta slags småleende är kännetecknet på den högsta, den humanaste bildning; det företer sig derföre lika väl hos stora filosofer (se t. ex. Plato), som hos stora skalder (särdeles — af lätt angifliga skäl — under de sednare tidehvarfven). Hos de sistnämnde, i konstens klara spegel, visar det sig likväl aldramest omisskännligt; äfvensom det

samfälda begagnandet af ironiens båda sferer närmare tillhör dem (se t. ex. Shakspeare, Cervantes, Tieck, — ja, sjelfve den mildaste af den nyare poesiens heroer, Goethe). Ett sådant löje har, vid närmare påseende, all sin glädtighet blandad med en melankolisk nyans: men hopen ser deraf endast de komiska dragen, hvilka ofta synas den häntyda på ett hjertlöst inre, under det likväl just det innersta af detta inre är idel ödmjukhet och ömhet; och hopen kan så till vida ursäktas, som läsaren, för att kunna förnimma sådant, måste sjelf äga ett icke ringa bildningsmått. Så har ock vår förf. uppfattat ironiens väsende, och älskar i allmänhet att använda det till en mellan sig och de profana uppdragen skiljomur, inom hvilken han undangömmer sitt aldraheligaste — det behagliga, det vackra, det ömma, det himmelska — för att först pröfva, hvilka bland hans läsare äro invigde eller till invigning mogne, och sedan småningom insläppa dem. Mot denna åsigt, som är antydd redan i det första titelbladets bitande motto:

«Säg, ämnar du hetsa hundar
På rådjuren i våra lundar?»

har rec. ingenting att invända; blott deremot, att det ironiska skämtet stundom framkommer obehörigt — mestadels genom en viss långsträckthet, en viss uttänjning, hvari det då esomoftast sammansmälter sig med den anmärkta benägenheten för obetydliga naturlighets- och sannolikhets-detaljer. Ett dylikt ställe är inblandandet af en ganska specificerad maträtts-uppräkning midt i Richards och Juliani samtal om «torparflickan från Ulfvasund»; der det t. ex. kunde ha varit nog, om den sednare bjudit sin gäst «spenatsoppan», utan tillägget att hon var «afredd med ägg, full af spritärter och morötter». Här har dessutom genom den allmänna sannolikheten af en slik bordskonversation (den föres nämligen mellan två hungriga vandringsmän, hvilka på köpet bägge äro humorister) den enskilda, stora osannolikheten uppkommit, att Julianus, häftigt upprörd af Magdalenas händelse och brinnande af nyfikenhet

att få höra dess förklaring, kan fördröja den med denna matsedelsdiskurs; om ock Richard, som förmenar sin andel i denna händelse vara en god gerning, kan tala derom med en åtminstone skenbar likgiltighet. Ett sådant ställe är, i Ingas ypperliga saga om de förtrollade prinsarne, det alltför omständliga utförandet af det eljest rätt roliga infallet om prinsessans korfgörning — hvilken nödtvungna sysselsättning angifves såsom sjelfva maximum af hennes betryck och stjufmodrens hårdhet. Om t. ex. Erasmus hade fått afbryta berätterskan vid slutet af första raden på sid. 67, och utropa: «Korfskinn, o Gud!» så hade läsaren blifvit skonad från den vedervärdiga erinringen om «boskapstarmarne», och effekten hade dock varit än mera komisk, emedan den varit mera koncentrerad. Sådana ställen, der antingen skämtet, eller detaljskildringen, eller bägge tillsammans, onödigtvis fallit ned till det burleska och groteska (hvilket visserligen ock är estetiskt, men blott hvar det framträder på sin rätta plats), förekomma ofta nog; äfvenså större partier; dock är felet oftast af den beskaffenhet, att det kunnat afhjelpas med utstrykning af en hel, half eller fjerdedels mellanmening, stundom blott af ett enda ordasätt eller ord. Föröfrigt har förf. visat, att han, enär han vill, kan måla äfven högst omständliga taflor af oafbrutet behag. En sådan är t. ex. den, som möter oss på slutbladen af «Hindens» fjerde bok, efter fröken Eleonoras (allt beröm värda) historia om den lycklige skytten och den olyckliga grefvinnan. Huru gubben Hugo här välsignar sina barn och gifver dem godnatt; huru familjens medlemmar åtskiljas och begifva sig till hvila; huru fröken Aurora afkläder sina små systrar, går till sängs och insomnar; huru hennes kusin Ulrika på samma stund vakar hos den sjuke farbrodern; det derefter följande uppträdet mellan Aurora och hennes ej mindre poetiskt drömmande, än vakande fader — allt detta är måladt lika läckert, som hjertligt, och kan ej bättre göras.

Nära med orsakerna till det icke orättmätiga missnöje, som rec. nyss omnämnt, förenar sig anledningen till ett annat, lika, om ej än mera rättmätigt: en mångengång störande uraktlåtenhet af vissa tekniska fordringar; sällan i afseende på berättelsens hållning och sammanbindning, oftare i afseende på dialogens, oftast i afseende på behandlingen af språket och den stundom förekommande versen. Äfven rec. kan ej annat, än i dessa afseenden — särdeles de tvenne sista — skönja bristfälligheter af åtskilliga slag; fel, dem förmodligen de fleste läsare tro härröra från en försumlighet, ej mindre oursäktlig, än oförklarlig, då förf. åtminstone styckevis visat sig äga förmåga till ett föredrag, som är ej blott tekniskt korrekt, utan till och med tekniskt mästerligt. Men rec. befarar, att hos en så allting betänkande, öfvertänkande och genomtänkande förf. ligger grunden fastmera i en falsk eller sig sjelf missförstående theori, som, i förbindelse med de förut angifna benägenheternas öfvermått, utöfvar på framställningen en menlig (och eljest lätt undanrödjelig) inverkan. Om vi t. ex. nogare betrakta den rimmade berättelsen «Alvina af Savoyen», så blir oss tvifvelsutan klart, att han för sin vers har uttänkt sig en prosodi, som är mera beräknad på det slags välljud, hvari musikens biträde kan upplösa snart sagdt hvilken språkkonglomeration som helst, än på språkets egen musik — den musik som i sjelfva språket, såsom sådant, lefver och innebor; och likväl är just denna musik — versens; eljer versen är ingen egentlig vers, utan den. Åberopandet af Wielands fria stanzer i Idris och Oberon hjelper ingalunda förf:s sak; den härigenom framkallade jemförelsen visar tvärtom på tydligaste vis åtskilnaden mellan en vers, som väl är fri, men dock alltid vers, och en vers, som esomoftast sönderfaller till prosa; poetisk, men dock prosa. Skarpare, än genom blotta rim, är gränsen mellan versen och den poetiserande prosan iakttagen i sagan om «Vargens Dotter» — detta gräsliga mellanting af svensk folksång och finsk runa; versen har der onekligen verskonsistens, eller ett på sitt vis lagbundet sjelfbestånd. Ej

sällan är deremot förf:s prosa så regelbundet rythmisk, att till vers intet annat felas, än radernas afdelning för ögat; såsom Judiths sång när hon vill uppbränna bandrosen («Hermitaget»). Troligen äro sådana partier, i manuscriptet, förenade med musikstycken. — Utrymmet tillåter ej rec. att med exempel beteckna de brister i förf:s manér, hvilka — någongång i berättelsens, oftare i dialogens hållning — yttra sig än i en viss vårdslöshet, tvärhuggenhet och skråflighet, än i vissa sällsamt pretiösa, men derigenom stundom (emot afsigten) i det löjliga fallande uttryck och ordställningar, än i ett personernas afvikande från den ton, som angifvits vara deras naturliga, än i den Löwenstjernska familjens osed att i sina samtål öfver all höfva ymnigt och onödigt begagna fransyska glosor och talesätt; hvartill kan fogas att svenska hvardagsgrammatikens slarf här och der fått slippa fram äfven på ställen, der hvarken ledigheten eller öfverhufvud naturtroheten gjort det urskuldligt. Särskildt obehagliga äro ock de besynnerliga imperfekterna röck, undertröck, klöpp, äfvensom skrifsättet fletor, breder (flätor, bräder) o. s. v. Hvad «främmande ords inblandning i vårt goda modersmål» beträffar, så klagar Hugo sjelf, att hans fränder och vänner äro dermed «besatte»; ehuru han i egen person icke gifver dem stort bättre föredöme. Troligtvis har förf. ansett jemväl detta slöseri af barbarismer tillhöra den individuella afbildningstroheten, eller göra sina porträtter så mycket natursannare; emedan det, tyvärr, i vissa af våra sällskapskretsar, äfven de bättre, ännu är gängse. Men till och med hans upphöjdare stil är icke alltid fri derifrån; så låter Julianus, i sin sköna kärlekshymn på sidd. 114 och 115 af «Hinden», aftonen «skimra alltmer opak» (en också i sig sjelf något opak föreställning). Föröfrigt må väl den förutnämnda omständigheten räknas till de fall, der konstnären bör påminna sig, att han är något annat än en slafvisk kopiemålare.

Måhända får rec. tillfälle att beledsaga fortsättningen af förevarande verk med utförligare specialanmärkningar. Upp-

giften för denna gång var att meddela ett riktigt begrepp om dess väsende och syftning: en syftning, som visserligen förtjenar kallas storartad; en syftning, som söker gripa lifvets innersta strängar med ömsom ljuf, ömsom förfärande kraft, och som skall, när förf. hunnit mera fullkomligt utbilda sig till konstnär, icke blott ofta, utan alltigenom lyckas deri. Det är ett verk, hvars lyten, till en del, äro ytterst lätta att undvika, men hvars skönheter äro ytterst svåra att likna; ett alster af glödande känsla, sinnrik bildningsgåfva, sorglig erfarenhet och glad vetenskap.

II.

Törnrosens Bok, IV, V: Drottningens Juvelsmycke, eller Azouras Lazuli Tintomara; Ramido Marinesco. Stockholm 1834.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidn. 1835.)

Tvenne nya fortsättningar af det verk, hvars allmänna plan och beskaffenhet rec. för ett år sedan ägde nöjet att antyda.

Om den första af dessa fortsättningar gäller tilläfventyrs i sin oinskränktaste tillämplighet, hvad då öfverhufvud om hela «Törnrosens Bok» blef förklaradt: att den «är ett verk, hvars lyten äro ytterst lätta att undvika, men hvars skönheter äro ytterst svåra att likna.» Den omständighet, att de förra här hufvudsakligen förekomma i begynnelsen och slutet, de sednare deremot hufvudsakligen i midten, har gjort, att dessa för mången läsare liksom borttappats; äfven för läsare af det slag, som ej kan vara förf. likgiltigt. Sedan rec. icke blott genomläst, utan ock genomstuderat romanen om Tintomara (vi säga «romanen», och inse ej något särskildt behof att i vårt språk intruga den forn-engelska glosan «romaunt»), finner han sjelf hvarken oväntadt eller obilligt, att mången tycker sig der sakna tillfredsställelsen af flera väsendtliga fordringar. Stadd i samma belägenhet, går han nu att angifva, hvad han der egentligen saknar; men också derjemte, hvad han icke saknar, eller hvad han enligt samvetsgrann öfvertygelse anser förtjena det offentligaste bifall.

Hvad rec. i denna poetiska komposition saknar, beträffar just — kompositionen, såsom sådan. Det är, med få ord sagdt, en sorgfälligare utarbetning af dess hela, såsom ett helt, och en sträng omarbetning af vissa dess stycken. Den förra skulle lätteligen hafva utplånat åtskilliga större och smärre detaljbrister; såsom här och der en missteckning af situationen (t. ex. Reuterholms dejeuner, eller åtminstone Stafsjö-friherrinnans uppförande dervid), en och annan vanpassande utväxt i de föröfrigt med mycken liflighet och skicklighet behandlade dialogiska partierna (t. ex. en del af nattsamtalet mellan betjenten Fritz och fröken Adolfina), stundom äfven språkfläckar af obehöriga ord och ordasätt (t. ex. röck, klypp, klöpp, haja, hajhet, döbattangen, huckle m. m.). Den sednare åter skulle hafva tillintetgjort så rentaf misslyckade tillställningar och taflor, som t. ex. de dubbel-svartsjuka älskarnes duell, der hela deras sätt att bära sig åt alltför illa motsvarar deras icke ringa anspråk på ridderlighet, äfvensom det mot alla tänkbara sannolikheter stridande slutskådespelet med afrättningen. Genom båda åtgärderna hade alltså en mängd onödiga besynnerligheter försvunnit; desto mera umbärliga, som i alla fall de nödiga besynnerligheterna, eller de oundvikliga, icke äro få. Dervid hade ock berättelsens tvenne elementer, det romantiska och det rent historiska, kunnat till oafbrutnare enhet och jemnhet i tonen sammansmältas. Öfvergångarna från det ena till det andra framstå nu understundom nog tvära. Så är t. ex. den godärliga bestialitet, som utmärker Ankarströms *) skriftliga bekännelse, tvifvelsutan bibehållen äfven

*) Den musikaliske onkelns betraktelse öfver denne man förtjenar införas: »Rättframhet i karakteren får ej nekas honom. En viss rätlinighet i allt hvad han gör och säger, som är mig olidlig. Han går aldrig annars än i raka streck på gatorna, och för armarne som alnar. — Orimlighet! liflöshet! Hvar finns i naturen och i verkligheten en sådan rakhet? Det blott och bart räta är ypperligt i matematiken, men duger ej i musiken, och i menskliga lifvet förer det till döden. Jag försäkrar dig, jag tror han af någon inbillad grundsats om det rätta gjort denna förskräckliga gerning.»

i hvad förf. låter honom säga: men i hans skriftliga sätt att yttra sig igenkänner man dock knappast hans muntliga, och tvärtom; änskönt visserligen kan svaras, att många personer finnas, som tala bättre och mera förfinadt, än de skrifva.

Hvad rec. deremot icke saknar, är en originell och interessant grundtanke, på hvars framställande det helas plan är anlagd med en skarpsinnighet, som snarare är för mycken, än för liten. På uppfinning är ej heller någon brist: fastmera möter oss ett öfverflöd, som innebär tillräckligt ämne för flera tomer; och måhända hade det icke bort inom en enda sammanpressas. Vidare skall ingen rättvist kunna neka, att de historiska personer, som uppträda, äro (till det mesta åtminstone) med ej mindre talent än sanning tecknade i öfverensstämmelse med de afbildningar, i hvilka de nu dels pryda, dels vanpryda historiens omätliga gallerisal; äfvenså, att de karakterer, dem förf. sjelf gifvit tillvarelse, i allmänhet handla, tala, utveckla sig med psykologiskt riktig och väl underhållen individuation. Dessutom fortgår berättelsen, som afvexlar mellan epistoleradt, rentaf förtäljande och dialogiseradt föredrag, med rask rörlighet; och till dessa förtjenster kommer såsom den fönämsta, att jemväl sagan om Tintomara har, i likhet med sina äldre syskon, en inneboende magisk ande, som, ehuru ofta han frånstöter, dock ännu oftare tillockar med en hviskning af djup själ, en röst af underbar musik, hvilken åt många enstaka delar af det sällsamma hela ger en omotståndlig tjusmakt.

Korteligen: i sitt nuvarande skick är denna roman, eller — om förf. vill att den heldre så skall kallas — denna romantiskt-historiska berättelse*), icke något konstverk; hvilket, såsom sådant, måste vida mer, än detta arbete är, vara till alla sina delar fullfärdigt. Men den är, ehvad ock med skäl dervid må klandras, ett genialiskt utkast, hvaraf ett egentligt konstverk kunde framväxa i hvad ögonblick som

*) Det är förmodligen denna nuance af diktningsarten, som förf. vill beteckna med termen «romaunt».

helst, så snart den snillrike förf. beslöte öfvergifva en **theori**, som i vissa fall missleder honom. Vi ha lika litet någonting emot, att skalden, då och då, blickar med ironi på sig sjelf och sina egna skapelser, som att han mellan dem och *profanum vulgus* uppreser en ironisk spetsgård, der hvardagslifvets alla förhållanden äro ställda på hufvudet; men äfven vid slik uppnedvändning gifvas gränsor, dem man ej utan förvillelse öfverskrider. Gränslinien, som i sådant aldrig får glömmas, är den mellan det **skenbart** orimliga och det **verkligt** orimliga. Icke det första är från konsten banlyst; men visserligen det sista. I denna hänsigt, liksom i många andra, kan hos **Tieck** oändligt mycket läras. Till det första räkna vi åtskilliga uppträden, der förf. visserligen nog djerft begagnat poeters privilegium i afseende på det sannolika, men hvilka dock, när man besinnar dervid angifna sinnesstämningar och omständigheter, icke äro absolut otänkbara eller omöjliga. Sådana äro t. ex. Adolfinas klättring i operahusets kulisser och öfriga maschineri, scenen mellan henne och Ankarström, samt framförallt den mellan de båda systrarna periodiskt afvexlande vansinnigheten (rec. sjelf känner ett dylikt **rentaf historiskt** faktum). Till det sista slaget åter, eller till det verkligt orimliga, måste vi, utom annat som kunde nämnas, först och främst räkna det mesta af hvad som förefaller i bokens slut, eller hela spektaklet med arkebuseringen. Att af en sådan, lagligt ådömd, göra ett offentligt skämt och tillika en hoffest, kan måhända styrelsen i Dahomey tillåta sig; men åtminstone ingen europeisk.

För hvad detta utkast hade **kunnat** bli, eller möjligen ännu **kan** blifva, äga vi mellertid full borgen i det mindre sköna, än egna af sjelfva grundtanken. Den är förkroppsligad i berättelsens hufvudperson, och omgjuter henne med ett lika rörande som mystiskt behag, hvars framställning alltjemt stiger i glans och värma. Om denna tanke, utan hvars rätta insigt boken är obegriplig, förekommer på sidd. 82—85 i de tvenne kirurgernes samtal en vink, som, i fall man sedan dermed

jemför hela skildringen af den der ifrågavarande gåtolika varelsen, kastar den klaraste dager öfver förf:s afsigt och mening. Detta vigtiga ställe må derföre här införas helt och hållet.

«ANDRE KIRURGEN.

Ni lär ha läst något i Plato, min vän? Ni känner till de gamles mening om *androgynerna*?

FÖRSTE KIRURGEN.

Androgy . . Nej sannerligen, min herre, persiska språket blef ej min lott.

ANDRE KIRURGEN.

Är ni rasande? Andro-gyn är ren grekiska, och betyder en, som på en gång är både —

FÖRSTE KIRURGEN.

Grekiska? Det var väl, då äro vi på vetenskaplig grund.

ANDRE KIRURGEN.

Med androgyn — efter vi nu kommit ned på Skeppsbron, der jag ser det är tomt i afton, och vi hafva rådrum att tala en stund innan vi hinna fram, och ni är road af de gamles tankar, som jag märker — så skall jag också roa er. Med androgyn förstod man något besynnerligt, ja mystiskt. Man har trott, ser ni — och man hade flera skäl för denna tro — att menniskan ursprungligen blott skapades till *menniska*. Icke man, och ej qvinna, utan rätt och slätt *menniska*; förstår ni, min vän? Jag vet likväl icke, om med androgyn bör förstås en varelse, som är *ingendera* könet, eller *beggedera*. Det förra synes ytterst melankoliskt; på det sednare, åter, hafva de gamle mycket tänkt. Det vore nämligen i sednare fallet, min vän, en helhet, som i ett väsende förenade bägges arter; ja allt, alla sferer, alla riktningar; som kunde vara sjelf hvad det i hvarje ögonblick önskade, utan en annan: som kunde (för att fortsätta i poetens stil) vara «hjelte, jägare, en stormens och klippornas vän i skogen»; men ock en «blommornas syster och vän hemma i den tjusande trägården»; — förstår ni — som aldrig behöfde

sucka, tråna, förgås af saknad eller längtan efter en annan; som ej vore fången under kärlekens behof, glädje eller qval. De gamle, som med androgyn tänkte sig ett så fullständigt, sjelftillräckligt, i deras tanke gudasällt väsende, tillade, att det var just menniskans fall, eller åtminstone en integrerande del af fallet, då menniskoväsendet klöfs itu, föll sönder i tvenne kön, hvilkas öde skulle bli att till ve eller väl jaga hvarann oupphörligt. Genom den ursprungligen eniga menniskovarelsens söndrande, så att den i stället för en sfer blef tvenne hemisferer, två slags varelser, man och qvinna; derigenom, min vän, uppkom väl möjligheten af kärlek (Eros), men också af tvist (Eris). Ni bör då icke undra, att de gamle fästat en besynnerlig uppmärksamhet vid idéen om androgynen.

FÖRSTE KIRURGEN.

Och jag som alltid härvid tänkt mig något gement, något alltför djuriskt!

ANDRE KIRURGEN.

Djuriskt? Det är helt annat; det har icke härmed att göra. Men äfven det djuriska, naturiska, hvarföre skulle det vara så gement? Det djuriska, som står under oss i de flesta fall, står dock öfver menniskan i ett, i synnerhet i en tid, då vi genom otaliga stridigheter äro oense inom oss sjelfve. Det djuriska sättet att vara, instinktlifvet, visar den harmoniskt intagande bilden af en hög enighet med sig sjelf. Ni har väl hört mystikernas tanke om *animal coeleste?* Menniskans sträfvande, påstår man, skall verkligen vara att till sluts blifva natur igen, att blifva liksom ett djur.

FÖRSTE KIRURGEN.

Det kan jag aldrig tro, min herre, det måste jag säga.

ANDRE KIRURGEN.

Nu äro vi öfver Skeppsbron, jag sökte roa er, min vän; nu skola vi sluta med inbillningsfosterna.

FÖRSTE KIRURGEN.

Inbillning? Men hvad min herre sagt om androgynen, passar otroligt väl in på personen i polisen.»

Denna person är nämligen just den älskvärda och olyckliga flicka, hvars namn berättelsen bär, och som snart derefter första gången uppträder i den oskyldiga sirenskepelse, för hvilken hon slutligen så grymt blir straffad. Utan att i någon lägre eller lekamlig bemärkelse vara »androgyn», är hon det till sin själ; och i följd dels deraf, dels af sin i samhället alldeles egna ställning, som nödgar henne att oupphörligt omskifta roler af qvinna och man, inverkar hon förstörande på alla dem, som råka inom kretsen af hennes ouppsåtliga förtrollning, då hon, än under den ena rolen, än under den andra, väcker — emot sin vilja — en kärlek, hvilken hon väl ser, men ej förstår, och derföre lemnar obesvarad. Hvad som föresväfvat förf:s åskådning, är en skär naturbild af den menniskoenhet, för hvilken den vanliga söndringen och den vanliga återföreningen mellan manlig och qvinlig menskligbet är främmande; det tillstånd, hvari menniskan, höjd öfver alla bildningens och missbildningens strider, är ett himmelskt — djur, d. v. s. på en högre lifsgrad lefver och handlar med samma reflexionslösa, samma orubbligt harmoniska sjelfenighet, som tyckes, i lägre art och mått, vara den jordiska djurlighetens allmänna egenskap. Förf. har låtit ett sådant *animal coeleste* antaga kropp i en skön qvinna, som nyss trädt öfver barndomens gräns, och som, begåfvad med allt slags inre rikedom och yttre tjuskraft, är blott och bart natur, samt fördenskull äger all den godhet, all den renhet, som natur och instinkt, utan allsköns tillhjelp, kunna skänka. Men denna herrlighet är ändock en hednisk; så länge nämligen, som ägarinnan ej varseblifvit åtskilnaden mellan den egna sjelftillräckligheten och den guddomliga, samt derföre icke heller sitt behof att af denna omfattas, för att dymedelst upphöjas till den enda fullkomliga enheten. Derföre har han låtit den oskuldsfulla tjuserskan vara och förblifva en ochristen,

midt i vårt christnade tidehvarf och fädernesland. De omständigheter, genom hvilka möjligheten häraf är motiverad, har han ganska fintligt uttänkt; och de utvägar dertill, som Gustaf III:s tid framför hvarje annan erbjöd, äro så lyckligt begagnade, att personens poetiska sannolikhet går ytterst nära intill en historisk. — Möjligtvis har Esmeralda, i Victor Hugos roman *Notre Dame*, gifvit förf. anledning till denna konception. Om så är, kan å ena sidan sägas, att Hugo öfverträffar vår förf. i personens individuella åskådlighet, men ock å andra sidan, att sjelfva det i konceptionen ideala är af denne uppfattadt med spekulativare djupsinnighet. Klandret för en mindre konkret utmålning har dessutom förf. sjelf mött på sid. 281 med denna betraktelse, som värdigt öppnar en af bokens vackraste scener:

«En varelse, hvars karaktersgrund är dunkel och okänd, som sällan bryter sig ut i tankar och ord, och hvars förnimmelser mest visa sig i rörelser och blickar — liknar mycket en stor skog, der alla platser äro färgrika och intagande genom skuggor och dagrar af tusen slag, men sällan ett ställe så lyst af solen, att det kan kallas klart och öppet. På en sådan skog är det ofta mycket tyst, utom fogelsång och vallhorns långa echon.»

Öfverhufvud är Tintomaras vistande i Kolmårdsbygden en af berättelsens bästa afdelningar; och rec. hoppas att ej i detta omdöme bli jäfvad, om han ock har sina enskilda skäl, hvarför han gerna sett Kolmården, Marmorbruket, samt hela den dermed sammanhängande lokalen, här skildrade med förf:s bekanta styrka i natur- och skogsbeskrifningar, och Ferdinands skjutbana förlagd på platsen af nuvarande lusthuset Tittut — en af de skönaste belägenheter i Europa. — Slutligen skulle kunna tilläggas, att hennes sinnesstämning, hennes karakter (så långt den hos ett sådant naturbarn hunnit utvecklas), är fullständigt sammanfattad i hennes svar på Amandas fråga, hvarföre hennes ögon «gå i ett allt mörkare sken»:

«Ack, fria luft!
Ack, glada land!

Ack, lätta djur
I topp, på gren!
Nog blir det ljus;
Nog blir det luft;
En ånga går så lätt!»

Rader, dem vi önska, att förf. någongång gör till text för en melodi; så framt det ej redan skett.

Om de öfriga personerna i boken gäller allmänneligen, att de interessera så pass mycket, som förf. ansett behöfvas för sitt egentliga ändamål; hvarken mer eller mindre. Således är den, som interesserar mest, och sannerligen i hög grad, Tintomaras moder. Rec. förmodar icke, att mången läser scenerna mellan henne och dottren utan djupaste rörelse, utan liflig beundran för den psykologiska sanning och konst, hvarmed den förstörda, döende, ångerfulla, moderhulda, men in i döden lättsinniga och koketta skådespelerskan är tecknad. — I helt andra toner kunna de omedelbart derefter följande scenerna mellan polisbetjenterne, mellan Pechlin och v. E., med flera dylika, anföras såsom lysande prof af förf:s talent för dramatisk individualisering. Samtalet mellan Tize och hans medbröder skulle ej vanpryda ett rum hos sjelfve Shakspeare. — Näst derefter förtjenar nämnas Tintomaras broder, klarinettblåsaren Emanuel. Mindre betydliga, i och för sig sjelfva, äro de olyckliga fröknarna och deras f. d. älskare, hvilka, tillsammans med dem, slutligen utgöra fyrtalet i den ominösa «spaderfemman» (jemf. s. 136 med s. 365, eller i allmänhet hr Terrades ballett med mötet vid Lindamot på Kolmården). De sednare hafva dessutom af förf. erhållit det uppdrag, att genom sättet af sitt deltagande i mordanläggningen mot k. Gustaf III göra omogenheten, förflugenheten, tanklösheten af denna sammangaddning fullt åskådlig *). Adolfina och Amanda äro godsinta

*) Konspiratörernes lynne och vishet, som, i fall de hade gjort sig alls någon reda för konungamordets följder, troligen åsyftade att göra Sverige till ett slags polsk republik, målas rätt träffande genom deras samtal i en af Operahusets gångar; särdeles genom detta ställe:

flickor; den förra likväl ej utan ett visst anlag till skojerska. Också är det hon, som på lek tillställer den dubbeljalousi, hvilken först leder till en ofullbordad vänduell och en öfvergående vansinnighet, men sedan, i sin nya och oförmodade skepnad, förvandlar sinnessjukdomen till beständig och enviget till lönmord. Genast efter Lindamots-mötet skjuter nämligen Ferdinand, i förtviflan, sin major och fosterbroder på skogen, och uppträder kort derefter förklädd till den «volontör», genom hvilken Tintomaras låtsade arkebusering förbytes till en verklig. — Fruntimmersbrefstilen (särdeles från den tiden) är i Adolfinas och Amandas bref rätt behändigt efterliknad, och de beklagansvärda systrarnas aldraförsta presentation ganska poetiskt uppfunnen.

Slutligen är rec. skyldig sina läsare ett något utförligare profstycke af det i alla afseenden vackra, som denna bok, midt ibland sina besynnerligheter, innehåller. Han väljer scenen i Clara kyrka, der första gången inom Tintomaras ensliga själ uppgick en mera bestämd aning om hvad hon egentligen behöfde.

«Fröken Rudensköld och hennes gäst suto i en af bänkarne i den ljusa och sköna kyrka på Norrmalm, som är en lemning efter det fordna namnkunniga S:t Claras kloster, och ännu bär samma namn. Predikan var slutad, och orgelns mäktiga, fullstämmiga toner, framlockade af en utmärkt organists skickliga händer, sväfvade i osynliga englachörer omkring

---

«Mannen har sökt kungen.» — «Utan oss? rätt bra.» — «Utan oss? så mycket bättre. Då ser ingen af oss gerningen, då vet ingen gerningen. Men den bär frukter; dem hemta vi.» — «Ännu skall Sverige ha adel!» — «Rätt så; adel skall åter äga rösten i riket; hvilken bäst vet, bäst vill, bäst kan. Pack skall bli pack igen.» — «Genast efter fallet bör bud gå till gubben.» — «Kungen — Mannen — Gubben: det är de tre sakerna.» — «Och vi?» — «Vi äro hufvudorsaken». — «Hvad böra vi nu vidare göra?» — «Ingenting.» — «Ingenting alls?» «Nej! ty mannen gör saken med kungen, och gubben gör saken med regementsförändringen.» — «Men något borde väl vi göra?» — «Vi skola gå ned och se i danssalongen.»

i kyrkans höga hvalf, sänkte sig ned till åhörarne, och ingingo varmt i deras hjertan.

Azouras talade ej ett ord. Hon sjöng icke heller, ty hon kunde ingen enda psalm; och fröken Rudensköld sjöng ej, emedan hon icke brukade det i kyrkan. Under orgelns gång tillät sig fröken likväl yttra ett. och annat om doktor Asplunds predikan, som varit så vacker, och om kungörelserna efteråt, som varit så plågsamma. Men då hennes granne, utan att svara, fortfor att hafva sina ögon nästan orörligt stående och spända i stora blickar, framåt, så som när man åskådar, utan att se på något visst; så ändrade fröken sitt talämne....

Hastigt vid ett tonfall i musiken, som slöt en kadens, skyggde Azouras till, blickade snabbt med ögonlocken, och en lätt suck gaf tillkänna, att hon ifrån ett inre betraktelsefullt, oförklaradt tillstånd återkom till sin vän och till sig. Någonting obeskrifligt af högst sorglig färg, af nästan svart teint, sken i hennes ögon, och med en barnslig blick på fröken Rudensköld yttrade hon: «säg mig, hvad föreställer den stora taflan der längst fram?»

«Altartaflan? vet du icke det? Altartaflan i Clara är en af de skönaste vi äga.»

«Hvad är det som sker der?» frågade Azouras.

Fröken såg åt sidan; hon visste icke, att hennes granne i bänken var en flicka utan dop, utan christendom, utan ringaste kunskap i den heliga religionen, en hedning — och vida mindre än en hedning, ty en sådan har dock sin lära, ehuru icke christen. Fröken Rudensköld trodde flickans fråga härleda sig af en tillfällig glömska blott, och svarade till hennes påminnelse: «Jo, du ser att det är ett af de vanliga ämnena, men ovanligt väl måladt, och det är saken. Högt upp, emellan de öfriga personerna på taflan, märker du en till hälften liggande figur, som är död — se hvilket uttryck målaren inlagt i hvarje drag! — det är Frälsaren.»

«Frälsaren?»

«Ja, Guds son, som du vet; eller Gud sjelf.»

«Och han är död?» upprepade Azouras med en stor mine för sig sjelf. «Ja, jag tror det, det är så; det är guddomligt att vara död.»

Fröken Rudensköld såg på sin granne med förstorade ögon. «Du bör icke missförstå dessa ämnen», sade hon. «Det är menskligt att lefva, och vilja lefva; det kan du också finna af altartaflan, ty alla de öfriga personerna, hvilka äro menniskor liksom vi, de lefva.»

«Låt oss gå ut härifrån, en ångest trycker mitt bröst. . . . Men nej, här dröjer jag nu, tills min ångest går öfver. Gå, ljufvaste — du skall få höra af mig.»

Fröken Rudensköld aflägsnade sig ifrån henne, gick ut ur kyrkan och öfver kyrkogården till den östra port, som vetter åt Odens gränd.

. . . .

Flickan fortfor emellertid att stanna inne; kom till en vrå i orgverkstrapporna, såg folket småningom vandra ut, förblef obemärkt, och hörde slutligen klockaren jemte kyrkvaktaren gå sin väg. När sista kyrkdörren slogs igen, trädde Azouras fram ur sitt gömställe. Afstängd från hela verlden, skild från alla menniskor, fann hon sig ensam innevånare i en stor, ljus byggnad, der middagssolen slösade guld på alla föremål.

Så fullkomligt okunnig hon var om våra heliga kyrkobruk och betydelsen af de ting, hon såg omkring sig, hade hon likväl några gånger fordom, då hennes mor var friskare, bivistat gudstjenst som ett tidsfördrif, och derunder fästat sig vid ett och annat. De personer, med hvilka hon lefvat i operans gångar och salar, gingo nästan aldrig i Guds hus, och i allmänhet var kyrkogång under hela detta tidehvarf ej mycket öfvad. Icke underligt då, om ett barn, som ingen församlings medlem var, och af ingen prest någonsin erhållit ett undervisande ord, försummat hvad sjelfve de invigde ej flitigt iakttogo.

Hon gick fram på kyrkogången, och aldrig hade öfvergifvenhetens dystert förfärliga känsla fattat henne med en sådan makt som nu; ty den var förenad med aningen om en stor öfverhängande fara. Hennes bröst klappade våldsamt; hon längtade — längtade outsägligt — men hvart? till sin vilda, fria skog derborta, der hon sprungit omkring snabb som ett rådjur? eller hvart?

Hon steg fram emot choret och nalkades altarringen. «Här någonstans mins jag, att jag en gång — men det är längesedan, och det står som en skugga blott för mitt minne — jag såg mycket folk knäböja här omkring; det måste hafva tjenat dem till något? Om jag skulle göra så?»

Likväl tyckte hon det skulle vara oanständigt för henne att luta sig ned på sjelfva altarringens prydda knäställning. Hon knäppte derföre sina händer och knäföll utanför choret på sjelfva stengolfvet. Men hvad skulle hon nu vidare göra eller säga? Hvartill skulle alltsammans vara? Hvart skulle hon vända sig?

Hon visste intet. Hon såg ned i sina tankar, som i ett omätligt tigande hem. Sorg och förgängelse gungade i sakta svall, i skimrande brutna vågor genom hennes känsla. Ack . . ett stöd, en hjelp . . hvar? hvar? hvar?

Hon blickade stilla omkring sig; hon såg ingen. Hon var säker att möta den förskräckligaste fara, när dörren upplästes, om ej hjelp kom dessförinnan.

Hon vände ögonen tillbaks uppåt orgelverket och bönföll i sina tankar om nåd hos de symmetriskt stående, långa, blänkande piporna. Men med alla sina munnar tego de nu.

Hon såg upp på predikstolen; der stod ingen. — I bänkarne satt ingen. Sin sista vän hade hon aflägsnat derifrån, och ifrån sig.

Hon vände åter hufvudet fram emot choret. Hon påminte sig, att den gång, då hon sett så många häromkring församlade, hade också tvenne prester i skrud innanför skranket gått omkring och bjudit de knäböjande någonting. Utan

tvifvel till hjelp! Men nu — nu fanns derinnanför ingen. Väl låg hon på knä med sammanknäppta händer och begärande ögon; men ingen, ingen, ingen var, som bjöd henne det aldraminsta. Hon gret.

Hon såg ut genom de stora kyrkfönsterna på den klara middagshimmelen; hennes blickar irrade omkring öfver den vida, fina azurglans, som omätligt sträckte sig åt alla håll; men vid intet kunde hennes öga fästa sig. Någon stjerna syntes icke nu, och solens egen bild skymdes af kyrkfönsterposten, ehuru dess milda, gyldne flöde rann öfver verlden.

Hon måste då åter draga sin blick in, och den sjönk till golfvet. Hennes knä hvilade på en grafsten, och hon såg flera dylika omkring sig. Hon läste de inhuggna namnen på stenarne, de voro alla svenska, riktiga och brukliga. «Ack — sade hon suckande till sig — ett ord, som andra, heter icke jag! Mina namn hafva varit många, lånade ifrån . . . ack, ofta ombytta. Ett, som är mitt eget, fick jag icke: o, om jag hade ett enda så, som andra menniskor! Mig har ingen uppskrifvit i sin bok, såsom jag hört sägas om andra, att de skola vara upptecknade. Mig efterfrågar ingen. Jag har icke att göra med någon!»

«Stackars Azouras», hviskade hon sakta öfver sig sjelf. Hon gret mycket.

Det var ingen annan, som sade: «stackars Azouras-Tintomara!» men det var liksom en inre högre, osynlig varelse, hvilken tyckte synd om den yttre, lägre, synliga varelsen i hennes en och samma person. Hon gret bittert öfver sig sjelf.

Gud är död, tänkte hon, och såg upp på den stora taflan igen. Men *jag är* en menniska, jag *måste* lefva! Och hon gret allt innerligare, bittrare.

. . . .

Middagstiden förgick och aftonsångstimmen slog. Klockorna i tornet började låta höra sin dofva högtidsröst, och nycklar skramlade i låsen. Då spratt den hedniska flickan upp, och föga olik en fin ånga for hon af och försvann ifrån

altaret. Hon gömde sig åter i sin vrå. Det förekom henne, att hon varit framme och stulit sig till friheter i kyrkans chor, hvartill hon ingen rätt hade; men att hon i den nu inträdande församlingen såg personer, som hade rättigheter till allting.

Likväl — när orgverkets harmonier började förmäla sig med den ljufva sommarluften i kyrkan, stod Azouras lyssnande, och hon kände hastigt huru qvalet försvann ur bröstet. Var det af tårarne hon gjutit? eller förskingrade en okänd i detta ögonblick hennes hjertas ångest?

Hon tyckte ej mer det skulle vara farligt att lemna kyrkan; hon smög sig bort, innan aftonsången slutat, kom på kyrkogården och vek af till norra porten. Bansliga glömska! hvi mindes hon ej nu sin grymme förföljares utskickade?» —

Måhända torde nu rec. befinnas haft något skäl, när han tillerkände detta arbete, liksom Törnrosens Bok i allmänhet, «skönheter, som äro ytterst svåra att likna» — för att ej säga öfverträffa. Dömme man deröfver mellertid huru som helst; för sin del vågar rec., oförgripligen, kalla s å d a n t — poesi.

Från den berättelse, som i det föregående blifvit granskad, skiljer sig väsendtligen den alltigenom i dialogiserade scener affattade och stundom rentaf dramatiskt behandlade novellen «Ramido Marinesco»; tvifvelsutan till sin stora fördel. Den skiljer sig, säga vi, från den förra väsendtligen: väl icke till väsendet af skaldens åskådningssätt och inre poesi; men till väsendet af hans k o n s t.

I den förra, liksom öfverhufvud i sina äldre arbeten, tilllåter han sin poesis s k ö n h e t blott styckevis möta oss, och icke sällan med långa mellanskof, dem han inrymmer åt sin reflexions n y c k f u l l h e t. Mången har derföre trott honom hysa den mening, att i äkta poetiska skapelser — åtminstone vid ett visst slags ämnens behandling — bör det egentligen poetiska blott då och då, likt oaser i en ödemark, framglänsa ur alldagslifvets till öfvermått tecknade och parodierade trivialitet. Skulle man dermed verkligen hafva gissat rätt? I

slikt fall måste ursprunget till en sådan theori sökas i en sinnesstämning, för hvilken hvardaglighetens historiska och diktens romantiska verld ännu bekämpa hvarandra med hätsk fiendskap, under det den förra begrinar den sednare, och denna åter hämnas genom att förehålla den förra allahanda gäckande förvridningsbilder af hennes inneboende fräcka eländighet. Mycket, ja det mesta af det, som hos denne författare stöter flertalet af läsare och förekommer dem hos en man af så utmärkta själsgåfvor oförklarligt, har sannolikt sin grund endast i detta bittra nöje. Så låter sig t. ex. den orimliga tillställningen med Tintomaras arkebusering begripas, om vi antaga, att förf. der velat visa, huru den menniskoklass, som vi kunna kalla det förnäma packet, skulle bära sig åt, med sin dels halfelaka, dels flacka och ytliga uppfattning af lifvets vigtigaste ämnen, om den finge oinskränkt gifva dagsljuset del af sin fantasis gemena drömmar. Visserligen hade denna afsigt kunnat vinnas på något annat, mot alla rättmätiga kompositionslagar mindre stridande vis, än det, som rec. nödgats ogilla; men troligen hade då just den nyssnämnda, egna arten af nöje gått för förf. förlorad. Kort sagdt: han tyckes, vid vissa fall, ha i sitt sinne gifvit den estetiska kritikens förmanande frågor samma svar, som Ramidos moder erhåller till upplysning öfver Don Juans förunderliga målningssätt:

«Så jag målar, donna Bianca,
Ty så roar mig att måla.»

Huru ock härmed må hafva förhållit sig — eller möjligen, till någon del, ännu förhålla sig: så berättigar oss «Ramido Marinesco» till glad förmodan, att förf. nu antingen börjat uppfatta en klarare bild af lifvets och naturens egen konst, eller börjat besluta sig till att hädanefter noggrannare följa dess föresyn. Estetiskt betraktade, spara tvifvelsutan lifvet och naturen aldrig på dissonanser, aldrig på tråkigheter: men de glömma aldrig, vid det helas anordning, den artistiska form, genom hvilken sjelfva det fula upptages inom skönhetens rike. Poesiens äkta lif och kraft består just deri, att försona det

inom hvardagligheten oförsonliga, att undanrödja den skärande motsatsen mellan högre och lägre verklighet, eller öfver denna kasta den milda dagern af den förras förklaringsglans. Derföre gifves det icke något annat rentaf oskönt, än — oform; vare sig formlöshet, eller slarf i formen. Till det sista felet åtminstone har förf. ofta nog gjort sig skyldig — jemväl enligt sina vänners omdöme; och om han äfven deruti ganska egendomligt utmärkt sig från hopen af nutidens skrifvande varelser, att han gjort af nyck, hvad de göra af oförmåga, så kunde dock hvarken sann vänskap eller sann kritik se i en sådan egenhet annat än förvillelse. Rec. vill ej påstå, att det poem, som han nu går att anmäla, är till punkt och pricka fritt från det nyss angifna felet; men här är dock afsigten att vara och förfara såsom konstnär, att frambringa ett skönt helt, öfverallt synlig. Undantagen från en öfver kompositionen utbredd harmonisk fulländning äro här få, och äga ej längre sin orsak i förf:s uppsåt; detta visar sig här, tvärtom, vara med fullaste allvar att göra någonting från begynnelsen till slutet vackert.

Vi lyckönska honom till detta beslut, och till den för hans vänner lätt förutskådliga följden deraf: ty ett stort framsteg på hans författarebana är nu taget, och Ramido Marinesco — i estetisk hänsigt — det bästa af allt, hvad Törnrosens Bok hittills innehåller. Han har nu gifvit oss ett konstverk — visserligen ännu behäftadt med en och annan brist, men dock åtminstone i det närmaste färdigt; ett skaldeverk, som, äfven med sina brister, höjer sig vida öfver det mesta af hvad Sveriges nyare vitterhet frambragt. I fall den dermed beträdda vägen hädanefter oförvilladt fullföljes, öppnar det oss utsigt till en i Norden uppstigande helt egen sångverld af sammangjuten hesperisk och skandinavisk fägring. Det är de första accorderna derifrån, som vi här höra anslås med ej mindre skärhet, än nyhet.

Tanken af kompositionen är lika enkel, som sinnrik. Hjelten är en son af den vidtberyktade, mångbesjungne, redan

i hans barnaår bortflyktade Don Juan; sin fader lik endast i älskvärdhet och erotisk antändbarhet, men föröfrigt af ett lynne som är hjertligare, blidare, frommare, mera benäget för studier, kontemplation och estetisk sysselsättning; hvartill han ock blifvit uppfostrad af en from och lärd munk, Anselmo, som bor i ett till hans moders slott närbeläget kloster. Modren, donna Bianca, stolt öfver sonens egenskaper, nödgar honom att segla från sin hemö, Majorca, till Spaniens fastland, för att der utmärka sig genom ridderliga bragder, vinna ära och en genom äran förtjenad kärlek. Det första lyckas honom; och äfven det andra i så rikt mått, att han redan i Valencia, dit han först begaf sig, tid efter annan förälskar sig i fyra de skönaste adeliga jungfrur, med en af hvardera genast besvarad låga. Men just i det ögonblick, då han i hvart och ett af dessa förhållanden vill för lifvet fästa sitt öde vid sin älskarinnas, upptäcker han, att hon är Don Juans dotter, och således hans syster. Svårmodig öfver detta fyra gånger inträffade missöde, afskedar han slutligen all tanka på jordisk kärlek, allt hopp att i någon personligt lefvande qvinnogestalt skönja ett föremål, der det tillåtes honom att finna sitt hjertas begär tillfredsstäldt. Han återvänder till Majorca och möderneslottet, sin Anselmo, sina fordna sysselsättningar; men en af hans fader målad skönhet, en i slottskapellet befintlig tafla, hvilken hans moder fåfängt sökt undangömma, öfverväldigar honom nu med ett intryck, som snart stiger till så häftig lidelse, att han tillbringar all sin tid i hennes beskådning, och slutligen öfverhöljer henne med kyssar. Tyvärr hade Don Juan, sig lik äfven såsom konstnär, blandat gift i sina färgor; gift, hufvudsakligen hemtadt från de Pityusiska öarnas ormar, och af så förfärlig art, att hvarje kroppsligt vidrörande ofelbart måste föranleda en skyndsam död. Angripen af giftet, ledsagad — enligt sin önskan — af sin moder och Anselmo till hafsstranden, aflider han der i deras åsyn; hvarefter Anselmo förmanar den sörjande modren att ofvanefter söka tröst, men tillika besvärjer henne att hata den ännu alltjemt

af henne älskade Don Juan. I otålighet och vrede svär hon att hata Anselmo («dig, du skändlige, dig svär jag dyrt, att dig, just dig jag hatar»); och slutligen, att hata honom «hvem än han är och varit». Då tackar Anselmo henne, fäller den maskerande kapuchonen, och befinnes vara — Don Juan sjelf, som gör bot för sina synder, och som, utom andra penitenser, ålagt sig såsom den svåraste att förvärfva sig hat och afsky från alla dem, hvilka han fordom lockat till en brottslig kärleksflamma.

Blott tvenne omständigheter — men dessa tvifvelsutan af mycken vigt — finner rec. vid denna plan tadelvärda. Båda beträffa sjelfva upplösningen; der åtskilligt förekommer, som är ganska sväfvande och outredt.

Att man vid slutet helt oförmodadt möter den alltförförare i egen person, hvars förfärlige tjusarande dittills gått hotande genom utvecklingen af sonens öden; att han blifvit en peniterande munk (hvari visserligen ej ligger den ringaste osannolikhet); att han såsom sådan undergår det straff, att se en son, hvilken han omsorgsfullt sökt bilda till något bättre än sig sjelf, falla såsom offer för en vansinnig passion till en tafla, den han under sin Juans-tid med gift målat: allt detta ger det hela en enhet och tragisk hållning af högre art, än det eljest hade kunnat erhålla; och så långt äro vi med förf. ense. Äfven den föreställning, att i någon mån aftjena sin syndaskuld genom att nu tillocka sig alla deras hat, hvilkas kärlek han fordom tillockat sig, är, när saken betraktas ur katholsk synpunkt — och tydligtvis måste en sådan tänkas ligga till grund för botgörarens hela förfarande — hvarken obegriplig eller så beskaffad, att den bör väcka tvekan om uppriktigheten af hans ånger. Hans mening är icke den, att hans skuld blir genom detta slags lidande — försonad; hvad han dermed tror sig skola vinna, är (såsom han uttryckligen säger) endast «hopp om . . . hopp»; d. v. s. hopp, icke omedelbart om försoning, utan — till en begynnelse — blott om någon skymt af möjlighet dertill. Vi lemna å sido den

anmärkning, att Don Juan till vinnandet af sin penitent-åstundan behöfde en flerfaldig fördubbling af Methusalems ålder, i fall han hos enhvar af sina fordna älskarinnor ämnade dröja lika länge, som hos donna Bianca: kanhända bör man antaga, att hon af dem alla låg honom närmast om hjertat; att interesset för hans son qvarhållit honom längre än han velat, och alltså i betydlig mån rubbat hans plan. Men hvad sättet angår, hvarpå han hos Bianca uppnår sin önskan eller (rättare) förmenar sig ha uppnått den, kan förf. omöjligen frikännas från den förebråelse, att detta består i ett *hocus-pocus*, ett taskspeleri. Nämligen: hon svärjer väl att hata honom, och tyckes omsider göra det allvarligt nog, men hon vet då ännu icke annat, än att han är Anselmo; när hon sedan tillägger:

«Du förskräcklige, hvem än du
Är och varit — dig jag hatar»,

anar hon blott, att en annan torde gömma sig under munkens larv; och om vi än antaga, att hennes misstanke mer och mer klarnar till bestämd gestalt, när hon, efter hans upprepade fråga:

«Hvem jag är — du hatar mig?»

ytterligare försäkrar:

«Så jag svurit, och jag håller —
Ej din skepnad mig till ånger,
Ånger af mitt löfte lockar.
Borttag masken!» . . .

så äga vi dock i hennes förut skildrade sinnesförfattning allsingen borgen, huruvida hon, efter sitt bestörta utrop (hvarmed poemet slutar):

«Gud! o svarta sol! . . . Don Juan!»

kommer att hålla sitt löfte.

Föröfrigt möter oss i afseende på Ramidos dödsorsak, eller den giftmålade taflan, ett och annat, som gifver skäl till

klander. Först och främst synes det underligt, att Anselmo, som först upptäckte Ramidos passion, ej genast meddelade modren sin upptäckt, för att i samråd med henne undanskaffa den vådliga målningen, utan låter en tid af åtminstone flera dagar förflyta, innan han med henne talar derom; äfvenså, att just i den belägenhet, då båda måste inse att hvarje ögonblick är omisteligt för räddningen af Ramidos lif, hon utförligt förtäljer och han i god ro afhör taflans giftiga hemlighet, hvilken för honom sjelf ej kunde vara obekant. Man frestas tro, att Don Juan ville med flit låta sonen på sådant vis omkomma, för att genom detta nya, oparäknade straff göra sin penitens desto bittrare; en utväg till skärpt botgöring, som likväl äfven ur katolsk synpunkt måste finnas orimlig, i följd af sin oförnekliga brottslighet. Sedermera kan ock, hvad taflan i sig sjelf beträffar, med fog spörjas, om hennes mordiska egenskap hade behöft tillvägabringas genom ett så materielt medel? Den kemiska sidan deraf må här vara likgiltig; men den inre, den sinbildliga sidan är det icke — och om denna äro två meningar tänkbara. Antingen var Don Juan, då han målade taflan, den vanlige, i allt oförändrade och oförbättrade Don Juan; och då vill det synas oss, att den förhäxning, som kan förmodas qvälla ur en slik mästares pensel, hade bort innebära ett för hans son tillräckligt ormgift, utan att de på Balearerna lekamligen kringkrypande ormarne blifvit plundrade. Åtminstone kan den, som sett Raphaels «Fornarina» — nämligen den som sett henne o f t a och beskådat henne l ä n g e hvarje gång — lifligt föreställa sig, huru ett v i s s t slags målad skönhet skulle kunna hänföra till vansinnig brånad. Eller ock var den äfventyrlige målaren så till vida förändrad, att han verkligen åsyftade måla någonting öfverjordiskt, någonting himmelskt, fastän han ej kunde undvika att «för ro skull» giftbemänga sina färgor; och betydelsen af taflans verkan på ynglingen vore då den, att det högsta sköna, så snart det beröres af vårt nuvarande lif, är för dess förgängliga beståndsdel mördande; så att en rätt innerlig införlifning dermed h ä r

skänker döden — eller förtär menniskans jordiska varelse i samma mån, som den upplyfter och befriar hennes himmelska. I slikt fall åter hade hela saken bort erhålla en annan ställning; nu är en så stark tonvigt lagd på det «Pityusiska ormgiftet», såsom sådant, att visserligen icke mången läsare gissar till någon annan mening, än den första.

Sammanfatta vi nu i få ord vårt omdöme öfver poemets slutscen, så är det, att deröfver hvilar en dimmighet af oupplösta motsägelser, en tvetydighet i sista utsägandet af det helas tanke, hvarifrån förf. sökt reda sig med mera konstighet, än konst. Hvad deremot diktionen, tonen, versen angår, så förtjena de äfven här, liksom mestadels i hela poemet, allt beröm.

Utvecklingen af händelser och situationer är snabb, och dess framställning, hvarvid i synnerhet karakteristiken af de fyra systrarna är lyckad, utmärker sig genom en lakonisk energi. De olika skepelser af qvinlig fägring och kärlek, som efter hvarandra förbisväfva oss i den eteriska Estella, den plastiska Ximena, den melodiska Ormesinda, den amazoniska, furiesköna Juanna, äro ej mindre i personlighet bestämdt sinsemellan afskilda, än hvar i sin art intagande. Skiftningarne af stil, ton, vers, afspegla troget det till formen olika i de förhållanden, hvari Ramido till enhvar af dessa skönheter försättes. Det är en duett, som med Estella är idyllisk, med Ximena sangvinisk, med Ormesinda romans-ljuf, med Juanna heroiskt glödande och förtviflande; och när duetten förvandlar sig till qvintett i den rentaf dramatiska scen, der alla fyra systrarna gemensamt tvinga den flyende Ramido till redogörelse, träder den högtragiska trimetern ganska passande i stället för de hittills nyttjade romantiska versarter, vid hvilkas väljande skalden gått till väga med all en poetisk konstnärs urskillning. Skulle vi bland duettscenerna angifva någon, som — jemförelsevis — mindre behagar oss: så vore det scenen med Ximena. Den ensam hade måhända behöft något förkortas. Den innehåller visst mycket vackert; men den hade ej förlorat

på frånvaron af några drag, hvilka, dels vid begynnelsen i flickans presentation såsom bildstod, dels efteråt här och der i samtalet, drifva det naiva ända inpå det miss-naivas gräns. Också var uppgiften för denna scen, att måla en sann passions förening med yster glädtighet, icke lätt; åtminstone synes förf. mera hemmastadd i dess förening med andra elementer. Mellertid äro dessa drag ingalunda många; och intet enda af svårare art, än att det kan afhjelpas genom en obetydlig förändring. Kritiken skulle vid denna scen dessutom kunna påminna, att versformen, som här består af de i spanska prosodien såkallade *versos de arte mayor*, men rimlösa, icke vunnit genom rimmets borttagande. Tilläfventyrs befarade skalden, då han ville framställa just det i Ximenas väsende och kärlek individuella, att framställningen skulle antaga en för denna individualitet alltför musikalisk beskaffenhet, om versens skick bibehölles i hela sin ursprungliga prakt. Af de tvenne brytningar, som här styckevis blifvit gifna åt denna versform, är den ena, der första versens daktyliska danstakt tvärt hämmas af en dubbel-jamb, föga beprislig:

«Bese ville jag, hur du mig skulle älska,
Och — dig bele» *);

den andra deremot, med en enkel jamb efter första versens slut, rätt vacker:

(HAN.)

«Nämn ej mina segrar; nämn endast min lycka
Hos dig!

(HON.)

Ramido! Ramido! ej namn har din lycka
Hos mig!»

I allmänhet bör eljest om detta skaldeverk erkännas, att det i afseende både på språkets och versens behandling har

*) Än sämre tager denna brytning sig ut med följande orythmiska öfvergång:

«I sig är Ximena förälskad — minsann om
Jag älskar dig.»

qvarlemnat ganska litet att önska. Af detta lilla må dock, på det «all rättfärdighet» må vara uppfylld, ett och annat anföras. — Betänklig synes oss i hvarje annan stil, än den hvardagliga och komiska, en språkfrihet, som förf. jemväl här — liksom i sina äldre skrifter — vill legitimera till bruk i en högre:

«O svara, ögon, svara,
Kan ni Don Juans vara?»

och detta sjelfsvåld har inbragt ett skorr i en af den ypperligt komponerade Estella-scenens klangfullaste strofer. Flera ställen af bristande uppmärksamhet på diktionens jemna hållning kunde andragas. Öfver all höfva sparsam har förf. varit i användandet af skiljetecken; det öfverflöd af komma m. m., som man hos Leopold anmärkt, har här funnit sin motsats. Ibland uppkommer deraf, att den annars i sig sjelf klara meningen synes vid första anblicken oklar; såsom detta ställe:

«Mot oss se kyrkan
Med skumma blickar
Ur hvalfvet nickar» —

der tydligen hade bort skrifvas:

Mot oss, se! kyrkan o. s. v.

I följande skildring af señora Zias trädgård:

«Den glödande solano når ej hit;
En svalka under mullbärskogens grenar
Ett aromatiskt doft i apelsiners,
Olivers, cedrars, persikors, orangers,
Citroners, pastañeters, aprikosers,
Granaters och limoners gröna skuggor,
I tusen ombyten af färger, ångor
Och växtgestalter, sväfva tjusande
Omkring den sälla vandrarn i ert Eden» —

hade minst en trädrad kunnat utan skada förtigas; helst när den talande är sjelf en söderländning; att en nordbo så utbredde sig, vore mera naturligt. Ytterst sällan förekommer någon öfvermätig vers, såsom t. ex.:

«Midt i den ocean, som salta sjöar störtar
Ifrån Italiens kust» o. s. v.

der en alexandrin råkat insmyga sig; rättelsen ligger nära tillhands:

Midt i det verldshaf, som sin saltsjö störtar m. m.

En tadelvärd omständighet är det slags versupplösande enjambement, som skalden flerstädes tillåtit sig, då han förvandlar den rythmiska meningsbindningen till en prosaisk, som ifrån den ena versen liksom haltar in i den andra. T. ex.:

«Sannt, så sannt det är, att han Don
Juans son och Biancas är»;

äfvensom, straxt nedanföre:

. . . «djerf med penseldrag på
Duken fäst, hvad så han skådat.»

Det urskuldar ej sådana lyten, att de stundom träffas äfven hos allmänt erkända mästare; lyten äro de, icke dessmindre. På båda dessa ställen erbjuda sig ändringarna lika sjelfmant:

Sannt, så sannt det är, att han
Är Don Juans son och Biancas —

äfvensom:

. . . djerf med penseldrag
Fäst på duk, hvad så han skådat.

Men läsaren torde, liksom rec:n, vara mätt på anmärkningar af detta slag. Den sednare åtminstone har vid förevarande poem ej förgätit den gyllne horatianska satsen: *ubi plurima nitent, non ego paucis offendar maculis*; hvartill kunde fogas den lika gyllne thorildska: «ett stycke göres ej för sina fels, utan för sin merits skull». Det gifves skalder, äfven inom Sverige, hvilkas fattigdom i fiktion man förlåter, ja, bortglömmer för deras rikedom i diktion; det må då vara billigt, att man en gång låter ett omvändt förhållande gälla, och bemöter, oaktadt några ännu vidlådande tekniska torftigheter, med aktning en skald, som mer, än någon annan i Sverige nu lefvande, är stark i förmågan att uppfinna och finna (*trovar*, hvaraf *trovatore*, troubadour). Vi taga här denna förmåga i den vidsträckta bemärkelse, hvari

den innebär «finnandet» af karakterer, handlingar, händelser, situationer, och beledsagar dem med djupa blickar in i de mångartade själstillstånd, i hvilka det innersta menniskolifvet outtömligt omvexlar. — Hvad särskildt dikten om Ramido Marinesco angår, så sväfvar, i sanning, deröfver ett doft från Spaniens sydkust och ett skimmer af hesperisk aftonrodnad. Likaså ljuder ock genom diktens hela en grundklang, som ofta erinrar om Calderon; hvars ömsom rimmade, ömsom blott assonerande strofbyggnad är i flera scener efterbildad, ehuruväl icke med något strängt eller sig städse likt iakttagande af mönstrets prosodiska former. Måhända hade skalden bort häruti ännu närmare ansluta sig till sin förebild; svenskan, af Bouterwek ganska riktigt kallad «Nordens Spanska», äger dertill hvarenda erforderlig egenskap *). Hos dem bland sina läsare, som äro musici, kan han mellertid, efter all sannolikhet, påräkna det minst inskränkta bifallet; ty hela lynnet, hela anordningen af poemets komposition ger den afgjordt tycke af ett musikverk. Derföre är det ock mera maktpåliggande vid detta poem, än vid många andra, att till dess läsning medföra musikaliskt sinne. Också beror dess lycka i sällskapskretsar (nemligen bildade, ty om andra tala vi ej) nästan helt och hållet deraf, att det blir till alla delar uppläst just så, som det bör uppläsas. — Till profstycke af denna dikt ville vi, bland flera som kunde väljas, helst utkora den mästerliga femte scenen, eller Ramidos och Juannas nattliga möte i Valencias kathedralkyrka; dialogen uttrycker i sin brusande fart, sin vilda, men aldrig disharmoniska ton, sin liksom i eldsprutningar framstörtande vers oöfverträffligt den kärlekslåga, som den af de fyra älskarinnorna mest Juans-

*) Derföre skulle det ock högeligen glädja oss, om någon ung skald med fullt sinne för vårt modersmåls skönhet, med säkert öga för dess underbara välljud, beslöte försöka någon öfversättning från Calderon. En sådan ung skald äga vi t. ex. i Böttiger; både hans originaldikter, och hans ypperliga öfversättningar från Uhland, bevisa det.

lika kunde känna och meddela *). Men då utrymmet ej tilllåter detta nöje, inskränka vi oss att ur slutscenen anföra skildringen af Ramidos sista lefnadsstund.

»RAMIDO (*kommer*).

Donna Bianca, donna Bianca,
Du vid stranden står i hafvets
Stora, vida tjusaranblick?

BIANCA.

Don Ramido, don Ramido,
Längre ej kring hemmet vanka,
Ut ånyo far på hafvet.

RAMIDO.

Unna mig Majorcas nätter,
Månomvandrade; mig unna
Hemmets milda aftonstjernor!
Jag i trånad hafvets blånad
Skådar här i sjunkna solens
Aftonrodnad. Jag vill se den —
Vill ej, vill ej segla på den.

BIANCA.

Hvarför vill min son ej segla?

RAMIDO.

Derför vill din son ej segla,
Att han öfverallt beständigt
Träffar blott sin egen faders
Skapelser i sköna hamnar.
Dem Ramido älskar, älskar —
Får ej älska dem med kärlek.

BIANCA.

Sagor täljer mig min son.

RAMIDO.

Hem jag kom. Jemväl i hemmet
Mötte mig min faders rika

---

*) Skulle rec. anmärka någonting såsom ogiltigt, så vore det denna ordställning:

»Se! tvenne finger
Vigvattenskålen
Jag doppar i» —

Skapelse — en himmelsk fägring.
Det är hans Majorca-dotter.

BIANCA.

Fäst dig vid en tafla så ej.

RAMIDO.

Milda moder! kan också ej
Denna kärlek mig förunnas?

BIANCA.

Hvilka sagor mig förkunnas!

RAMIDO.

Jag har flytt, o donna Bianca,
För min faders döttrar alla;
Nu jag älskar denna — henne,
Som don Juan satt på väf.
Utan skuld är så en kärlek;
Bjud ej, att jag ut skall segla!
Seglar jag igen, då komma . .
Komma mina systrar alla,
Och min kärlek blir min skuld.

BIANCA.

Hvad skall om ditt ord jag tänka?

RAMIDO.

Kom till hafvets sjelfva rand,
Sitta önskar jag inunder
Pastañetens mandelgrenar,
Nere just der spegeln börjar.

BIANCA.

Kom Ramido, kom Anselmo,
Gå vi ned till hafvets spegel!

. . . .
. . . .

ANSELMO.

Nu till stranden af det Vida
Hafva vi med nöje kommit.

BIANCA.

Sätt dig här, Ramido, tufvan
Bjuder dig en blomsterstol.
Förr en blombädd ock Ramidos
Unga kinder voro — bleknat
Hafva min Ramidos kinder.

RAMIDO.

Blek är hyn, som aftonskyn.

BIANCA.

Du mår icke väl, min son?
Gläds åt hafvets målaranblick!
Ser du bort i vågens fägring
Dessa öar: Formentera,
Yviza med Conejera,
Plañas, Cañas, Tagomagu,
Espuntel, Espalmador?

RAMIDO.

Öarne jag ser, min moder,
Giftiga, fast täcka öar.
Jag mår icke väl, min moder.

BIANCA.

Illa? . . djupt du illa mår . . ?

RAMIDO.

Dock har jag en stund upplefvat,
Högsta stund, som lifvet får.

BIANCA.

Hvad har don Ramido njutit?

RAMIDO.

Njutit af don Juans tafla.
Så jag aldrig än, i grunden,
Sjunkit bort i from beskådning
Af min undersköna syster,
Henne, som jag älska får.
Till mig sjelf då sade jag:
Också du Ramido, äfven
Du, är en din rika faders
Skapelse, är skön, Ramido;
Du är värd det undret älska.
Fattad af den tanken djupt,
Flög jag fram till taflan, kysste
Hennes hals och bröst, min systers,
Hennes kinder, hennes mun.
Hennes ögonpar jag kysste;
Sjelf mitt öga slöts i blund
Af en oförklarlig himmel.
Mig en salig vanmakts stund

Grep — som i en svindels hvimmel
Stodo färgerna . . o Bianca,
Sist jag föll till taflans grund,
Kysste der min flickas sköna
Klädningsfåll, den sammetsgröna.
. . . .
Stöd min panna, du min moder!
Efter gudafröjder svimmar
Jag.

BIANCA.

Anselmo! o Anselmo!

RAMIDO.

Bort i gudaminnen simmar
Jag.

BIANCA.

Ramido! ha Ramido!

ANSELMO.

Af don Juans färger göt du
Något i ditt väsens inre?

RAMIDO.

Gjutit i mitt väsens inre
Har jag säll min faders tusen
Skimmerrika färger, njutit
Af hans skapelser och bilder.

ANSELMO.

Du är dödens barn —

BIANCA.

Anselmo,
Nämn ej ut det grymma namn!

RAMIDO.

Vänd mig ut åt hafvets famn.
Jag i vestervåg vill skåda
Strimmorna af Formentera,
Tagomagu, Cañas, Plañas,
Espuntel, Espalmador.
Ut så långt mitt öga går
Bilden af min fader står,
Han som öfverallt har seglat,
Seglar kanske än i år.

ANSELMO.

Vänd dig till din rätte fader!
Bättre ännu, vänd dig till din
Rätte faders ende son!

RAMIDO.

Vis du manar mig, Anselmo!
Till min faders son mig vända
Vill jag: — gå till mig, till mig.

ANSELMO.

Så din tanke icke vanke!

RAMIDO.

Helig tro och visdom mana
Hjertat att gå in i sig.

ANSELMO.

Bäfva, att i sjelfhet sväfva!
Annan fader, än din far, du
Söke — annan son, än dig.

RAMIDO.

Utom mig är skumhet. Öars
Strimmor nu ej mer jag blickar,
Hafvet, som en vålnad, skickar
Dimmor blå ur sig för mig.
Ack, förlåt mig, att mitt öga
Sluter till sig för det höga!
Hvalfvet mer jag icke ser.
Men inom . . en strimma ljusnar,
Rodnande en sol uppvaknar,
Skiner på ett annat haf;
Öar ser jag der ock sväfva;
Månne der min fader seglar?
Segla månn' der får hans son?

ANSELMO.

Död, o donna, död iunder
Pastañetens mandelgrenar
Sitter nu din son Ramido.»

Rec. kan ej lykta sin anmälan utan förklarande af det hopp, att författaren, hvars skrifter så lifligt uttrycka behofvet af en innerligare poesi eller konst, än den nu för tiden allmänt gällande, och förkänslan af de underkrafter, genom

hvilka denna kommer att uppenbara sig, snart skall med ett nytt skaldeverk ådagalägga sitt fortsatta stigande på konstnärsbanan till det stora mål, som tyckes vara honom föresatt. Ju mindre han då lemnar grundade skäl till den beskyllning, som hans vänner visserligen ej alltid kunnat vederlägga, att han stundom förvexlar det konstrika med det konstiga, det naiva med det barocka, det ironiska med det blott bisarra, det symboliska med det blott utvändigt och tillfälligt allegoriska; ju mera hans tillkommande skapelser utmärka sig ej blott genom ännu skuggfriare själsskönhet, utan ock genom ännu felfriare artistisk sinneform: desto villigare skall man tillerkänna honom den bland Nordens skalder upphöjda plats, hvartill en rätt utveckling af hans anlag bör föra honom. I aningen af en ny konstepok, i bemödandet att inleda eller begynna den, är han, såsom vi redan engång *) tillkännagifvit, närmast beslägtad med Novalis och V. Hugo; ehuru han föröfrigt är dem båda ej mindre olik, än de sjelfve äro hvarandra. Men enda sättet — under nuvarande kulturförhållanden — att lyckas i denna ädla traktan, är: att först och främst, genom sorgfälligt studium och strängt på sig sjelf riktade fordringar, bemäkta sig den konstfullkomlighet, som redan finnes inom tiden åskådligt inträdd. Blott med denna fullkomlighet, icke utan den, kan man sedan möjligen lyfta sig till en, hvaraf den hittills bekanta öfverträffas.

III.

Törnrosens Bok, VI, VII: Baron Julius K*; Dialog om sättet att sluta stycken; Signora Luna; Colombine, historia om dufvan från Skåne. Stockholm 1835.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1835.)

Sedan vi sista gången yttrade oss öfver denna i mycket berömliga, i åtskilligt betänkliga, i allt märkvärdiga poetiska samling, hafva tvenne andra kritiska omdömen låtit höra sig; af hvilka så väl det ena, som det andra, torde i sitt slag

*) Se sid. 101.

förtjena kännas. Det ena (i Helsingfors Morgonblad) är oss bekant endast genom ryktet, som tillika låter det härröra från den ypperlige finske skalden Runeberg; det säges i hufvudsaken öfverensstämma med vårt, men vara betydligt mindre sparsamt på loford. Det andra åter (i Upsala Correspondent) uttalar ett skarpt ogillande, och angifver grundtanken af Törnrosens Bok vara en sådan, som «gör menniskan till ett fysiskt ting, lika underkastad passionens absoluta förstöringskraft, som den vegetativa naturen är underkastad förruttnelsen»; hvaraf naturligtvis följer, att den «äfven upphäfver skilnaden mellan godt och ondt» *). En visserligen icke ringa beskyllning — af samme konstdomare utsträckt jemväl till Goethe, till den såkallade «tyska skolan», till dessa raders författare; sannolikt vågad först efter ett långvarigt och moget öfvervägande; i alla fall åtminstone intyg på ett «eget studium» icke blott af Törnrosens Bok, utan ock af Goethes och den sistnämnde författarens skrifter.

Under allt detta har den egentliga *persona quaestionis*, eller Törnrosens skald, gjort — hvad han borde. Han har i stillhet fortsatt sitt målningsgalleri; han har målat med ett godt och gladt lynne, hvilket alla de nya taflorna omisskännligt vittna; och han har — hvad än bättre är — besannat den i slutet af vår sista anmälan gifna spådom, att han snart skulle «med ett nytt skaldeverk ådagalägga sitt fortsatta stigande på konstnärsbanan till det stora mål, som tyckes vara honom föresatt.» Detta skaldeverk är den i sjunde bandet innehållna dramatiska dikten Signora Luna; som med fullt skäl förtjenar benämningen tragedi, ehuru skaldens blygsamhet icke tillåtit den. — Men innan vi härom tillägga några ord, åligger oss att säga ett och annat om sjette bandets innehåll.

Det mesta af detta band upptager berättelsen Baron Julius K*. Ur fröken Eleonoras Reseminnen; afdelad

*) Se den i N:ris 18, 19 och 21 af Correspondenten f. 1835 införda uppsatsen, kallad: «Bref till ett äldre fruntimmer om Azouras Lazuli Tintomara och Ramido Marinesco».

i sex «böcker». Personerna äro kända för enhvar, som läst de första banden, och i synnerhet för enhvar, som vid det tredje (eller «Hinden») fästat tillbörlig uppmärksamhet. Några af dessa personer visas oss här såsom inbegripna i en sommarresa genom åtskilliga svenska landskaper. Taflan omfattar begynnelse- och ändpunkterna af denna resa, äfvensom dess hvarjehanda betraktelser och tilldragelser; bland hvilka en af de muntraste är bekantskapen med «mamsell Rönnqvist», som träffas med sina «pullor» vid Glanshammar och gör de resande sällskap till Medevi, der presidenten ***, grefvinnan Augusta, «söta Otto», och annat förnämligt folk ifrån «Hvardagslifvet», dricka helsa. — Alltsammans är ljust, vänligt, trefligt; och resan, som börjar med icke ringa glädje och fortsättes med än större, slutar omsider med den största — de två unga hufvudpersonernas bröllop. Äfven för den tredje resande hufvudpersonen, hvars namn berättelsen bär, lyktas färden — ehuru han är en mäkta dyster man — så till vida gladt, att han får dö; och detta på det vackra Omberg, omgifven af sin fordna älskarinnas son och dennes fästmö. «Parathemerna» ur den aflidnes manuscript äro förträffliga: i sådant är denne författare särdeles stark; man påminne sig Andreas Löwenstjernas dagbok *). Författarens lifliga och djupa natursinne igenkännes föröfrigt äfven i den älskvärda Tantens hela resjournal. Föremålen bedömmas i allmänhet mildt, eller, rättare sagdt, intet enda omildt — så framt icke staden Örebro; om hvilken säges, att det är «en stad, hvarom riksdagshistorien vet mycket, geografien litet, och poesien intet», samt vidare: «vi kommo alltför snart bort ifrån sångens hem (Kumla) till Örebro, som är något helt annat». Man skulle häraf kunna misstänka, att den i Nerike bosatta Löwenstjernska familjen icke står i bästa grannsämja till Örebroboarne. Om den nya kyrka, som tanten såg byggas vid

*) Hinden, sidd. 130—177.

Kumla, yttrar hon: «den blir den ansenligaste, dråpligaste landskyrka jag nå'nsin sett». Roligt vore att veta, om hon nu, sedan den blifvit färdig, äfven finner den vara den vackraste. Vid gästgifvargården Rå glömde sällskapet att taga i ögonsigte de båda märkvärdiga träden på en stenbacke genast vid gården; nämligen den stora enen och den stora linden. Den förra håller i omkrets fyra alnar och en fjerdedels; den sednare tolf och en half, men är vida märkligare för en annan, troligen högst ovanlig egenskap, hvilken vi här förtiga, på det den må desto snarare och bättre beskrifvas af botanister. Ursäkten, för de flesta af sällskapet, bestod i «magnifika filbunkar och färskt bröd»; mamsell Rönnqvist åter och Frans Löwenstjerna, bägge två gerna filosoferande öfver naturen, trodde sig finna tjenligaste lokalen dertill i «en behaglig trakt med löfträd, ett stycke upp ifrån landsvägen». — Skulle vi mot det hela, såsom helt, anmärka någonting, så blefve det måhända, att baron Julii personlighet, palästinska afskedstal och plötsliga frånfälle, på hvilket allt förf. synbarligen velat lägga en särdeles vigt, ilar på denna glädtiga målning förbi såsom en nog flyktig molnsky, utan att efterlemna det djupare, varaktigare intryck, som förf. sannolikt påräknat. Sjelfva personerna i berättelsen taga saken ganska lätt; deras tankar synas vida mer fästas vid hans testamenterade egendom, dit man straxt afreser, och der man sedan vistas, en tid bortåt, med så stor lust och gamman, att icke blott Julianus hoppar ut genom ett slottsfönster för att företaga en riddarfärd med sin Aurora, utan till och med den förståndiga tanten Eleonora hoppar efter på samma väg, blott för att skynda in i hasselskogen och fröjda sig åt den sköna gruppen af de bortridande. Det är då icke underligt, att herr Hugo, efter deras hemkomst, i dylik sinnesstämning utbreder sig med ändalös utförlighet öfver färgen af Auroras brudtäcke, och slutligen sjelf öppnar böllopsbalen genom en angläs med mamsell Rönnqvist. — Sanningen likmätigt bör dock tilläggas, att så väl herr Hugo

som hans syster offra en och annan hjertlig suck åt den olycklige baronen *).

Det vackraste af hela denna berättelse är tvifvelsutan kyrkoherden Bromelii uppträde, då han kommer att förrätta vigseln. Huru en rättskaffens, men enfaldig prestman blir hög genom Evangelii enkla höghet, och genom den imponerar på den i idel poesi lefvande familjen, utan att den verldsliga skönheten och de estetiska tillställningarna det ringaste imponera på honom, är förträffligt skildradt.

Härefter följer en dialog om sättet att sluta stycken. Samtalet föres mellan herr Hugo och Richard Furumo, som här gör en apologi för åtskilligt i Törnrosens Bok, hvilket dess recensenter klandrat; särdeles i afseende på slutet af Tintomara och Ramido. En del af denna apologi besvarar alltså äfven några anmärkningar, som yttrats i Litteratur-Föreningens Tidning; och med sättet af detta besvarande kunna vi så mycket mindre vara missbelåtne, som förmodligen sällan eller aldrig någon antikritik varit skrifven i mera mild, skär och älskande sinnesstämning. Så t. ex. denna förklaring öfver det inom Richards poetiska skildringar så ofta upptagna och utmålade triviala:

»Jag» — sade Richard — »jag står till hälften darrande inför de omätliga taflor, som äro lifvets; jag ser hurudant det är i olika hjertan, själar och sinnen, och jag aftecknar hvad jag ser. Också det triviala vågar icke jag försmå att skildra: men kommer någon gång en himmelsk blomma i min famn, så förlåt mig, om jag afmålar henne med mera glädje och täckhet; förlåt mig, att mitt hjertas nerv spritter dervid. Icke har jag gjort ödemarkerna och kärren. I städade kamrar, i

*) Huru Aurora kan vara så okunnig om förhållandet mellan Juliani föräldrar och denne baron, som hon skildras på sidd. 82, 83, har läsaren svårt att förstå, sedan han läst på sid. 55 om den af nyfikenhet och tillbakadragenhet blandade sinnesstämning, hvarmed Aurora, liksom de öfriga, först sågo på baronen vid Alvastra; en sinnesstämning, hvilken förklaras af »de berättelser de hört, och som Frans förvarat i sin historia om Hinden».

de godes museer, i böcker och vers synes de ej mycket till: men gå ut på gator och gränder, på vägar och små stigar, gå in i de ensligas rum och i afslöjade menniskosinnen, och du skall se att ödslighet finnes. Men ack, min herre, intet hjerta gifs, äfven det mest förtappade, som ej har sin lilla punkt af lysande ljus — det är oasen i dess vildmark. Den har jag aldrig velat fara förbi utan kärlek och tårar. Deraf kommer, att jag ingen person skildrat utan värme, aktning och glädje för den himmelska oasens skull i dess hjerta; men också ingen utan en viss frånvändning och köld för ödemarkens skull, som hvar och en har. Deraf den omtalade blandningen i mina framställningar; och om det trivialas taflor icke blifvit få eller små, så är det emedan ödemarkerna i våra själar icke äro ringa eller sällsynta.»

Det enda, hvaröfver rec. skulle kunna beklaga sig, vore, att bägge herrarne tyckas anse honom dels hafva påyrkat samma slags bestämda upplösning för slutet af episka och dramatiska kompositioner, som för slutet af «afhandlingar»; dels hafva tadlat «skildringarne af det triviala» såsom s å d a n a, eller blott derföre att de skildra triviala föremål. Bådadera hade visserligen varit högst enfaldigt. Hvad den första omständigheten beträffar: så är det, som vi fordrat, visst icke någon punktlig utredning, någon dogmatisk fullbegriplighet. Men en väsendtlig skilnad är mellan sådana «dimmor», som verkligen, i konstens taflor liksom i naturens, «o m g i f v a det klara med en k r a n s a f b l å n a d»; och sådana, som ö f v e r t ä c k a det klara med t ö c k e n. Just de taflor, om hvilka det förra gäller, äro de, som äfven enligt rec:s synpunkt äro estetiskt afslutade, fulländade, färdiga; men det är vigtigt att noga skilja dylika taflor från d e m, om hvilka det sednare gäller; ty d e s s a äro, ehvad berömligt eljest må utmärka dem, oafslutade — ofärdiga. Och i slikt afseende kan Ramido sannerligen frikännas från att sakna ett rätt slut, eller från att upphöra (såsom vi utlåtit oss) med en «dimmighet af oupplösta motsägelser, en tvetydighet i sista utsägandet af det helas

tanke». Deremot öfverlemna vi åt hr Furumo sjelf att eftersinna, om hans tragedi Signora Luna, åt hvilken han verkligen behagat gifva ett riktigt slut, derföre är slutad «så, som när man läser igen en dörr efter sig». Tvärtom: just vid upphörandet af de poetiska målningar, som äro riktigt slutade, inträffar hvad Furumo önskar; nämligen att «i samma stund, som skalden slutat, går läsaren att sjelf blifva skalden» — d. v. s. sjelf invärtes bearbeta och vidare utveckla väsendet af skaldens framställning, med en betraktelse, hvars blick beledsagar dess vidare gång inåt eller uppåt oändligheten; då han deremot vid målningarne af det oafslutade slaget (och vid dem endast) störes i all dylik betraktelse af de tvifvelsutan prosaiska, men oafvisliga spörsmålen «huru gick det? huru går det? huru kunde det gå?» Rec. har icke hört någon bestrida — bland de tusentals exempel, som kunde nämnas — Homers Ilias, eller Goethes Tasso, att vara slutade och fullfärdiga: ty de äro det i sjelfva verket, eller så, att man kan tillräckligt ana, ja förutse det väsendtliga af hvad som i ämnets historia följer — äfven om man icke hade läst, «huru det gick» tillsist med Achilles, Trojanerne och Tasso. — Vidkommande sedermera rättigheten att skildra det triviala, så beropa sig de samtalande på «sjelfve Scott, den store»; och de hade kunnat åberopa mången annan mästare. Att det triviala blifvit skildradt, är icke hvad rec. klandrat; allt kommer blott derpå an, huru det skildras, och således jemväl, huru artistiskt det sammansmältes med det egentligen poetiska till ett helt af den art, som i sin helhet gifver ett oafbrutet poetiskt intryck. Rec. har tydligen sagt detta i följande ord, som på ett förunderligt vis blifvit missförstådda af brefskrifvaren i Upsala Correspondent: «estetiskt betraktade, spara lifvet och naturen aldrig på dissonanser, aldrig på tråkigheter; men de glömma aldrig, vid det helas anordning, den artistiska form, genom hvilken sjelfva det fula upptages inom skönhetens rike. Poesiens äkta lif och kraft består just deri, att försona det inom hvardagligheten oförsonliga, att undan-

rödja den skärande motsatsen mellan högre och lägre verklighet, eller öfver denna kasta den milda dagern af den förras förklaringsglans. Derföre gifves det icke något annat rentaf oskönt, än oform; vare sig formlöshet, eller slarf i formen». Vi kunna icke annat finna, än att Richard sjelf är af samma tanka, då han, till närmare utredande af sin mening, uppläser den i Skandia tryckta uppsatsen Om två slags skrifsätt, som lyktar sålunda: «Men om allt lefvande är ett *amabile fractum*, så följer deraf för ingen del, att det skall eller får vara en trasa, en slurfvig sammansättning, ett rafs. Ett rätt fragment, sådant som lifvets, är mera artistiskt brutet, än om det vore helt». Rec. har alltså det nöjet att i principen finna sig fullt ense med hr Furumo; frågan är endast, huruvida denne alltid sjelf på sina produktioner behörigt tillämpat den.

«Jag har aldrig kunnat förstå», säger han, «hvad det är för en konsttheori, jag lär hafva, som ofta missleder mig, och efter hvars bortläggande jag skulle kunna bli af värde». Månhända består den — till det mesta åtminstone — just i ett *qui pro quo*, som i dessa båda hänseenden understundom blifvit begånget; eller fastmera i upprepandet och förfäktandet deraf. Icke heller hjelper det att slutligen säga, såsom det yttras om Tintomara: «stycket må för min skull så innerligt gerna låta bli att få heta ett konstverk». Ty om än alla dessa kompositioner äro egentligen konfessioner, eller «endast själsutgjutelser, att likna vid protokoller öfver hjertats, tankens och känslans olika tillstånd»: så förmå vi dock ej inse, att de kunna undandraga sig från att bedömmas såsom estetiska produkter, när de valt sina former just ur vitterhetens och konstens område. Ganska vacker är Richards skildring af sin sinnesförfattning under målandet af Tintomaras arkebusering; men icke är dermed vederlagdt, att denna hade lika väl bort, som kunnat på annat vis tillställas. — Namnet «romaunt» förklaras beteckna sådana berättande stycken, hvilka «ej sällan draga taflorna in i regioner, som äro främmande för vanliga

romaner»; en «förmedling af jordisk berättelse, på ena sidan, och en fri utflykt till främmande hemlighetsfulla nejder, på den andra; någonting, som är afgjordt romantiskt, utan att ändock vara roman». Må så vara! Termen synes dock vara nog umbärlig, då det ingalunda är nödvändigt att vid namnet roman föreställa sig endast en vanlig. Eller är icke t. ex. Heinrich von Ofterdingen, af Novalis, en berättande dikt, som också «förmedlar den jordiska berättelsen med en fri utflygt till främmande hemlighetsfulla nejder», utan att skalden ändock trott sig behöfva kalla den annat, än «roman» rätt och slätt?

Det öfriga af denna uppsats angår icke oss, utan endast brefskrifvaren i Upsala Correspondent; åt hvilken dock mycket mera kunde sägas, eller gifvas ett fullständigare svar på tal; mindre för författarens räkning, än för Gothes och den såkallade «Tyska skolas», under hvilken mångtydiga benämning (fullt ut lika exakt, som t. ex. den välbekanta benämningen «Phosphorister») denne brefskrifvare sammanfört en mängd tänkare, skalder, artister och litteratörer, för att så öfver dem, som öfver Goethe, afkunna en religiös, moralisk och estetisk dödsdom.

Vi vilja lemna ett bidrag till fyllnad af denna brist; och bjuda således läsaren på en liten

Episod
om
Goethe och Tyska Skolan.

Nyssnämnda dom, utfärdad den 4 Mars 1835 *), lyder på följande sätt:

«Med glädje sågo vi de fransyska encyklopedisterne bekämpas för den lättsinniga materialistiska åsigt af verlden, hvilken de sökte att utbreda, och hörde, med ännu tvekande beundran, de gälla jubelrop, som, uppstämda i Tyskland af dem som kallade sig (!) deras besegrare, återklingade ända hit till Upsala. De slagne voro måhända värde sin död, men hade åtminstone den stora förtjensten» (hvilken alltså icke

*) Correspondenten N:o 18.

kan tillerkännas Jacobi, Lessing, Herder, Kant m. fl.) «att öppet och ärligt visa hvad de förde i skölden.» (Om denna ärlighet kunde, i fall rummet medgåfve, lemnas hvarjehanda upplysningar.) «Frid med deras aska» (ja väl!). «En annan tid skulle nu komma: andakten, så hette det, återvända i dufvoskepnad öfver jorden; den eviga friden, försonande döden och lifvet, sänka sig likaledes på dufvovingar, och sanning flyga som en örn emot solen att dricka ljus. Heliga natur! återskallade det ifrån den enda saliggörande kyrkan, i hvars sköte man med helig andakt, eller i konstspråket «recht inbrünstig» (huru qvickt!) «dyrkade den eviga naturen, hvars högsta förklaring uppenbarade sig i den sköna konsten, och sköna konstens religion med sin «Poesi des Lebens», sitt «Dichterleben», drog in i lifvet den hedniska plastiken. Dessa naturdyrkares åthäfvor voro retande för ögat. I stället för den fransyska skolans vaxkabinetter med sina liflösa bliekar, uppställde de sina *tableaux vivants*, dem åskådaren sekundvis fick beundra såsom verkligheter. Dock, framför alla andra myther, lyckades de bäst i att framställa den om Narcissus» (i detta fall synes brefskrifvaren dömma som kännare); «ty skalden glömmer sig så gerna vid spegeln af lifvets urkälla, tills, förbytt i en blomma, han får hela naturens njutningsrika «Stilleben», endast rubbadt af de kemiska valfrändskaperna. De urgamla idéerna om den sköna konstens förhållande och beroende af något djupare, sedligt eller heligt, gillades, ja beprisades ljudeligen, under det hela skaldeverk diktas, endast för att bortresonera den» (förmodligen tryckfel i st. f. dem) «från viljan. Det heliga — det är naturkraften; det sköna — det är vällusten: men konstnären sjelf är skapare, och se! han säger sjelf om sina verk, att allt är ganska godt. Blott han sjelf stiftar lagar för sin verksamhet; hans hugskott skola dyrkas, der han står och visar sina magiska villor i öknen och utropar frestande: Fall ned och tillbed mig, och allt detta skall varda ditt. — Du torde väl ej förkättra mig, om jag påstår, att detta är den religion i konsten, hvilken Goethe och hela tyska skolan gifvit oss i utbyte mot de förra förvillelserna. Men Goethe var stor i ett afseende: han gick så långt, som det står i menniskoförmåga, uti denna «After-Antik» (!!!). Han nyttjade icke allenast klubba och mejsel; han finhögg, han filade, han glattade och fernissade, likasom Canova, sina bilder för att gifva dem utseende af ålderdomslemningar. Och sedan han fått sin bild färdig, så stod den der, skön om man så vill» (hvilken liberalitet!), «i synnerhet i fall man anser endast det för «oskönt som är oform», men likväl foster af en ensidighet, ensidigare än den härmade antiken; ty antikens konst var ej så rentaf lösryckt till formalism, utan hängde tillsamman med en gudadyrkan sådan den ock var; men hos Goethe är konsten så pass sjelfständig, att ej säga något värre» (vi undra, hvad värre skulle

kunna sägas), «att den utgör en stegrad hedendom, en hedendom i sjelfva hedendomen. — Den riktning af konsten, som antyddes i Werther och Die Wahlverwandtschaften, samt i hela andan af boken Aus meinem Leben, har ej befunnits utan frukter. Ett filialsällskap, i början bekämpadt, sedan tolereradt, slutligen beskyddadt af den tyska skolans anhängare, har gått ännu längre. Redan Fouqué berömde i omedveten uppriktighet «den edlen Thiersinn»; och nu börja man uppenbart, som de Egypter, dyrka all kreatur.» (Man visar nu således omsider ärligt, hvad man bär i skölden.) «Med en viss försigtighet vidröra visserligen de tongifvande sådana snillefoster, likasom glödande kol, men vissa ögon kunna dock icke neka sig det nöjet att med välbehag betrakta det röda skenet — lika lockande som det röda skenet af forntida minnen.»

Sådan är brefskrifvarens åsigt af Goethe, den «Tyska skolan» och det «filialsällskap», hvarifrån han anser Törnrosens Bok, på hvilken han sedan tillämpar dessa allmänsatser, vara utgången. Sådant är hans begrepp om den riktning i konst och vetenskap, hvarom han tillåter sig yttra, att den vill med sin natur- och kreatur-dyrkan «på ett lugnande sätt försona de otaliga stridigheter, som göra oss oense med oss sjelfva, då t. ex. den lede frestaren bjuder oss draga svärdet för Gud, kung och fädernesland, eller gifva oss i färd med andra sottiser.» Ehuru besynnerligt äfven detta är sagdt — ty hur kan hörsammandet af nämnda uppmaning försätta oss i oenighet med oss sjelfva, om vi ej redan förut äro med oss sjelfva oense? — så märker man likväl brefskrifvarens mening vara den, att Gud, kung och fädernesland äro ämnen, dem den anklagade «skolan» afskyr, eller med hvilka åtminstone ingen henne tillhörig vill befatta sig.

Om brefskrifvaren, i sin vackra ifver för så heliga ämnen, kunnat gifva sig någon tid att eftertänka, för hvad han beskyller alla dessa författare: sannolikt hade han då studsat för sina beskyllningar, och tilläfventyrs icke nedskrifvit dem. Många af de in- och utfall, som dels i det anförda, dels i det följande af samma uppsats förekomma, äro väl af den beskaffenhet, att de ingenting synnerligt mena; de stå der blott för stilistik effekt och tillhöra det slags yttranden, för hvilka

man kunde föreslå den Lifbergska rubriken intetvethvadmansägeriteter. Men i alla fall återstår ett och annat, hvarmed någonting måste antagas vara menadt. Sin andel deraf kunde recensenten af Törnrosens Bok med tystnad emottaga; de, som känna hans skrifter, och de, som afhört hans föreläsningar, kunna vittna, om han någonsin sökt locka dem till natur- och kreaturdyrkan, eller afvända deras sinnen från Gud, konung och fäderneslaud. Brefskrifvaren hade blott behöft genomögna inledningen till hans redan då utgifna större filosofiska verk — förstås, icke för att lära sig något (ty huru kunde der för honom finnas något att lära), utan för att se efter, om dess författare verkligen är en så förstockad hedning, att han sätter det heliga i naturkraften, det sköna i vällusten, och erkänner ingenting högre än konsten*). Men detta omdöme, hvari Goethe ställes till ansvar för Victor Hugo och Hugo Löwenstjerna, äfvensom desse göras ansvarige för honom och för hvarandra — detta omdöme, hvari Goethe betraktas ungefär så, som vore han en Heinse**), och undertecknad ungefär så, som vore han en Heine, har af annat skäl synts oss böra förvaras i svenska litteraturens tideböcker;

*) I denna inledning säges t. ex.: «Ur förblandningen af det sköna och det heliga upprinner en estetisk hedendom, som lyktar med något än värre — den i våra dagar så gängse estetiska atheism, som förblandar det Sköna med det Stygga, och slutligen dyrkar det sednare i det förras ställe. Med denna åsigt, hvars in- och utländska härolder vi dagligen se offra på furiernas altaren, samverka till ett mål två andra hedendomar, i våra dagar ej mindre gängse: den materialistiska, som upprinner ur det guddomligas förblandning med det naturliga, och den rationalistiska, som upprinner ur det guddomligas förblandning med det menskliga. Den förra afgudar det i och för sig sjelft tagna naturverkliga, den sednare det i och för sig sjelft tagna menniskoförnuftiga. Men i slik abstraktion duger intetdera till betraktelseprincip; det ena blir då ett spöke af lifvet, det andra ett spöke af lifvets idé; i båda framtittar, ur tomma ögongropar, det svarta Intet.» — Det vill synas, som vore detta temligen christligt taladt.

**) «Ardinghellos» författare.

mindre för sin egen märkvärdighet, än derföre, att det innefattar hela qvintessensen af den sig i oändlighet med sig sjelf multiplicerande absurditet, som länge varit i sväng hos en viss klass af zeloter i Tyskland, och nu vill äfven i Sverige försöka sin lycka.

Bland dessa zeloter finnas många sannt christne, dem vi högakta, och många munchristne, dem vi förakta. Båda slagen öfverensstämma mellertid så i ett högst lösligt och ofullständigt studium af Goethe, som i en högst ytlig och oredig kännedom af dels den nyare filosofiens, dels den nyare vitterhetens och konstens utvecklingsgång. Att på slikt vis sammanröra allt, hvad man tycker stå i något visst allmänt sammanhang, — individualiteter, tendenser, särskilda perioder af en litterär epok, af en auktors lefnad, och så vidare — är en lätt konst; man kan då obehindradt påstå, hvad man behagar. Men också behöfves då blott den enklaste utredning, för att slå samtliga påståendena öfverända.

Vi ämna framdeles gifva en sådan; och förutsända nu främst två anmärkningar. Den ena: ett estetiskt framskridande till sann spiritualism och theism har under tidens sju sista decennier gått parallelt med ett filosofiskt; men i båda har — till följd af en för båda gemensam nödvändighetslag — det första positiva steget varit att komma från en oäkta naturalism till en äkta. Den andra: mycket, som dock i sjelfva verket är ett öfver-naturligt, eller ett andligt af djupaste idealitet och rikaste innerlighet, kan i hast (särdeles vid en anblick, lika fördomsfull som flyktig) se ut att vara ett blott naturligt och blott formal-estetiskt; just af den orsak, att der icke längre skönjes någon motsats och söndring mellan det såkallade idealiska och det såkallade verkliga, emedan idealet sjelft der har naturaliserat sig, eller emedan det öfvernaturliga sjelft der framträder såsom naturligt. När således — dymedelst — den naturliga verkligheten der är idealiserad på ett vis, hvarigenom i dess sinnliga natursanning ingenting fråntages och ingenting tillägges, händer

icke sällan, att i sådana konstverk saknar en hop menniskor idealets närvaro: det har nämligen rentaf blifvit verklighet; men för deras känsla och reflexion är idealet ej till med annat vilkor, än att det står utom verkligheten, eller åtminstone icke helt och hållet inom den. Har det fullkomligt med den identificerat sig, så känna de ej mera igen det. De sätta derföre högt värde på t. ex. så beskaffade verk, i hvilka mycket talas om qvinlig förträfflighet och mycket längtas efter dén; men om skaldens trollstaf framställer den lifslefvande för deras ögon, så ropa de antingen, att hon är för kall och antikiserad (liksom Iphigenia), eller för lättsinnig (liksom Clärchen), eller för bondaktig (liksom Dorothea). Det är begripligt, att läsare af detta slag skola träffa «efter-antiker», antingen iskalla, eller blott köttsligt varma, öfverallt, hvarest den rena högheten af det helas själ icke yttrar sin moralitet och religion genom dylik splittring, och hvarest diktens personer lika litet, som det afspeglade och genom afspeglingen förklarade menniskolifvets, bära — liksom man ser på vissa taflor ur måleriets barndom — skyltar af katechismispråk, hängande på lappar ur sina munnar. — Tingens natur undervisar tigande; konsten äfvenså: båda tala, men endast i symboler; med utläggningen af symbolerna befattar sig ingendera. Från det allmänna natur- och menniskolifvets symbolik är konstens blott derigenom åtskild, att den är mera koncentrerad, samt alltså gifver en genare öfverskådlighet, en lättare uppfattlighet af det lefvande helas harmoni. Menniskan, så i allmänhet, som enhvar i synnerhet, är liksom Herkules, ställd vid skiljovägen mellan dygden och lustan, att välja; konsten målar dem bägge, i deras motsatta, men under den jordiska menniskolefnadens irrgång mestadels sammanslingrade banor; hon målar bägge med lika liflighet och sanning, och säger sedan, icke: välj denna, eller välj denna! utan: se dem!

Fåfängt skall man försöka att ur Goethes samtliga skaldeverk anföra några partiella utmålningar af vällustig sinlighet, af retande synd, sträckta till osedlig utförlighet genom

omotståndligheten af eget personligt välbehag; sådana, som t. ex. hos sjelfve den beskedlige Wieland så ofta förekomma. Till och med i de «romerska elegierna», om hvilka jemväl ofta plägar skrikas, är den med djuren gemensamma retelsen borta, och endast den rena plastik qvar, genom hvilken äfven den sinliga beståndsdelen af menniskans könskärlek är öfverdjurisk. Föröfrigt må man besinna, att då så ofta i det menskliga lifvet både synden och syndaren uppträda med en icke ringa älsklighet, måste detsamma också i konsten ske; så vida svårligen kan nekas, att i syndens gestalt esomoftast genomskimrar en henne motsägande rest af ett ursprungligt, ehuru genom henne förvändt och förloradt godt; äfvenså, att i hvar och en syndare lefver, utom det väsende som är syndens, ännu ett annat väsende — hvars sammanblandning med det förra meddelar honom makt att åtminstone stundom synas älskvärd. Ingenting är derföre fåkunnigare, än att lägga Goethes skådespel och romaner detta slags älskvärdhet till last. Den slutar dessutom i dem alla — med sitt förderf. — Man talar så ofta om den sensuella tvetydigheten af Goethes dikter. Hvarför talar man icke om den skeptiska tvetydigheten af Shakspeares? Ville vi recensera Shakspeare på samma sätt, som några en tid bortåt recenserat Goethe: så kunde med ringa möda visas, att Shakspeare var icke blott en lika slem hedning, utan till och med en långt slemmare. Man måste kunna uppfatta hvarje sådan heros i hans helhet, för att vara rättvis både mot hans fullkomligheter och ofullkomligheter.

Att Goethes storhet, liksom all mensklig, har en gräns, utom hvilken något kan tänkas, som, i fall äfven det hade befunnit sig innanför gränsen, hade gjort hans storhet ännu större; att denna gräns är synbarare i vissa af hans arbeten, än i andra: hvem har förnekat, eller kan, eller vill förneka detta? Äfven vi ämna ingalunda ställa honom fram såsom ett fullständigt mönster af christen. Men lycklig i sina exempel på hans hedniska natur- och vällustdyrkan har brefskrif-

varen icke varit. Vi väntade, att se honom komma antågande, om icke med Stella, åtminstone med W. Meister; den schackfigur, hvarmed man vanligen rycker fram, när man vill göra Goethes vänner matta (liksom ägde icke denna roman sitt tillräckliga moralförsvar i den omständigheten, att vara blott första afdelningen af ett helt *), som skalden aldrig hann fullborda). Långt derifrån! Han framdrager först «Werther» — visserligen en af de bland Goethes skrifter aldraminst tvetydiga (eller ligger felet deri, att den själssjukdom, som utgör ämnet, skildras eldigt och rörande?); derefter «die Wahlverwandtschaften», som är den strängaste poetiska kommentar öfver de tre nytestamentliga språken Matth. 19: 6, Matth. 5, 28 och Joh. 8: 7; slutligen «Aus meinen Leben» (här trodde vi knappt våra ögon), denna herrliga episka spegelbild af ett rikt lif och ett rikt tidehvarf, lika skön genom sin sedliga skärhet, som genom sin verldsomfattande storsinnighet. — På dylikt anklagelsesnack har skalden sjelf, under sin lifstid, tillfyllest svarat:

«Deiner Phrasen leeres Was
Treibet mich davon;
Abgeschliffen hab' ich das
An den Sohlen schon.»

Ett annat snack är, att Goethe intet vidare gjort, än en «efterantik», d. v. s. en reproduktion af antiken i en «finhuggande, filande, glattande och fernissande» härmning. Hafva de, som så orda, verkligen mellan antikens poesi och Goethes anställt någon jemförelse? Har den egenskap hos honom, att mer, än någon annan nyare skald, tillegna sig den ädla en-

*) På den bildningsbana, som Meister skulle genomvandra, är det förnäma sällskapslif, hvari han mot slutet af denna afdelning upptages, ett af stadierna. Att den formella och negativa bildning, hvarpå der så mycken vigt lägges, ingalunda är enligt skaldens åsigt den högsta, visas omotsägligt i fragmentet af den följande afdelningen (Meisters «Wanderjahre»), der den positivare bildningen begynner med grundvilkoret af en oaflåtlig resignation.

kelhet, som vi hos det bästa af antiken beundra, kunnat så förblinda dem för det omätligt själfullare innehåll, som äfven de mest antikliknande formerna hos honom vunnit? Kunna de vara nog enfaldige att t. ex. i Iphigenia se blott en «glattande och fernissande» imitation efter Euripides, eller i Herrman och Dorothea blott en dylik efter Homer? Veta de föröfrigt hvad den högsta sedliga skönhet är, om de icke förmå skåda den, sådan den blott ur christendomen kan utgå, redan i dessa? Och menar man med hans antikhärmning måhända det, att han, såsom konstnär, helst rörde sig inom den verld, hvilken han kände sig kunna fullkomligt med sin konst beherrska: möta oss ej ändock, i samlingen af hans verk, oräkneliga aningar, förutsigter, häntydningar, som tillkännagifva, från begynnelsen till slutet af hans lefnad, att han erkände tillvarelsens oändliga metamorfos sammanhänga med och sträcka sig in uti en högre verld — en såsom himmelsk tillkommande? Vi vilja icke ens nämna tragedien Faust, på engång den största och den christligaste af den nyare tidens poetiska skapelser; vi kunna visa läsaren till så mycket annat — såsom till fragmentet «Die Geheimnisse», der christendomens mysterium till och med på direkt vis framträder såsom lifvets medelpunkt, eller till den undersköna novellen om Lejonet och Barnet, som har sitt thema just i Guds rikes tillkommelse. — Undertecknad kan förutsätta, att för hans läsare i allmänhet (ehuru icke för brefskrifvaren) är öfvernog bekant, hvad han sjelf tänker om religion, christendom och bibel. Desto oförtäcktare vågar han bekänna, att han anser Gud förherrligas mera sannt af den minsta lärka, som sjunger väl, än af den digraste prost, som predikar illa; och att han således äfven anser ett (i estetisk hänsigt) ofärdigt poem, som går ut på att vara en psalm eller en theologisk lärodikt, uttrycka ett mycket torftigare mått af öfverjordiskt lif, än den verldsligaste kärleksvisa, som är framqvälld ur ett naturens fullhet omfattande och i fullklang återgifvande hjerta. Den sednare blott kan stämma sinnet till en böjelse, som, i sin

fortsättning, i sin utveckling, slutligen blir en högre, än hennes egen.

Vill man höra theorien så af Goethes **kärlek** som af Goethes **moral**? Så låter den, i korthet:

«Die Leidenschaft bringt Leiden! — Wer beschwichtigt
Beklommnes Herz, das allzuviel verloren?
Wo sind die Stunden, überschnell verflüchtigt?
Vergebens war das Schönste dir erkoren!
Trüb' ist der Geist, verworren das Beginnen;
Die hehre Welt — wie schwindet sie den Sinnen!

Da schwebt hervor Musik mit Engelschwingen,
Verflicht zu Millionen Tön' um Töne,
Des Menschen Wesen durch und durch zu dringen,
Zu überfüllen ihn mit ew'ger Schöne:
Das Auge netzt sich, fühlt im höhern Sehnen
Den Götter-Werth der Töne wie der Thränen.

Und so das Herz, erleichtert, merkt behende
Dass es noch lebt und schlägt und möchte schlagen,
Zum reinsten Dank der überreichen Spende
Sich selbst erwiedernd willig darzutragen.
Da fühlte sich — o, dass es ewig bliebe! —
Das Doppel-Glück der Töne wie der Liebe.

In unsers Busens Reine wogt ein Streben,
Sich einem Höhern, Reinern, Unbekannten
Aus Dankbarkeit freiwillig hinzugeben,
Enträthselnd sich den ewig Ungenannten;
Wir heissen's: Fromm seyn! — Solcher sel'gen Höhe
Fühl' ich mich theilhaft, wo ich liebend stehe.

Drum fasse Muth, und schaue, froh verständig,
Dem Augenblick in's Auge! Kein Verschieben!
Begegn' ihm schnell, wohlwollend wie lebendig,
Im Handeln sey's zur Freude, sey's im Lieben;
Nur wo du bist, sey **alles**; immer kindlich;
So **bist** du **alles**, bist unüberwindlich!»

Vill man höra något ur hans **theologi**? Så låter den:

«Engel schweben auf und nieder
Uns in Tönen zu erlaben,

Welch' ein himmlischer Gesang!
In den Gruben, in dem Graben
Wäre da dem Guten bang?
Diese sanften, frommen Lieder
Lassen Unglück nicht heran:
Engel schweben hin und wieder,
Und so ist es schon gethan.

Denn der Ew'ge herrscht auf Erden,
Über Meere herrscht sein Blick;
Löwen sollen Lämmer werden,
Und die Welle schwankt zurück.
Blankes Schwert erstarrt im Hiebe,
Glaub' und Hoffnung sind erfüllt;
Wunderthätig ist die Liebe,
Die sich im Gebet enthüllt.

Und so geht mit guten Kindern
Seliger Engel oft zu Rath;
Böses Wollen zu verhindern,
Zu befördern schöne That.
So beschwören, fest zu bannen
An des zarten Kindes Knie,
Selbst des Waldes Hochtyrannen,
Frommer Sinn und Melodie.»

Men nog, tills vidare; det redan sagda torde rättfärdiga vårt påstående, att ingen af den nyare tidens skalder är så «i alla afseenden full af framtid», som han *). — Vi beklaga mellertid, att anledningen till denna episod blifvit på ovänligt sätt gifven från en man med omisskännlig talent, som tvifvelsutan icke kommer att länge stanna inom en så trång synkrets, och måhända redan har lemnat den bakom sig. Att någon enskild (och från det hållet visserligen oväntad) förolämpning legat i hans afsigt, förmoda vi ej; och om så skulle vara, förlåta vi den gerna. Vårt svar har onekligt en personlig bevekelsegrund — men ingen annan, än personlig tacksamhet mot en författare, som var icke blott en af jordens snillrikaste män, utan framförallt en af jordens visaste,

*) Jemför «Studier till filosofiens historia och system», sidd. 416—421.

och åt hvilken sannolikt derföre den åt så få dödlige beskärda lyckan blef förunnad, att afsluta en lång och ärekrönt lefnad såsom ett i alla delar välordnadt konstverk.

Af den förutnämnda dialogen veta vi, att Hugo Löwenstjerna slutligen såg på sin hofskald Richard »med en öm blick och sade: Stackars Richard, jag ser nog på dig, att du är en fraktion. Jag bekänner, att jag älskar det hela; men då du ej kan vara annat än brusten, så kan jag icke hjelpa det. Jag älskar dig ändå. Häng likväl ihop så mycket som möjligt! jag skall då älska dig ännu mer.» — Under tiden mellan sjette och sjunde bandets utgifvande synes Furumo hafva lagt dessa ord på sinnet; ty i de båda kompositioner, till hvilka vi nu begifva oss, har han verkligen gjort sitt möjligaste bästa att »hänga ihop», och således äfven att tillfredsställande sluta.

Sjunde bandet innehåller två stycken: det ena — en egentlig tragedi — heter Signora Luna. Drama; det andra — en dialogiserad och i viss mån dramatiserad berättelse — Colombine. Historia om Dufvan ifrån Skåne. I fall förf. anser dessa stycken böra stå just bredvid hvarandra, hade han bort gifva främsta platsen i bandet åt det sednare; ty det är, om också i sitt slag väl gjordt, af långt ringare estetisk märkvärdighet än det förra, och förlorar på att läsas omedelbart efter detta. Föröfrigt kunna vi ej finna något inre skäl, hvarföre båda skulle i ett band tillsammanföras. Orsaken kan väl icke ligga deri, att i Signora Luna skildras en qvinlig själsutveckling, som går uppifrån nedåt, och i Colombine en, som går nedifrån uppåt; ty Signora Luna slutar ingalunda med att vara det, hvarmed Colombine börjar. Den förra nedstiger från helgonglans till blotta varandet af god, men öfver sitt köns lidanden allsicke upphöjd qvinna; den sistnämnda åter uppstiger just till denna punkt ifrån synderska af lägsta ordningen; förhållandet mellan sådana banor kan icke sägas vara ett omvändt.

Vi bestrida icke förf:s rätt att ordna sina stycken efter eget godtfinnande; men det gör oss ondt om Colombine, som genom denna ställning tager sig mattare ut, eller mindre lifligt interesserar läsaren, än hon hade gjort genom den af oss föreslagna. Och hon förtjenar dock en uppmärksam anblick, så i poetisk hänsigt, som i psykologisk och religiös. Colombine är ett slags Magdalena, en ung och skön botgörerska, men som återfår jordlifvets glädje i förädladt, i sannt skick. En ädel yngling har uppsökt henne, emedan han redan vid hennes första åsyn anat, att hon mindre genom böjelse, än genom olycka är åt lasten och föraktet hemfallen; gripen och räddad af kärlek till denne yngling, förvandlas hon till hvad hon ursprungligen var ämnad att blifva, renas genom ånger och himmelsk förlåtelse, och förenas med sin räddare genom äktenskapets band, sedan hon blifvit värdig att vara hans maka. — Ämnet är icke nytt, men behandladt med större renhet i känsla och sanning i sak, än vi träffa i åtskilliga härmed beslägtade framställningar, hvilka torde falla läsaren i minnet. Sådana förekomma icke sällan t. ex. hos Victor Hugo och de andra fransyska (såkallade) romantikerne. Äfven vid detta ämne visar sig, att vår författares synpunkt är en helt annan, än deras; den är — hvad Correspondentens brefskrifvare velat neka — den christliga; och utan den hade ej varit görligt att öfver så beskaffade förhållanden gjuta ett verkligt oskuldsbehag. Eller är icke åttonde scenen, då Colombine återkommer till sina föräldrar, en ångrens idyll — så underligt än denna ordsammanställning må låta? Endast på sidd. 90 och 91 synes oss ett och annat drag i samtalet mellan hennes fader och Fredrik falla ur rätta hållningen och tonen. Ett större fel — i detta stycke det största — är, att förf. vid slutet af scenen lägger i hennes mun ett satiriskt epigramm, hvarmed hon lyktar sin begäran om skrift- och nattvardsgång: «Jag vet väl, att när andra unga qvinnor gå till Herrans bord för första gången, så stå de vid barndomens gräns, komma ur oskuldens verld för att gå in i syndens, och

taga nattvarden derpå. För mig är det tvärtom: jag kommer här ur syndens verld för att försöka en bättre vandel, om jag kan, och ingå i ett oskyldigt lif hos er, min far och mor. Men kanske tillåtes det ej att taga nattvarden i detta fall, efter det är tvärtemot ordningen?» — Vore denna reflexion, yttrad i ett sådant ögonblick och efter allt hvad nyss förut förefallit, verkligen Colombines egen: så kunde man frestas att taga den för något oväntadt återuppblossande af en lättsinnig näbbighet, som vanligtvis sammanhänger med hennes fordna tillstånd. Men det är tydligen författaren sjelf, som här ironiserar öfver beskaffenheten af mängdens första nattvardsgång. Han vill, att infallet skall få gälla för uttryck af naiv okunnighet; men till en naivetet af detta slag är Colombines förstånd, enligt det föregående, redan förmycket utveckladt.

Obemärkt bör icke lemnas, att en af de mest genialiska bland de teckningar, som vi hittills af denne författare erhållit, förekommer i detta stycke och tillhör den qvicka, komiska genren. Vi mena samtalet i andra scenen mellan grefve T* (Fredriks far) och hans yngre son Jacob. På några få ställen hade det måhända tålt vid förkortningar; men öfverhufvud är det — i sin art — oöfverträffligt. Sinnrikt är, att Jacob, sedan den gamle jovialiske grefven förtäljt sitt enlevements-äfventyr, i sin dumhet gör en gissning, som antyder innersta knuten af hela berättelsens sammanhang.

Victor Hugos namn erinrade oss, att i den förutnämnda domen öfver Goethe och Tyska Skolan följer, på det i förra nummern anförda *), omedelbart en tirad, som då uteglömdes, och är denna: «Det hjelper nu mera ej att protestera» (vi ha likväl försökt det), «då Törnrosens Bok blifvit jemförd med Victor Hugo, och således den nya ättlingen vederbörligen uppammad och erkänd.» — Rec. hade nämligen i sin första granskning af Törnrosens Bok sagt **), att «förf:s skaldelynne företer elementer, som än påminna om Novalis, än om

*) Här sid. 153. **) Se sid. 101.

Tieck, än om Victor Hugo, utan att han dock egentligen liknar någondera»; samt i fortsättningen *), att han «i aningen af en ny konstepok, i bemödandet att inleda eller begynna den, är närmast beslägtad med Novalis och Victor Hugo, ehuru han föröfrigt är dem båda ej mindre olik, än de sjelfve äro hvarandra.» Väl kan blott en så brådskande läsning, som brefskrifvarens förmodligen varit, misstyda dessa båda ställen så groft, som skulle den ifrågavarande författaren, enligt rec:s mening, vara en svensk Victor Hugo. Mellertid begagna vi anledningen att här bestämdt, ehuru blott i förbigående, yttra vårt tänkesätt om denne vidtberyktade skald, i en

Episod
om
Victor Hugo och Ny-Fransyska Romantiken.

Hos fransmännen har alltid märkbarare, än hos andra europeiska nationer, konstens lif gått hand i hand med statens lif, på sådant vis, att det alltid befunnit sig i oinskränktaste beroende af detta. Under Ludvig XIV, då statslifvet var ett med hoflifvet, var äfven konstlifvet, i noggrannaste likstämmighet dermed, ända in i de minsta omständigheter regleradt genom vissa föreskrifter af en etikett, som uttryckte ett i sin art sorgfälligt genomtänkt system, och kräfde den punktligaste lydnad. Huru man till en codex för den estetiska etiketten hemtade begynnelserna från några missförstådda satser af Aristoteles, och huru dessa begynnelser vidare utbildades, är lika bekant, som att ingen rättskaffens skald vågade afvika en hårsmån från det hofceremoniell, hvilket man härigenom äfven i poesien hade infört och stadfästat. Den grekiska och romerska vitterhetens mästarverk studerades såsom mönster; men ur en synpunkt, som var bestämd och begränsad af tolkningar, af öfverenskommelser, af stadganden, hvilkas ofelbarhet aldrig fick sättas i fråga. Na-

*) Se sid. 143.

turen skulle imiteras; detta hade de gamle gjort bäst; derföre skulle de gamle imiteras; men detta borde ske på ett sätt, som passade till en ton och stil, hvari man ville öfverträffa sjelfva det Augustiska hofvets. Ur slikt begrepp om konst, och i synnerhet om skaldekonst, uppkom en såkallad klassicitet, som tvifvelsutan i fullt mått förtjenar benämningen «pseudoantik», såframt denna skall användas på någon af den nyare tidens estetiska företeelser. Läsaren besinne härvid, att benämningen tillkännager en verklig sammansmältning af en och annan äkta antik-egenskap med en mängd blott skenbara och (såsom sådana) oäkta. Sträfvandet efter enkelhet, sannolikhet, ädelhet, sedlig skicklighet o. s. v. var tvifvelsutan ett antikartadt och godt, så till vida, som icke — hvad tyvärr mestadels hände — skenet togs för saken och skalet för kärnan.

Ändtligen — och just på samma tid, då jemväl de band, som sammanhöllo det monarkiska statslifvet, småningom lossnade och blefvo sköra — började några författare, bland hvilka främst böra nämnas Rousseau och Diderot, att röra sig i friare former. Hvad de begynt helt sakta och varsamt, påskyndades snart af den statomstörtande revolutionen, till en omhvälfning äfven inom konstens område. Länge nog syntes dock, åtminstone i afseende på skaldeverk af större syftning och omfång, det gamla smaksystemet qvarstå temligen oanfäktadt; ty skräckperiodens försök att störta det voro för snillefattiga och råa, att vinna någon allmännare framgång. Kraftigare verkade den bekantskap med de europeiska nabofolkens vitterhet, som förbereddes dels genom de republikanska och kejserliga härfärderna, dels genom fru Stael-Holsteins litterära upptäcktsresor, samt under Restaurationstiden mer och mer kringspridde sig. Nu först, då med ett konstitutionellt statsskick följde uppträdandet af en politisk opposition, framstod liktidigt en litterär och artistisk; som visserligen icke i sitt upphof gjorde ett med den förra, men sedermera blifvit bragt dertill genom konseqvent utveckling af sitt lynne. En ny skola af poeter och artister uppstod, som hastigt växte i

styrka. Med hvarje dag eröfrade hon lifligare bifall och vidsträcktare spelrum. Men för beståndet af denna skola, för varaktig seger af hennes afsigter berodde naturligtvis allt derpå, att snillet icke blott krossade de fordna kedjorna, utan ock skapade något verkligen (och bättre) nytt i stället för det förkastade gamla. Och härvid yppade sig snart åtskilliga skadliga halfbegrepp, som väl äfven företett sig i andra europeiska länder, hvarest en dylik reformerande reaktion gjort sig gällande, men som i Frankrike slagit djupare rötter, än annorstädes, och dragit omkring dess snillrikaste hufvuden magiskt omtöcknande ringar, ur hvilka de hittills icke kunnat reda sig — emedan de ännu ej kommit på den tanken, att de böra det.

Det är bekant, att hos de stora engelska och tyska skalder, som nu blefvo de mönster, på hvilka uppmärksamheten närmast riktades, förekomma i rikaste mått, tillika med ett energiskt och naivt natursinne, sådana det innerligare menniskolifvets elementer, dem man kallar melankoliska, humoristiska, fantastiska, mystiska; det är bekant, att dessa elementer, som hos dem framträda med öfvervigt ömsom af djup passion, ömsom af djup spekulation, ömsom af djup ironi, och i alla riktningar jemnlikt uppenbara en ej mindre frikostig än rik bildningsgåfva, äfven esomoftast visa sig hos dem i en och samma skapelse så, som vore hvart och ett sjelfständigt spelande för sig, med skarpa kontraster till de öfriga och i en omvexling, hvars frihet, vid en ytlig betraktelse, lätteligen får utseende af laglöshet. Den sanna poesiens väsende, såsom i dessa elementer och i deras godtyckliga användning liggande färdigt att mottaga, ansåg sig den nyfransyska skolan, bedårad af utseendet, hafva bekommit i sin makt, såsnart hon sjelf förmådde tillvägabringa någonting liknande, och — om möjligt — någonting i än högre grad på engång dystert, bisarrt, bjert, förunderligt. Detta kallade man — romantiskt; och sålunda framstod, i motsats till den bekämpade pseudo-klassiciteten, en pseudo-romantik, der man inbillar sig uppnå det högsta af fantasiens frihet och poesiens herrlighet, när man i

en redlös blandning hoprör de nyssnämnda elementerna (eller — vanligast — de surrogater på hvilka man sätter deras namn) och sedan kastar ut i verlden produktioner, som gränsa till det vansinniga och egentligen blott deri skilja sig från detta, att deras tygellöshet är en konstigt öfverdrifven. Befriar sig fantasien så ifrån alla band, att hon äfven befriar sig från sanning, och således från hvarje sann konstlag, så tillintetgör hon dermed sin egen princips egenskap af poetisk. Lika ogynnsam för uppkomsten af en verklig konst, som det gamla tvånget varit med sin despotism, är den nya godtyckligheten med sin anarki, om hon vill göra denna oordning till ett evärdligt tillstånd. Kommer härtill en fullkomlig brist i samhällslifvet på all religiös, moralisk och politisk hållning, på allvarlig tro, fast öfvertygelse, sjelfuppoffrande kärlek, klar och genom sin klarhet modig förutsigt inåt framtiden och evigheten: då låter sig lätt förklara, hvarföre den nyfransyska romantiken så ofta förvänder sina föregifna mönsters friska, men oskyldiga naturlighet till fräckhet, äfvensom deras humor och ironi till hånande grin, deras storartade melankoli till gycklande skuggspel. Det bör då icke förvåna oss, att slutligen förtviflan och liderlighet blifva de poler, mellan hvilka denna nya konstverld hvälfver sig inom en skum dunstkrets, den en eldröd meteor i stället för sol upplyser.

Icke dessmindre måste medgifvas, först och främst, att om den falska och förderfliga riktning, som den vittra revolutionen i Frankrike tagit, kan öfvervinnas utan någon återgång till de gamla inskränktheterna — och en sådan är väl icke att förmoda *): så har med denna revolution så mycket vun-

*) Det lifliga bifall, som berättas hafva i Paris helt nyligen, till stor hugnad för den fordna goda smakens vänner, mött ett och annat ånyo uppfördt skådespel från det Ludvigska tidehvarfvet, bevisar — i bästa fallet — nog fördomsfrihet och riktig instinkt hos publiken att ännu inse och värdera det vackra äfven under former, som i fler än ett afseende äro föråldrade: i annat fall — hvilket är troligare — bevisar det blott, att man blifvit öfvermätt af de »romantiska» ohyggligheterna, och till ombyte vill ha någonting annat; hvarvid det gamla, plötsligt åter

nits, att icke längre några yttre hinder, med anseendet af oantastlig helgd, ligga i vägen för hvarje möjlig rörelse framåt till något bättre, hvarje rörelse af det slag, der friheten är sann och derföre lagbunden af det i naturen, historien, konsten evigt väsendtliga. Det måste medgifvas, att ingen dogmatisk, ingen etikettskapad omöjlighet är förhanden,* som kan utestänga Frankrike från att medverka till den af Goethe förespådda «verldspoesi», för alla kulturfolk gemensam, hvaraf den första morgonstrimman blickade in i hans själ, under det han sjelf redan glänste i sin aftonrodnads milda strålar. Men — hvad mera är: vi böra dessutom erkänna, att midt i den skildrade brokiga vidrighet, hvars hela är snarare allt annat än romantiskt, likväl spridda toner af äkta romantik verkligen förnummits, och några få uppenbaringar af stora, ehuru oftast missbrukade poetiska talenter framblänkt. Här står onekligt Victor Hugo i spetsen; en af de män, på hvilka, i stormiga och afgörande tidsvändpunkter, det öde är lagdt, att verka antingen såsom ledstjerna eller såsom irrbloss.

Denne skald kan betraktas ur två synpunkter, för hvilka han länge framstått såsom sig sjelf olik nästan i allt, utom i snille: den synpunkt, der han måste bedömmas enligt sin lyrik, och den, der han måste bedömmas enligt sina romaner och dramer. Den förra synpunkten har alltid varit den för honom förmånligare. I hans lyriska produktioner har den herrskande andan städse varit stor och ren; i hans berättande och dramatiska har den städse visat sig uppblandad med smått och orent. Först i vissa af hans nyaste lyriska qväden tyckes den skarpa skiljegränsen mellan dessa förhållanden hafva försvunnit — och det hvarken till poesiens eller skaldens egen

---

framträdande, lätt kan för en och annan gång erhålla det pikanta behaget af nytt. Men ehvad det än må bevisa, är dock visst, att nationen har engång växt ifrån dessa former och kan icke växa baklänges in i dem igen; äfven om den skulle komma till medvetande derom, att former af lif, hurudana de ock föröfrigt äro, alltid böra föredragas framför former af förruttnelse.

båtnad. Det, som för alla arter af hans sång varit gemensamt, ymnighet af sinnrika, stundom höga, ofta paradoxa tankar, en innerlig känslas värma och benägenhet till svårmodiga betraktelser, lust och förmåga till glänsande, ofta djupt gripande, gerna rysliga skildringar, samt, hvad språket och versen beträffar, mycken kraft, smidighet, vältalighet, färgprakt — har i hans lyrik länge varit förenadt med något, som var — eller tycktes vara — skärt natursinne, tro, andakt, ja christlig inspiration och ridderlighet: hvarföre ock detta «något», i sina friskaste ungdomsutgjutelser, med kärlek fästade sig vid den i hans fädernesland återupplefvande religionen och legitima monarkien. Bitter erfarenhet, hurudan denna återupplifning egentligen var, kastade honom (tyvärr, sannolikt för alltid) ur hans rätta bana; hans religiösa och politiska öfvertygelser voro icke nog djupt genomtänkta, för att kunna orubbligt fasthålla idéen af ett heligt, i trots af dess temporärt usla representation. Öfvergången i hans skaldelif från den förra epoken till den sednare kunde ej annat vara, än högst smärtsam. Om dessa smärtor synas oss i synnerhet hans *Feuilles d'Automne* bära vittnesbörd. De äro tillika, i flera hänsigter, förebud till den riktning, hvaråt han sedan mera uteslutande öfverlåtit sig. Hvad namnet antyder, äro de: affallna löf om hösten, lemnade till pris åt slumpen, drifna af vinden hit och dit, utan kraft att gifva sig eller följa någon bestämd riktning; tillika minnen från en försvunnen sommar, från ungdomsvåren af det träd, på hvars grenar de glädtigt utsprucko. De flesta af dessa höstlöf erinra vemodigt om barndomens glädjedagar; om det första hemmet med sina ljufva hågkomster; om den barnsliga menlöshetens fröjder och böner, helgade af förtröstan till Gud och alla menniskor; om dess englaleende i slumren, vid drömmar om himmelska trakter och gestalter; ändtligen om ynglingens kärlekslågor, men också förluster och öfverståndna lidanden. Om den tillfälliga riktningen af dessa kringströdda löf hänhvirflar dem dit, hvarest någon likaledes begråter ett förloradt paradis, eller suckar under bördan af ett

skuldbefläckadt och förvirradt närvarande: visserligen skola i hans bröst genljud möta dessa klagosånger af en skald, som väl icke djupt genomskådar sin tids behof och brister, men dock åtminstone djupt känner dem, samt är i sitt innersta gripen af det allmänna ve, hvarunder folken lida, när han ser hvilken lott drabbat det ädlaste, det högsta, som Gud gifvit menniskorna till gemensamt band mellan sig och dem; nämligen kärleken kallnad, tron dödad, sanningen vanställd och friheten hämmad. Man bör härvid i synnerhet bemärka det första, tredje, fjerde, femte, tjugunionde och fyrtionde stycket af denna samling; kanske framför de öfriga det femte, der skalden på ett berg, hvarifrån man kan öfverskåda land och haf, förnimmer tvenne stämmor: den ena, uppstigande ur hafvets vågor, är naturens eviga hymn; den andra, ljudande uppåt ur jordens alla länder, är menskligbetens förvirrade larm, skri och klagan.

I allt detta elegiska är hos Victor Hugo, om icke ett rentaf romantiskt, åtminstone en flägt deraf: och vi kunna säga, att liksom all romantik har uppvuxit på christendomens grund, så är äfven i denna nu skildrade sångart något christligt; så till vida, som christendomen visserligen lärer: «vi hafva här ingen varaktig stad, utan den tillkommande söka vi»; samt fördenskull så till vida, som en innerlig längtan efter ett i dunkel framtid förborgadt salighetsland utgör den medelpunkt, hvaromkring alla hans öfriga känslor röra sig. Också vill af det tjugunionde stycket i nämnda samling synas, att för hans åsigt är historien en oafbruten rörelsegång af ett b l i f v a n d e lif, en byggnad, som af alla luftstrecks och länders menniskor genom alla århundraden fortsättes. Men om en på fullt allvar christlig riktning verkligen inom denne skald funnits, har den ändock aldrig i hans kämpande själ förmått uppnå sjelfbesinning och klarhet. För honom är detta folkslagens sträfvande och byggande ett sådant, som utan ända omgifves af djup natt, hvilken blott understundom en blixtstråle genomfårar; verlden ett Babel, hvarpå de alla arbeta

under en stojande språkförbistring, med ansträngdaste äflan, och ömsesidigt hämmande hvarandra. Ingen ledning, ingen ordning är der att skönja; fåfängt sökes deröfver en förklaring; och tanken på en evighet af dylikt virrvarr träder honom förskräckande till mötes. Deri åter har han på rakaste vis aflägsnat sig från christendomens verldsåsigt; när icke hans skildringar upptaga historiens egentliga anda — den guddomlige anden, som der likväl så ögonskenligt herrskar och ordnar, förande menskligheten framåt till ett icke blott af sig förutskådadt, utan äfven af oss (i någon mån) förutskådligt mål. Den skald, som skönjer uppenbarelsen af det himmelska lugnets princip midt i de menskliga handlingarnas oredor och buller, gifver äfven åt sina dystraste taflor ett ljus, som lyfter dem öfver hela den beklämmande hvardagsverkligheten; hans betraktelser uttrycka, jemväl vid de sorgligaste erfarenheter, den oförvanskliga glädtigheten af en i Gud hvilande ro. Endast så intygar han sig vara, hvad Victor Hugo vill, en guddomens prest, en siare (*vates*), i naturen- och historien sannt förnimmande dess orakler, och för sina medmenniskor sannt tolkande dem; en själ, der, liksom i en kristall, hvarje ljusets stråle bryter sig i oändligt skiftande färgor, men är lika ren i alla, och der verldsalltets tusenfaldiga röster samklinga i ett harmoniskt echo. Äfven hos de i sanning största skalder finna vi, att bedröfliga händelser i det närvarande och saknande återblickar på en skönare förflutenhet hafva kunnat stämma dem till djupt vemod; att det är sorgens ingifvelse, som frambäfvar öfver lyrans strängar, när lefnadsuppgiften är att i en småaktig samtid kämpa sig fram genom dess alldagssinnes platthet och låghet, genom gyttjan af sjelfviskhet och slaflynne, och dervid se bakom sig alltmera fjerran de barndomskullar, dem det nyväckta medvetandets morgonstund så ljufligt smyckade, de i yppigare solglans skimrande ynglingshöjder, omkring hvilka lättbevingade och alltför snart flyktade förhoppningsbilder drefvo sitt trollspel. Men jemväl då är den äkta skalden mäktig att snart ånyo låta den tillit, det

högre hopp, som tillhöra en grundfast tro, framljuda i sånger, hvilka till himlen syfta och till himlen upplyfta; och i denna hänsigt, liksom i flera, är den konungslige sångaren David den fullkomligaste föresyn. Victor Hugo deremot kommer sällan längre, än till blott klagan, till hopplös försakelse; hvilket han sjelf — på ett onekligen ganska rörande sätt — bekänner i företalet, och äfvenså i poemet till Lamartine; måhända, bland alla dessa höstlöf, det utmärktaste och — höstligaste. I synnerhet gifver oss dess slut en djup blick in i en herrligt begåfvad, men af qväljande tvifvel och otillfredsställd trånad uppfylld tillvarelse.

Vi hafva härmed berört en af de hufvudpunkter, i hvilka författaren af Törnrosens Bok är skiljaktig från den fransyske skalden; och dervid med nöje uppehållit oss så utförligt vid denne sednares vackraste sida, för att få skynda desto fortare ifrån hans motsida.

Helt annat, än att ana och vilja inleda en ny konstepok, är att bestämdt profetera och med egen gerning verkligt begynna den. Sannolikt hade denna ärofulla lott blifvit Victor Hugos, om han, i stället för att såsom romanförfattare och dramaturg affalla från den bättre anda, som herrskar i hans ungdoms lyrik, hade fasthållit denna anda och bragt den till riktig utveckling. Ännu i *les Orientales* framljungar en styrka af sann poesi, som upplyfter dem högt öfver allt hvad han under den sednare tiden diktat. Men hans bana blef alltmera olik den frommare ungdomsvännen Lamartines. I hans romaner och dramer, oaktadt alla deras skönheter ställvis, oaktadt allt det snille, som äfven i deras förvildring framglänser, besegrade honom afgjordt hans onda genius; i dem är, såsom vi sagt, det stora och rena vanligen uppblandadt med så mycket smått och orent, att de på vidrigaste sätt återspegla hans fäderneslands tröstlösa belägenhet, hans nations febersjuka och konvulsiviska tillstånd. Han må i dem uppbjuda, så mycket han förmår, sin lysande talent: dess skimmer blir alltmera likt det hemska, ovissa, hit och dit oroligt sprittande

skenet af kärrets lyktgubbar; och detta skaplynne stiger, om vi betrakta kedjan af hans sednaste utförligare kompositioner, i ett oafbrutet *crescendo.* Uppfinning, snabb följd i handlingen, passionerad rhetorik, rask dialog, liflig kolorit, vissa bländande dramatiska situationer — hvem kan bestrida honom sådant? Men är man med endast detta en äkta poetisk, och i synnerhet en äkta dramatisk, konstnär? — Han vore mellertid lättast ursäktad för sina förvillelser, om han helt enkelt, helt reflexionslöst hade störtat sig i dem, hänförd af den andliga jordbäfning, som oafbrutet skakar och förbryllar hans fosterland. Men han är — vi beklaga, men måste utsäga det — jemväl, och i ej ringa mått, sofist och charlatan: han har inspunnit sig i ett nät, som han med stort sjelfbehag utbreder, särdeles i sina företal; ett nät som han söker att i hvartenda nytt sådant, konstigare och konstigare virkadt, kasta snärjande öfver sina läsare. Det är sammanslingadt af några svaga rester af sanning, hopmängda med de uppenbaraste skentankar och otankar; och ur dessa satser, dem han alltmera häftigt och larmande predikar, uppgör han först i prosaisk ratiocination några lika abstrakta, som förvända och i grunden osammanhängande begrepps-karkasser, hvilka han sedan, så godt sig göra låter, med poetiskt kött och blod öfverkläder. Det, hvarom de vilja öfvertyga åskådaren, är vanligtvis, att liksom det förskräckliga och vämjeliga är rätta moderskötet för det sköna, så finnes ock inom de afskyvärdaste och sunknaste menskliga karakterer någon viss djup, men enstaka stående sedlig känsla, genom hvilken de kunna upphöjas till all erforderlig tragisk värdighet, ja mensklig själshöghet, utan att sammanhanget mellan denna känsla eller böjelse och deras öfriga varelse motiveras, och mestadels utan att den träder ur sitt enstaka tillstånd, eller utan att den förvandlar sig till en deras väsen genomgripande verklig lifspunkt för en förnyad menniska. Härvid användas esomoftast, till afsigtens vinnande, de konstigaste medel, de onaturligaste kontraster; dessa åter betaga handlingen all inre sanning, förstöra de tragiska verk-

ningarna och neddraga det föregifna höga inom det löjliga och osmakliga. Vi vilja icke ens omtala sådana fordringar, som t. ex. att om infama historiska personligheter skola på skådebanan framställas, detta dock bör ske med verkligt historisk sannolikhet i anseende till tidsanda, seder, lefnadsförhållanden; eller att man icke är berättigad att — liksom t. ex. i *Le roi s'amuse* — göra en lumpen karakter, som dock är uthärdlig genom en gnista ridderlighet, rentaf djefvulskt otäck. Men äfven om något så orimligt antages, att till och med en sublim dygd — eller åtminstone en skön menniskoböjelse — kan dväljas hos ett individum, som, under medvetandet deraf, likväl bibehåller omhöljet af den nesligaste korruption: så är den likafullt oförmögen att försona oss med den pestluft af last och förkastlighet, som andas emot oss ur alstren af en fantasi, hvilken i dem blottar en ej mindre moralisk, än estetisk förskämning. Väl är sannt, att icke hvart och ett af Victor Hugos skådespel är ett sådant pandemonium, som det nyssnämnda, efter hvars läsning vi, ungefär med samma känsla, som Dante ur helvetet,

. . . *uscimmo a riveder le stelle.*

Men nästan i hvartenda möter oss en vådlig lek med lifvets allvarligaste beståndsdelar, något bedrägligt interesse, lånadt åt syndens vanära af en oren, slipprig inbildningskraft.

Det är oss ingalunda obekant, huru allt detta plägar försvaras; bland annat hufvudsakligen dermed, att skalden bör, liksom Barbier i sina «Jamber» (hvilkas koketta cynism onekligen är parad med en märkvärdig naturkraft), städse ha i sigte sin samtids företeelser och sitt folks närvarande ställning, samt derföre begagna hvarje medel att å ena sidan måla ut dess allmänna betryck, dess nöd, dess tårar, och sporra det till frihetskänsla, mod, ädelt raseri, å andra sidan förehålla det dess förderf, dess låghet, dess vanvett, dess gudlöshet — i spegelbilder, som äro ej blott trogna, utan ock karrikerade, för att göra desto starkare verkan. Det ohyggligaste, som någon pensel kan skildra, det gemenaste, som någon hjerna

k[illegible] upptänka och någon tunga uttala, påstås då bli adladt genom den juvenaliska afsigten och den harm, den smärta, det äckel, som skalden dervid föregifves känna; hvarefter det helas konsteffekt skall bli en sammansättning af fasa för ämnet och beundran för honom. Vi tro ej mycket på de moraliska verkningarne af dylika bilder. Alla bättre menniskor studsa från dem tillbaka; de lefvande kadavren åter, hos hvilka dessa styggelser egentligen skulle åstadkomma ruelse och förvandling, finna sig tvärtom smickrade af slik uppflyttning inom poesiens område. Det vissa är, att för de estetiska verkningarna ingenting vinnes, om än skalden, under förfärdigandet af sådana målerier, sjelf lider ända till sträckbänksqval. Pinsamhet är ingen estetisk verkning. Föröfrigt borde väl det horatianska *est modus in rebus* framförallt lämpas på det pinsamma. Gerna erkänna vi, att i konstverk understundom förhållanden måste förekomma, af hvilka hvarje sträng sedekänsla såras. Sällsamma, stundom ursäktliga, alltid straffvärda profanationer af lifvets innersta mysterier inträffa i menniskolefnaden, och kunna derföre, när konsten vill befatta sig med dessa mysterier, icke ständigt med tystnad förbigås. En sådan profanation är t. ex. den i Goethes Wahlverwandtschaften, då Eduard och Charlotte äro hvarandra otrogna just i hvarandras armar. Men just vid dylika högst ömtåliga fall röjer sig ock tydligast, hvad som är äkta eller oäkta konstbehandling. Den skonande, färg- och tonlösa, i några få rader förbiskyndande antydning, hvarmed Goethe låter förstå händelsen — man tänke sig, hvad den nyfranska romantiken skulle gjort deraf, om ett så kostligt fynd hade råkat att af den upptäckas! — Före bekantskapen med denna romantik, i hvilken, liksom i de Barbierska poemerna, begynnelsestycket heter *Tentation* och slutstycket *Désespoir*, tyckte man att Byron gått temligen långt i harm, förtviflan, gräslighet och åtskillig annan vedervärdighet; nu står han såsom en menlös nybörjare deri. Öfverhufvud, huru ojemförligt enklare, sannare, ädlare, ja renare är icke han, så till konception som framställning, icke blott i

hela sin poesi, icke blott i sina dramatiska verk (på hvilka man hittills fästat en otillbörligt ringa uppmärksamhet), utan äfven i sjelfva de utbrott och taflor, som närmast vidröra nyssnämnda romantiks älsklingsämnen! Och huru småsinnigt flärdfulla, behagsjuka, fikande efter ögonblickets folkgunst framstå icke dess hufvudmän — äfven Victor Hugo sjelf — vid sammanliknandet med denne brittiske skald, hvilken de tveklöst anse för en sin vederlike eller närmaste själafrände!

Hvad vi här yttrat med allmän tillämpning på nyfransyska konstskolan, tål visserligen ett och annat enskildt undantag; hvarom mera framdeles. Det hela, såsom sådant, kan icke förr bli renadt, sannt och friskt, än nationens moraliska och politiska lif blir det. Måtte den förnämste af denna skola få upplefva en sådan tidpunkt, och sjelf få, genom en i sitt inre föregången luttringsprocess, förbereda den! Han förtjenar det — enligt menskligt sätt att tala; ty han är tvifvelsutan, i sina förirringar, mera olycklig, än anklagansvärd. En tysk tidning har nyligen sagt, att han blifvit smittad af sina landsmäns allmänna penningelystnad, och numera skrifver, liksom flere af «romantikerne», för att bli rik. Vi hoppas, att detta är osannt; eljest vore han utan räddning förlorad. — Förunderligt nog är, att under all sin så beskaffade diktan och traktan föra denna skolas medlemmar, med ständig lofprisning, Goethes namn på tungan. I honom vörda de sin patriark, sin ättfader. De nämna i samma andedrägt, såsom likaledes från honom utgångna, Hoffmann, ja Spiess; samt värdera jemlikt Tiecks poesi och Hoffmanns. Sutte den gamle Goethe nu hos Titanerne och Tantalus, så kunde på honom sjelf användas denna strof ur den vidtfrejdade sången i hans Iphigenia:

«Es horcht der Verbannte,
In nächtlichen Höhlen,
Der Alte die Lieder;
Denkt Kinder und Enkel,
Und schüttelt das Haupt.»

Man anställe nu en verklig jemförelse mellan de banor, på hvilka Victor Hugo och författaren af Törnrosens Bok vandra; man läse fördenskull med fördomsfri uppmärksamhet bådas skrifter; och man skall finna, att deras bemödanden ega ingenting väsendtligen gemensamt, utom det, att vara i vissa afseenden nya. Vid ett hastigt bläddrande och påögnande kan tyckas, att gemensamheten sträcker sig längre; såsom till benägenhet för betänkliga föremål och paradoxa (eller åtminstone paradoxt klingande) satser, starka kontraster o. s. v. Men äfven hvarje sken af likhet försvinner i den mån, som man intränger till förhållandets inre. I sin vida djupare naturkänsla och naturbekantskap, sin oskrymtade kärlek till Gud och menniskor, sitt fasthållande vid Christusläran och trygga hvilande på hennes bergfasta grund, sin spekulativt genomtänkta åsigt af verldens lif och konstens, är förf. ingenting mindre än nyfransysk. Skulle detta icke vara tillfyllest klart redan af hans berättelser, så bör åtminstone hans tragedi, Signora Luna, hvilken — såsom konstverk betraktad — tager priset framför allt hvad vi hittills sett af Löwenstjernska husets poetiska lekar, kunna upphäfva hvartenda möjligtvis derom återstående tvifvel.

Detta skådespel, der icke — liksom t. ex. (mestadels) i de Stagneliska — just den sidan af kompositionen är den svaga, som skulle vara den egentligt dramatiska, är till namnet tragedi mera berättigadt, än något annat oss bekant inhemskt försök i samma slag af skaldekonst; ty det uttrycker fullkomligare denna diktningsarts innersta väsende. Ehuru icke varande så felfritt, som det, med ringa mödas tillägg, hade kunnat blifva, intager det och försvarar en hufvudplats bland de inom Sveriges vitterhet temligen sällsynta poetiska skapelser, der det storartade och berömvärda företer sig icke blott i hvad skalden velat eller åsyftat, utan äfven i hvad han utfört eller verkställt. Vi våga påstå, att det är fäderneslandets poesi, och ej allenast skaldens egen, som har dermed tagit ett mäktigt steg framåt i sin utveckling.

Grundtanken och grundkänslan af detta skådespel vore förgäfves att vilja sannare angifva, än Furumo sjelf gjort i det dialogiserade företalet:

«Hufvudpersonen är en olycklig qvinna. Likväl når hennes lycka högre, än de fleste dödliges högsta sällhet .... Palermos invånare kallade henne ett helgon: sjelf ansåg hon sig icke så, och hon liknar icke de helige, vi merändels annars känna ifrån katholska länder och tider ... Är det icke så, herr Hugo, att när det är frågan om ädla menniskor, som i renhet, styrka och storhet öfverträffa sina samtida, se vi dem med förtjusning hafva stigit i utvecklingen uppåt? Deras karakterer vidgas, deras hjertan luttras till ett allt genomskinligare glas; deras tankar, synkrets och ord upphöra nästan att vara menniskors längre. Vi se dem knappt med fötterna röra jorden, men deras anleten och hufvuden stå i en så ljus dager, att vi digna, vi nästan knäböja som för öfverjordiska väsenden, och vi sänka våra ögon ned till stoftet, att icke bländas. De gå bort ifrån oss i sin storhet, och vi kunna icke följa dem, vi små. De taga oss icke med sig, de leda oss föga: toge de oss i handen, så skulle blotta handtaget krossa. En sådan anblick af personlighetens stigande, af utvidgning, af gång uppåt, af en menniskas divinisering är vanligen det, som visar sig i ett helgons historia. Likväl är det alldeles icke så i Lunas dram. Tvärtom. Här är det en menniska, som af naturen och olyckans verkan redan står högt; som vid scenernas sjelfva början står på spetsen — men som derefter går utföre, går alltmera ned till menniskor, inskränkes, hopfattas, sammandrages till individ af vanlig begränsning. Med andra ord: en helgon-karakters humanisering är, hvad jag tycker afspeglas här ... Den tragiska katastrofen, hufvudolyckan, slaget, som krossar, står för Luna icke vid styckets slut, utan vid dess begynnelse, händer henne straxt i början. Sedan går hon allenast fram som en lyrisk åder, en ringa sång, en bön, midt igenom och emellan alla de öfrigas tragiska spel. Deras katastrof står vid slutet. För

dem är det en tragedi. För Luna sjelf är det lyrik . . . Det finnes i stycket ingenting sagdt till ödet, ingenting taladt om Försynen. Likväl om Gud. Så, som folket och den enkla enfalden menar.»

För dem, som icke redan känna stycket genom egen läsning, torde böra tilläggas, att denna humanisering, detta nedåtgående icke yttrar sig i någon förminskning af den såsom helgon vördade qvinnans själsskönhet. Tvärtom: denna skönhet framträder städse mer åskådlig, ju mer hon förmenskligas; så att hon på intet ställe lyser med skärare glans, än i den ypperliga femte akten, hvars begynnelse och slut böra i sådan hänsigt jemföras. Och när man hunnit dit, återläse man då andra aktens första scen, der Luna egentligen af sin katastrof träffas, och sista scen, der hon är förvandlad till den i företalet antydda «lyriska ådern»; allt detta utgör tillsammans en martyrförklaring af den ljufvaste och mest rörande sedliga fägring. Det är icke underligt, att hennes personlighet blifvit *con amore* tecknad, och denna konstnärskärlek har öfverallt krönts af fullkomligaste framgång.

De öfriga hufvudkaraktererna, Moharrem, Rinaldo och Violanta, äro genomtänkta och utförda med berömlig sorgfällighet. Att egentligt en och samma personlighet lefver i alla trenne, fastän i hvardera genom egna skiftningar bruten till en särskild — så att Rinaldo är en manlig Violanta, hon en qvinlig Rinaldo, och Moharrem lätt igenkännes i båda — bör lika litet kunna undfalla läsaren, som huru mästerligt andra aktens första scen upplåter Moharrems innersta, och tredje aktens tredje scen Rinaldos. I synnerhet skall troligen den förra af dessa begge scener, med sin djupt gripna och gripande dialog mellan Moharrem och Luna, hänföra äfven dem, som icke åt styckets hela vilja skänka sitt bifall. Näppligen hafva de på svenskt tungomål sett ett islamitiskt hjeltelynne skildradt med en så sann ton af afrikanskt modificerad orientalism, med så glödande och likväl i intet afseende öfverdrifna färgor. — De öfriga personernas karakteristik är utförd i för-

hållande till deras underordnade ställning, jemntupp så långt, som nödvändigt var för det helas thema och utvecklingsgång. Till och med i politisk motivering och rhetorik (se t. ex. fjerde aktens femte scen) har förf. rätt lyckligt försökt sig. Omgifningen af lokal o. s. v. är öfverallt noga passande till de handlande och deras vexlande belägenheter; och för dem, som af dylika skaldedikter framför allt annat fordra liflig framskridning i dialog; handling, situationer, har förf. gjort så mycket, att det måhända — här och der — kunde kallas för mycket.

Mellertid är det hvarken interesset af ämnet, eller detta interesses förening med interesset af en i allmänhet poetisk behandling, som höjer ett dramatiskt poem till värdighet af tragedi. Dertill fordras, att den idé, som är allt lifs, och företrädesvis allt sedligt lifs, innersta väsende, der skall framstå uppenbarad i en handlande sinnebild, hvarest handlingen tillintetgör den timliga verkligheten och sina verktygs timliga existens, för att i dess ställe sätta en annan verklighet såsom den enda. Denna högre, i hvilken all jordisk verklighet försvinnande uppgår, lik en åt himlen stigande offerlåga, är idéens egen; och det, som enkom utmärker den äkta tragedien, är, att guddomligheten, medelst bilden af en sådan i vårt nu ingripande handling, der förintar hela vår (så väl sedligt, som sinnligt) förgängliga mensklighet på ett sätt, hvarigenom denna, just förmedelst sjelfva tillintetgörelsen, fullkomligt af guddomligheten genomskimras, d. v. s. luttras och förklaras till en oförgänglig. Härvid åligger den tragiske skalden framförallt att låta utvecklingen ske genom en sådan förmedling af ledande skickelse och sjelfverksam frihet, hvarigenom ingenting hemfaller åt slumpen, under det tillika hvarje personlighet, såsom sådan, rör sig på egendomligaste vis, och så, att tydligt synes, huru hvarje menniska i sin karakter bär sitt öde (sin oförytterliga egenhets-egendom). — Sådan är, åtminstone på nuvarande kulturgrad, den tragiska konstens rätta ståndpunkt.

Men äfven i afseende härpå uppfyller förevarande drama hvarje billig fordran. Planen tyckes, vid första påseendet, vara något konstigt anlagd (ehuru denna konstighet slutligen, i sjelfva verket, upplöser sig i en stor enkelhet); och derigenom kan, hvad man kallar slump, lätt synas i en och annan omständighet framsticka. Vid förnyadt betraktande visar sig dock, att de inre besluten ingenstädes bero af de yttre omständigheterna, utan så med dem sammanfalla till ett, att de sednare förhålla sig blott allegoriskt till de förra. Vi vilja föröfrigt ej neka, att en mindre invecklad plan är, i en tragedi, en större förtjenst; om ock förf. kan, inför mången läsare, urskuldas med Calderons föredöme. Dock tvifla vi, att vid planen något annat verkligt fel kan honom förebrås, än outredligheten af grafchors-förhållandet mellan Rinaldo och Moharrem. Vid dennes fixa inbillning att vara död, oaktadt han derunder jemväl äter och dricker, hade varit skäl att i noten till sid. 28 hänvisa läsaren till den berättelse i Tusen och en Natt, hvilken härvid sannolikt legat förf. i minnet; mången hade tilläfventyrs derigenom funnit den psykologiska möjligheten af Moharrems belägenhet en smula mindre omöjlig. Mer af nöden hade visserligen en slik not varit, än att t. ex. söka försvara det i den erotiska scenen mellan Ambrosio och Porzia förekommande underliga uttrycket «Palermos snö» (liksom vore Palermo någon synnerlig snöort); hvarvid läsaren troligtvis anmärker, att älskaren kunnat säga antingen «Gibellos snö», eller «Siciliens snö», hvilket sednare hade åtminstone gjort liknelsen mer generaliserad. I och för sig sjelf är eljest tanken skön, att låta den fångne och blinde Corsarhöfdingen gå genom skådespelet såsom en gengångare af krossad jordisk storhet, och såsom sådan ur sin graf uppmanas genast vid styckets begynnelse. — Beträffande åter allt det invärtes af den tragiska principens uppfattning och framställning, kunna vi ej finna, att skalden deruti lemnat något öfrigt att önska. Till och med de, som äro tillgifne den äldre fransyska dramaturgi, hvilken, under åberopande af gre-

kiska mönster, ägde sitt sannskyldiga forntidsmönster i rhetorn Seneca, borde hålla detta verk räkning åtminstone för den egenskap, att hafva undvikit den sammanblandning af tragiskt och komiskt, som i de flesta nyare tragedier är dem en styggelse. Det innersta af styckets anda yttrar sig föröfrigt ännu mera hörbart, än läsbart, i en det hela genomklingande musik, som väl påminner om Signora Lunas äldre syskon, men ej i någon af de Löwenstjernska dikterna meddelat sig med sådan oafbrutenhet af melodisk ljufhet och harmonisk styrka. Den är sig lik, så i den konstrikt omvexlande versbyggnadens alla skiftningar, som i diktionens jemna ädelhet och upphöjning — här mera vårdad, än sannolikt mången läsare väntat. Båda äro nästan alldeles renade från de slags störande egenheter, hvilka man hos denne författare plägat öfverklaga. Undantagen äro af ringa betydenhet. Några ställen förekomma, som, utan att för det hela vara umbärliga, äro hardt nära inrymda åt nämnda musik såsom blott sådan; så t. ex. det redan omtalta samtalet, i första aktens tredje scen, mellan Ambrosio och Porzia. Kort sagdt: de fyra första raderne af sång-choren i S:t Rosalias domkyrka:

«Stella jucunda
Maris mortalium,
Spiritualium
Unda profunda —

beteckna i sjelfva verket hela detta dramas innehåll och skaplynne.

Vi vilja nu till prof anföra sista aktens första uppträde, mellan prinsessan Violanta, som förälskat sig i sin af henne sjelf från thronen störtade fiende, och den såsom helgon ansedda Signora Luna, hvars bistånd hon påkallat.

Palermo. Ett fängelserum i palatsets vestra torn. Rinaldo ligger slumrande på en bädd. En lampa i taket upplyser rummet. Violanta, i en enkel hvit morgondrägt.

DONNA VIOLANTA.

Som om mitt eget lif i fara stode,
Så brinnande jag lyckan ber om nåd.

O, måtte hon, som är Palermos under,
Förmå ett under göra här i dag!
Rinaldos lif, en fånges lif, en slagen,
Till jorden störtad, krossad furstes lif
Är kärare för segervinnarinnan,
Än hennes egen seger, makt och thron.
Hör, Violanta! slår ännu hans puls?
Kan af hans andedrägt en flägt förmärkas?
Jag något hör . . förhatligt dystra rum!
Dock fordrar än min egen makt, mitt lif,
Och genom det Rinaldos, att han fången
I detta rum för allas blickar stängs.
Hvad kommer? anmäls? hvem?

EN VAKT (*in*).

Palermos dam.

DONNA VIOLANTA.

Signora Luna? öppna vördsamt — vördsamt —
(*Vakten går ut. Luna träder in i en nunnas drägt.*)

SIGNORA LUNA.

Står jag inför Palermos nya, höga
Beherrskarinna donna Violanta?

DONNA VIOLANTA.

Signora! jag, ett syndens barn, står här
I böner inför dig om hjelp, om lif.

SIGNORA LUNA.

Din röst är ljuf ifrån så höga läppar,
Ditt anlet, som jag ej kan se, ditt hjerta
Mot stämman svare — och vår stad är säll.

DONNA VIOLANTA.

Till namn och prakt jag anses för furstinnan,
I helig makt är du Palermos fru.
Signora! nalkas till en bädd, en fånges,
En sårad, dödligt sårad kämpes läger.
Jag vill hans lif! Om jag befalla kunde,
Som jag till namnet att befalla har,
Han vore frisk: men lifvet ej mig lyder,
Naturen ej, och helsans ande icke.
Blott öfver döden furstarne befalla,

Och lydigt kommer han på minsta vink.
Signora! Du, af högre makt än furstars,
Befall till lif den man, som ligger här.

SIGNORA LUNA.

Förr makt jag hade, inre syn mig lyste.
Står jag uti ett fängelse, prinsessa?

DONNA VIOLANTA.

Ej fråga, hvar du står, ej heller fråga
Den kämpes namn, hvars sår du läka skall!

SIGNORA LUNA.

En ton af herrskarinnans röst jag hör!
En vacker ton ändå! — så, Violanta,
Till lägret för mig, der din kämpe ligger.

DONNA VIOLANTA.

Här, o signora, nu hans hand i din
Du känner: varm ännu, fast ögat slutet.
Se — öppen mun, men ingen andedrägt!

SIGNORA LUNA.

Ack, hvilken hand? en mäktig, stark, en ädel,
Förfärlig hand! En dylik just jag fordom
Än minns, hur jag har slutit i min hand!
Den tiden såg jag med mitt hufvuds ögon.

DONNA VIOLANTA.

Nu ser du himmelskt. Gudasonens moder,
Den helga Jungfru gör hvad du begär,
Du heliga —

SIGNORA LUNA.

Ej häda, Violanta!

DONNA VIOLANTA.

Jag hädar icke — hit jag dig har kallat,
Ty jag ett mäktigt helgon dig har ansett,
På himlahåfvor rik, som änglar säll.

SIGNORA LUNA.

Furstinna! ej en mask din fot har trampat,
Så ömt beklagansvärd, som Lunas hjerta.
När du har allt, jag har förlorat allt,
När du den minsta blomma lätt förglömmer

I vasen doftande, på trädgårdssäng,
Då vet, att mindre än den minsta blomma
Har icke jag; jag har förlorat allt.
Men efter du befaller i Palermo,
Så afböj, hindra och befall att sluta
Ett bruk, ett orätt, falskt, bedrägligt bruk!
Stort är ett helgon, donna Violanta!
Klar är dess ande, hög dess hjertas gång,
Från all jordisk färg är fritt dess sinne,
Allenast hvitt i himlaljus det skiner,
Och ingen fläck på bröstet, fläck på pannan.
Så voro de i fordom tid, som nämnas
Den höge Sonens, Christi rena helgon.
Furstinna, ve Palermo! ve ock mig!
Här kallas helgon jag . . o cherubimer . .
Min ande är ej klar, af kära bilder
Ur fordna dar en färg mitt sinne har,
Låg är mitt hjertas gång, en sång allenast
Der hörs om längese'n förvissnad glädje,
En klang, som blott en klagan är, der sväfvar:
Der sväfva andar öfver djupet, andar
Af önskningar och hopp, af jordiskt hopp.

DONNA VIOLANTA.

Du utfört dock så undransvärda värf?
Sitt skydd, sitt helgon dig Palermo kallar.

SIGNORA LUNA.

Befall, att man det heliga ej hädar,
Ej blandar makterna, de höga andar
Med stoft, med mig, med jordisk jemmer, ack —

DONNA VIOLANTA.

Hur har så mäktig du i verk då varit?

SIGNORA LUNA.

Furstinna du, deri sin storhet visar
Vår fru och jungfru, skära himlars drottning,
Att hon på jorden gör sitt verk, sin gerning
Allt genom svaga, fallna, brustna ting.
Så mild är hon; den, som ett lydigt medel
I hennes tjenst har någon gång fått vara,
Belönar hon; en klarhet står i bröstet,

I stället för det ljus ej ögat äger;
Det ljuset stundom också jag har kännt.
Men, herrskarinna! skenet icke varar,
Förrän det snart af jordens skimmer färgas,
Af sorg, af önskningar, af dunkel smärta.
Det går ur hvitt i rödt, i blått, i . . svart!
Mitt inre sken tar färg af hjertats fel,
Af brott —

DONNA VIOLANTA.

O Gud! Antonia Luna, brott?
Dröj än att lägga på den sjukes sår
Din hand, signora! — Ljufva, milda ord!
Med dig jag kan — jag måste tala — yppa —
Du vet, hvad fel, hvad brott — o himmel — är!

SIGNORA LUNA.

Jag vet hvad fel, hvad brott — o himmel — är,
Och sorg, du höga, nådiga furstinna!
Två barn, så små . . en gosse och en flicka . .
Jag mins så späda dem . . Nu måste stora . .
Men tyst! . . o Gud . . prinsessa, denna sträng . .
En man har mig om dem berättat . . himmel!
I höga, milda helgon! Denna sträng
Far om — far om — mig snart till verket för —

DONNA VIOLANTA.

Dig kallade jag hit en sjuk att läka.
Nu vet jag ej, till hvem jag dig skall föra,
Till honom eller mig?

SIGNORA LUNA.

Är du ock sjuk?

DONNA VIOLANTA.

Förgäfves jag furstinna är, o Luna,
Mitt hjerta tärs af hvad på hjertat bärs.
För dig jag yppar mig — o, skall jag säga?
Jag gläds för det en menniska du är.
Du vet hvad fel, kanske hvad brott må kallas,
Hvad sorg och qval? — Signora Antonia, hör!
Du står inför en menniska, en qvinna,
En djupt försåtlig, vild förrädarinna.
Jag stämplat har, förklädd till vän jag utfört

Den grymmaste, den svartaste bedrift,
Och allt har lyckats! segerkrönt jag helsats!
Förlorad ligger han, som jag bekämpat,
Jag i min egen dager står, min glans,
Ve mig!
Till jorden trycker mig förräderiet,
Försåtet, brottet, sjelfva segern trycker.
Den, som min arm har slagit, har mitt hjerta
Till älskling tagit. Henne, som har segrat,
Jag afskyr djupt, jag hatar, jag föraktar.
På detta läger här, Antonia, här
Den slagne ligger, som jag älskar, älskar!
Han slumrar än vid sjelfva dödens gräns;
Jag kallat dig, till lif att honom kalla.
Dock räds jag — bäfvar, att han ögat öppnar,
Och ser den segrande förrädarinnan
Vid sidan af sin säng, och henne . . hatar
Så djupt, så svart, som hon sig hatar sjelf.
Hjelp mig och råd! o läk, läk mig, signora,
Förrän du honom helande berör.

SIGNORA LUNA.

Jag ryser undan för de ord jag hör.

DONNA VIOLANTA.

O rys ej — älska mig, signora Luna!

SIGNORA LUNA.

Är du så brottslig, donna Violanta,
Emot den man, som ligger här förlorad,
Så kan blott han förlåta dig. Försonas
Med honom och med dig, det skall du då,
Om lefvande han dig beskådar, ser dig
Med ångerskön begäran vid sitt läger.

DONNA VIOLANTA.

Så måtte Luna du, Palermos engel,
Förmå ett under göra här i dag!
Som om mitt eget lif i fara stode,
Så brinnande jag lyckan ber om nåd.

SIGNORA LUNA.

En yngling är den sårade, det känner
Min hand, när jag hans hufvud rör, och håret —

Ack, hvilket hår? en skrud af ädla lockar!
I ljufva lockar! . . dylika just fordom
Jag minns, hur jag har strukit med min hand.
Han andas än, fast svagt: haf hopp, furstinna!
Mitt finger rörs af fina andedrag,
När jag hans mun och läppar sakta rör . .
O, hvilken mun? . . förlåt mig, helga Jungfru,
I minnen sjunker jag, och verket glömmer —
Se ej till mig, den ömkansvärda, fallna,
Du Christi rena moder! — men se hit,
Se på en menskas barn, som såradt ligger
På lägret här — haf ynnest, du! haf miskund!
Gjut frid uti hans själ, i såren helsa,
Väck upp hans andedrägt, Maria, Virgo
Sanctissima! haf miskund du, haf nåd!

(Rinaldo höjer sakta hufvudet och öppnar ögonen. Violanta knäböjer med sammanknäppta händer invid bädden, likasom för att läsa sin dom i den vaknandes ögon. Luna träder undan af vördnad.)

Ehvad än må dömmas om den anda, stil och ton, som i detta skådespel herrska: så mycket torde åtminstone böra medgifvas, att deraf intet svenskt «diableri, ingen på Manhems grund uppväxande *satanic school* är att befara. Föröfrigt veta vi, att intet slags omdöme skall hindra dess författare från att trofast lyssna till sin egen genius; icke ens vårt, när vi stundom tycka, att han missförstår den. — Hvad ägde en äldre tids stora skalder och tänkare, som uppehöll dem, äfven under de svåraste, de bittraste jordiska förhållanden? Hvad ägde de, som nutidens vitterhetsidkare, till största delen, icke äga? Två ting: det ena, en stark och samvetsgrann vilja; det andra, ett enkelt, icke dubbelt, än mindre flerfaldigt syfte för sin verksamhet. De voro icke sjelfsökare och sjelfdyrkare; de sökte, de dyrkade någonting vida bättre än sitt sjelf. Den utsigt, som innerst skimrade för deras själs ögon, var icke njutningen af smickrad fåfänga; det var en hög, heroisk synbild af kärlek, af fosterlandsära, af himmelsk visdom. För

sådant ansågo de värdt att kämpa; för sådant ansågo de äfven värdt att lida — utan att finna sjelfva lidandet förunderligt, eller anropa jorden till vittne derpå. De uthärdade — emedan den lott, att så förtäras, räknades af dem för tillräcklig lycka, för välsignelse nog. Aldrig var egenkärlekens gullkalf den gud, för hvilken de knäböjde; deras guddomlighet var den allt-genomstrålande själ af lifvets egentliga lif, vid hvars beskådning deras känsla flödande störtade sig, liksom ur en himmelsklar källa, att sprida grönska och dagg öfver tillvarelsens ofta ödsliga trakter. De ville blott ett — nämligen detta enda; allt annat behandlade de blott såsom medel dertill. Derföre gjorde de sin väg framåt; stundom med sina samtida, oftare utan dem, eller åtminstone blott med ett ringa sällskap; de genombröto alla hinder, liksom en obetydlig vigg klyfver väldiga block, om dess egg är enkel, skarp och säker. Väl är sannt: för en del af denna öfverlägsenhet stå de i förbindelse hos de tidehvarf, i hvilka dem beskärdes att lefva; tidehvarf, der hugstor kärlek, der hjeltesinnets ljus och andaktens värma voro långt allmännare, än i våra dagar; men äfven då saknades hvarken frestelser eller förfärelser. — Jemväl nu lefver mången, som älskar poesien varmt; men huru mången, som älskar henne rent? huru mången med sin hela, sin odelade varelse? huru mången, för hvilken hon är, på fullt allvar, en glad vetenskap — den ljusaste gestalten af visdom och gudalära? Törnrosens skald är en af dessa få; derföre har han redan fattat fäste i ett antal »ungdomliga hjertan»; och ur dem framgryr hans tid — en tid, då mången af nu-ögonblickets ryktbarheter förbleknar.

SAMUEL JOHAN HEDBORN.

Minne och Poesi. Linköping, 1835.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1836.)

Nästföregående årgången af denna tidning öppnades med betraktelser öfver herr Arwidssons började samling af Svenska Fornsånger. En lika poetisk, som historisk kännare af Sveriges forntid anmälte den. Han anmärkte dervid, att ordens konstrikhet har i våra dagar stigit högt, och att man ej blott försökt sig i, utan äfven — till ord och yta — temligen hittat hvartenda åskådnings- eller känslosätt, som någon gång i verlden gällt eller ännu gäller såsom poesi; men att likväl esomoftast, i all denna konstrikhet, just det väsendtliga saknas. «Det enklaste har i detta afseende förblifvit mest oupphinneligt. Det finnes en gedigenhet och renhet, lik diamantens vatten, som ej låter sig härmas.» Det är den, som utgör det oförgängliga behaget af de gamla Folkvisorna, dessa genom sjelfva sin naturlighet för oss underbara spegel- och tonbilder af det skandinaviska folklynnets ursprungliga skick. Frågar man, hvarigenom det i dem naturliga inverkar på oss underbart, så svara vi: hufvudsakligen genom dess djup, dess helsa, den fulla omedelbarheten af känslans makt, öfverallt närvarande och derföre icke behöfvande mycket ordkram. Ett enda ord är i dem ofta tillräckligt att ljufligt genomljunga själen, att träffa dess innersta, att der uppläta ur minnets dvala en hel förtrollningsverld af barndom, oskuld, sagolekar, menlös glädje, mild sorg, hjeltekärlek och hjeltesmärta.

Det är icke afsigtslöst, att vi begynna vår anmälan af förevarande skaldeverk med en påminnelse om svenska folklifvets fordna natur- och kärlekssång, och att vi, i sammanhang med slik erinran, ställa det i spetsen för en ny årgång af en svensk litteratur-förenings tidning. Räknande bland sina dyrbaraste bestämmelser att — så långt den förmår — vara en härold för det goda i fäderneslandets vitterhet, skyndar denna tidning med nöje att underrätta sina vänner om en poetisk nyårsgåfva, hvars innehåll är närmast beslägtadt med våra gamla Folkvisor, icke genom någon härmning, utan genom invärtes gemensamhet af lynne, ton, riktning. Liksom dessa visors okände fäder i sin tid, är denne skald i vår tid, till sin egentliga kallelse en folkskald; han är det i dubbel betydelse genom sjelfva sin börd — såsom framgången ur allmogens sköt och såsom varande, i sina fagraste barndomsminnen, ett älskvärdt strängaspel för den poesi, som ännu hos Sveriges allmoge qvarlefver. Äfven i dessa qväden strömma känslans vågor, friskt och ogrumladt, ur första källan; äfven i dem uppspringa fantasiens blommor, liksom gullvifvor i pingsthelgen, ur sagans ljusgröna vårgrund.

För hvilken, som påminner sig det första årtiondet af svenska vitterhetens nuvarande tidehvarf, och i allmänhet känner det minnesvärdaste af dess lyriska rikedom, kan sångaren af Nordländarns Minnen («Fjerran i Nord lyser solen så klar»), Vaggvisan («Ute blåser sommarvind»), Vår och Kärlek, Regnbäcken, Svanesången («De hvita fjädrar gråna») och så många herrliga Psalmer, vara obekant? Utrustad med de lyckligaste gåfvor för naturpoesi, liksom den så tidigt bortgångne Elgström för konstpoesi, var han, liksom denne, en af de förnämsta medlemmarne i det vidtomtalta Aurora-förbund, hvilket i sina verkningar ännu fortfar såsom samband af äldre och (sedermera tillkomna) nyare krafter, ehuru det såsom särskildt sällskap blifvit upplöst. Länge har så väl af den enes, som af den andres poetiska qvarlåtenskap en samling varit väntad; och att Hedborns nu omsider blifvit

utgifven, anse vi för ett gladt förebud, att äfven Elgströms icke länge skall töfva. Ingendera upptager någon stor volum; men hvad intensiteten eller den gedigna halten beträffar, torde icke mången af de vida frikostigare skänker, med hvilka nyare vitterhetsidkare undfägnat Sveriges allmänhet, kunna med dem mäta sig.

Vi använde uttrycket «qvarlåtenskap» äfven på den Hedbornska samlingen; ty den ännu lefvande skalden vill sjelf, att den skall såsom sådan bedömmas. Ur hvilken synpunkt han för det närvarande ser sin ställning till fäderneslands, vitterhet och samtid, må här bevittnas af hans Tillegnan och närmast derefter följande betraktelser.

«Tungt det alltid var för älskarns bröst
Tolka sina qval i sångens röst
För sin Laura, ohörd och förskjuten;
Tungt att egna blommorna sin vård,
Som han satt i hennes blomstergård,
Mången se i hennes lockar knuten,
Men likväl från hennes hjertas val
Sig, bland suckande rivalers tal,
Evigt och allena utesluten.

Först för din skull, dyra fosterbygd!
Späd jag lyran tog i lundens skygd,
Fattad af din skönhets ljufva välde,
Då dig, sommarklädd, jag stundom såg
Stänkande på gräsets bädd den våg
Du för klinten ner ur urnan hällde,
Eller du, vid månans ljusa brand,
Prydd med diamant och perleband
Dig om vintern för mitt öga ställde.

Nog — — jag sjöng, och sökte ingen lön;
Hyste blott en enda okänd bön,
I ett blygsamt hjerta tyst bevarad:
Men en jätte, Nöden, kring mig höll;
Mig min bön i rädslan undanföll,
Och med hån allena blef besvarad.
Jag begärde blott ett fredligt tjäll

Och att möta der en lugnad qväll,
Undan verldens vreda stormar sparad.

Tiden redan mellan oss har dömt:
Glömda sångarn, som dig älskat ömt,
Skall du älska lika ömt tillbaka;
På din arm han ljuft skall bäddas ner,
Och när, oombedd, ett tjäll du ger,
Fastän sent, skall han det ej försaka;
I den lugna grafven skall han bo,
Njuta der sin sökta aftonro
Och sin hvila bland de döda smaka.

Hvad mitt öga fyller än med gråt,
Är min lyras sparsamt hörda låt!
Sångens gåfvor bli alltmera njugga,
Liksom ljusets för den gamles syn;
Himlen mörknar, och ur aftonskyn
Serlaregnet börjar redan dugga.
Alm, som tätt vid kyrkomuren står!
Till ditt sköte jag med lutan går;
Låt oss begge slumra i din skugga!

«Verld! Jag har under några år öfvergifvit dig. Ingen klagan, att jag försvunnit, har jag väntat eller hört från dina kretsar; ehuru några få varelser i din omätliga rymd varit glada, att jag funnits. Jordens ansigte, liksom menniskans, förändras, vänskapsförbunden brytas, skingras, försvinna, och känna ej de nya, som trampa på deras grafvar. — Jag tycker mig nu återkomma såsom ett spöke ur de dödas rike, en efemer likväl, som snart skall ånyo glömmas. — Men det är icke jag, som återkommer; det är den ringa del af mitt fordna lif, de få stelnade droppar af tankeströmmen, som ej hafva orkat till ursprunget, den oändliga evigheten. Så anser jag mina små poemer, som nu skola utgå att upplefva en vanklig blomstertid för den äfven vansklige betraktarens öga. Skalder! vältalare! domare! vänner! ursäkten den ringa volumen, ursäkten den redan föråldrade formen och de, måhända, redan utlefvade tankarne! Ett fjerndels sekel har redan försvunnit,

sedan jag nästan på en gång både började och slutade mitt författarskap. Hvilken förfärlig tid! Det vore en förmätenhet att vilja vara ung och intagande i tjugufem år, då en verldsdrottning födes och åldras inom trenne Julidagar, då en archetyp för verldsstyrelsen knappt upplefver ett solår . . . Redan då jag första gången helsades som skald, ansåg jag mig ringa, och har verkligen intill denna dag bibehållit denna blygsamhet. Liflighet i glädje, i sorg, i tycke, i vänskap, i förening med min fantasi — se här allena mina poetiska orsaker. Hvad jag derföre har författat, är ej annat än min egen lefnadshistoria, eller, rättare, en fragmentarisk teckning af min barndom och ungdom. Min sångmö har ej älskat det närvarande, föga har hon gladt sig åt det tillkommande. I kärlekens och förhoppningarnes tid samlade hon det bröd, hvaraf hon lefvat, och, då detta blifvit förtärdt, har hon tystnat. Min svanesång är redan afsjungen. Sångaren är död; men i griften drömmer han stundom om det framfarna . . . Så många af mina lefnadshändelser, som hafva någon gemenskap med mina små poetiska försök, har jag derföre gerna velat förena med dem . . . I, vänner, som minnens författaren både till utseende och hjerta, I skolen, måhända, i dessa rader igenkänna med förnöjelse en individ, som kanske snart är försvunnen af jorden . . . Mina predikningar äro ämnade att efter detta arbete framkomma i dagen; men man utskickar alltid först de äldsta barnen i verlden, och — måhända — blir min lott att klaga med Ovidius, att de ej göra mer lycka än deras fader. Jag hvarken har varit eller är någon verldsföraktare; men jag tror mig dock så mycket känna verlden, att hon ej läser en och samma sak många gånger . . . Menniskan bibehåller en stark förkärlek för sin ungdomstids vitterhet, men öppnar dess skattkammare förgäfves för sina barn: dess rikedom är att anse såsom en moders brudklädning; dottren betraktar den gerna af nyfikenhet och berömmer dess prakt, men vill ej påkläda sig den på sin egen bröllopsdag. Modet är verldens yngsta gratie och bibehåller, under tusende

förvandlingar, dess eviga dyrkan. Den, som tror på en evigt grönskande minneslager, känner ej menniskosinnets ombytlighet. En poets foster äro ej annat än begrafningsprydnader, som sköflas eller förvissna dagen efter högtidligheten. Älskade ungdomsvänner! I, som med mig stämden edra harpor till odödliga sånger, hvad tron I vår odödlighet blifva? Jo, våra namn skola stå uti ett och annat register, och våra böcker mossas på biblioteken. Lycklig den, som skördar sina lagrar, medan han lefver. Den, som jemnar sin flygt med tidens allmänna bildning, är den förståndigaste. Utan betänkande lemnar hon honom sina rökoffer, och han njuter dem, lik en Epicuré, med detta valspråk: Ät, drick och lek, i grafven ändas nöjet . . . Detta är min åsigt af en litterär odödlighet, och med den träder jag fram, för att snart glömmas.»

Detta stycke utgör inledningen till den föröfrigt på *naiva* och glädtiga taflor rika sjelfbiografi, kallad Barndoms- och Ungdomsminnen, tecknade med omvexling af vers och prosa, hvilken intager bokens första tredjedel. Troligen är icke rec. den ende, som vid läsningen af dessa sorgliga rader hört i sitt inre rösten af Wilhelm Meisters harpspelare:

«Wer sich der Einsamkeit ergiebt,
Ach! der ist bald allein;
Ein jeder lebt, ein jeder liebt,
Und lässt ihn seiner Pein.»

Samma grundton af mödosamt tillämpad resignation hos en själ, som anser sin poetiska ungdom och allt hvad dermed sammanhänger för ossianska *other times*, hvilka af det yngre och nu herrskande slägtet äro förgätna, genomklingar sedan hela den följande berättelsen. Någongång, ehuru ytterst sällan, antager denna ton en skorrning af obillighet (såsom t. ex. i reflexionerna öfver Aurora-förbundet), eller en gnissling af bitterhet (såsom t. ex. i utfallen mot Herrnhutare och såkallade «Läsare»); men i det hela bibehåller den en elegisk skärhet. Djupt rörande är det städse återvändande afbrottet af denna ton mot de leende skildringar, dem skalden framkallar ur sin

första lefnadsålder, och åt hvilka, såsom sitt lifs enda glädjebilder, han riktar sina blickar från ett ödsligt närvarande. Vi hoppas, att det bemötande, som hans «Minne och Poesi» kommer att erfara, skall åtminstone visa honom ogrunden af föreställningen att vara bortglömd; än mer, vi hoppas, att denna erfarenhet skall medföra en föryngrande verkan; vi hoppas, att den skall ur hans återuppblommande inre framlocka en ny sångkrans. Sätter han sig då ned i en ljusare sinnesstämning, att öfvertänka det förflutna — måhända skall han äfven se sina ungdomsvänner i en mindre hypokondrisk dager, än i den, hvari han nu förebrår dem en hypokondri, hvilken de längesedan öfverstått; möjligen torde då uppgå i hans hågkomst, att denna hypokondri var åtminstone lika litet (hvad han tyckes antyda) lånad eller härmad, som det någonsin var deras afsigt att «utrota sina svenska föregångare»; möjligen torde han då ock erinra sig, att de sedermera uträttat åtskilligt annat, än «tråna bland stjernor och ättekullar» *). Men på dylika yttranden ligger i förevarande berättelse ringa vigt, liksom i allmänhet på dess reflekterande element; dess kännande och målande beståndsdelar äro öfverallt de hufvudsakliga. Icke sällan äro dock äfven reflexionerna, såsom sådana, rätt träffande; såsom t. ex. denna, i anledning af skördefesterna i hans barndomsbygd:

«Jag har under mina resor till fosterbygden sedermera efterfrågat, om dessa skördehögtidligheter ännu fortfara; men de äro i det närmaste försvunna. Verlden tycks blifva ålderstigen och menniskosinnet tungt. Ekonomien utvecklar sig och vill, såsom all ålderdom, lägga sitt goda på kistbotten; derföre måste hvarje brödbit utdelas i mån af förtjenst. Jag vill ej

*) Om en samling af poetiska försök, som troligen under innevarande års förlopp blir utgifven, icke innehåller något annat, hvarför den borde tryckas: så torde den åtminstone, såsom ett litterär-historiskt faktum, kunna upplysa, huruvida dessa poemer äro 1) så obegripliga, 2) så tyska, och 3) så mjeltsjuka, som de af en mer än tjuguårig tradition föregifvits vara.

gå till historien — utan endast till en fyratioårig erfarenhet af det menskliga lifvet. Det ljus, i hvars första strålar menniskan började att skryta med sin sällhet, har nu utvecklat sig till en systematisk vedermöda. En mängd juridiska former utgör nu hennes kedjor. I dem söker hon att fängsla sin broder, och oupphörligt äflas hon att gräfva en grop åt en annan — och faller sjelf deri. Hvad man församlar under denna visdom, det försvinner. Hvart tager det vägen? Jo, i de lagklokas, i exekutionsbetjenters och alla vinglares händer. Tjenaren är ej mer ett barn i huset, såsom han fordom var. Han vill ej heller vara det; han tror sig lyckligare under lagen, än under husbondeväldet. Med misstroende träder han i sin årstjenst, den förtalet redan gjort honom förhatlig. Huru ogerna då nöjet erbjudes å den ena sidan och emottages å den andra, behöfver ingen förklaring. Jag vill blott upprepa, hvad jag engång hört i ett sällskap af en förståndig man: Glädjen i landet är för liten, derföre trifs ingen patriotism. Deduktionen af föregående sats torde blifva denna: Lagen alstrar räddhåga: i denna, säger Paulus, är icke kärleken; utan kärlek finns intet ädelt nit, ingen arbetskraft, ingen frihet, intet nöje. — Guddomliga och menskliga ting hafva samma bevisningsgrunder. Med Gud kunna vi ej ingå något kontrakt; derföre måste vi i alla tider vörda honom. Denna vördnad skulle visserligen blifva, efter lagens bud, en trälaktig fruktan; men som vi känna hans fadershjerta, så upphäfves denna af kärleken, utan att lagbuden försummas, äfven utan att någon svårighet vid deras utöfning nedtynger sinnet. — Hvarföre tager ej menniskan kärlekens evangelium i besinning, då hon stiftar samhällslagar?»

I dessa betraktelser talar ej endast den aktningsvärde skalden; man förnimmer i dem, tvifvelsutan, äfven den aktningsvärde ledamoten af Sveriges presterskap.

Föröfrigt är ett och annat, hvilket man vid denna sjelfbiografi finner skäl att klandra, så genom sig sjelft fallande i de flesta läsares ögon, att det icke behöfver särskildt af någon

recensent utpekas. Besynnerligt måste det förekomma förf:s ungdomsvänner, att han lyktar berättelsen vid sitt inträde i presterliga ståndet. Ty han kallar den sin «bildnings historia», och till denna höra visserligen, såsom han ej borde hafva glömt, de första åren af hans presterliga bana —, äfven i poetiskt afseende; om han ock då hade upphört att i vanlig bemärkelse vara yngling. I allmänhet gäller om förevarande lefnadsmålning, att det estetiskt otillfredsställande och stundom äfven ur annan synpunkt obehöriga, som här och der i den framsticker, oftare förekommer i afdelningen om ynglingslifvet, än då sjelfva barnaåldern skildras. Inom dess område står förf:s bildningsgåfva på sin egentliga grund. I taflorna derifrån träffar man nästan aldrig någon frånvaro af den friska naivetet i känsla och qvickhet, den hjertliga naturton och klara kolorit, hvilka tillvunnit honom, jemte mången vänskaplig tillgifvenhet, också en aktad och oförgänglig plats ibland Sveriges skalder.

Vid urval till prof skulle vi, mellan så mycket vackert, lätt råka i förlägenhet; några stycken må vi dock, såsom särdeles karakteristiska, dels anföra, dels nämna. — Vi börja med den teckning af skaldens barndomshem, hvilken förekommer strax efter afskedet från hans till finska kriget utvandrande fader, och inleder det barnsligt romantiska samlifvet med lekkamraten Sylvester:

«En herrlig skogbygd slutades med ett fruktbart slättland, med en rät vinkel af granskog, vid mina föräldrars boning. Den ville sträcka sig längre, men rönte väldigt motstånd af den bördiga åkerjorden, som der vidtog. Men naturen hade varit så påhittig, att vid bräddarne af tvenne parallela bäckar med björk- och al-alléer, samt deremellan en liten ekskog, fortsätta sin löf- och blomsterrika skönhet så långt som möjligt var. I norr, der bäckarne gensköto hvarandra, var en krans af alar. Marken sluttade åt norden, så att vi från granskogens gräns sågo öfver allöfskransen det herrliga slättlandet, Vadstena stad, tolf landskyrkor, det höga Omberg, Alvastra

kloster samt sjöarne Vettern och Tåkern. Jag har sett många orter, dem mitt öga funnit skönare; men min känsla har alltid föredragit min födelsebygd.

Det var här, vid skogen,
Som min anda väcktes,
Här, som först mig, trogen,
Modershanden räcktes.

Här, till lycklig möda,
Fostrades mitt väsen;
Blommor, blå och röda,
Tog jag upp från gräsen.

Bäcken hördes hviska,
Der han sprang bland stenar,
Fick sig snart förfriska
Under svala grenar.

På den smala toppen
Såg jag göken gunga;
Sparfven satt på knoppen,
Lyddes på hans tunga.

Långt mitt öga räckte
Blomsterfält och byar,
Torn, som spetsen sträckte
Upp till himlens skyar;

Såg af korn och vatten
Blå och gröna sjöar,
Och i sommarnatten
Röda himmelsöar.

Solen bakom tornet
Såg jag ned sig luta;
Vallhjonet i hornet
Då jag hörde tuta.

Månen såg jag träda
Upp bland stjernekransar,
För att molnet kläda
Uti silfverfransar.

Ner sin blick han sänkte
På en blommas hufva,
Och en lysmask blänkte
På en mossig tufva.

Glöm de klara blossen,
Sof till ljusa dagen!
Morgon — lilla gossen
Möter dig i hagen.»

Man jemföre med denna lilla täcka tafla det elegiska qvädet: Besöket i födelsebygden 1824. De läsare, som känna Matthisson, torde dervid påminna sig dennes berömda poem «Die Kinderjahre»; men all sammanlikning mellan dessa stycken utfaller till den svenske skaldens fördel. Saknadskänslan, som i det tyska qvädet är bemängd med åtskillig flärd och utpyntning, är i det svenska fullkomligt sann, ren, hugstor.

De, hvilka älska samma känslas förening med en större konstrikhet i uttryck, skola måhända föredraga denna sång om den trettonårige gossen Spelare-Jon, som troddes hafva lärt sig spela af Strömkarlen eller Necken:

«Gossen klättrade på berg och branter,
Såg förundrad öfver sjö och land;
Solen sjönk, ett moln med röda kanter
Seglade förbi vid vesterns rand.
Trasten slog sin sista drill i dungen,
Gossen lyddes med behag derpå:
«Vore jag den lilla sångarkungen,
Sjönge jag i natten äfvenså.»

Menlös tanka! — men hon var dock gången
Ur en själ af ljufva toner full;
Böd så mästarn för den höga sången,
Hafvets drott uppå sin thron af gull:
«Nalkas närmare, skall du få höra
Hvad ditt fromma sinne agt blott!
Jag vill lära dig att harpan röra,
Om du nöjes med en sångarlott.»

Borgen slöts i skymning: man blott svanen
Vid en skimrande kristallport såg,

Vid kupolens sida på altanen
Dansa än en liten rosig våg;
Rundt kring nejden sofvo blomstrens flockar;
Vinden, utaf dagens mödor matt,
Rörde sakta gossens gula lockar,
Der han undersam vid stranden satt.

Nu från thronen hörs en stämma tala:
»Såg du nattens stjernor i det blå,
Hörde böljorna på hafvets svala
Marmorgolf, som de trå dans uppå;
Såg du rosengårdar, gröna ängar,
Hörde bäckars sorl och lundars smek:
Då du funnit skaparns gyllne strängar,
Lifvets glädje vid hans harpolek.

I hvart bröst, som känsla har och andas,
Bor en konst, fast stundom oförstådd;
I det djup, der lifvets färgor blandas,
Blef hon i den späda själen sådd.
Du fick sångens gåfva, med dess gamman;
Fånga deras korta sommardar!
Låt dem blomma, blekna af tillsamman,
Och ditt lefnadsmål du funnit har.

Egen glädje låt harmoniskt flyta
Med din tonflod in i andras bröst!
Der med åren ljufva känslor tryta,
Gif dem åter uti minnets tröst!
Sången innehar all lifvets lycka.
Lär den unge att dess lust förstå,
Lär den gamle kasta bort sin krycka
Och ännu en gång på rosor gå!»

Sömnen slöt den sköna gossens öga,
Men en sömn af sälla drömmar rik:
Än han tyckte sig uti det höga
Och en strålig fenix vara lik;
Än på rosenskyar han sig sänker
Till en jordisk rymd, som slumrar än,
Och, då morgonsolen på den blänker,
Upp till yra nöjen väcker den.

Sjelf nu väckes utaf solens strimma
Troubadouren, nyss en Serafim;
Hyddor, som i sädens gullsjö simma,
Helsar vänligt liten pelegrim;
Festlig dag han ser med löf och kransar,
Bygdens ungdom smyckad nätt och fin:
Och han töfvar ej till muntra dansar
Stämma upp sin glada violin.

Ljudet hörde jag, med nyväckt sinne
För det sköna; gret, när det försvann.
Undra ej, att vid ditt ljufva minne
Än en tår ner på min cittra rann!
Mången gång, när aftonvinden spelte
Mellan vassen vid en lugnad sjö,
Trodde jag, att barndomsvännen delte
Sina toner från en lycklig ö.»

Det till anläggning och diktion konstrikaste af alla förf:s poemer är dock det, hvari han förtäljer sin första kärleks fröjd och smärta. Det är, i sitt slag, ett fulländadt mästarstycke af erotisk sång; en lyrisk målning af detta ämne kan icke gerna göras med friskare och rikare färgprakt, med klangfullare språk och versgång. Också äro Sveriges skalder nog lycklige att icke behöfva instämma i Lamartines förtviflade utrop: *Ah! si l'on avait une langue! Mais il n'y a pas de langue pour nous Français; non, il n'y a pas de langue pour la philosophie, l'amour, la religion, la poesie; les mathématiques sont la langue de ce peuple; ses mots sont secs, précis, décolorés comme des chiffres. — Allons dormir.* — Har förf. i nyssnämnda stycke (hvilket är för långt att här införa) velat visa — och på ett lysande sätt visa — hvad han förmår såsom konstnär i ordets (om vi så få yttra oss) mera lärda bemärkelse, så är han deremot helt och hållet naturskald i t. ex. Mjölkflickan, hvars första och sista strofer lyda så:

«Se, solen nu sjunker huld och klar
Se'n verlden så mildt hon lyst;
Från ängar och fält hon afsked tar,

Se'n blommor och gräs hon kysst;
I lunden hörs en älskandes röst;
«Hvad det är ljuft att lätta sitt bröst
I aftonsolens purpursken,
I skuggornas svalka allen!»

. . . .

En blomma hon tar från stigens rand:
«Min lilla, ack bry mig ej!»
Hon spår i dess blad, med darrande hand,
Om önskningens ja eller nej.
I lifvets vår är lyckan din vän:
Ett tröstrikt svar får kärleken än
Uti din blommas sista blad,
Och blir då så lycklig och glad.

På roten utaf en skuggig lind
Den sköna sig sätter ner,
Och Svanros lilla och Blomsterkind
Hon mjölkar, och ännu fler;
Se'n flyr hon hän, af tankar så full,
På åkerns ren, der aftonens gull
Blekt skimrar än på axets agn
Från solens försvinnande vagn.

Ack, hvad man är säll vid nitton år
Med kärleken i sin barm!
Väl faller ur ögat mången tår
På rosiga kinden varm,
Men flägtas bort af aftonens pust
I lundens skygd, i vandringens lust,
Och skymmer icke nästa dag
De eldiga ögons behag.»

Vi taga nu afsked från förf:s sjelfbiografi. Den, som skrifver denna anmälan, har kännt honom personligen alltifrån gränsen af hans barndom, eller från hans skoltid, och kan intyga, att han porträtterat sitt inre med noggrann historisk sanning — äfven der, hvar han tilläfventyrs förmodar, att han idealiserat det. Blott tvenne ställen till kunna vi ej förbigå. Det ena, om första gryningen af hans poetiska fallenhet:

«I barndomen var hela mitt lif en dikt. Omöjligen söker jag att beskrifva den öfversinliga hänryckning, i hvilken hvarje naturskönhet försatte mig. Jag kunde stundom ligga på marken flera timmar och betrakta molnen, i hvilka jag tyckte mig se de herrligaste landskapsstycken, städer, menniskor, englar och guddomligheter, och jag tyckte mig sjelf öfverjordisk. Kunde jag nu uttrycka mina dåvarande känslor, så ville jag trotsa hvilket poem som helst att öfverträffa dessa uttryck i skönhet. Månne dessa känslor för den allvetande Guden, som genomskådar menniskohjertan och tankar, ej äro fagra sånger, ljud af honom sjelf, brutna emot och återkastade igen ur den menskliga själens resonansbotten? — I skalder! hvilka äro edra skönaste sånger? Månne de få, som äro förvarade i de böcker, som kallas edra arbeten? Nej! de skönaste äro i känslorika tankar gångna till evigheten; och der ljuda de måhända bland odödliga andar evinnerligen.»

Det andra, om första bevekelsegrunden till hans begär att lemna sina föräldrars stånd:

«Sanningen att säga: det, som lockade mig, var icke brödet, utan snarare det anseende, som presteståndet ägde bland allmogen. Fåfängan var, måhända, den förnämsta drifsjedern till min diktan och traktan. Detta så ofta klandrade fel är stundom det första upphofvet till den högre riktning, som lyckligare naturer få. Ja, det vill ock gerna medfölja genom hela det menskliga lifvet, och kan endast minskas genom en högre odling. Snillet, hvad man vanligen icke tror, afsäger sig det snart; ty det kan icke stå tillsamman med den åt det guddomliga riktade tankan.»

De återstående tvenne tredjedelarne af förevarande samling innehålla poemer, af hvilka de flesta tillförne varit tryckta. Skalden har på följande vis afdelat dem: I. *Erotisk poesi;* här står med skäl Vår och Kärlek i spetsen. II. *Blandad poesi;* öppnas af det vackra morgonstycket Skapelsen (fordom tryckt i Phosphoros under namn af Naturen), hvarefter

följer en af hans naivaste och i hvarje hänsigt förträffligaste sånger, Regnbäcken. Det var, såsom visserligen mången ännu påminner sig, en tid, då man nästan från enhvar af Sveriges skalder fick mottaga någon «flod» eller «bäck», såsom egen variation på det stora themat i Goethes «Mahomets Gesang»; bland alla dessa behandlingar är Hedborns den sjelfständigaste och naturfriskaste. Med den ypperliga Svanesången slutar denna afdelning. III. *Romanser;* idel stycken af förf:s bästa: Stjernarps fiskare, Nordländarns minnen (ur Palmblads roman), Konungadottren (fri bearbetning af ett gammalt folkqväde), Vaggvisa. Den första och sista äro mycket kringspridda, och förekomma ofta bland «visor tryckta i år». IV. *Sonetter.* Äfven i denna form har han rört sig med ledighet och behag. V. *Tillfällighetsstycken.* De vackraste bland dessa äro, till vår stora fägnad, de till tiden yngsta; de tillkännagifva, hvad skalden är ännu. De äro, om vi ej alltförmycket misstaga oss, riktade till hans maka och dotter; i synnerhet har det sista — till Helga H** på dess födelsedag — högeligen behagat oss. VI. *Serafimer-förbundet.* En krans af griftsånger. Äfven af dessa äro de, som lifligast fästat vår uppmärksamhet och synbarligen flutit ur det innersta af skaldens hjerta, yngre än de öfriga. Skönast är denna, vid Thildas graf:

«På blomsterstigen fann du lifvets gräns,
Så nära dock, der första törnet känns;
En dufva sönk ej ned på nakna heden;
Hon svingar snällt sig öfver den till Eden.

Din barnabön har fadrens boning nått;
Månntro förnär hon har hans hjerta gått,
Att han dig fann förmycket fjerran borta,
Och ville vägen till sin famn förkorta?

Men hvarför lemna då i hjertan qvar
De sorger, som du sjelf ej smakat har?
Hvi sänks en skymning kring det fordna tjället,
Der du var barn och lifvets lust på stället?

Hvi reser nu din aldrabästa vän,
Din pappa, sorgsen bort och hem igen?
Ack! när han far och när han kommer åter,
Han saknar Thilda och hans öga gråter.

Och hon, som bar dig i ett vänligt sköt,
Åt hvilken du din första blomma bröt,
Hur tårfullt ögat, och hur bleknad kinden!
Hon gråter plantans fall för nordanvinden.

Och systervännen, hvilkens hand du drog
Till hjertat hårdt den stund, dig engeln tog,
Hvi mörkna ängens rosor nu för henne?
Hon plockar ensam — förr de voro tvenne.

Ja! oss är öknens långa väg bestämd.
En molnstod är vår visare benämnd,
I blixt och dunder vi förnimma Herran,
Och se en skymt af Jordans stränder fjerran.

Dock skola vi en afton hinna dit,
Der sörjda vännen vandrar silkeshvit
Med krans och krona, ibland Lambets brudar,
Och oskuldsljuf den helga stämman ljudar.

Men när din saknad gör oss natten lång,
Gack ut bland himlens stjernor någongång,
Och blicka genom fönstret till vårt läger;
Och säg, hur snart du oss i famnen äger.»

VII. *Andeliga romanser.* Estetiskt betraktade, torde väl bland dessa Simeon och den stora Nattvarden förtjena företrädet; dock utmärker sig Maria och Martha, äfvensom Den förlorade sonen, genom djup religiös innerlighet. VIII. *Psalmer.* De talrika vännerne af förf:s psalm-poesi, bland hvilka många sätta honom vid Wallins sida, skola här med glädje mottaga en fullständig sammanställning af allt, hvad han i detta slag af skaldekonst frambragt. Interessant är att af dem, som blifvit upptagna i vår nya Psalmbok, jemföra originaltexterne med den redaktion, som de derstädes undergått. De flesta ändringarna äro visserligen förbättringar; till-

äfventyrs dock icke alla. Men härvid får man ej förgäta, att den store psalmskald, som verkställt denna redaktion, alltid haft verkets hela i sigte, samt ur sin synpunkt deraf bedrifvit sitt värf med beundransvärd takt och konseqvens. Det är helt och hållet Wallins förtjenst, att Sverige nu äger en Psalmbok, hvars jemnlike i poetiskt värde ingen protestantisk nation kan uppvisa. — Gerna hade vi mellertid önskat, att utrymmet der hade tillåtit upptagande af ännu flera bland de Hedbornska psalmerna.

Vare oss förf. hjertligen välkommen, när han härnäst uppträder, antingen såsom skald (ty vi hoppas, att han besinnar sig och finner sig ännu lefva jemväl såsom sådan), eller såsom predikant! Och må han vara förvissad, att de ungdomsvänner, som «många gånger uppmanat honom att arbeta till det af dem så kallade stora målet», ingalunda skatta en samling af goda predikningar för mindre bidragande till detta mål, än en samling af goda skaldedikter.

CARL WILHELM BÖTTIGER.

Lyriska Stycken. Första Häftet. Stockholm, 1837. — Till konung Gustaf III:s minne. Tal hållet på Gustavianska Lärosalen i Upsala d. 9 Juni 1835. Stockholm, 1837.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidning 1838.)

Att med någon prisande anmälan påkalla uppmärksamhet för en skald, redan allmänt och på det fördelaktigaste känd genom sina Ungdomsminnen från Sångens stunder och sina Nyare Sånger, kan icke vara rec:s afsigt; icke heller att om den samling, som nu blifvit börjad under namnet «Lyriska Stycken», i hufvudsaken yttra något annat, än hvad en välvillig granskare i denna tidning *) längesedan yttrat. Af honom har redan blifvit sagdt, att denne skald är med rätta vorden de skönas älsklingsskald; att hans poetiska verksamhet ständigt utmärker sig genom ett samvetsgrannt och rastlöst sträfvande att frambringa allt bättre, allt haltrikare skapelser; att innehållet af den sist utgifna samlingen röjer sin slägtskap med de nyssnämnda tidigare genom samma sinnrikhet, samma ömhetens och ljufhetens anda, samma rena, välljudsfulla språk; men öfverträffar dem genom «mera kärna, mera friskhet, mera realitet.» Äfven den nuvarande rec. skulle näppligen, i korthet, annorlunda kunna uttrycka det allmänna af sitt omdöme. Men ett och annat tillägg, en och annan närmare bestämning torde ändock behöfvas, innan vi drista tro, att denne skald är uppfattad med fullständig klarhet och rättvisa.

Att ingen är poet — en verklig nämligen — utan i kraft af en honom egendomligt gifven naturgåfva, derom

*) Årg. 1837.

öfverensstämma alla; åtminstone anser man sig öfverensstämma derom. Hvar och en skald är det endast i följd af en egen mission; denna ligger i hans talent, utgör allt det särskilda deri och utvecklar sig till medvetenhet om sig sjelf i mån af talentens egen utveckling. Hvar och en skalds heligaste skyldighet är att hörsamma sin mission; ty den är, liksom hvarje god gåfva hvarmed den sammanhänger, kommen ofvanefter; den är en guddomlig sändning. Men att veta lyda, och rätt lyda, är ej mindre i denna hänsigt, än i de flesta öfriga, en vida svårare sak, än mången föreställer sig. Dertill fordras mycken sanning i känsla; mycken säkerhet, om icke i begrepp, åtminstone i takt och instinkt; mycken ärlighet, mycket samvete. Vi tro oss kunna tveklöst påstå, att bland Sveriges sångare är Böttiger en af dem, som företrädesvis äga förmågan att urskönja sin kallelse och dygden att hörsamma den.

Den bestämmelsen är visserligen ingalunda en ringa, att vara kallad till sång-diktare i egentligaste mening, eller till en af den rena känslodiktens härolder. Vi mena här med känslodikt den ena af de grundbeskaffenheter, som i poesiens ursprungligaste skepnad finnas oåtskilda, men sedan antaga olika former, i mån af naturpoesiens öfvergång till konstpoesi. Grundbeskaffenheterna i den verksamhet, hvarigenom poesien, såsom diktens konst, bildar form åt sitt väsende, äro nämligen de, som enklast kunna benämnas minnedikt, känslodikt, skådedikt; ur dem framgå dessa poesiens evärdeliga grundformer, sagan, visan*), skådespelet, hvilka man i estetiken plägar kalla epos, lyra, drama. Men de båda förstnämnda yttra sig tidigast; ty naturpoesien sjelf innefattar dem, i sin egenskap af folksång. Den innefattar två urelementer, af hvilka det ena består i den poetiskt inspirerade känslans sysselsättning med skedda händelser, med gestalter ur den yttre tidsverlden, och helst ur det sedan längre tid

*) Dermed betecknas här i allmänhet sångstycke; icke blott visa i inskränktare mening.

förflutna; det andra åter i samma känslas hängifvenhet åt sitt eget rentaf omedelbara innehåll — såsom uttryckande den inspirerade individens egendomliga sätt att uppfatta forntid, nutid och framtid, eller den honom personligt tillhöriga arten af böjelser, kärlek, glädje, smärta, verldsbetraktelse. Man ser här skälet antydt, hvarföre vi så väl kalla den ena diktriktningen företrädesvis minnets, som den andra företrädesvis känslans egen. De voro ursprungligen sammanfattade i poesiens äldsta skepnad, folksången, emedan de voro det i den mythiskt-religiösa centralform, genom hvilken folksångens hela väsende och lynne bestämdes. Ur detta mythiskt-religiösa skick, för hvilket vi ej finna något lämpligare namn än tempelsång, framgingo sedan, småningom, i särskilnad, till olika formutveckling minnedikten hufvudsakligen såsom hjeltesång, och känslodikten hufvudsakligen såsom kärlekssång. Tempelsången var, liksom den första folksången i allmänhet, ett mellanslag af bägge, eller inneslöt i sig bådaderas anlag. Att föröfrigt det lyriska elementet är poesiens aldrainnersta, skönjes äfven historiskt deraf, att den egentliga konstpoesiens formationer, till hvilka de från urtiden in i vår forntid blickade epos-massorna utgöra grundvalar och inledningar, begynna sina häfder först med den tidpunkt, då, i poesiens utvecklingsgång, det nyssnämnda elementet på ett mera fullständigt och sjelfständigt sätt gjorde sig gällande. Detta sätt både sammanhänger med och föranleder (i åtskillig måtto) sjelft ett mångfaldigare, ett konstrikare kultur- och samhällsskick, än det, som fordrades till det episka elementets utbildning. När slutligen ett dylikt mångfaldigare, ett dylikt mera in- och utveckladt skick af alla menskliga och sociala förhållanden uppnått en viss kulmination, en viss höjd af mognad eller åtminstone blomning: då först framträder — ty förr kan det ej framträda — poesiens tredje grundelement, skådedikten, i sin motsvariga skepnad skådespelet, och sammansmälter de båda hvart för sig utvecklade föregående på sådant vis, att den poetiska verksamheten, som hittills varit öfvervägande

riktad antingen på händelsens yttre lif eller på känslans inre, nu af båda tillvägabringar en tredje. Detta tredje, der det förstnämnda lifvet visar sig i väsendtlig mått bestämmas af det sistnämnda, och öfverhufvud all yttre verld visar sig stå i afgjordaste dependensförhållande till den inre, är handlingens lif; af dikten behandladt såsom lifvet af någon särskild handling, hvilken hon framställer i en bild, der vi se de handlande krafterna och personerna inför våra egna ögon uppträda och fullborda sitt öde.

Vid något annat tillfälle må närmare utredas, huru det tillgick, att i och med samma ögonblick, som poesiens utvecklingsgång upphann det lyriska momentet, fullbordade hon sin afsöndring från myth, historia och musik, såsom varande något annat än de, fastän visserligen något alltid med dem nära beslägtadt. Nog: sättet, hvarpå denna afsöndring verkställdes, var sådant, att det föranledde det enskilda skaldeskapets (det egentliga poetiska konstnärskapets och författarskapets) uppkomst, och på samma gång äfven den oändliga myckenhet af specialformer, som fordras till uttryck för en diktriktning, hvilken i sina ämnens behandling städse omedelbart bestämmes af skaldens personlighet. En sådan riktning kan ej annat, än i behandlingens stil, ton, rythm, meter åstadkomma den största möjliga omvexling. Tillbakaträngda i skuggan blefvo derföre nu de första lakoniska och (utvärtes liksom invärtes) enformiga hymnerna af tempelsång, äfvensom de stora, ännu temligt mycken enformighet bibehållande massorna af hjeltesång; likaså dessa smärre folksångsqväden, der den högsta enkelhet, ja fattigdom i diktion, i vers- och strof-byggnad påminner om menniskoslägtets och hvarje särskildt folkslags gryningstidehvarf. I stället för detta armod, som föröfrigt har sitt egna patriarkaliska behag, medbragte den lyriska epoken en i oändlighet skiftande och fortgående formrikedom. — Men hela denna art, ehuru än erotisk, än elegisk, än patriotisk, än bacchantisk, och så vidare, är likväl i första och innersta rummet erotisk. Frågar man

om orsaken dertill, så svara vi: den ligger deri, att den erotiska dikten — kärlekssången — står i ett innerligare samband, än hvarje annan, med individualitetens, med personlighetens mysterium.

Med de två grundegenskaper, som utmärka den rena känslodikten, att af poesiens hufvudarter vara den mest individuella och den som närmast står i kärlekens tjenst, sammanhänga de två andra, att i sitt väsende vara den med menskligbetens och naturens hjerta innerst sympatiserande, och i sin skepnad, sitt meddelningssätt den mest musikaliska. Hvad det sista beträffar, så är nämligen den förut omtalta afsöndringen från musiken så beskaffad, att den grundlägger en ny och kärleksrikare förening — just i kraft af den ömsesidiga sjelfständighet, som kontrahenterne vunnit. Poesien och musiken uppsöka och omfamna hvarandra af fri böjelse, sedan de funnit, att de kunna, och ändock icke kunna, umbära hvarandra. Och hvarigenom uppkom sjelfva afsöndringen, om icke blott genom upptäckandet och framkallandet af språkets egen musik? eller genom den förnimmelse, hvartill språket omsider hos skalden kommit, att det kan sjelft sjunga? Upptäckten måste ske i och med detsamma, som skaldens själ, just genom den psykiska fördjupning inom sig sjelf, hvarur den med förhöjd intensitet lyriskt framblixtrar, fann sig hänvisad på sitt eget material — språket — såsom sitt, eller såsom den i dess egen makt befintliga materien för sköna formdaningar. Men i samma mån, som poesien och musiken ställde sig mot hvarandra såsom sjelfbestående, kunde de ej undgå, när de nu anlete mot anlete betraktade hvarandras fägring, att gång efter gång lockas till älskande förmälning; antingen så, att musikkompositören förhöjde lifligheten af ett poems behag genom att dermed sammanpara en motsvarig och harmoniskt utbildad melodi, eller så, att poeten gaf åt någon musikalisk tongestalt en motsvarig ordkropp. Sådant se vi ock alltjemnt förhållandet vara. Men den skaldesjälens fördjupning inom sig sjelf, som gjort detta förhållande möjligt, skulle icke äga någon

verklig skapelseförmåga, om ej fantasien, som här öfverlåter sig åt personlighetens känsloingifvelse, under tillståndet af slik fördjupning beträdde den brygga, som leder till en i sjelfva de subjektivaste företeelser alltid objektiv verklighet. Det är den brygga, som sammanbinder den enskildes själslif med hela menniskoslägtets, och dymedelst äfven i allmänhet sammanbinder menskligheténs själslif med naturens. För den äkta skalden är en poetisk uppfattning af alla ting och förhållanden möjlig; den är det derigenom, att poesien lefver och vistas icke blott inom honom, utan framförallt i tingen sjelfva — d. v. s. åtminstone i deras kärna, deras innersta substans, om än ofta icke på deras yta. Den ställning, som skaldens känsla och bildningsgåfva härigenom bekommer till det reala lifvet af universum, har lyrikern tvifvelsutan gemensam med epikern och dramatikern; men den antager hos honom mera omedelbart, obemängdt, obeslöjadt skepnaden af de melodiska vibrationer, de rena klangfigurer, i hvilka naturens själsdjup sammanklingar med menniskans och bådas med den enskilde, den lyssnande och sjungande diktarens.

Om således i allmänhet ingen är (mera än till namnet) skald, som icke äger ett hjerta, i hvilket naturens eget hjerta klappar — med den frigjorda sjelfkänsla, det uppgående ur sig till ett högre och ett högsta, den sin egen längtan öfverblickande omfattning, hvartill det utrustades genom sin menniskoblifning: så bör lätt inses, att lyrikern — känslodiktaren — är, i fall han icke äger detta hjerta, ännu mindre verklig skald, eller är poet på ännu oväsendtligare, ännu osannare, ännu betydelselösare vis, än hans medbröder, minnediktaren och skådediktaren, i dylikt fall någonsin kunna vara. Han behöfver i ännu fullare mått än de, så framt ej ogrunden af hans poetiska kallelse skall — tidigt eller sent — på det snäpligaste blottas, ett sinnelag, som i ett sådant hjerta har sin medelpunkt, och som derföre kan i oskuld, i glädje, i ljufhet, i storhet, i höghet uppfatta skapelsens lefvande Allt, ifrån de minsta granden af kännande, älskande, njutande, lidande

varelse upp till Den, som ensam ursprungligen är, emedan han är på engång uti och öfver alla varelser. Endast då kan han vinna och befästa sig i en åsigt af mennisko- och verldslifvet, med hvilken han, i ödmjuk resignation och glad elevation, öfverallt förnimmer lifvets idé i dess af guddomlighet och herrlighet flödande faktum, nedifrån de enklaste företeelser och förhållanden ända upp till de sammansattaste; och utan detta sinnelag, som *minimis tenetur, maximis non continetur*, är man antingen icke lyrisk skald, eller ock blott en sjuklig och på afvägar kommen. Naturgåfvan fortfar, i sistnämnda händelse, visserligen att qvarvara och verka; men hon yttrar sig, vid skarpare skärskådning, egentligen allenast i sjelfförstöring.

Ännu en anmärkning må tillåtas: den står i lika nära samband, som de föregående, med det föremål, som gifvit oss anledning till dessa betraktelser. Poeten i allmänhet vill så till vida detsamma som filosofen, att båda vilja tillvägabringa, för sig och andra, en idealisk rekonstruktion af verlden och menskligheten. Men då den sednare nalkas målet i den mån, som han förmår skåda all verklighet såsom idé, nalkas den förre det i den mån, som han mäktar skåda all idé såsom verklighet. Det vill säga: det tillhör poeten att betrakta och behandla det verkliga på ett sätt, hvarigenom ådagalägges, att idéen är jemväl såsom poetisk urprincip och urkraft, kort sagdt, jemväl såsom poesi ständigt närvarande just i sjelfva detta verkliga, ända ned i dess (vid första påseendet) tillfälligaste, ja hvardagligaste och trivialaste skepnader. Derpå, att poesien alltså kan äfven ur dem framlockas när som helst, i fall en poetisk sinnesstämning är förhanden, som har nog klarsynthet att genomblicka deras omhöljen och nog fyndighet att — om vi så få uttrycka oss — genast trefva sig till deras egentliga *puncta salientia*: derpå beror möjligheten och tillvarelsen af all såkallad tillfällighetspoesi; nämligen all sådan, som är poetisk genom annat än versen, rimmen, metaforerna. Nutidens stränga este-

tik synes, åtminstone om man skall rätta sig efter flertalet af estetiska granskningar, näppligen medgifva, att en sådan finnes. Men den har dervid fästat ett större afseende, än billigt, på dessa massor af eländigt versmakeri, som uppkastas ur alldaglighetens skum och genast åter sjunka till bottnen. Medgifver man, att den verklige skalden, deri (och endast deri) lik Midas, kan förvandla till guld allt hvad han vidrör, dymedelst nämligen, att de guldkorn, som inom sjelfva sakerna dväljas, försättas af honom i nödvändighet att framblänka: så bör man väl ock medgifva, att sådana guldkorn kunna finnas äfven i hvarenda honom mötande företeelse och anledning, huru tillfällig, inskränkt, blott för ögonblicket värdeägande den ock må tyckas. Också hafva ej sällan förhållanden inträffat, då, liksom ordspråket säger att «tillfället gör tjufven», äfven tillfället gjort skalden; man läse, i fall man ej annars kan öfvertyga sig derom, vissa stora skalders verk och lefnadsbeskrifningar (t. ex. Goethes). Det är onekligen en af skaldesnillets icke ringa triumfer att kunna, i hvilket ögonblick som helst, befalla poesien — d. v. s. låta sig af henne befallas; att kunna när som helst höra henne säga sig någonting, ehvad ämnet än må heta, och genast vara redo att åtlyda hennes röst. Och hvilka äro dessutom, vid närmare påseende, de flesta af dessa «tillfällen», dem man vill rentaf bannlysa från omkretsen af skaldens befattning? Äro de ej sådana, att i dem de enklaste, de naturligaste, de ömmaste, de sorgligaste, de gladaste af menskliga och sällskapliga förhållanden ingå? — Att i hvarje dylikt finna sig, när så påkallas, hemmastadd; att vara ett alltid rörligt och rent sensorium, ett alltid klarstämdt strängaspel, som sinnrikt och skönt återljuder t. ex. ett kärlekspars sällhet, en väns eller makes sorg, en festlig fröjd af offentlig eller enskild föranledning: det är, i rec:s ögon, en både aktningsvärd och afundsvärd gåfva; det sista äfven derföre, att hon ingalunda är vanlig. Ty jemväl bland de skalder, till hvilkas konstslag den såkallade tillfällighetsdikten hör i följd af sin natur, de lyriska,

äro ganska många —. äfven af de stora och största — denna gåfva förutan, eller kunna åtminstone blott sällan påräkna hennes närvaro och biträde. Mången af dessa är nämligen så beskaffad, att hos honom äfven det aldramest poetiska innehåll af ett utifrån gifvet och ögonblickligt intryck behöfver en längre, stundom en långvarig tid, innan det mognat till den fullständighet och nödvändighet, hvarigenom det försätter fantasien i en artistiskt alstrande verksamhet.

Till dessa betraktelser om lyrik, kärlekssång och tillfällighetsdikt har ifrågavarande samling af «Lyriska Stycken» med desto mera skäl gifvit anledning, som vi tro oss endast ur dem kunna leda en tillämpning, hvari med kanhända större noggrannhet, än hittills, visas hvad Böttiger är såsom känslosångare, kärleksskald och tillfällighetsskald.

Ingenting borde vara begripligare, än att den rena känslodikten, sjelf utströmmande från ett känslofullt bröst, förutsätter ett sådant hos sin åhörare, sin läsare, fordrar det ovilkorligen, och är dessförutan till endast för sig sjelf. Rec. äfventyrar måhända att häri, liksom i mycket annat, synas gammalmodig. Han känner någorlunda den estetiska kritikens häfder, och har sig icke obekant, hvilket öde känslofullheten, sedan tre eller fyra årtionden, der råkat ådraga sig. Gafs en mensklig egenskap mera prisad, än hon, i den tid, då Ossian upptäcktes, då Heloise och Werther antände oräkneliga hjertan, då Lidner sjöng och Thorild kämpade dels för sin väns sång, dels i allmänhet för innerlighetens och naturens? Och likväl blef hon kort derefter behäftad med en tvetydighet, som lyktat med att bringa henne i fullt vanrykte. Detta vanryktes ideliga lösen och omqväde är det förskräckliga sexstafviga ordet: «sentimentalitet!» och nästan komisk är den ångest, hvari denna beskyllning synes försätta mängden af nyare skalder. Knappt finnes en förebråelse, som de tyckas lägga så tungt på sinnet, eller ifrigare söka aftvå. Väl må man härvid utropa med Jean Paul: «Arma, men heliga känslofullhet! Hvarmed förvexlar man icke ditt namn, du sköna

medlarinna mellan menniskokärlek och egenkärlek! Visserligen gifves en oäkta känslofullhet, för hvilken vi, till skilnad från den äkta, föreslå namnet känslosamhet; och den är af tvenne slag: en rentaf ljugande, en blott härmande, som lånar sitt innehåll, eller rättare (ty hon är i sjelfva verket innehållslös) sina fagra talesätt, bilder, tirader ur utifrån inlärda hågkomster från andras sanna känsloutgjutelser; och en från begynnelsen ärligare, men sitt ursprungliga innehåll förfuskande, som skämmer bort sitt behag genom behagsjuka och för effektens skull ofta låtsar rörelser, hänförelser, ingifvelser, hvilka, vid skarpare påseende, äro blotta minauderier. Till båda dessa arter af oäkta känslofullhet kommer en mellanart, som är äkta i sin grund, men i sina företeelser röjer någon i viss mån desorganiserande inflytelse. Ofta sker, att personer, som ändock uppkasta sig till granskare, ej från de tvenne förutnämnda arterna åtskilja denna sista; som är upprinneligen äkta, men i sina yttringar mer eller mindre sjuklig. Och äfven i det fallet gör man den vanligtvis ingen, eller för liten, rättvisa; utan glömmer, att den har sanningen af den äkta känslofullheten, fastän icke helsan. Tvärtom är det oftast denna sista art, mot hvilken man egentligen riktar sentimentalitetsfördömelsen, såsnart man icke riktar den mot alla tre tillsammans; de fall att förtiga, då granskaren, i stället att vidkännas sin egen brist på tillräckligt mått af känsla, just i följd af sin känslobrist anklagar det granskade föremålet för känsloöfvermått, och således för en sjuklighet, som finnes i honom sjelf, men icke i föremålet. Och äro dessa fall sällsynta? — Men hvarför är man vitter granskare, eller hvarför vill man vara det, om ej för att bidraga att äfven i estetiskt afseende verklighet måtte urskiljas från sken, sak från fiärd, sannt från osannt och halfsannt? om ej för att tillse, att vid denna afsöndringsprocess, der man icke sällan träffar ett äkta skönt sammanparadt med ett blott skenbart och halfsannt, barnet ej — såsom det gamla ordspråket lyder — måtte utkastas med lögvattnet?

Tyvärr! ännu äro de recensenter ytterst få, som begripa granskarekallets stränga pligt, ansvarighet och helgd. Vore de andra tillgängliga för någon god lärdom, så skulle vi hänvisa dem till den näst Ehrensvärds lilla bok yppersta estetiska afhandling, som svenska språket eger: Thorilds «Kritik öfver kritiker, med utkast till en lagstiftning i snillets verld»; detta mästarverk af enfaldig höghet och mångfaldig qvickhet, så ömkligen misstydt af hans vittra samtidingar, hvilkas försök till vederläggning äro de ovederläggligaste bevisen på deras underlägsenhet. Huru mången förstod i hans tid, och huru mången förstår ännu, betydelsen af den derstädes uppställda lagen: «Detta är Detta», äfvensom af de öfriga dermed sammanhängande: «Taga hvar sak för hvad den är; dömma allt efter sin art och sin grad; och minnas, att ingenting göres för sina fels, utan för sitt värdes skull»? Och likväl — huru enkelt låter det ej? Men att kunna detta, och vilja detta, är, såsom dagliga erfarenheten visar, ingen vanlig egenskap. Troligen vill man det alltid, såsnart man kan det; ty det sista förutsätter en stor, en varm, en rik, en omfattande själ, och för hvarje sådan är omöjligt att bete sig lågt eller inskränkt. Sätter man sig på sin kritiska domarestol i ren afsigt att åstadkomma något godt, så fordras, utom det redliga uppsåtet att vara rättrådig, äfven de själsgåfvor och den sakkännedom, hvarförutan man ömsom inbillar sig träffa fel just der, hvar sjelfva värdet ligger, ömsom — vid samma tillfällen eller andra — värde just der, hvar sjelfva felaktigheten, svagheten, underhaltigheten är påtaglig. Allt sådant är, hvad Thorild kallade «förtölpa sig i saken». Men på den ståndpunkt befinner sig ännu mångenstäds kritiken, äfven den vittra, att författarne kanske böra nöja sig med ett blott välvilligt och anständigt bemötande. Samme Thorild tyckte sig finna, att granskningsyrket i hans dagar, esomoftast, bedrefs bestialiskt; se slutafdelningen af hans nyssnämnda arbete. Hvad skulle han säga, om han uppträdde i våra? Framtiden må svara derpå.

Dock — en uppsats, hvars sigtemål är någonting så vänligt och ljuft, som Böttigers sångmö, skulle med rätta synas förfela sin bestämmelse, om den länge blickade på granskare och granskningar af det slag, hvars förtjenst — om det äger någon — åtminstone ej består i ljuflighet. Sjelf har han icke undsluppit sådana; men vi lyckönska honom, i sakernas nuvarande ställning, till detta indirekta bevis för sanningen och värdet af hans skaldskap. Med dylika bedömmare förblanda vi allsicke en och annan aktningsvärd recensent, som, kanhända skarpare än billigt, klandrat honom för hvad man kallat ömsom en sjuk, ömsom en jollrande, ömsom en kokett sentimentalitet. De hafva tillagt, att han i sitt strängaspel har egentligen blott en enda ton — visst behaglig, men ständigt densamma; att denna ton är melodisk, öm, söt, men nog trånmatt, nog enformigt sorgbunden, nog mycket förrådande en inskränkt åskådningskrets. Har detta klander inneburit sanning? och huru mycken? Att bestämdt och fullständigt svara på den frågan skulle inleda oss i en utförlig skärskådning af hans äldre dikter; och gerna företoge vi den, om, för det närvarande, tid och utrymme dertill funnes. Det vissa är, att Böttiger tillhör slägtet af dessa elegiskt-lyriska sångare, hvilkas mission på jorden är att först och främst förherrliga kärleken — den kärlek nämligen, som Plato, Dante, Petrarca, Tasso prisat, emedan den i sitt väsende är den högsta, all godhet och skönhet verkande sympatien mellan Gud och menniska, mellan menniska och natur, mellan man och qvinna. Huru föga det ligger i denna kärleks art att vara en till någon trång och krank känslosamhet inskränkande sångprincip, bör inses när man betänker, att det är just samma högsta, allt oförgängligt alstrande sympati, som grundar hvarje ömsesidig gemenskap mellan det goda och dygden, mellan det sköna och konstnären, mellan sanningen och forskaren, mellan nationen och den enskilde, mellan staten och medborgaren. Men inom kärlekssångens alltfamnande omfång röra sig otaliga individuella sferer, emedan hvarje särskild

personlighet här på afgjordaste vis danar och omgifver sig med en egen. Föreställa vi oss en ung skald, som är företrädesvis begåfvad med sinne och talent för de enklaste, de omedelbarast till känslofulla hjertan talande gestalterne af den sympathiska dragningskraft, hvarigenom det guddomliga hela innerst lifvas och lefver; men föreställa vi oss denne skaldeyngling tillika, under sin banas begynnelse, försatt i ett läge, der omgifningar, i vissa hänsigter eldande, men i andra flerfaldigt torftiga, beklämmande, enfärgade, föranleda idel ensliga betraktelser och bemödanden, antingen tillbakakastade på sig sjelfva eller uppfattade af en blott passiv återspegling: så vore det tvifvelsutan ett underverk, och ett af de största, om äfven den rikaste skaldenatur, å ena sidan så fint, så vekt, så retligt organiserad, som en för kärlekssångens ljufvaste arter utrustad diktningsgåfva innebär, men å andra sidan icke i utvärtes måtto lottad med en för sin fria utveckling gynnsam ställning, kunde undgå att uppträda med flerahanda spår af den strid, som i diktarens inre kämpas, eller utan ofta återvändande hågkomster af den bur, hvari näktergalen är inspärrad. Att förhållandet med den älskvärde skald, om hvilken vi nu tala, varit ungefär sådant: det synes, när man med den aktande uppmärksamhet, som de förtjena, läser hans tidigare utgifna dikter, åtskilliga företeelser berättiga oss att förmoda. Ingenting är lättare, än att vid dylika företeelser utropa: pjunkigt! sjukt! sentimentalt! entonigt! sjelfviskt! Dertill behöfs intet vidare, än det förnäma medvetandet af sin egen lugnare och beqvämligare själsförfattning, paradt med glömska af de liknande svårigheter man sjelf genomkämpat — eller ock med glömska af det lyckligare öde, som förskonat från nödvändigheten att genomgå någon sådan kamp.

Hufvudsaken är, att en skald, begåfvad så som nyss blifvit skildradt, äger en sann, full, ur en outtömlig källåder springande känsla; en kärleksvarm, fruktsam, bildsam, i smärtan som i glädjen harmoniskt stämd fantasi; ett rent och klangrikt språksinne; och en samvetsgrann vilja att af dessa ovär-

derliga håfvor göra det bästa honom möjliga bruk. Allt annat beror på utveckling, och på omständigheter som gynna den. Böttigers vänner skönja straxt, att vi här nämnt egenskaper, som de alltid hos honom älskat; och vi dela deras fägnad, att de nyssnämnda omständigheterna, åtminstone till en (icke ringa) del, redan inträffat.

Detta sista tillkännagifves af det intryck, som enhvar, vid läsningen af nu ifrågavarande «Lyriska Stycken», ovilkorligt erfar; i fall man är ledamot af den allmänhet, för hvilken verklig poesi — är till. Man märker, på allt och öfverallt, att skaldens bröst andas friare, i rörande och herrlig seger öfver andra lidanden, som der infunnit sig i de fordnas ställe, men som af en nu fullvuxen orphisk tonmakt, gång efter gång, omotståndligt lullas till hvila; man märker, att hans sångmö druckit uppfriskande Alpluft, att kretsen af hennes verldsåskådning är vidgad, att Europa, att Hesperien trädt inom dess syngräns; man märker, att hon öfverhufvud sett, hört, erfarit mera; man märker, med få ord sagdt, att hon lefvat sig djupare, och derföre äfven klarare, in i lifvet. Derföre ega detta häftes dikter, jemförda med de tvenne förras (när man nämligen vid jemförelsen ställer flertal mot flertal), större friskhet, fastare kärna, bestämdare, kraftigare skaplynne, skärare färgspel, rikare flertonighet. Och detta omdöme, änskönt det synes i första rummet gälla sådana stycken, som de med rätta berömda taflorna En afton i Tivoli och Skuggstycke i Neapel, eller sådana idel själ, känsla, melodi varande sångdikter, som Svanen, Schweizerflickan, Nordmön i söder, Trädgårdsflickan, Flyktingen, eller sådana romanser som Gudstjensten, gäller dock i sjelfva verket ej mindre de många i sitt slag ypperliga tillfällighetsdikterna — t. ex. Helsningssången till erkebiskopen Wallin, Till den lyckliga, Till författarinnan af Teckningar ur Hvardagslifvet, Skandinavisk sång i Paris, Vid en sextonårig landsman graf, med flera; bland hvilka ock Sången för Riksens Ständer vunnit en

vänlig uppmärksamhet af alla de läsare, som ej misshagas af den för några behjertansvärda sanningen:

«Att älska sin kung — och ändå vara fri,
Den läran af fäderna ärfde ju vi
Uti Norden.»

I allmänhet bör om denne skald sägas, att han i tillfällighetsdikten är lika mycket virtuos, som snille; och att i Sverige — med undantag af Tegnér — ingen finnes, som deri kan med honom mäta sig.

Då andra recensioner alltredan meddelat ett och annat utdrag ur dessa stycken, anse vi oss ej behöfva dermed borttaga rummet för ett par återstående anmärkningar. — Den ena beträffar Böttigers hittills för litet vittsordade förmåga att lyckligt tolka och efterbilda utländska skalder. Prof deraf gifvas i detta häfte flera; bland hvilka vi sätta främst den vackra romansen Pilgrimen utanför S:t Just, efter Platen; dernäst torde en annan, Åskvädret, efter Schwab, böra nämnas (der blott den tredje strofens sednare hälft är mattare än originalet, eller faller en smula ur den rena romansens stil och ton). Men tillika begagna vi tillfället att hänvisa till de i hans «Nyare Sånger» talrikt befintliga öfversättningarne från Uhland. Att kunna så öfversätta är endast äkta skalder gifvet; man förskaffe sig originalerna, och jemföre! — Vår andra anmärkning vidkommer hans diktion. Äfven den har stundom blifvit gjord till föremål för detta lumpna ordrytteri, hvars utfallspunkt är den krassaste art af prosa och prosaisk uppfattning, och med hvilket man derföre kan — grundligen trivialt — upplösa till galimathias hvartendaste poetiskt stycke i verlden, ända till Ödmanns psalmer — ehuru han sjelf var en väldig ordryttare. Svårigheten att vederlägga de granskare, hvilkas hela styrka — såsnart den icke ligger i bara ovett — vanligtvis ligger i denna prosaiskt mikrologiska hyperkritik *),

*) Hvarom man dessutom upptäcker, när man tager dessa glosmönstrares egna skrifter i ögnasigte, huru litet den skyddar dem från olyckan «att sila mygg och svälja kameler».

detta evärdliga kraflande utpå och omkring poesiens utanverk, är stor nog: ty den består i nödvändigheten att vara lika tråkigt trivial som de, eller fastmera dubbelt; emedan svaren på dylika inkast näppeligen undgå att bli ännu vidlyftigare än inkasten. Och för hvem skulle man göra sig denna möda? Dem, som framkallat den — kan man gifva dem, hvad dem felas: känsla för poesi, blick för poetisk bild, begrepp om ett språk, som lyder högre lagar, än skol-grammatikans och gymnasii-logikans? Dertill kommer oftast ock, att de förråda en grof historisk okunnighet just i det modersmål, hvari de inbilla sig vara mästare. Desto käckare äro de att ropa ve öfver hvarje ovanlighet i ord, ordställning, rim, samt förklara den för tecken af skaldens oförmåga att beherrska språket och versen; — liksom kunde han ej, om han ville, plöja den alldagliga fraseologiska fåran, eller liksom det vore honom sjelf obekant, att han äfventyrar någonting ovanligt, dertill föranledd af noga genomtänkta motiver. — Till-slika kritikaster hör visserligen ej den värde granskaren i N:o 46 af denna tidnings sednaste årgång; han skiljer sig från dem genom flera egenskaper, t. ex. genom den, att en och annan af hans anmärkningar verkligen förtjenar besinnas. För att påminna blott om en, så förefaller det äfven oss betänkligt, att «himlen blef blånad»; fastän man ej torde få rentaf ogilla bruket af blånad såsom adjektiv, som har för sig analogien af hvitnad, gulnad, grånad, svartnad. Deremot har han genom sitt inkast om det oföreställbara af «fårens lyssnande till Tegnérs stanzer», råkat (emot sin vilja) in på en bana, som, i fortsättning, lätt kunde införa honom på det nyssnämnda recensentslägtets platta stråkväg. Läser han uppmärksamt än engång, i styckets sammanhang, det ställe hvarpå denna invändning syftar, så skall han troligen genast uppdaga, att de «i gräset lyssnande lammen» ej förekomma såsom en beståndsdel af den Tegnérska jubelfest-sångens åhörare och beundrare, utan blott såsom en beståndsdel af landtfolkets och

naturens gemensamma still-lif, i det ögonblick skalden valde för uppläsningen af denna praktfulla festsång.

Redan förr *) har nuvarande rec. funnit tillfälle att omtala Böttiger såsom en skald «med fullt sinne för vårt modersmåls skönhet, med fint och säkert öra för dess underbara välljud.» Detta yttrande har genom hans «Lyriska Stycken» blifvit ännu fastare bekräftadt. Silfverklangen af hans lyra är i allmänhet lika svensk, som skär. Allt det väna och blida, som Sveriges språk och vers äro i stånd att äga, har han numera i sin makt; men har tillika förvärfvat ett större mått af detta språks styrka och spänstighet. När vårt modersmål möter oss behandladt så, som det — för att välja exemplen bland yngre diktare — behandlas af honom och Nicander: då blir man på engång gladt och sorgligt erinrad, att den svenska herrligheten, storheten, hjertligheten, med all sin stolthet och stridslust, all sin fröjd och klagan, all sin enfald och djupsinnighet, alla sina minnen och förhoppningar, inflyttat i detta språk, för att lefva — endast der. Älskade skalder! måhända dock, att det just derigenom säkrare, än någonting annat, profeterar om en framtid, som vi ej få upplefva, men i hvars förkänsla det är sällt att vara till.

Vi ha ordat om svenskt språk, svensk herrlighet, svenska minnen: och ingen naturligare öfvergång kunde erbjuda sig, än denna, till det tal, som utgör Böttiger sist utgifna arbete: hans på Gustavianska lärosalen i Upsala hållna Tal till konung Gustaf III:s minne.

Den, som efter läsningen af detta tal kan fråga: hvarför blef det utgifvet? kunde man kanske enklast svara: det utgafs ej för honom. Det erhöll denna större offentlighet, emedan talaren visste, i likhet med stiftarne af det Gustavianska stipendium, att «äfven det ringaste offer åt stora hädangångnas minne får ett värde, då det frambäres af en lågande beundran för allt stort och skönt, och helgas af en varm kärlek för allt ädelt och godt». Det var hållet för åhörare af

*) Se detta band, sid. 137.

«den ålder, hvars oskymda blick klarast skulle begripa egenskaperna hos en konung, som var ung i hela sitt lif, och hvars tidehvarf åt svenska nationen skänkte blida vårdagar»; det utgafs i förhoppning, att inom Sverige ännu i dag finnes en vidsträcktare krets än nyssnämnda åhörares, en läsarekrets af alla åldrar, hvilken det intresserar att deltaga i detta «begripande», och att således, oaktadt ett förändradt och mot den Tredje Gustafs minne i det hela ogynnsamt tidsskick, se en och annan om honom gängse fördom vederlagd, en och annan om honom utspridd falsk uppgift beriktigad. Vi tillägga: det innehåller, i sådant afseende, ingalunda ovigtiga bidrag; men vore det ock blott en välskrifven panegyrik, så har Gustaf III tvifvelsutan förtjent, att svenska författare, och synnerligen svenska skalder, med än flera hågkomster af denna art betyga honom sin tacksamhet.

Mången skall kanhända tycka oss tala förmätet, om vi säga, att en riktig uppfattning och teckning af denne konungs karaktersbild ingalunda synes oss vara en bland historiens svårare uppgifter. Lätt kunde man dock frestas att tro det motsatta, när man lyssnar omkring sig och besinnar, att nu snart femtio år ha förflutit sedan hans död, utan att ännu någon sådan uppfattning och teckning blifvit verkställd, eller, om ock tilläfventyrs verkställd, blifvit såsom allmängiltig erkänd. Näppeligen har om någon annan monark af utmärkta egenskaper en så lång tid åtgått i hans eget land, innan der något omdöme öfver dessa egenskaper, eller fastmer öfver deras individuella sammanfattning, hunnit komma till den styrka, den öfvervigt, det välde, som berättigar det att anses för nationens. Man hör honom ännu alltjemt vara föremål för de mest stridiga påståenden, de rakast och skarpast hvarandra motställda åsigter. Skulle man rätta sig efter de röster, som i nuvarande ögonblick utlåta sig högljuddast och åtminstone sjelfva tro sig utgöra pluralitetet: så vore det tvifvelsutan ett hardt nära vådligt företag att, såsom i detta tal skett, säga om Gustaf III «mera godt än ondt». Deremot saknas icke

röster af ett annat slag, och bland dem åtskilliga högst aktningsvärda, hvilka så eldigt härmed öfverensstämma, att de gå än längre, och säga om honom (ungefär) idel godt, liksom de förre (ungefär) idel ondt. Hemligheten häraf sammanhänger väl kanske ännu, i någon mån, med gamla historiska rötter, med personligt angenäma eller oangenäma hågkommelser från de afgörande tidpunkterne i hans lefnad; äfvenså, i större mån, med de nya modifikationer af politiska meningssöndringar, som för dagen splittra svenskarnes sinnen; men troligen aldramest med den nationalegenskap, som Leopold, i sitt ypperligt skrifna försvar för Gustaf III mot Acerbi, angifver med dessa ord: «I vårt land dömmes allting merändels blott efter ensidiga väckelser, eller gör man sig ej ens mödan att hafva ett omdöme. Så att hos oss, hvem som uttänker eller utför något, vanligen måste hålla till godo att antingen hafva passionen till domare, eller att knappast finna någon».

Detta yttrande är klassiskt; det bör ställas näst efter Ehrensvärds ryktbara definition: «Svenskarne äro en trög nation, full af hetsigheter»; och det är egentligen ett korollarium deraf.

Medgifvas bör dock, att man härmed icke uttömt den ifrågavarande hemlighetens förklaring; en väsendtlig del deraf — den objektiva — ligger i föremålet sjelft. Man har berättat oss, att konungens utvärtes, i synnerhet hans anlete, varit på ett ganska eget sätt både behagligt och obehagligt; det sista genom en viss snedhet eller skefhet, hvars misshagande intryck likväl förminskades af hans stora, sköna, af själ och snille strålande, på en gång lockande och vördnadsbjudande ögon — ja försvann, ju mera man fördjupade sig i dessas betraktande. Denna snedhet och dessa ögon sinnbilda fullkomligt hans inre och hans historia. Hans lastare fästa sig vid den förra; hans loftalare vid de sednare. Derföre ropar man å ena sidan: hvilken småaktighet! hvilken lättsinnighet! hvilken flärd! hvilket vingleri! — å andra sidan: hvilken storhet! hvilket ädelmod! hvilken ridderlighet! hvilken out-

tömlig rådighet! — Enligt vår åsigt, har man på denna sidan mest rätt; utan att man likväl på den förra har till alla delar orätt. Hvari man der har orätt, är framförallt, att icke fatta lifvet, uttrycket, betydelsen af hans ögon, sådana, som de i de vackraste och de vådligaste tidpunkterne af hans lefnadsbana, likt lysande och segrande stjernor, blicka oss till mötes. Det är detta, som den talare, på hvilken vi här riktat vår uppmärksamhet, sökt att göra; och ehuru han tvifvelsutan hufvudsakligen sett sitt ämne *en beau*, har han dock icke gjort det rentaf oinskränkt.

Hvad innehållet af detta tal beträffar, så är det, äfven i sjelfva det faktiska, icke ovigtigt. Så t. ex. förekommer i den utförliga noten om förberedelserna till revolutionen 1772 (sidd. 41 och följ.) åtskilligt, som, om ock bekant för några få, dock ej är det allmänt. Helt och hållet ny är vederläggningen af den sid. 46 i nämnda not anförda sägen, att konungens underskrift på Sprengtportens ordres ej efter vanligheten var skrifven med långa bokstäfver och F., utan med ganska små och V. Talarens yttrande: «Historien skall en dag vittna emot detta», är så mycket säkrare, som en man, hvars ärlighet ingen satt i fråga, nämligen «Svenska Folkets Häfdatecknare», för rec. berättat sig sjelf haft originaldokumentet framför sig, och der sett namnteckningen skrifven med F och med långa bokstäfver. — Således åtminstone en lögn mindre af de tusende, som om denne, med sina åtskilliga fel, ändock beundransvärde monark blifvit utspridda! «Det är en skamlig sanning», säger Leopold, «att personer gifvas, som begärligt hopskrapa all denna *foeda diluvies*, och tro sig sätta historien i stor förbindelse, då de göra henne till arfvinge deraf.»

Likväl måste erkännas, att talets värde mindre består i faktiska uppgifter, än i synpunkten af det hela, omdömenas riktighet och framställningens värma. Det förringar ej talarens förtjenst, att han till en betydlig del grundat sig på Leopolds nyssnämnda försvarsskrift; ty den tillhör, ej mindre

genom innehåll än föredrag, det yppersta, som Leopold författat, och är en bland de skrifter, der man ser dennes själs ögon i en af deras vackraste stunder. Såsom ett prof af de omdömen, i hvilka rec. utan all inskränkning instämmer med talaren, anföra vi detta:

«Huru föga man begriper denne konungs både hjerta och snille, då man äfven i detta hägn, som han skänkte vetenskapernas söner, i hans stiftelse för svenska språkets förädling, i hans förtroliga umgänge med vitterhetens mer utmärkta dyrkare, velat upptäcka en förborgad statslist, en politikens beräkning, eller blott och bart en illa dold furstlig fåfänga! — Nej! icke af beräkning nedlät han sig, men af behof öfverlemnade han sig åt njutningar, ädlare än sinlighetens och upphöjdare än flärdens: i sånggudinnornas fristad, der fick hans älskande hjerta fritt andas ut och i ostördt lugn öfverlemna sig åt drömmarne om en förskönad menskliget: — i diktens verld, der ville han skåda de urbilder af sällhet och ära, åt hvilka hans bildningskraft så gerna gifvit lif inom verklighetens område: i skaldernas förtroliga aftonkretsar, der ville han glömma sin kronas tyngd och sitt hjertas sorger; der var han ej mera konung; ville mindre lysa, än värmas, hade mindre behof af att lofsjungas, än tröstas. Han ägde — så har redan häfdatecknaren utsagt sin dom — han ägde ej blott belöningar, han ägde ett hjerta för deras yrken.»

Att icke blott hans vittra gunstlingar, icke blott Svenska Akademien och de, som anses skrifva i dess interesse, vitsordat och bedömt honom så: derpå kan intet mera slående exempel anföras, än dessa verser af — Thorild, skrifna blott två år före dennes död:

«Min glada ungdoms konung! Du
Som jag begråter ömt ännu!
Din höjda blick såg allt det höga;
Allt stort var klarhet för ditt öga;
Och allas, allas, allas väl
Var jordisk himmel för din själ;

Du omgaf dig med ljus af snille,
En kung i känsla, tanke, tal;
Och, liksom Gud, af hjertats val
Du sökte vinna, hvad du ville.»

Dessa rader, tillika med de nästföljande:

«Med mera lugn, du hade lätt
Bragt till sin höjd det enda sätt
Att menskligt vårda mensklig rätt;
Det sätt, som listigt undanspelas,
Det, att, med uppenbarlig nåd,
Rent fråga folket, hvad som felas,
Och folkets gamle om godt råd.» —

innefatta Thorilds totalåsigt af Gustaf III:s glänsande och tragiska historia. — Huru liberalt denne snillrike konung värderade allt snille, fastän han visserligen helst såg det bära den (äldre) fransyska snitten, derpå är just hans förhållande till Thorild, Lidner m. fl. ett bevis; endast ogiltigt för dem, som i allt detta skönja idel politik och fåfänga. Att Thorild, i följd af vissa nog mycket rousseauiska ungdomsbegrepp, stötte den vänligt honom mötande konungen ifrån sig — deri gjorde han, enligt sin dåvarande öfvertygelse (hvilken han sedan ändrade) rätt; men rätt, och det med full redlighet, gjorde ock å sin sida Gustaf III.

De prosa-artiklar och vältalighetsstycken af Böttiger, som hittills blifvit tryckta, har man, icke utan allt skäl, förebrått en viss sammanblandning af poesi och prosa, en viss understundom för långt drifven siratlighet; ett i det hela för ymnigt öfverflöd af adjektiver och *epitheta ornantia*. Dessa brister skall man i detta tal dels allsicke, dels i vida ringare mån finna. Såsom ett profstycke af ren och kraftig vältalighet kunde vi införa den på sidd. 12—19 förekommande skildringen af den fordna såkallade Frihetstiden; men rummet medgifver det ej. Talarens utrop: «I hvilken period af sin historia har väl Sverige mer uppenbart, än i denna, ådagalagt sin oskicklighet att under republikanska former fortlefva, blomstra, bibehålla ära och sjelfbestånd!» skall af ingen, som läser det i

styckets sammanhang, kunna missförstås. Det är icke mot det med begreppet svensk monarki- så väsendtligen förenade republikanska elementet, som här ifras; utan blott mot hvarje öfverdrifvet och sjukt framträdande deraf — vare sig i oligarkiens eller oklokratiens skepnad.

Härmed tager rec. för denna gång afsked; tillönskande skalden och talaren af innersta hjerta den enda lycka, som, bland vilkoren för hans fortsatta konstnärsutveckling, ej står i hans egen makt. Och detta vilkor — hvarför skulle man ej få nämna det? — består i en helsa, som, numera, endast i kroppsligt afseende behöfves. Men jemväl öfver detta hinder, liksom öfver alla öfriga, triumferar den af guddomligheten med sångens skänk begåfvade; ty den sällheten uppväger hvartenda lidande, att kunna öfverallt skönja själ, betydelse, kärlek, harmoni, skönhet. Andra, med jordiska sinnen, skåda i verlden blott ett snart tröttande hvimmel af flyktiga njutningar och dröjande omsorger, af rastlöst hvarandra korsande äflanden och bryderier, ett tillfällighetens, förgängelsens, dödens rike. Skalden icke så; ty verlden är för honom — poesi; och i denna eger han sitt allt: sitt lif, sin ungdom, sina minnen; och icke blott sitt lif, sin ungdomsblomma, sina förhoppningar, sina åminnelser, utan ock sitt slägtes — hela den ädlare mensklighetens. Hvilka skatter! Hvilka uppmaningar att ständigt mera lösrycka sig från allt i ens varelse sjelfviskt, äfven der det förborgar sig under ursäktliga, ja älskliga skepnader; att med hela sin själ hängifva sig åt den rika, befriande verklighet, som i naturen, historien, konsten vill åt honom öfverlåta sig! Med denna glada utvidgning af sitt väsende mäktar han, liksom Milton, under förföljelse, armod, blindhet sjunga om paradiset, och simma, liksom Camoens med sitt hjelteqväde i munnen, genom stormiga hafsvågor med upplyftadt hufvud. Det är sannt: dessa äro heroer, och icke mången varder gifvet att hinna deras höjd. Men derföre äro de ock eviga förebilder; ej blott i snille och konst, utan tillika i mod, i sinnesstyrka, i förtröstan, i all den tro och

kärlek, hvaraf (tidigt eller sent) hvarje olycka, hvarje motstånd öfvervinnes. Vandrom i deras fotspår! Lättare, än för de skalder, dem misslynnets och tviflets demoner sönderslita, är detta för dem, till hvilka Böttiger hör: dem nämligen, för hvilka den lysande himlastegen, som i drömmen uppenbarade sig för patriarken, ej försvunnit, utan förverkligats till Återlösarens kors; ty desse veta, hvar skapelsens ord, hvarom de andre fåfängt spörja vindarna, stjernorna, skogarna, oceanen, är att finna. Med en sådan sinnesstämning är skalden alltid i sanning poet — och det i de smärsta frambringelser, liksom i de största; den minsta visa, full af känslorik naivetet, den ringaste af ett ögonblickligt tillfälles-föremål ingifna vers, som fyndigt hittat och uttryckt allt det menskligt vackra deri, skola då vara säkra om en hedrande plats i tacksamma bröst och i poesiens häfder. Må man, i sammanhang härmed, tillåta oss afsluta vår uppsats med detta yttrande af en ung, tidigt bortryckt fransysk författare *):

«Chacun de nous est un artiste, qui a été chargé de sculpter lui-même sa statue pour son tombeau; et chacun de nos actes est un des traits dont se forme notre image. C'est à la nature à décider si ce sera la statue d'un adolescent, d'un homme mûr ou d'un vieillard. Pour nous, tâchons seulement qu'elle soit belle et digne d'arrêter les regards. Du reste, pourvu que les formes en soient nobles et pures, il importe peu que ce soit Apollon ou Hercule, la Diane chasseresse ou la Vénus de Praxitèle.»

*) George Farcy, skjuten i Paris under Julirevolutionen.

Om Runebergs Dikter.

(Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1838.)

«En svensk sångardrott är och blir Runeberg, så länge svenska är svenska och Finnen är Svensk, så länge svenskt språk klingar på hans läppar, svensk odling bildar hans förstånd, och gamla minnen och sympathier elda hans hjerta. Språket är det säkraste af alla vigselband mellan engång förenade nationer; och dertill språket i skaldens makt . . . Måtte denne Finlands nationalskald äfven bli en af Sveriges folkskalder! Måtte tillfälle att sprida hans arbeten öfverallt kring Svea rike och land snart beredas! Han skall då vinna en belöning, den skönaste som någon skald kan eftertrakta, den, att med sina toner verka för ett helt folks odling och förnöjelse.»

Så har redan i denna tidning *), för några månader sedan, en granskare, i anledning af idylldikten Hanna, utlåtit sig; och hvem, som med opartiskhet och friskt sinne gjort Runebergs bekantskap, är ej redebogen att i anförda omdöme och önskningar instämma! — Vi, för vår del, göra det så mycket hellre, som vi länge tillhört de varmaste vännerne af hans sångmö, och länge ansett den ställning, som denne skald innehar till Sveriges nuvarande vitterhet, för ganska märkvärdig och betydningsfull.

När en obekant, en nyss framträdd skald behöfver anmälas och skildras, börjar man tvifvelsutan lämpligast med enskilda framställningar och betraktelser, och uppstiger sedan från dem till mera allmänna — i fall man har några sådana att meddela. Detsamma torde vara det rättaste, när föremålet

*) Årg. 1837, N:o 32.

är en skald, som af någon förvänd partiåsigt hårdnackadt misskännes. Med Runeberg är händelsen, lyckligtvis, ingendera. En betydlig del af svenska allmänheten omfattar honom redan med djup aktning, med eldig kärlek; och om ännu, tilläfventyrs, den del är talrikare, för hvilken han är okänd eller föga känd, så har dock det öde icke drabbat honom, att just af denna del — *a priori* eller enligt tradition — fördömmas. Intet skäl gifves alltså, hvarför man ej här skulle få börja på motsatt vis, och genom vissa allmänna betraktelser sprida öfver de följande enskilda ett ljus, som eljest icke blefve fullständigt.

Vi säga då: Runeberg är, sådan han nu i sina sednare dikter — och särdeles de idylliskt-episka — utvecklat sig, lika afgjordt en poetisk realist, som t. ex. Stagnelius och många af Sveriges yngre skalder äro poetiska idealister. Och hvad vi dermed mena, blir det första, som vi ämna utreda; hvarefter en annan artikel skall mera enkom skärskåda hans smärre dikter, och en tredje hans större idylliska kompositioner.

Saken är enkel! höra vi någon läsare ropa: Runeberg är en «objektiv» skald; hvaremot de fleste af Sveriges nyare poeter äro blott «subjektiva». — Vi beröra här en i våra dagars estetiska kritik vidtfrejdad motsats af skaldskapsriktningar; hvilken likväl hittills, öfverhufvud, varit mera omtvistad, än begripen. Visserligen kan icke nekas, att i poetiska daningars lynne och skick måste uppkomma en ingalunda oväsendtlig åtskilnad, om skalden företrädesvis från sitt egna subjekt, sitt individuum, sin personlighet hemtar utgångspunkten och innehållet för sin sång, eller om han tager dessa från de utom honom tillstädesvarande objekterna, såsom uppfattade inom hans själ på ett mera omedelbart, mera positivt, mera reflexionslöst eller reflexionsförtigande sätt. Den egenskap, som den nyare estetiken plägar prisande beteckna med termen «objektivitet», består deri, att skalden låter föremålen sjelfva framstiga och tala, i stället för sina betraktelser öfver dem; och klart är, att denna egenskap måste på den sednare vägen långt

lättare kunna uppnås. Icke dessmindre visar sig vid närmare besinning, att öfverallt, hvar verklig poesi är, öfvervinnes och upphäfves — på ett eller annat vis — i sjelfva verket alltid denna motsats. Den är der mindre en motsats i sakens rot, grundväsende, kärna, än i dess yttre företeelse under syftningen till fulländad utbildning.

Sätta ni nämligen förra fallet, eller att skalden företrädesvis utgår från sitt subjekt: så är dermed ändock allsicke sagdt, att han nödvändigt skall vara en poet, som besjunger sina inre erfarenheter, sin längtan, smärta, glädje, vilja, öfvertygelse, såsom endast och allenast sina enskilda. En poesi af denna beskaffenhet kan visserligen — i estetisk hänsigt — sällan vara annat än förkastlig. Tvärtom: är han i sanning skald, så är hans personlighet redan omedvetet ett instrument, hvarur en själsförfattning, en syftning, en verldsåsigt fram- och återklingar, som är antingen en hel tids, eller åtminstone delas sympatiskt af en hel mängd i denna tid lefvande sinnen. Fortfar han att i samma sanning vara, hvad han börjat med, så förmår han, i den mån hans kallelse, hans mission alltmera klarnar inom hans medvetande, afsigtligt utvidga sin personlighet, med all dess honom egna stämning i erfarenheter, böjelser, önskningar, förhoppningar, till ett sådant instrument af städse fulltonigare omfång. Har han denna styrka, och är han så till vida utåt vänd, oaktadt all den vändning inåt (i känsla, reflexion m. m.), som föröfrigt utmärker honom: då bör snart kunna skönjas, att det väsendtliga innehållet af hans själsstämning och sång är — icke blott han, utan — en verld, stor eller liten; hvars anda, sådan den i sig är subjektiv, har antagit gestalt förmedelst det likartadt subjektiva hos poeten. Under nyssnämnda förutsättning inträffar således ock, att han, i fortsatt utveckling, städse vidare utsträcker omkretsen af denna verld, städse fullständigare öfvergår i henne eller förvandlas till henne, städse mer och mer söker, skådar, skildrar hennes sjelfhet i stället för sin egen. Och hvad är detta annat, än att ständigt rycka

djupare in i samtliga verldslifvet; ständigt eröfra större och större område deraf; ständigt innerligare, rikare, åskådligare sammansmälta sin enstaka verklighet med den omgifvande allmänna, eller allt det sanna och sköna af sitt särskilda individuum med allt det sanna och sköna af naturen, historien, staten, religionen? — Man torde ej kunna neka det. Och gör man sig nu reda för hvad «objektivitet» i estetisk mening rätteligen betyder, så bör man väl ock bli varse, att den härmed tecknade riktningen, ehuru subjektiv den må i sin begynnelse synas, alltid hos den äkta skalden, småningom, antager en mer och mer objektiv karakter och lyktar med skapelser, i hvilka väl skaldens subjekt är den lätt igenkännliga själen, men endast såsom upphöjdt eller förvandladt till själen af en hel verld, hvilken han framställer i fasta, sjelfnödvändiga, af hans enskildhet oberoende, skepnader. Sådan är t. ex. Schillers poesi. Man har om dem riktigt anmärkt, att hans känsla och reflexion, med ett visst öfvermått af h a n s jaghet såsom h a n s, nog ensidigt beherrska hans ungdomsdikter och det mesta af hans lyrik. Men sådan var elden, djupheten, ymnigheten af denna känsla, sådan var rikedomen, styrkan, lyftningen af denna reflexion, sådan var — med få ord sagdt — ädelheten och högheten af denna jaghet, att den i rastlös utvidgning förstorade sig till spegel af ett verkligt verldsheIt; hvadan han ock slutligen blef i historisk dramatik den nyare skaldekonstens furste, och lyktade med ett det objektivaste verk, Wilhelm Tell, der det lifslefvande Schweiz är för evärdlig tid sammanfattadt i allt det vackraste af både sin fysiska och sin politiska verklighet.

Å andra sidan är lika litet nödvändigt, att den skald, som mera utgår från objekterna sjelfva och såkallade objektiva (d. v. s. dem omedelbart återljudande) stämningar, skall dervid handla eller bete sig så, som vore hans egen personlighet alldeles frånvarande, eller som framqvällde icke hans produktion ur ett djup, hvars källsprång just d e n n a personlighet innehåller. Deraf skulle ingenting annat uppkomma, än död i stället för

lif, eller åtminstone en outhärdlig själsfattigdom och torrhet. Och när, och hvar, har en slik objektivitet hos sanna skalder funnits? Hos grekerne? Man granske dem närmare. Hos Goethe? Näppeligen träffar man någonstädes en mera personlig anda och klang, än t. ex. i hans flesta lyriska qväden. Hvad som gifver dem en allmännare, en realare prägel, är ingenting annat, än det i dem så rent naturliga, natursanna, naturfriska, den öfverhufvud i Goethes dikter så underbart tillvägabragta och bibehållna förmälningen af naturpoesi och konstpoesi, denna snillets oförvissnade ungdomlighet och oskuld, som äfven i hans konstrikaste skapelser aldrig förlorar ur sigte det naturpoetiska, det folkpoetiska elementet. Men hvad är, i sin stora betydelse, naturen, om icke den första och (på sin grad) fulla, osplittrade uppenbarelsen af ett andligt? af densamme ande, som, under det han i de lägre naturvarelserna möter oss såsom spridd, möter oss i menniskan såsom sammanfattad till — subjekt, och derigenom hänvisar oss, från den sista och högsta utvecklingslänken i kedjan af naturlifvets metamorfoser, upp till den andliga urbild, hvars konstverk naturen sjelf är? Sådan, som denne ande lefver i alla verldsföremål såsom i sina handlingar, sådan har han i hvarje menniskas varelse antagit en af de inkarnationer, i hvilkas makt står att klart förnimma eller erfara sig vara naturuppenbarelser af hans andlighet; och sådan har han i skaldens själ gifvit sig en gestalt, som i ett företrädesvis ymnigt mått innebär förmågan till denna erfarenhet. Och hvad måste häraf följa? Att i kraft af detta mått, som oskiljeligt förenar alltkänsla med sjelfkänsla, och således i mån af den energi, hvarmed skalden uttrycker den nyssnämnda erfarenheten, är det icke blott en verld, utan jemväl sig sjelf, som han sjunger; äfvenså, att förhållandet är sådant som aldramest, just när han som renast återljuder de yttre föremålen, just när han som lifligast framställer en mångfald af andra personligheter i samverkan och vexelverkan. Ty väl är sannt, att när hans erfarenhet, hans inspirerade förnimmelse

framförallt fylles af den skönhet, som lefver utom honom i naturen, i verldstingen, så omsluter denna erfarenhet å ena sidan de yttre föremålens innersta lif, såsom deras innersta; men lika visst är, att den å andra sidan ock omsluter detsamma innersta lif såsom hans innersta, och att hela sättet af det förras uppfattning i det sednare beror af detta — som således helt och hållet bestämmer uppfattningens skaplynne. En sådan poesi är t. ex. Goethes; hvars mest karakteristiska och ända till hans död honom sysselsättande verk, Faust, derföre ock egentligen är, med all sin rättvist berömda objektivitet, en af poesiens aldra-subjektivaste skapelser.

Med allt detta vilje vi mellertid ingenting vidare ha sagt, än att man vanligtvis lägger för mycken vigt på den ifrågavarande motsatsen; att den — så ofta man betraktar verklig poesi — är långt mindre skarp, än mången synes mena; att den hos äkta skalder förbyter sig till en skiljaktighet, som väl är en utvärtes skilnad, men ingen grundväsendtlig olikhet; aldraminst en så afgörande, att deraf skulle bestämmas deras större eller mindre rätt till erkännande och hyllning. Skönt är väl näppeligen »allt, hvad snillrikt är»; men skönt är allt, som i sin art af lif och skepnad är det bästa, hvartill det af natur och konst kan göras; allt, som i sin art gläder väldanade menniskor med anblicken, med uttrycket af jemntupp hvad det kan och bör vara. Vi ville med det hittills yttrade blott visa, att man, vid en från nyssnämnda motsats hemtad klassificering af Sveriges skalder, kan med fullt skäl anse Runeberg för mera »objektiv» än de flesta öfriga, utan att likväl ha endast dermed hvarken så bestämdt utmärkt honom från dessa, eller så afgjordt tillerkänt honom företräde framför dessa, som man troligen förmodar. En blick på hans smärre dikter ådalägger dessutom tillräckligt, huru mycket subjektets egna stämningar, såsom sådana, äfven i dem gjort sig gällande.

Icke dessmindre medgifva vi gerna, att man, såsnart man fästat uppmärksamhet vid denna motsats, är på vägen till insigt af en åtskilnad, som ingalunda är obetydlig eller likgiltig.

För att rätt antyda denna åtskilnad, med hvilken den förra står i ett blott allmänligt sammanhang, påminna vi, att det gifves en naturpoesi äfven i annan bemärkelse, än i den, der hon är konstpoesiens föregångerska och förberederska. Det gifves äfven inom konstpoesien sjelf en naturpoesi, som sätter sig emot konstpoesien, när denna gjort sig till en idealpoesi af antingen oäkta, eller åtminstone ej fullt äkta beskaffenhet. I sådant fall kan, hvad vi kalla naturpoesi, äga en tvåfaldig rol och betydelse: antingen en revolutionär och rentaf naturalistisk, som reser sig förstörande mot någon tyrannisk afart af konstpoesi, grundad på ytliga traditioner och teorier, ja, godtyckliga infall, hvilkas ofelbarhet deras förfäktare öfverenskommit att besvärja och upprätthålla; eller en, som fredligt bemäktigar sig någon sannare och bättre, men åt krank känslosamhet och abstrakta begrepp lutande konstpoesis egna medel, för att uppfriskande återföra henne till hennes första källa.

Lätt inses, att den naturpoesi, hvarom här talas, äfven i den förra af dessa tvenne roler har att göra med ett slags idealpoesi; fastän idealiteten der, om än stundom inbillande sig hvila på en redbar filosofi, är en blott konventionell. Såsom upprorisk mot denna konventionella idealitet uppträder hon, i de tider, då hos något folk, hvars vitterhet länge kufvats af en (i sitt innersta) opoetisk och således falsk konstprincip, den poetiska driften och kraften sträfva att skaffa sig luft; hvarvid, till en början, ej annat kan inträffa, än att den revolutionära andan, i sitt nit mot alla hejdande band, ofta förblandar den sanna konstens lagbundenhet med den falskas, och derföre afkunnar fördömelse öfver all konst — under yrkande blott och bart på naturell och geni. Denna rent naturalistiska riktning, som hos sina hufvudmän alltid är förenad med stort och rikt snille, och hos de förnämsta vanligen äfven utbildar sig till en naturalism i religiösa och filosofiska tänkesätt, yttrade sig i Frankrike genom Diderot och (till icke ringa del) Rousseau, föranledde i Tyskland den såkallade «Sturm- und Drangperiode» o. s. v. I Sverige yttrade sig

denna naturalism hufvudsakligt genom Thorild. Honom kan aldrig den ära frånkännas, att i och medelst honom vaknade inom vår vitterhet ett högre lif, hvaraf en omotståndlig flägt grep sjelfve den döende Kellgren, och sedan fortfarit att verka i ständigt stigande makt. Ett af hufvuddragen i denna naturalism är en stark sentimentalitet; som här framflödar ur sjelfva naturenthusiasmen. Denna sentimentalitet är i väsendtlig mån ett godt, så länge den består endast i den förhöjning af känslolif och känslovärma, som uppstiger ur en innerligare, än dittills, tillvägabragt förmälning af känsla och reflexion. Men småningom sker, att denna sentimentalitet börjar med alltförmycken sjelfbehaglighet betrakta sig, fördjupa sig inom sig och fixera sig till manér. Ett verkligt känslofrosseri uppkommer, som drager i spåren hvad än värre är, ett koketterande sken deraf — känslopräl under känslobrist. Det sista inträffar visserligen ej hos verkliga skalder. Men den håg för sjelfbetraktelse, hvaråt äfven den äkta sentimentaliteten mer och mer öfverlemnar sig, stegrar sig hos dem till en reflexion, som snart nog antager en metafysisk karakter, och som, i sådan egenskap, söker inom sig sjelf någonting, hvilket bättre, än den omgifvande objektiva verkligheten, motsvarar hennes aningar om fullkomlighet, skönhet, sällhet. Detta af de urvärtes föremålen, af den yttre verlden dels föga motsvarade, dels rentaf omotsvarade, sådant det af skaldens enskilda subjekt bestämmes, anses då för något idealiskt, som är vida förträffligare, vida herrligare, än de. Han fordrar, att de skola rätta sig derefter; lyda de icke, så försmår han dem, eller resignerar på allt förtroligt umgänge med dem. Närmaste följden och uttrycket häraf blir ett slags förnäm melankoli; förnäm, nämligen i sin allmänna ställning till de omgifvande föremålen. Och på dylikt sätt kan inom en konstpoesi, hvilken man ej utan orättvisa skulle frånkänna egenskapen af ädel och högsinnad, en idealpoesi uppstå, som kan äga mycken själ, mycket snille, mycken fägring; men ändock kommer i det förhållande till poesien öfverhufvud, att

denna skulle snart göras till intet, om icke bemälta idealpoesi oundvikligt framkallade sin motsats, och genom sammansmältningen med den motsatta, eller öfvergåendet deri, förvandlades till en ny och fullkomligare diktkonst.

Detta sker ock: ty tiden är nu inne för hvad vi kallat naturpoesi att spela sin sednare rol; hvilken hon vänder mot den nyssbeskrifna metafysiska idealiteten. En sådan är väl alltid i någon mån tillstädes, der en reflekterande och lärodiktande syftning gör sig alltförmycket gällande; men i den art af konstpoesi, som nyss blef skildrad, yttrar den sig egentligast genom en abstrakt fattning af föreställningarna om ideal och verklighet, och fördenskull äfven af föreställningen om motsatsen dem emellan. Dessa föreställningar fattas abstrakt och tillika ytligt, när de så fattas, att innehållet af den ena tänkes ligga utom och öfver innehållet af den andra, sålunda att idealets sanning icke vore närvarande inom verklighetens, eller icke bekräftade sig just genom denna och såsom denna. Grundfelet i all dylik metafysisk idealitet är alltså, att den i sin metafysik är ofulländad. Den har rätt så långt, som den begriper, att det sköna är en idé (nämligen det fullkomliga sjelft tänkt såsom absolut fullkomlighet af form), och såsom sådan högt lyftadt öfver allt det oss inom ändligheten och sinligheten mötande ofullkomliga. Men den har orätt så långt, som den icke begriper, att det sköna omöjligen kunde vara skönt, om det icke vore införlifvadt med sjelfva detta ofullkomliga på vänligaste vis; ty blott dymedelst kan det just inom sinligheten skina fram eller skönjas. Råkar nu skaldens bildningslust och bildningsgåfva att mera fästa sig vid det sköna sådant det är i hans begrepp derom, än sådant det är i sina egna positiva skepnader; söker han det mera i dess osinliga tankbild, än i dess sinliga uppenbarelser; så sammanhänger en slik riktning vanligtvis med en verldsåsigt, som, ehuru mycket godt den i vissa hänseenden må innehålla, ej undgår att i andra vara inskränkt, ensidig, sjuklig; och vi se, att en idealpoesi, som har sådant ursprung, måste, när den

strängt betraktas ur den rena estetiska synpunkten, anses för en konstens förirring, eller åtminstone för en begynnelse dertill. Man säge icke, att det felaktiga, det bristfälliga här kommer deraf, att grundåsigten är en metafysisk; det kommer deraf, att den icke är det tillfyllest — eller att dess metafysik är en ofullständig, ofullbordad, ofärdig. Den skulle annars finna, att, hvilka än de rikare uppenbarelser af fullkomlighet och skönhet må vara, som tvifvelsutan efter döden möta oss i en öfverjordisk verld, eller som ock (kanhända) redan på jorden skola hugna våra efterkommande i en framtid af menskoslägtets historia, så är dock den äkta idealiska skönheten redan nu tillstädes för vår njutning, och det just inom all den verklighet, som vi förmå erfara, skåda och öfverskåda. Eller hvad annat uppfattar i sjelfva verket skalden, om han med frisk skarpblick uppfattar den lefvande sinliga sanningen, lagen, glädjen, harmonien af de mångartade företeelser, som omhvärfva oss i naturbetraktelsen, i menniskobetraktelsen, i det alldagliga sällskapshvimlet, i den lägsta krets af menskliga öden, liksom i den högsta, inom de sälla gränsorna af enkla lefnadsförhållanden och huslig trefnad, liksom i de praktfulla verldsskådespelen af hjeltars bragder och folkomstörtande skakningar? Hvad annat, än de evigt urbildande allkrafterna, d. v. s. idéen och idealet sjelfva, bor i dessa företeelsers innersta? och måste alltså ej derifrån deras yttre, såsnart detta skådas i deras väsendes egnaste natur, genomskinas af den sannfärdigt idealiska glans, som ur dem sjelfva, ur deras egen själ framstrålar? — Har skalden icke denna blick, men ändock ett onekligt och ymnigt mått af poetisk genius: då är visserligen ingen annan utväg, än att, så godt han förmår, tillegna sig idealet genom en reflekterande aning, som väl kommer i beröring med dess lifvande, tjusande, inspirerande kraft, men håller den verklighet, hvarifrån denna kraft utgår, för någonting från den nuvarande verlden och tiden afskildt, som endast i flyktiga ljusglimt genombryter deras dunkla skyar. Hela det slag af verklighet, som dessa innefatta,

stämplas då såsom ett blott jordiskt, och detta såsom ett mer eller mindre dystert skuggspel, som antingen har ingen estetisk betydelse, eller ock endast i egenskap af blott allegori. Äfven denna synpunkt är icke utan sanning; men det sanna försvinner derur, såsnart den gör anspråk på oinskränkt och faststående allmängiltighet. Ty egentligen är poesien just derföre till, eller just derföre poesi, att hon skall gladt förklara hela vår jordiska varelse och omgifning, så att dessa befrias och upplyftas ur de betryckande skuggor, som eljest — vi kunna ej neka det — esomoftast omtöckna dem. Men den riktning, hvarom vi här talat, gifver åt poesien en ställning till vårt jordlif, genom hvilken detta mindre förklaras och upplyftes, än förtäres och tillintetgöres. Hvadan ock kommer, att när en så beskaffad poesi vill nedstiga i någon kroppägande gestalt, vare sig i naturen, i den på naturen grundade sagan och visan, i den likaledes ur naturgrund sig utvecklande historien, och så vidare: så mötas vi äfven då af en öfver realinnehållet sväfvande fantasitanka, som ofta låter oss höra allahanda herrliga saker om föremålen, men sällan låter dem sjelfva komma till tals. Sällan visar sig i dessa diktverk den karakteristiska egendomlighet, den ömsom menlöst förtjusande, ömsom vördnad befallande nakenhet, hvari ämnets fägring omedelbarligen framstår; oftare kastas deröfver en ståtlig kostumdrägt af skaldens egen tillverkning; men ehvad snille och konst på den må slösas, uppgår den likväl aldrig mot det naiva behag, som de skimrande slöjorna undangömma. — Föröfrigt kan en sådan idealpoesi lika modificeras, alltefter förändrade tidsomständigheters olika beskaffenhet. Hon kan framträda såsom blott sentimental; så t. ex. hos Matthisson. Hon kan framträda såsom stoiskt moralisk, kämpande och resignerande; så t. ex. hos Schiller, i större delen af hans lyrik, i Don Carlos m. fl. Under den sista tiden har hon mestadels burit en halft nyplatoniserande, halft christlig skapnad; så t. ex. hos Stagnelius, der hon — konseqvent — utbildat den ända till gnosticism.

Lika litet, som Stagnelii stora skaldevärde är härmed nekadt, lika litet medgifves, att öfverlåtenhet åt denna ensidiga idealism varit det **gemensamma** kännetecknet för den poetiska skola, som man kallat den nyromantiska. Så har man t. ex. till Novalis och Tieck ganska orätt utsträckt detta kännetecken: den förre har dertill förmycket natursinne, naturbekantskap och naturmystik; den sednare har dertill, dessutom, äfven förmycken vårglädje, qvickhet, dialektisk besinning och en alltför rik både empirisk och humoristisk kännedom af samhällsverlden, af sällskapslifvet. Nämnda hängifning har icke heller varit gemensam för Sveriges nyare vitterhet. För att ej tala om skalder, som genom sina naturanlag varit mera skyddade för metafysiska frestelser (om än äfven hos dem finnes åtskillig dogmatiserande sentimentalitet): så är hos den skildrade idealpoesiens förnämste representant i Sverige, hos Stagnelius sjelf, det bemödande märkbart — och styckevis redan krönt med framgång — att i sitt inre spekulativt föra den ofulländadt metafysiska riktningen till slut, och sedan vinna fotfäste på mythens, sagans, folkvisans, historiens objektiva grund. Hans bana afbröts, såsom det synes, just vid den afgörande punkten i dess utveckling. Men ögonskenligt är, att under förhållanden sådana, som de nyss beskrifna, kan för skönhetssinnet och vitterheten ingen lyckligare händelse tänkas, än om en skald, eller flera, stiga fram med den större helsa i instinkt, den större klarhet i medvetande, för hvilken idéen af lifvet är öfverallt åskådlig just i sjelfva lifvets egna, oss närmast omgifvande, företeelser. Ty för denna helsa, denna klarhet försvinner hela den abstrakt fattade motsatsen mellan ideal och verklighet, med all den abstrakta trånad, hvartill den föranleder; man inser, att det verkliga idealet är, såsom sådant, **all** verklighets sanna, bekräftande, genomblickande själ — och detta icke blott i himlen, icke blott i framtiden, icke heller blott i någon såsom guldålder tänkt forntid, utan äfven **här** och äfven **nu**. Det är då, som inom konstpoesiens egen omkrets en naturpoesi upprinner i **den** mening, att

konstpoesien der återföres genom konsten sjelf, genom en friskare, sannare, sig sjelf bättre förstående konst, till naturens och all lefvande verklighets molnfria åskådning.

Och i denna mening är Runebergs poesi en naturpoesi. I allmänhet är hon det genom sitt naiva, sitt i föremålens omedelbara skådning och återspegling helst lefvande skaplynne; som derföre ock gerna sluter sig till den nationala folkdikten och folksången. Enkannerligen är hon det genom sin benägenhet att poetiskt uppfatta det aldranärmaste närvarande, de aldraenklaste menskliga värf, fröjder, lidelser, öden; det i ringheten förborgade stora, det i torftigheten, ja, den bittra nöden leende vackra och ljufva. Det är denna benägenhet, detta lynne, som utgör hennes realism: i en betydelse alltså, som, långt ifrån att utesluta någon fullhaltig och fullgiltig idealism, förhjelper det idealistiska elementet att rätt till en sådan utbildas: genom rening, sund näring och ömsesidig sammansmältning.

Förklaring.

[Se Geijers Saml. Skrift. Afd. I. Band. 8.]

(Bihang till Svenska Litteratur-Föreningens Tidning, 1838.)

I N:o 2 af prof. E. G. Geijers Litteratur-Blad, innehållande en granskning af mina Samlade Dikter, förekomma några utlåtelser, dem jag, såsom yttrade af honom, icke kan med stillatigande förbigå.

1) «I följe af innebyggnaden i egna föreställningar vet A. föga hvad utom dem föregår. Deraf hans förmenande, att publiken ungefär består endera af idel oförsonliga fiender eller på andra sidan af hängifna vänner (jfr II, 383).»

Det första påståendet lemnar jag derhän; mången torde tycka, att det vore väl — äfven för min konst — om så förhölle sig. Men på anförda ställe säges endast, att jag är «sedan min ungdoms gryning kastad mellan stridande partier, van att vara mål för oförsonligt hat, men också för oförgänglig vänskap.» Den faktiska sanningen häraf kan icke nekas. Deremot har jag aldrig ansett min person nog vigtig, att sysselsätta hela den stora allmänheten med antingen ovilja eller välvilja. Denna tillvitelse är lika litet sann, som att jag någonsin (enligt hvad ett annat tidningsblad berättas nyligen föregifvit) sjelf sagt mig vara — hvad rec. kallat mig — «den nyromantiska poesiens förnämste representant i Sverige.» Frågar mig någon, hvem jag håller för denne förnämste representant, så beror det på den närmare bestämningen af hvad man menar med nyromantisk poesi, om jag svarar Stagnelius, Tegnér eller tilläfventyrs ett tredje namn, hvaröfver mången skulle storligen förundra sig.

2) «Deraf hans utfall . . . hans återtåg . . . hans vexlande krigs- och fredsrop.»

Från denne granskare hade jag väntat en mindre ytlig öfverblick af den bana jag tillryggalagt. Redan innan samlingen af mina skrifter (prosaiska och poetiska) hunnit fullbordas, bör enhvar, som i opartisk afsigt gjort deras bekantskap eller vill göra den, kunna finna, att min bana, i sitt hela betraktad, alltid gått i rak riktning, och att intet enda verkligt «återtåg» der kan företes. Hvad «krigs- och fredsropen» angår, så ligger väl näppeligen i dem, eller i förhållandet dem emellan, någonting vacklande, inkonseqvent, motsägande; icke heller i det sätt, hvarpå de i det kronologiska ordnandet af mina dikter blifvit upptagna. De beteckna der två afgörande tidskiften af min lefnad; de förra (vid slutet af första bandet) den tidpunkt, då den litterära strid, i hvilken jag tidigt invecklades, begynte; de sednare (vid slutet af andra bandet) den tidpunkt, då jag återkom från södra Europa i en den mest fridälskande sinnesstämning, med afsigt att egna mig endast åt positiva produktioner. Det var ur denna sinnesstämning, som «Lycksalighetens Ö» framgick; der åtminstone ingen anklang af «vitter polemik» står att upptäcka.

3) «Till det hos författaren sjelf opoetiska räkna vi hans böjelse, om ej bemödande, att låna sin poetiska bekännelse en viss politisk färg.»

Rec. framkastar detta utan att utreda, hvad han dermed velat antyda. För denna gång kan jag alltså dervid intet vidare anmärka, än att så långt, som min åsigt af verlden hunnit utbilda sig till ett sammanhängande helt, kan den ej undgå att i min poesi afspegla denna helhet, min religion, min filosofi, och således äfven — i viss mån — min samhällslära. Att denna sista är ganska olik den, som vissa dagblad pådiktat mig, vet rec. bäst sjelf. Man kan yrka samhällets grundande på positiva krafter, utan att mena petrificerande; på religiösa krafter, utan att mena superstitiösa; man kan hänvisa på idéen af menskliga och samhälliga institutio-

ner, utan att försvara deras urartade skick; man kan erkänna nödvändigheten af reformer, under det man yttrar den önskan, att reformatorerne klart genomtänka sina förehafvanden. Men här är ej stället att utveckla mina föreställningar härom; här vill jag blott nämna, att med det, som man i dagligt tal kallar politik, har min egentliga väg ingen beröring. I min poesi har jag lika litet, som i min estetik, inblandat någon direkt hänsyftning på dagens politiska tvister; såframt man icke för en sådan vill anse den «hyperboreiska republiken» i Lycksalighetens Ö, der dock den framställda karrikaturen är förmycket allmänlig, för att särskildt gälla svenska förhållanden.

4) «Dertill räkna vi ock hans egenhet, att behaga sig på ståndpunkten af en föråldrad vitter polemik . . . Vexelsången om den Goda Smaken (I, 237) är ett skämt, anno 1838 ingen smula mindre föråldrat, än dess föremål. A. hade åtminstone gjort väl, om han dertill bifogat något uttryck af ett gladare, billigare, upphöjdare omdöme. All antydning till ett sådant om Leopold saknar man äfven i dessa dikter.»

Den värde granskaren har härvid alldeles förgätit, att samlingen — såsom jag redan påmint — är ordnad efter tidföljd. Enligt hans eget medgifvande «kunde och borde» den icke utesluta hvarenda hågkomst af ifrågavarande polemik (då han önskar att de «varit af större betydenhet», glömmer han, att den af honom berömda Prologen tillhör just dessa stycken); men sjelfva detta medgifvande innebär, att jag genom upptagandet af några få hvarken har fortsatt denna polemik, eller gjort mig saker till beskyllningen att «behaga mig på dess ståndpunkt.» Jag har uttryckligen tillkännagifvit, att jag anser mina dikter från denna tid för «poetiska memoirer, som återspegla den i dess förtjenster och dess brister, i dess goda och dess onda, i dess skick och dess oskick» (II, 363). Lika litet genom ett och annat stridsqvädes upptagande, som genom de bifogade anmärkningarna, har jag velat säga något annat, än detta: sådan var, å min sida, bemälta polemik; dömme nu enhvar deröfver, hvad honom rättast synes. — Yttranden i

vänligare ton, äfven om Leopold, torde i något af de följande banden ej uteblifva; så mycket mindre, som ett sådant redan står att läsa på första sidorna af Poetiska Kalendern för 1821.

5) «Den fransyska smakens herravälde under Gustaf III:s tidehvarf berodde på annat, än servil imitation . . . Den konventionella klassiciteten, i den sista form den hos oss antog, var mindre uteslutande fransysk, än engelskt-Pope-Leopoldisk.»

Ja visserligen! — Om någon har påstått, att det Gustavianska tidehvarfvets vitterhet uppkom af ingenting annat, och innehöll ingenting annat, än «servil imitation»: så har han deri haft orätt. Det sista åter, eller att vår konventionella klassicitet i sin sednaste form var en «engelskt-Pope-Leopoldisk», har blifvit sagdt af Palmblad och mig för öfver tjugu år sedan.

6) «Ett billigare omdöme om Leopold hade väl varit på sin plats, efter alla utfallen emot honom, hvilka han i sin tid bar med tystnad; hvarföre ock vreden deröfver, att den gamle mannen, som de efter hans död utgifna skrifterna visa, någongång på papperet kastat ett yttrande af harm, var alldeles öfverflödig.»

På billiga, ja prisande omdömen om Leopold har jag icke varit sparsam. Ett och annat har jag yttrat i poetisk form, de flesta i prosaisk; flertalet af dessa redan under hans lifstid. Om hans ode Försynen, om Eglé och Annett, om Den vackra Bedjerskan o. a. har jag på många ställen talat med loford. Hans antagonister (med undantag af Hammarsköld) nekade aldrig hans stora rhetoriska talent, hans qvickhet, hans stilistiska virtuositet. De erkände tidigt, att han i sitt slag är fulländad; att han står vid sidan af Pope, ja, i vissa afseenden öfver denne. Kan rec. sjelf inrymma honom ett ännu högre rum? — Att han under sin lefnad bar de unga litteratörernes anfall «med tystnad», är ett ogrundadt föregifvande; motsatsen intyga flera i hans skrifter upptagna artiklar, författade dels i och efter de sista åren af den vittra fejden,

dels äfven i de första (såsom t. ex. den enkom mot mig riktade «Silfvertonen»). Han egde till dessa motutfall den oinskränktaste rättighet; det kan ej sättas i fråga. De nyssnämnda omdömena bevittna mellertid bäst, huruvida dessa utfall hos mig uppväckt någon «vrede», och en så långsinnad, att den skulle än i dag kunna fortfara. Mindre till harm, än till sorg kunde jag föranledas deraf, att de flesta och de bittraste (såsom lätt kan urkundligt visas ur de sist utgifna delarne af hans skrifter) nedskrefvos just efter hela fejdens upphörande, och sedan de, som bekrigat honom, på flera sätt yttrat sin redebogenhet att gifva honom all med deras öfvertygelser förenlig upprättelse; till och med genom enskildt personliga aktningsbevis, dem han syntes mottaga med den största, den sannaste vänlighet. En och annan läsare påminner sig kanske ännu, att man af dessa enskilda närmanden tog sig anledning till löjliga rykten om en afbön, hvilken det lika litet kunde falla honom in att fordra, som mig att gifva. Men jag gör honom den rättvisan att tro, att hans handlingssätt härutinnan icke bestämdes af en förklädd oförsonlighet, utan af ett brinnande nit för hvad han ansåg vara förnuftets och kulturens sak; ett nit, för hvilket han (med skäl) tyckte hvarenda personlig konsideration böra vika. Han såg, på fullt allvar, en fara för denna heliga sak i den större frihet, det mindre begränsade spelrum, som fantasien genom de nyare poeterne återvunnit; och han förmådde ej begripa, huru filosofer, huru grundlärde estetici kunde gilla denna dess nyvaknade kärlek för det underbara, för det af natur- och andeverlden hemlighetsfulla, för det från menniskans barndoms- och första ungdomsålder hemtade — i allmänhet för folksagan och folkvisan. Om dessa säger han derföre, i uppriktigaste välmening: «Man borde lemna snillealster af detta slag åt barnkammaren och spinnstugorna. Förgäfves åberopar man de oskyldiga, sälla rörelser, den heliga känsla, hvarmed man i de första barnåren läst Carsus och Moderus, Melusina, Fogel Blå, med alla dylika. Man borde hafva växt ifrån sådana

känslor, eller veta förtiga sin hemlighet» (V, 89). Deraf hans ifrande mot Bürgers Leonore, mot Goethes Braut von Korinth, mot Oehlenschlägers Valravn, mot Euphrosynes Christophorus, och ändtligen mot mina båda sagospel; dem han så mycket mindre ville tillerkänna den ringaste skymt af poetiskt värde.

Frid öfver hans minne! Han befinner sig re'n, sedan flera af våra jordiska år, uppflyttad till en högre lifvets och tingens ordning. Troligen har han der hunnit inse den fulla betydelsen af Hamlets utlåtande:

There are more things in heaven and earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy;

och att poesien, utom allt annat hvad hon är, innerst är en aning, en föreskådning af just dessa ting, uttalande sig i en melodisk uppenbarelse, som, lik (i Shakspeares Storm) Ariels sång för de skeppsbrutna på Prosperos ö, antyder en lycklig upplösning af lifvets gåtor. Troligen skall han alltså, i denna högre verld, en dag möta mig med en mera hel, mera fullständig välvilja.

7) «Författarens böjelse för vidlyftighet sträcker sig äfven till närvarande poetiska skrifter, hvilka väl tålt någon förkortning. Det förekommer oss, som om han ej blott använde en inre, utan tillika alltför mycket en yttre, måttstock på litterär betydenhet. Han älskar sitt namn på stora, dryga, ansenliga verk. Alltför stor ömhet synes oss visad mot åtskilliga mindre betydande, om ock i förbättrad gestalt här framträdande, ungdomsalster.»

Öfver den klandrande anmärkningens riktighet är jag sjelf jäfvig att dömma; men orsaken bör åtminstone icke sökas i det första af de angifna skälen. Det sednare vill jag ej förneka. Dylika samlingar kunna ordnas och utgifvas ur två synpunkter: en strängt artistisk, der ingenting annat meddelas, än hvad författaren tror äga fullt konstvärde: en mera auto-biografisk, der han icke afser uteslutande det estetiska interesset, utan äfven andra interessen, dyrbara för honom

sjelf och för dem, som äro eller framdeles blifva honom enskildt tillgifna. Jag har utgått från den sednare synpunkten («aus meinem Leben Dichtung und Wahrheit»); och månne ej de fleste skalder, som sjelfve föranstaltat samlingar af sina dikter, medvetet eller omedvetet gjort likaså? Visserligen hade annars, icke blott «åtskilliga stycken», utan kanske hälften och mer, af många berömda och berömvärda (äfven inhemska) poeters skrifter, förblifvit outgifna. Derpå hade konsten ingenting förlorat, svarar man. Godt. Men den påyrkade förra synpunkten, hvilket förvärfvadt mästerskap, eller hvilket osvikligt sjelfförtroende, förutsätter den ej? och genom hvilken ofelbarhet i omdöme, sitt eget eller sina närmaste vänners, skulle författaren der oafbrutet fasthålla sig? Äfven om de sistnämnde visar dagliga erfarenheten, att den ene högeligen prisar, hvad den andre blott tolererar eller till och med förkastar; så att jemväl här det gamla ordspråket kan tillämpas: «den ene tycker mer om modren, den andre om dottren.» Det närmaste exempel ligger just nu framför mig, i den af min värde granskare föreslagna utmönstringen af Armidas Ö och Sångerna i Selma; stycken, vid hvilka andra vänner, också snillrika och konstkännare, fästat en liflig och (åtminstone i det hela) gillande uppmärksamhet. Kanske har granskaren i alla fall rätt; men visst är, att jag snarare hade väntat här finna namnen på några småstycken, hvilka tvifvelsutan «ej lägga något betydligt till skaldens ära», men också obetydligt bidragit till volumens vidd. — Att ordet Ambrosia «ofta» i mina dikter förekommer, är, med min granskares tillåtelse, ett blott hugskott.

8) «Författaren tänker för mycket på framtidens utslag.»

Möjligt kan vara, att jag oftare, än mången annan, kännt mig frestad att önska mig en framtid; om så vore, har min granskare dock sjelf medgifvit, att min samtid varit rik på anledningar dertill. Riktigare (efter här är fråga om min personlighet) fatta mig dock de, som förebrå mig att förmycket tänka på forntiden, d. v. s. att med mina tankar, känslor,

böjeljer förmycket lefva i förflutna tider; och helst i den på sidan 18 så sannt målade, då «ur templet höjde sig lofsången, ur skogen klingade vallvisan, i borgen som i hyddan ljödo sagan, riddarvisan, kärleksqvädet — alla spelande mot en dunkel, jättelik grund af hedniska och heroiska minnen, men alla liknande de blommor, hvarmed solen betäcker fjällsidorna, för att morgon och afton i vällukt predika ljusets dyrkan.» Jag försänker mig gerna i betraktandet af den tid, då poesien var den anda, som genomträngde menniskans hela offentliga och enskilda lif; och om jag någorstädes på jorden «är hemma», så är det d e r. Ur denna hafva de tider framgått, i hvilka jag dernäst plägar vistas: de tider, då en ädel konst dels ännu blomstrade på det nyss skildrade tidehvarfvets oförstörda grund, dels trodde sig kunna återkalla den äkta naturpoesiens och den äkta konstpoesiens makter, i förening, till föryngradt verldsvälde. — Denna tro var den «nyromantiska» skolans; hennes bemödande var också, i sjelfva verket, oaktadt några särskiljande olikheter, den med denna skola i månget afseende nära sammanhängande Goethes, hvars A och O voro natur och poesi. Novalis, bröderne Schlegel och Tieck lade till dessa tvenne religion; i ordets positiva och christliga bemärkelse. De ansågo sig derigenom fullkomna den Goethiska verldsåskådningen, utan att dymedelst göra den till mindre afgjordt e s t e t i s k. Nya demoniska krafter, förmörkande, förbistrande, förkylande, hafva rest sig mot denna ur fordom återvändande poesi, som redan hade börjat mäktigt gripa och genomvärma det närvarandes hjerta. De tyckas antyda behofvet af ännu högre motkrafter, än alla hittills förhandenvarande, eller också ett än mera renadt, än mera koncentreradt uppträdande af dessa. Egentligen har man nu för lutter statsombyggnad, eller rättare, för lutter tvister derom, inga stunder, ingen sinnesledighet, intet deltagande för de konster, som ej förstå sig på någon annan byggnad, än den af kärlekens, fridens, skönhetens tempel. Äfven för denna tidsriktning ligger till grund ett djupt, ett inre Nödvändigt, som jag är långt

ifrån att neka. Det kräfver, och måste kräfva ut sin rätt. Men för skalderne, liksom för konstnärerne i allmänhet, är ett sådant sakernas tillstånd föga trefligt. Man har druckit så mycket af «trätovattnet», att man finner hardt nära oförskämdt, om i det allmänna sorlet några menlösa ljud förnimmas från en lyra, med hvilken en sångare ur fjerran närmar sig. Den poetiske dagdrifvaren näpses med snubbor, efter omständigheterna mer eller mindre hårda. Råkar han låta märka, att hela trätovattnet är honom osmakligt — då är han förlorad. Han får tacka Gud, om han slipper med tillvitelsen, att han missförstår tidens höga sträfvan, och att just staten sjelf är det hufvudsakliga konstverket, efter hvars fullbordan engång allt annat konstlif skall sjelfmant uppblomstra. Dervid kan han endast — i fall han dristar — genmäla, att hvartenda konstverk förutsätter ett snille — skapande, ordnande, harmoniskt, sammanhållande. Thebes murar uppstego medelst Amphions toner; icke derigenom, att arbetarne slogos med murslefvarne, eller kastade sten och ler, ömsom på hvarandra, ömsom på alla förbigående.

Poesien bör likväl ej förtvifla. Granskaren säger sannt och vackert: «Hvarje katastrof träffar och dömmer blott det förgängliga i ett stort sträfvande. Något evärdligt går ut ur pröfningen.»

Mycket kunde, i anledning af förevarande Litteratur-Blads N:o 2, vara att tillägga, der jag med min granskare tänker olika. Så t. ex. om Stjernhjelm och sjuttonde århundradets svenska litteratur. En «vår», både i vitterhet och vetenskap, var då verkligen i antåg; och den hade sannolikt utvecklat sig till något vida herrligare, än numera någonsin i Sverige kan uppkomma, om Carl Gustaf fått lefva för att konsolidera Sveriges politiska storhet, eller om denna ej hade blifvit undergräfd och slutligen störtad af den inskränkthet och halsstarrighet, som hos hans båda efterföljare på förvirrande vis motverkade deras många ädla och stora egenskaper. Men ehuru jag nu är på god väg att tala om märkvärdigare och

behagligare ämnen än mig sjelf, nödgas jag tyvärr påminna mig, att denna lilla skrifvelse blott hade till afsigt ett sjelfförsvar — i fall man så skall kalla svaret på en väns redligt menta anmärkningar och hemställningar. Jag har alltså, för det närvarande, intet mera osagdt — utom att betyga honom min erkänsla för denna redliga välmening. För mig är den omisskännlig i allt hvad han om mig yttrat, i det onda som i det goda; omisskännlig äfven i de (här icke upprepade) tirader, der han tillåtit sig en ton, som för de flesta läsare bortskymt den. Mig har, från ett håll, drabbat öfvermått af tadel; från ett annat, öfvermått af beröm; han har velat gå den jemna sanningens medelväg. Det är icke första gången, som denne författare hänförts af en ögonblicklig stämning att öfverskrida det mål, som han vid begynnelsen hade i sigte. Han är dessutom van att, i medvetandet af sitt hjertelag och sitt uppsåt, anse mycket sig tillständigt, som ej får så noga tagas efter bokstafven. Jag besvarar derföre hans handtryckning med oförminskad värma. Äfven mig har «stugan blifvit för trång»; i den mening, att äfven mig lockar den fri luften, den vida, klara himmelen. Men då hans bana är riktad åt hafvets ökenrymder, att der förlusta sig med stormvågor, med vikingsbragder och strandmåsars skri, går min åt den gröna skogen, bland blommor och lärksång, att der lyssna till den ande, som ännu i dag gerna uppenbarar sig, liksom fordom för profeten, icke i väderhvirfveln, icke i jordskalfvet, icke i eldslågan, utan i en sakta vindflägt med eviga tröstéljud. Vill han understundom, trött af sina härnader och ströftåg, besöka mig der i min eremithydda: så må han vara viss, att alltid mötas af ett lika oskrymtadt välkommen, som i vår gemensamma ungdoms oförgätna dagar.

TILLÄGG.

NÅGRA ORD

OM

GOETHE.

MED ANLEDNING

AF ISRAËL HWASSERS BOK:

OM ÄKTENSKAPET.

(1842.)

«Wer mir den Ehstand angreift, wer mir durch Wort, ja durch That, diesen Grund aller sittlichen Gesellschaft untergräbt, der hat es mit mir zu thun; oder, wenn ich seiner nicht Herr werden kann, habe ich nichts mit ihm zu thun. Die Ehe ist der Anfang und der Gipfel aller Cultur. Unauflöslich muss sie seyn: denn sie bringt so vieles Glück, dass alles einzelne Unglück dagegen gar nicht zu rechnen ist. Und was will man von Unglück reden? Ungeduld ist es, die den Menschen von Zeit zu Zeit anfällt; und dann beliebt er sich unglücklich zu finden. Lasse man den Augenblick vorübergehen — und man wird sich glücklich preisen, dass ein so lange Bestandenes noch besteht. Sich zu trennen, giebt's gar keinen hinlänglichen Grund. Der menschliche Zustand ist so hoch in Leiden und Freuden gesetzt, dass gar nicht berechnet werden kann, was ein Paar Gatten einander schuldig werden. Es ist eine unendliche Schuld, die nur durch die Ewigkeit abgetragen werden kann. Unbequem mag es manchmal seyn: das glaub' ich wohl, und das ist eben recht. Sind wir nicht auch mit dem Gewissen verheirathet, dass wir oft gerne los seyn möchten, weil es unbequemer ist als uns je ein Mann oder eine Frau werden könnte?»

GOETHE: *«Die Wahlverwandtschaften»*.

Jag befinner mig, i detta ögonblick, i en aldrig förr pröfvad belägenhet. Jag är nämligen i begrepp att börja en stridskrift — emot en vän.

En stridskrift! Men är den det, blifver den det verkligen? — Påräknade dessa blad ett stort antal läsare, eller någon lysande afsättning: då gjorde jag visserligen oklokt, om jag ej på dylik fråga svarade ja, och rättade utförandet derefter; helst så, att det närmades till någon likhet med dessa bitterhetens och gemenhetens anrättningar, hvilka nu dagligen inom vår litteraturs lägsta region uppdukas. Ty afgjordt synes vara, att, utom skolböcker och romaner, ingenting i svenska bokhandeln säljer sig bättre, än predikningar och — smädeskrifter. Sjelfva det verk, vid hvilket jag här tillåter mig några påminnelser, hvarigenom har det vunnit sin hastigare spridning bland en större allmänhet? Månne blott derigenom, att det är en vetenskaplig afhandling öfver ett ämne af högsta vigt, skrifven af en utmärkt författare med allvar och värma? Eller månne ej derigenom egentligen, att mängden, vid dess titel, väntade sig en brochyr, bestående till hälften af medico-teologiska uppbyggligheter, till hälften af personliga invektiver mot den vidtberyktade läraren af «Det går an»?

Får gå. Jag svarar icke dessmindre nej. Hvad man här kommer att träffa, blir ingen stridskrift; åtminstone ingen i vanlig bemärkelse. Tvärtom vore min önskan, att det kunde verka såsom en fridskrift, både på herr Hwasser och på dem, som med honom tänka lika om Goethe. Det är nämligen min afsigt att mot beskyllningar, dem jag ej anser nå-

gra hittills anförda grunder kunna rättfärdiga, taga den vördnadsvärde skaldekungen i ett hägn, hvartill jag ej kan undgå att finna mig uppmanad. Han behöfver visserligen ingalunda dessa ringa skyddsanmärkningar. Liksom hans sedvana redan här i jordlifvet var, att föga befatta sig med företal och förklaringar *), pekar ock nu hans höga skugga på de omtvistade odödliga verken, med tigande kunskap om deras lika odödliga förmåga till sjelfförsvar. Men mig kan det icke vara likgiltigt, om, i en tid af städse stigande litterär, politisk och religiös förvirring, denna äfven inom Sveriges landamären dermed ökas, att män, som för alla tider lefvat till den ädlare mensklighetens glädje och ära, framställas i oriktig teckning, i förvillande dager, inför ett slägte, som mer än någonsin är i behof att till dylika heroer — hvilka än deras menskliga brister må hafva varit — uppblicka med vördnad och tacksamhet. En sådan var Plato; en sådan var Goethe. Man kan med tystnad höra dem bedömmas såsom missledare, ja onda demoner, så länge det är än oförståndet, än hyckleriet, än den fromma, men i blind välmening nitälskande enfalden, som dömmer så. Helt annat blir förhållandet, när en ur alla skäl högaktad vetenskapsman, lika frejdad för hufvud som för hjerta, låter sig hänföras till förkunnande af slika domslut. Den motsatta öfvertygelsen måste då bryta sin stumhet. De, som kämpa för «det heliga», kunna i afseende på dem, som kämpa deremot, knappt företaga sig ett större oråd, än att skänka dem sådana män till höfdingar. Hvilken «rationalist» — eller rabulist **) — är nog rå, att icke känna sig hedrad,

*) I hans ungdom och mannaålder, aldrig.

**) Den betydelse, hvari termen «rationalism», i skriften om Äktenskapet, alltigenom nyttjas, är angifven redan på dess första sida: «den sofistiska ande, som genomgår tiden och har till ändamål att ur menniskans bröst bortresonnera allt slags vördnad för det heliga, så att det subjektiva godtycket, usurperande förnuftets namn och ära, må komma i tillfälle att intaga herrskareplatsen inom så väl tankens som handlingens område.» Men då är ock emellan rationalism och rabulism ingen annan

om man säger honom, att Plato och Goethe befinna sig i samma leder med honom? Hvad bättre kunde äfven den resolutaste förstörelse-man begära, än att varda ansedd «såsom en af dem», eller att uppträda såsom Schiva i en med dem gemensam Trimurti?

Likväl — det, hvartill jag här framträder i motsättning, är lika litet herr Hwassers bok, som hans syftning i allmänhet; hvars brinnande, oegennyttiga nit för sanning, vetenskap, fosterland och storartad fosterländsk bildning, skall en dag tillbörligen erkännas. Med det hufvudsakliga innehållet af hans skrift, om än framställningssättet qvarlemnat åtskilligt att önska både vid planen och utredningen, stämmer jag dock öfverens till alla delar. Det djupaste och skönaste, som om detta ämne blifvit sagdt på något språk, är Swedenborgs Äktenskapslära; hvars bekantskap nu är allmänt tillgänglig genom den skildring, hvilken jag nyligen, i verket «Svenska Siare och Skalder», gifvit af Swedenborgs hela theosofiska system. Nära nog intill nyssnämnda lära sluter sig Thorilds, i den vackra, och många sanningar (bland åtskilliga paradoxer) innehållande skriften: «Harmonien, eller allmän plan för en upplyst och äkta kärleksförening.» Vid sidan af denna, må förevarande arbete gerna skattas för det bästa, som på svenskt tungomål hittills om äktenskapet blifvit sagdt; och i det af tidskriften Frey yttrade omdöme, att «det har i vårt fädernesland, från vetenskapens sida, öppnat banan för den positiva utvecklingen af äktenskapets och familjelifvets stora betydelse för det enskilda och det allmänna lifvet» *), deltager jag med fägnad. Jag beklagar endast, att dess författare råkat taga vilse i valet af ett och annat exempel, dem han velat uppställa till mönsterbilder af sin åsigts fiender och motparter.

---

skilnad, än att den förra är den sednare såsom theori, eller att den sednare är den förra såsom praxis.

*) Den ypperliga recension, hvari detta omdöme förekommer, har äfven den förtjenst, att i en och annan punkt ännu vidare utveckla den sanna äktenskapslärans positiva sida.

Bland sådana exempel har Goethe haft den olycka, att icke blott andragas, utan till och med, såsom det aldra-slemmaste, ställas i spetsen. För sjelfva den lära, som genom dessa exempel skulle upplysas, ligger ingen hufvudvigt derpå, om hon i dem gjort några misstag; hennes grundsatser, hennes väsendtliga påståenden, i och för sig betraktade, förblifva icke dessmindre sanna. Väl hade det ingalunda-skadat henne, om hon till representant för den «sofistik», som på sidd. 3 och 4 är summariskt tecknad, hade, i stället för Goethe, valt Heinse. Ty på dennes naturalism, kanske den mest oinskränkta och entusiastiska som den nyare poesiens häfder kunna framvisa, passar teckningen fullkomligt; och han, tvifvelsutan ett snille af lägre rang än Goethe, men dock äfven ett oförnekligt snille, sammanhänger genom sitt väsendes alla *) trådar med det af Goethe afskydda «unga Tyskland» — hvilket också har, ganska följdrigtigt, genom en af sina medlemmar **) ombesörjt en prydlig samling af hans (tillförne blott strödda) skrifter. Men om detta *qui pro quo* är en för sjelfva läran obetydande episod, hvars beskaffenhet kan blottas utan att hennes sanning dymedelst undergår minsta rubbning: så är det likafullt för den allmänna menskliga bildningen, dess rätta historiska uppfattning, dess nutid och framtid så inom som utom Sveriges gränsor, någonting högst maktpåliggande, om Goethes synpunkt kan, eller icke kan, bevisas vara densamma som Heinses. Det är derföre, som jag, af ifrågavarande bok, ämnar i skärskådning taga denna bevisning, och endast den: icke för att angripa författaren; men visserligen för att försvara Goethe.

Jag befarar icke, att den förstnämnde, yrkande, som han är, på öfvertygelsers redlighet och frimodiga uttryck, skall

*) Eller åtminstone flesta. Heinses öfverlägsenhet består deruti, att hos honom är en verkligt ungdomlig och (så till sägandes) morgonfrisk förvillelse, hvad hos de ny-tyska härmarne är en blaserad, nattstånden och (till större delen) på trots tillkonstlad.

**) Laube.

misskänna följande anmärkningars helt naturliga bevekelsegrund. Säkert skulle **han** upptaga med mindre välbehag, om någon t. ex. förklarade Sydenham för en talentfull, men i bottnen rå empirist, hvars skrifter andas den gröfsta materialism och hvimla af förledande missgrepp. Vore den, som talade så, om ock ej läkare, dock en person af litterär betydenhet: då nöjde han sig knappast, att deröfver utlåta sig blott inom sin enskilda sällskapskrets. Nu är visserligen sannt, att författarens kunskap om Goethe är större, än min om Sydenham; men just detta förpligtar mig desto mer att upptaga den handske han kastat.

Deremot fruktar jag något annat: att mången läsare skall finna dessa anmärkningar nog lösliga och ofullständiga, i förhållande till deras stora, ja outtömligt rika föremål. Ty värr! man har deri alldeles rätt. Af mångfaldigt annat bestyr öfverhopad och förströdd, har jag varit nödgad att helt flyktigt kasta dem på papperet. De må, emellertid, gälla hvad de kunna; såsom ett slags *prolegomena* till en egentlig karakteristik öfver den — med undantag af Shakspeare — störste af det nyare Europas skalder.

Det är på tre punkter, som Goethe i denna bok anfalles, nämligen: hans ställning till äktenskapet; hans ställning till naturen; och hans ställning till christendomen. Mina motpåståenden synas derföre lämpligast böra ordnas i tre motsvarande afdelningar.

I.

Goethe och äktenskapet.

Författaren uppställer, på sidd. 2 och 3, sålunda hufvudsumman af den falska lära, mot hvilken han dragit svärdet:

«Kärlekens omedelbara och inre grund är ej något annat, än den hos tvenne personer af olika kön samtidigt framträdande och dem ömsesidigt attraherande propagationsdriften.

Den utgör således naturens bud: och då naturens och sedlighetens lagar ej kunna strida emot hvarandra, emedan den sednare är endast en uppenbarelse af den förra, så måste åtlydnaden af detsamma anses såsom fullkomligt öfverensstämmande med sedlighetens princip. Är kärleken ej ömsesidig; sökes eller medgifves den förening, som utgör dess form, af den ena kontrahenten, eller till och med af bägge, ur andra bevekelsegrunder, än kärlekens: då är den omoralisk, eller ett brott emot naturens och således äfven emot sedlighetens lag; och i följd häraf är ett utan kärlek ingånget äktenskap osedligt. Men den ömsesidiga kärleken, som, för att föreningen skall vara moralisk, måste utgöra dess grund, är — med få undantag *) — ett blott öfvergående tillstånd; och i följd deraf är en förbindelse för lifvet, som ålägger trohetens pligt, både till sin grund och verkan omoralisk. Deraf följer åter, att ej blott det egentliga äktenskapet sjelft, utan äfven alla andra förbindelser emellan könen, hvilka äro beräknade för en längre tid, än smekmånadens sinnesstämning vanligen räcker, äro omoraliska och böra upphäfvas; samt att endast den fullkomligt fria sammanlefnaden, då de mångfaldigt skiftande valfrändskapernas ömsesidiga attraktioner ej hindras och motverkas af något slags yttre eller främmande tvång, motsvarar sedlighetens ideal.» Författaren tillägger: «Jag förmodar, att denna lära, då den framställes i denna ohöljda och af inga slags jemnkningar och inkonseqvenser mildrade gestalt, hos de flesta ej blott mötes af ogillande, utan äfven väcker afsky eller förakt.»

Visserligen! Så långt är jag med författaren till punkt och pricka ense. Han fortfar:

«Men, oaktadt en sådan, ur medvetandet af menniskonaturens sanna värdighet utgående afsky, är man väl beredd och färdig att, i enlighet med den rationalistiska åsigt, man vid betraktandet af andra höga föremål för menniskotanken

*) Månne af dem, som på allvar hylla det ofvan tecknade tänkesättet, ens dessa «undantag» erkännas?

(såsom religion, stat, kyrka, vetenskap, natur, menskligbet o. s. v.) adopterat, vederlägga den? — Blir man icke tvärtom tvungen att erkänna, det den vidriga läran ej innehåller något annat, än hvad som är fullkomligen konseqvent med flera af de så väl vetenskapliga som estetiska åsigter, hvilka man icke drager i betänkande att hylla, och ur hvilka, om de fullständigt och konseqvent utvecklas, den ifrågavarande läran nödvändigt måste utgå?»

Äfven vid dessa frågor, i sin allmänlighet, är ingenting att invända; om det än beror på en mera särskild tillämpning, att klart inse, hvilka egentligen dels de irrlärare äro, dem författaren har i sigte, dels de af dessa lyktgubbar förförde, dem han tillropar och varnar.

Men plötsligt uppglänser öfver bäggedera ett — i sanning — oväntadt ljus; och huru skildra den förundran, hvarmed mången, liksom jag, sett riktningen af den blixt, hvari de ofvanföre sammandragna åskmolnen urladda sig! Han slår ned i fjerde sidans första rader, som, i omedelbart sammanhang med de nyss anförda, lyda så:

«Huru många anhängare, och rent af dyrkare, har ej den store skalden Goethe! Jag kan väl icke föreställa mig, att alla dessa äro belåtne att, såsom deras trosbekännelse om äktenskapet, underskrifva den ifrågavande läran; och dock är denna, med den beprisades åsigt af naturen och menskligheten, så vidt jag kan finna, alldeles enlig.»

Efter all sannolikhet är äfven jag räknad bland Goethes «anhängare», måhända till och med «rent af dyrkare». Det är mig då, för det första, en kär pligt att tacka för det ädelmod, hvarmed en utsigt blifvit mig öppnad att — kanske — åtminstone räknas till de få af denna medömkansvärda skara, hvilka förmodas ej vara belåtne att, såsom sin trosbekännelse om äktenskapet, underskrifva en lära, hvari dettas upphäfvande predikas och könens tygellöst fria sammanlefnad yrkas.

Men svaras troligen härpå: — det är just din enfaldighet, höjden af den blindhet, hvarmed din mefistofeliske mä-

stare slagit dig, att du ej märker den motsägelse, hvari du derigenom fångas och för alltid fastnar. — Välan! låtom oss tillse, om labyrinthen af denna motsägelse verkligen är till, eller om den är blott en optisk skenbild för somliga betraktares ögon.

Innan vi något längre dröja vid det kardinalbevis, som på det öfriga af fjerde sidan hemtas från romanen «Die Wahlverwandtschaften», torde ej vara otjenligt att förutsända, med hänsyftning derpå, en och annan erinran.

Hvad härvid närmast erbjuder sig, är tanken på den orimlighet, att en skald, som i nästan alla större verk af sin ungdom och mandom, ömsom på direkt, ömsom på indirekt vis, just förherrligat äktenskapets förbindelse och helgd, skulle vid inträdet i sin ålderdom — eller i sitt sextionde år — roa sig med att dikta en roman *), enkom riktad emot äktenskapet, i afsigt (enligt hvad här säges) att ådagalägga «det vanmäktiga uti dess inrättning och det illusoriska uti den trohet, som derigenom skall vårdas och upprätthållas.» Begynnom med Werther! Den klippa, mot hvilken den rikt naturbegåfvade, men själskranke sjelfmördaren krossar sig — är hon ej den äktenskapliga kärlekens och trohetens makt, mötande honom i Lotta? Vördar han ej sjelf hos henne, både såsom Alberts fästmö och Alberts maka, denna honom på en gång så välviljande och så fiendtliga makt, fastän han ej förmår besegra sin lidelse, eller dölja dess yttringar? Gå vi nu till Götz von Berlichingen: hvar finnes någorstädes en värdigare och vackrare bild af äktenskapsbandet mellan en forntysk riddare och hans husfru, än i det mellan Götz och Elisabeth? och hvar en skarpare tecknad motsats-bild, än den vankelmodige Weislingens dubbelförhållande, å ena sidan till den fromma Maria, som han besviker, å andra sidan till den afskyvärda tjuserskan Adelheid, som förleder och straffar honom? Det är sannt: i Stella skildras en man, som rymt ifrån sin maka och gift sig med en yngre skönhet, från hvil-

*) Dess äldsta upplaga är tryckt 1809.

ken han snart också reser bort, tills han omsider ledsnar äfven vid vagabundlifvet och återvänder, hvarvid hans första hustru oförmodadt infinner sig och tvegiftet upptäckes; äfvenså i Clavigo en man, som låter sig af ärelystnad och en väns hjertlösa råd bevekas att öfvergifva sin fästmö. Men svårligen torde kunna påstås, att af dessa skådespel, der hjelten, i det ena, af förtviflan skjuter sig för pannan, och, i det andra, under samvetsqval faller vid den bedragnas likkista, genomborrad af hennes broders värja, någotdera är så inrättadt, hvarken i utgång eller i ämnets föregående behandling, att det bör misstänkas för afsigt att förföra till äktenskaps- eller trolofningsbrott. Följer nu Egmont, der Goethe velat skildra en sangvinisk hjelte, med sina brister beundransvärd, och i sjelfva dessa brister oemotståndligt älskvärd *). Förhållandet mellan Egmont och Clärchen äger visserligen ej äktenskapets form — ja, ropas det, der ha vi just «rationalisten» i hela sin «sofistik»! Men detta förhållande — hvilar det då på ingenting annat, än «propagationsdriftens» poetiskt förskönade retelser? Eller adlas det icke, genom de högsta gemensamma interessen af själsfrändskap och fosterlandskänsla? Är ej Egmonts älskarinna, innerst, för honom frihetens eller det befriade fäderneslandets genius? och svarar ej hennes uppförande deremot, då man ser denna genius fullt utslå sina vingar, och i en blink, från en älskande flickas sorglösa hängifvenhet, ila uppföre skalan till en hjeltinnas mod, att, i spetsen för Brüssels borgerskap, störta det spanska tyranniet eller dö? Mot romanen Wilhelm Meisters Lehrjahre, så fåkunnigt klandrad för lust att måla lättfärdigheter och dåligt sällskap, kan väl den anmärkning göras, att den uppfostran, som der stiger och vidgas från en uppfostran för konsten till en uppfostran för lifvet, eller från en bildning för skådespelskonst till en bildning för verklig lefnadskonst, vid slutet ej uppnår en grad, som fullkomligt tillfredsställer de högsta

*) En slägting är Byrons Sardanapalus: i teckning och utveckling en mästarbragd, som tillhör poesiens herrligaste skapelser.

sedliga fordringar. Slik anmärkning har skalden sjelf derigenom erkännt, att han sedermera bifogat fortsättningen Wilhelm Meisters Wanderjahre. Den hann icke fullbordas; ingen uppmärksam läsare kan likväl der misskänna syftet att meddela en verldsuppfattning, som ej endast i särskilda gestalter (liksom t. ex. Mignon, Harpspelaren, den i «en skön själs bekännelser» skildrade Tanten), utan i det helas väsende och upplösning, omedelbarare häntyder på lifvets heliga medelpunkt. (Makaria är denna häntydnings klara sammanfattning och sinnebild; man betrakte för öfrigt den «pädagogiska provinsens» religionslära.) Goethes ursprungliga plan var att behandla detta ämne i en trilogi, hvars sista afdelning skulle heta «Wilhelm Meisters Meisterjahre». Men så mycket är och förblifver ändock oförnekligt, att i slutet af «Läroåren», der det förnäma sällskapslif, hvari Wilhelm upptages, är ett af stadierna på hans bildningsbana, framställes just äktenskapet — och det på fullaste allvar — såsom sjelfva invigningen till de återstående högsta uppfostringsgraderna; af hvilka (uttryckligen) resignationen, eller sjelfviskhetens uppoffring, är den, hvarmed de pröfvande «Vandringsåren» begynna. Allt det der är ju bra «rationalistiskt»? eller smakande af den «sofistiska ande», som vill upphöja «det subjektiva godtycket» till envälde öfver både tanka och handling? Vänder man sig härifrån till Hermann und Dorothea, så råkar man der en skaldedikt, som ej blott är af alla den nyare tidens epos-qväden det mest homeriska, utan jemväl har till sin grundtanke — hvad? Jo: att vara, från begynnelsen intill slutet, en apotheos af äktenskapet och af familjelifvets mysterier, eller af dessas helgd och återställda fullkraft, såsom det enda räddningsvilkoret för nationligt sjelfbestånd, för fosterländsk välfärd, för mensklighetens framtid. Också lyktar den med uppmaningen att strida

«für Gott und Gesetz, für Eltern, Weiber und Kinder.»

Skulle man här verkligen höra en «rationalism», som i denna vers har stigit till sin zenith? Samma grundtanke, men i

dramatisk form och med en tragisk blick in i de innersta djupen af nutidens moraliska och politiska förvirring, återkommer i sorgespelet Die Natürliche Tochter; der, bland annat, följande beskrifning på äkta ståndet gifves:

— — — — — — — «Grosse Gunst
Hat es vor Gott und Menschen, Heil'ge Kräfte
Erheben's über alle Willkür. Jedem,
Der's anerkennt, sich's anzueignen weiss,
Verschafft es Glück und Ruhe. Vollbestand
Erwünschter Lebensgüter sind wir ihm,
So wie der Zukunft höchste Bilder schuldig.
Als allgemeines Menschengut verordnet's
Der Himmel selbst; und liess dem Glück, der Kühnheit
Und stiller Neigung Raum sich's zu erwerben.
— — — — — — — — — — —
Welch Paradis! welch himmlisch Erdenglück!
— — — — — — — — — — —
— — — — — Was im Lebensgange
Dem Gatten seine Gattin fesselnd eignet?
Ein Sicherheitsgefühl, ihr werd' es nie
An Rath und Trost, an Schutz und Hülfe fehlen!
— — — — — — — — — — —
Im Hause, wo der Gatte sicher waltet,
Da wohnt allein der Friede, den vergebens
Im Weiten du da draussen suchen magst.
Unruh'ge Missgunst, grimmiger Verläumdung
Verhallendes, partheyisches Bestreben,
Nicht wirken sie auf diesen heil'gen Kreis!
Vernunft und Liebe hegen jedes Glück,
Und jeden Unfall mildert ihre Hand.»

Huru vår författare ämnar på denna skildring tillämpa sin theori om «propagation» och «generation», kan jag väl icke förutse; näppligen torde han dock vilja påstå, att den princip, som så talar, är en materialistisk, sjelfvisk, negativ, samt alltså mot äktenskaplig kärlek och trohet fiendtlig propagationsdrift. — Gjorde ej de redan anförda profven tillfyllest, så kunde jag utan möda påminna om så många af Goethes andra och smärre stycken, så väl dramatiska, som lyriska, i

hvilka äktenskapsbandet, mer eller mindre, beröres; man skall öfverallt möta samma känslo- och tänkesätt. Läsaren må t. ex. bland hans «Lieder» uppsöka qvädet «Die glücklichen Gatten», som lyriskt målar, hvad i «Hermann und Dorothea» episkt behandlas: och må han sedan underrätta mig, om han tror denna visa kunnat diktas af en man, som sjelf föraktade och förhånade, hvad han der så ljuft besjungit.

Ja, säger man, det der må vara: han var, som bekant är, en tusenkonstnär; kunde spela hvilken role han ville; och har i sina flesta verk funnit för godt att skicka sig som en äktenskapsvän. Men på gamla dagar tyckte han sitt anseende stå på så bergfast grund, att han dristade afkasta masken och framrycka med hvad han egentligen alltid haft *in petto*. Kan ock hända, att han var i sin ungdom en smula mindre naturdyrkare och gudlös. Men «die Wahlverwandtschaften», gode vän! «die Wahlverwandtschaften»! Hur vill du komma från dem? Hvem ser ej här, äfven utan mycken skarpsynthet, äktenskapsdjefvulens både tuppfjäder och hästfot? Åtager du dig jemväl här att vara hans advokat?

Ja — dessa «Wahlverwandtschaften»! Länge var Wilhelm Meister den schack-figur, hvarmed man vanligen ryckte fram, när man ville göra Goethes vänner matta. Ändtligen fick man tag i ett kostligare fynd, för hvilket man lät det förra fara. Hvem vet ej, att «die Wahlverwandtschaften» hafva nu i trettio år utgjort det Gorgo-hufvud, som Goethes motparter ansett sig blott behöfva visa i upplyftad sköld, för att förvandla alla hans beundrare till stenar? Också försummar vår författare ej att begagna det. Han utlåter sig om denna roman på sätt, som följer:

«Romanen Die Wahlverwandtschaften är förmodligen af de flesta känd; och är icke den framställning, som deruti innehålles, af det vanmäktiga uti äktenskapets inrättning och det illusoriska uti den trohet, som derigenom skall vårdas och upprätthållas, så tydlig och fullständig, som någonsin kan önskas? Äktenskapet — så säger denna roman — är

en välment men enfaldig anstalt, hvilken fruktlöst kämpar emot de öfvermäktiga naturkrafter, som genomtränga menniskans varelse och utgöra dess positiva grund; och i denna vanmäktiga strid kan äktenskapet väl göra menniskor olyckliga och brottsliga, men ej motsatsen. Och hvilka äro väl dessa naturkrafter, som trotsa äktenskapets sedliga, mensklighetens utveckling och förädling åsyftande inrättning, och göra dess ändamål om intet? Derom kan väl ingen tänkande, och tillika fritt och oväldigt pröfvande, hafva något tvifvel. Sjelfva den kemiska term, som blifvit vald till bokens titel, är i detta afseende tillräckligt signifikativ. Det är nämligen vexelförhållandet emellan de hvarandra motsatta krafter, som utgå ifrån det redan inom tid och rum existerande, och hvilkas egentliga kausalitet bör härledas ifrån det kosmiska, som, enligt den Goetheanska åsigten, utgör den makt, hvilken absolut beherrskar icke allenast den organiska verlden i allmänhet, utan äfven menskligheten; och den tro, enligt hvilken denna sednare skulle vara en omedelbar uppenbarelse af det eviga och gudomliga, den högsta exponenten af lifvets väsende, är en illusion.»

Ovilkorligt faller mig härvid in — ehuru föga jag eljest vill ha gemensamt med Antonius — dennes yttrande hos Shakspeare, i sitt liktal öfver Cæsar:

«If it were so, it was a grievous fault;
Yet, Brutus says it — — — —
And, sure, he is an honourable man.»

Anklagelsen är föröfrigt, såsom sagdt, ingalunda ny; men jag har knappt någorstädes hört den uttalas med större hårdhet.

För några år sedan råkade jag, i en kritisk uppsats, att yttra *): «Estetiskt betraktade, spara lifvet och naturen aldrig på dissonanser; men de glömma aldrig, vid det helas anordning, den artistiska form, genom hvilken sjelfva det fula upptages inom skönhetens rike. Poesiens äkta lif och kraft består just deri, att försona det inom hvardagligheten oförsonliga, att undanrödja den skärande motsatsen mellan högre och lägre

*) Se detta band, sid. 127.

verklighet, eller öfver den lägre kasta en mild dager af den högres förklaringsglans. Derföre gifves det icke något annat rentaf osköat, än oform; vare sig formlöshet, eller slarf i formen.» I anledning af detta utlåtande, blef mig — genom ett förundransvärdt missförstånd — offentligen förebrådt, att vara en förstockad hedning, som sätter det heliga i naturkraften, det sköna i vällusten, och erkänner ingenting högre, än konsten. Väl hade jag då redan, i ett utförligt filosofiskt verk *), sagt — bland annat, som här kunde anföras —: «Ur förblandningen af det sköna och det heliga upprinner en estetisk hedendom, som lyktar med något än värre — den i våra dagar så gängse estetiska atheism, som förblandar det sköna med det stygga, och slutligen dyrkar det sednare i det förras ställe. Med denna åsigt, hvars in- och utländska härolder vi dagligen se offra på furiernas altaren, samverka till ett mål två andra hedendomar, i våra dagar ej mindre gängse: den materialistiska, som upprinner ur det guddomligas förblandning med det naturliga, och den rationalistiska, som upprinner ur det guddomligas förblandning med det menskliga. Den förra förgudar det i och för sig sjelft tagna naturverkliga, den sednare det i och för sig sjelft tagna menniskoförnuftiga. Men i slik abstraktion duger intetdera till betraktelseprincip; det ena blir då ett spöke af lifvet, det andra ett spöke af lifvets idé; i båda framtittar, ur tomma ögongropar, det svarta intet.» — Det vill synas, som vore detta temligen christligt taladt; och vi skulle storligen förvånas, om herr Hwasser ej här igenkänner en motsvarighet till det allmännaste af sitt eget tänkesätt. Icke dessmindre blef jag inbegripen i en fördömelse, vid hvilken jag får trösta mig, att äga Goethe till olyckskamrat.

Hvad brottsligt man ansåg sig finna i satsen, att «det gifves icke något annat rentaf osköat, än oform» — är ej så alldeles lätt att gissa. Det ser ut, som ägde hela missförståndet sin källa i någon oklar föreställning om estetisk form;

*) «Studier till Filosofiens Historia och System», sid. 16.

till hvars begrepp sjelfnödvändigt hör, att i ett verk af skön menniskokonst måste lika väl, som i det guddomliga konstverk, hvilket vi kalla naturen eller det naturhela, äfven det fula, ja stygga kunna så till vida sjelft utgöra en det skönas beståndsdel, som det af kompositionens idé användes eller ställes på den behöriga plats, der det ingår i kompositionen såsom ett vilkor och medel för befrämjandet af dess afsigt. Är idéen eller afsigten — hurudan ock eljest dess egendomliga beskaffenhet må vara — i sanning estetisk, eller skön: då kan lika litet inträffa (hvad visserligen må läggas åtskilliga nyare skalder och romandiktare till last), att det fula upphöjes från en underordnad ställning till en jemnlik eller en till och med herrskande, som att dess behandlingssätt förråder en hos skalden inneboende personlig njutning af dess tillvarelse och lust för dess utmålning. Men förmodligen har man inbillat sig, att min klandrade utlåtelse innebar en identificering, eller åtminstone likställning, af det fula såsom sådant (eller det i och för sig sjelft fula) med det sköna såsom sådant (eller det i och för sig sjelft sköna); och således, att jag med en «försoning af det inom hvardagligheten oförsonliga», eller det förhållande, hvari «den högre verkligheten» förklarar «den lägre» medelst en harmonisk belysning, genom hvilken allt det splittrande och beklämmande af motsatsen mellan högre och lägre verklighet upphör, menat ett tillintetgörande af denna motsats. Dessutom synes min mening vara äfven i det afseendet oriktigt fattad, att man vid uttrycket «den lägre verkligheten» föreställt sig det fulas och ondas verklighet, i motsats till det skönas, godas, heligas; då jag likväl med namnet «lägre verklighet» velat beteckna ingen annan, än i allmänhet den, som är vår vanliga jordiska, och (i sådan egenskap) blandad af fula och sköna, af onda och goda, af helvetiska och himmelska beståndsdelar. Skönhetens seger, poesiens eller konstens triumf är att frambringa skapelser, der denna blandning så renas och bearbetas, att den helt och hållet förädlas till en genomskinlig sinnebild,

i hvilken det öfvernaturliga, det idealiska, d. ä. det på guddomligt och evärdligt vis naturliga, träder vår åskådning, vår beundran, vår förtjusning till mötes. I samma mån åter, som vi sålunda till införlifning omgifvas med sinliga företeelser af denna högsta naturande eller andenatur, erfara vi ock i förväg den ljusa verldsöfversigt och saliga lifskänsla, hvarom christendomens lära glädjerikt förtäljer, att den är, i varaktigt fullmått, alla goda bemödandens himmelska framtid.

Förstår man och medgifver detta; och således äfven, att det öfvernaturliga eller idealiska är just det af ett gängse språkbruk ofta omtalta «ideal», som har till sitt material all den lägre verklighet, hvilken samma språkbruk plägar rätt och slätt såsom «verklighet» beteckna: då förstår och medgifver man tvifvelsutan ock, att detta ideal — lifvets idé såsom estetisk urbild — ej annorlunda kan uppenbara sig och tillvägabringa skönhetens företeelser, än i skepnad af något naturligt; eller så, att det möter oss såsom varande sjelft ett i vanlig jordbetydelse verkligt — om än på ett sätt, hvari det verkliga ej till punkt och pricka förekommer inom alldagslefnaden. Också erkänner man väl allmänt nog, att så är; — nämligen, så länge satsen yrkas blott i sin allmänlighet. Men låt skalden, eller konstnären öfverhufvud, riktigt göra allvar med dess tillämpning; låt den äkta estetiska idealismen visa sig vara en äkta naturalism — i den mening, att verkligheten rentaf blifver idealets kropp, emedan idealet rentaf blifvit verklighetens själ; låt de sinnebilder, i hvilka det inkarnerar sig, eller af hvilka det sammansätter sin omgifning, vara så gjorda, att det genom dem har till utseende blifvit fullt «såsom en af oss»; låt det uppenbara sig inom våra menskliga vilkor och förhållanden med en så fullkomlig vexelgenomträngning af den andligt-verkliga principen och det sinligt-verkliga ämnet, att i de daningar, som deraf uppstå, icke längre någon söndrande motsats mellan det såkallade idealiska och det såkallade verkliga skönjes; låt, kort sagdt, idealet sjelft hafva der till den grad naturaliserat sig, att det för hvarje oklar

skådning synes liksom af naturen (i vidsträcktaste betydelse tagen) uppslukadt, emedan endast den friska och klarblickande skådningen mäktar varseblifva, att naturen är der just i samma mån idealiserad! I slikt fall kan hundra hållas mot ett, att åtminstone två tredjedelar af dem, som anse sig för konstens älskare (och på sitt vis äfven äro det), skola tycka sig möta någonting, der de ingen egentlig motsvarighet till sina fordringar igenkänna; någonting, hvarom de alltså dömma, antingen, att det är ett blott naturligt (ett i nederländsk smak naturhärmande); eller ock, att det är ett blott formalskönt, i den mening, att dess innehåll, till följd af en afgudisk vördnad för formförträffligheten allena, blifvit behandladt såsom något alldeles likgiltigt — äfven om det befinnes till och med vara ett osedligt, eller uttrycka en mot de högsta menskliga interessen, mot moralens och religionens, fiendtlig anda. Ja: till sådant bedömmande skall man desto oftare och snarare finnas redebogen, ju mera den konstens mästare, om hvars verk är fråga, har i dem velat och lyckats idealisera den naturliga verkligheten på ett sätt, hvarigenom i dess sinliga natursanning ingenting fråntages och ingenting tillägges. Det händer då, att just i sådana verk saknar en hop menniskor idealets närvaro. Detta har nämligen der blifvit rentaf verklighet: men för deras känsla och reflexion är idealet ej till med annat vilkor, än att det står utom verkligheten, eller åtminstone icke helt och hållet inom den. Har det gjort sig till ett med denna så pass identiskt, att det fullkomligt lefver i den såsom en ande i sin organism: då fästa de sina ögon med ett så besynnerligt stirrande på den sednares delar, att de deröfver alldeles förlora ur sigte den förras genomskinande innevaro, hvilken dock är delarnes lefvande enhet, eller lifvande själ och förklarande betydelse. Så underligt det låter, så är dock idealets söndrande och fjerrhållande från verkligheten det, hvilket de (innerst i grunden) önska och fordra; ty sådant är tillståndet af deras känsla, deras tanka, deras bildning, att de eljest ej kunna se det upplyftadt öfver allt jor-

diskt i tillräcklig höghet och obemängd renhet, eller skönja, huru det innersta är i stånd att ändock vara det högsta. Nogare skärskådadt, plägar deras ideal föröfrigt, i detta sitt påyrkade transscendenta skick, vara något (mer eller mindre) dimmigt fantom — efter omständigheterna än sentimentalt, än rationalt, än blandadt af bådadera till ett moraldidaktiskt, theologiskt, filantropiskt, politiskt (o. s. v.); korteligen, äfven i bästa fall, någon subjektiv skepnad af mening, tro, begrepp, dogm, hvilken man vill i konstnärens verk träffa betraktad, och genom ett särskildt utpekande bekräftad såsom konstnärens egen. Uppträder en konstens mästare, som ej bekymrar sig om att efterkomma denna fordran: då är han, med allt sitt snille, för dylika ögon — blott konstmästare; och ofta (liksom t. ex. Goethe) något än värre tillika.

Jag nämnde Goethe: och efter det nu anförda är ingenting begripligare, än att detta missöde skulle enkannerligen, eller framför alla andra nyare skalder, drabba honom. Ty ingen af dem har så, som han, förmått uppfatta och återspegla det estetiska idealet i hela dess natursanning, eller individualisera det i gestalter af så talande verklighet, så lefvande kött och blod, så karakteristiskt åskådlig personlighet; äfvensom ingen har dervid så ägt att använda, och så lyckligt användt, ett harmoniskt formsinnes instinkt, sjelfmedvetande, takt och jemnmått. Öfverflödigt vore att uppräkna de hänsigter, i hvilka ett grundligt studium af hans arbeten är lärorikt; den här vidrörda är dock måhända den, der hvarje konstnär och konstvän, såsom sådan, träffar det aldramesta att lära. Konsten är hos Goethe visserligen en förädlad (och derföre äfven förädlande) naturskaparkraft. Men hon skapar alldeles i likhet med naturen; och hvarföre? Just för att kunna, såsom hon, ehuru från en innerligare, ljusare, friare lifspunkt än hennes, uppenbara den guddomliga idé, hvaraf naturen är den allmänna sinnebilden, men en sinnebild, som, emedan den öfverallt blott begynner och inleder, är i sin helhet mindre lätt öfverskådlig. Hvad åter innebär likheten med det ska-

parmanér, som på det stora konstverket «naturen» har tryckt sin prägel? Månne icke bland annat, att den rena högheten af den själ, som lifvar det hela, yttrar sin betydelse för «moralitet och religion» genom fullkomligare medel, än genom att sönderstycka det i halfvor förmedelst ett svalg, der å ena sidan visar sig någon (på ett eller annat vis) dogmatisk, men i sin kärna abstrakt eller nebulistisk förträfflighet, om hvars dråpligheter mycket talas, och å andra sidan ett sträfvande derefter, som oafbrutet predikar sin längtan, sin goda afsigt, sin sedelära, under ordrik vexling af hjerta varningar och tillrättavisningar? Eller, om det lika litet anstår diktens personer, som det afspeglade (och genom sjelfva afspeglingen förklarade) menniskolifvets, att bära — liksom man ser på vissa taflor ur måleriets barndom — skyltar af katechismispråk, hängande på lappar ur sina munnar: skulle då verkligen så förhålla sig, att vi allestädes, der dylika skyltar saknas, träffa endast «pseudoantiker», än iskalla, än blott köttsligt varma? Tingens natur undervisar tigande; konsten äfvenså: båda tala, men endast i symboler. Med utläggningen af symbolerna befattar sig ingendera. Från det allmänna natur- och menniskolifvets symbolik är konstens blott derigenom åtskild, att den är mera koncentrerad, samt alltså gifver en genare öfverskådlighet, en lättare uppfattlighet af det lefvande hela såsom helt. Menniskan, så i allmänhet, som enhvar i synnerhet, är, liksom Herkules, ställd vid skiljovägen mellan dygden och lustan. Konsten målar dem bägge, i deras tvifvelsutan motsatta, men under den jordiska menniskolefnadens irrgång esomoftast sammanslingrade banor. Hon målar bägge med lika — liflighet och sanning; och säger sedan, icke: välj denna, eller välj denna! utan: se dem! Hon förmodar, att enhvar, som kan se, aldrig tvekar om det riktiga valet; men icke behöfver hon draga honom vid håret dertill.

Fåfängt skall man försöka att ur Goethes samtliga skaldeverk framdraga några partiella utmålningar af vällustig sinlighet, af retande synd, sträckta till osedlig utförlighet genom

lockelser, antingen af eget personligt välbehag dervid, eller ock (hvad än sämre är) af beräkning att väcka ett sådant hos den stora läsareskaran; målningar, som t. ex. så ofta förekomma hos sjelfve den beskedlige Wieland, om hvilken fru Stael träffande sagt, att han alltid gjorde dem under halft samvetsqval. Hade Goethe velat tillåta sig slika missbruk af snille osh talent, huru hade han då kunnat släppa ur händerna så många kostliga tillfällen, obegagnade? Erkännom, att i konstverk understundom förhållanden måste förekomma, af hvilka hvarje sträng sedekänsla såras. I menniskolefnaden inträffa, tyvärr, så märkvärdiga profanationer af lifvets innersta mysterier, att konsten, när den vill befatta sig med dessa mysterier, icke ständigt kan med tystnad gå dem förbi. En sådan profanation är t. ex. den i romanen «die Wahlverwandtschaften», då Edvard och Charlotte äro hvarandra otrogna just i hvarandras armar. Men just vid dylika högst ömtåliga fall röjer sig ock tydligast, hvad som är äkta eller oäkta konstbehandling. Den skonande, nästan färg- och tonlösa, i några få rader förbiskyndande antydning, hvarmed Goethe låter förstå händelsen — man tänke sig, hvad den nyfransyska romantiken, eller den ur en absurd spekulations förmälning med henne framgångna nytyska, skulle gjort deraf, om ett så dyrbart fynd hade råkat att af dem upptäckas! Jag väntar väl icke, att man, till ett mer afgörande prof på den store skaldens vällustandande naturdyrkan, skall beropa sig på «die Braut von Korinth»; alla sinliga retelser blekna der för dödens allvar, som utgör dess innehåll, och för det dithyrambiskt-tragiska hjertqval, hvarmed den spökande älskarinnan uppmanar sitt kärleksoffer att följa henne till de «gamla gudarne», som redan sjelfve hade blifvit spöken, fastän af outsäglig skönhet. Snarare torde man vilja nämna hans Romerska Elegier; och sannt är, att för dem har mången korsat sig, såsom för en djelfvulsk Sankt-Antoniifrestelse. Lätt nog borde dock kunna skönjas, att också i dessa Elegier är hvarje med djuren gemensam lockning borta, och endast den rena plastik qvar,

som genom sin stil och verkan ådagalägger aldrabäst, att äfven den sinliga beståndsdelen af mensklig könskärlek är (eller är ämnad till) öfverdjurisk. All plastik, och således jemväl den poetiska, har en kyskhet redan i sjelfva stängheten och omedelbarheten af sina former, eller redan deri, att alla de retelser försmås, hvilka uppkomma genom färgor, förskuggningar, halft döljande och halft förrådande beslöjningar. Hvadan ock skulpturen, om den i könsförhållandets behandling öfverskrider skönhetslinien, kan endast bli cynisk — men icke, liksom måleriet, förförisk.

Föröfrigt är bekant, att i menniskolifvet uppträda, ej sällan, utan ganska ofta, både synden och syndaren med en icke ringa älsklighet. Man besinne då, om ej detsamma måste också i konsten ske; så vida svårligen kan nekas, att i syndens gestalt esomoftast genomskimrar en henne innerst motsägande rest af ett ursprungligt, ehuru genom henne förvändt och förloradt, godt; eller att i hvar och en syndare lefver, utom det väsende som är syndens, ännu ett annat väsende, hvars sammanblandning med det förra — särdeles om de missbrukade naturgåfvorna äro stora eller vackra — kan meddela honom en makt, att åtminstone stundom synas älskvärd. Ingenting är derföre fåkunnigare, än att lägga Goethes skådespel och romaner detta slags älskvärdhet till last. Den slutar dessutom i dem alla — med sitt förderf; eller med inveckandet i den undergång, hvartill den, af inre nödvändighet, måste leda. — Man talar så ofta om den sinliga tvetydigheten af Goethes dikter. Hvarför talar man icke om den skeptiska tvetydigheten af Shakspeares? Ville vi recensera Shakspeare på samma sätt, som några, en tid bortåt, recenserat Goethe: så kunde med ringa möda visas, att Shakspeare var icke blott en lika slem hedning, utan till och med en långt slemmare. Man måste kunna uppfatta hvarje sådan heros i hans helhet, för att vara rättvis både mot hans fullkomligheter och ofullkomligheter. Till exempel: hvar möter oss hos Shakspeare en grundtanke, en upplösning, så christ-

ligt sann, skön och stor, som den af Calderons skådespel «Lifvet en Dröm»; der det fruktade ödet omsider solklart visar sig vara egentligen en faderlig försyn — och det gladaste slut, genom den på engång underbaraste och enklaste utveckling, medför en tragiskt skakande känsla af den sanning, att all mensklig klokskap är dårskap inför Herran? Likafullt, med all min beundran för Calderon, skulle äfven jag, såsnart man vill jemföra de båda mästarne såsom helt med helt, anse för orättvist att i rangordningen af verldens största skaldesnillen ställa honom högre än Shakspeare.

Godt! invänder man: det du säger, har verkligen något sken af skäl. Men det bevisar dock intet vidare, än Goethes säkra smak; som var nog fin, att med ett sinne för estetiskt *decorum* ersätta, skickligt nog, det bristande sinnet för moraliskt. Man måste i alla fall vara genom afgudisk dyrkan förvandlad till hvad ordspråket kallar en «blind käring på Öland», för att ej genomskåda honom och inse, att han ändock invärtes är en stor — moralisk cynicus. För honom gör det alldeles detsamma, hurudana karakterer han företager sig att behandla, blott de blifva väl och objektivt framställda. Han upphemtar till och med helst sina personer från stora landsvägen, för att, i trots af deras brist på eget interesse, göra dem interessanta genom sin alltförmående konst; han uppställer på Helicon hvardaglighetens modehjeltar, för att visa, huru präktigt han kan kostumera dem, och hvilka höga kothurner han är i stånd att sätta under dem. Detta kunde dock vara en oskadlig, om än småsinnig triumf, i fall ej hans lust vore att bruka estetikens våg så, som vore den moralens. Har man vid den förras handhafvande slätt ingen annan synpunkt, än en isoleradt artistisk, så väga på henne goda och onda karakterer ungefärligen lika. Och likväl är skalden skyldig menskligheten att bestämdt förklara sig för, hvad han i sina personer anser godt eller ondt. Men Goethe leker indifferent med bägge; med liksom leende min skildrar han äfven det dåliga, ja det fördömliga. Om han ock ej

ställer fram alla sina karakterer såsom rentaf goda, så framstår dock hvar och en genom hans behandling såsom god nog; ehuru nästan ingen af dem finnes, som ej är illa maskstungen på någon sida. Det hjelper föga, att han låter dem stranda genom sina orena passioners stormar; då sjelfva passionen blir den gloria, hvarmed han utkläder dessa svaga varelser till helgon. Och det är i sådan hänsigt, som hans roman «die Wahlverwandtschaften» företrädesvis är brottslig: dess hela är grundadt på de mest orena förhållanden, och läsaren omgifves der öfverallt med en pestluft af svaghetssynder. Vi fordra ej, såsom du tycks behaga tillvita oss, att skalden — eller i allmänhet konstnären — skall annorlunda tillkännagifva sin moraliska öfvertygelse och afsigt, än just genom behandlingssättets objektiva egenskaper. I det exempel, som du sjelf i en afhandling användt, den målning, der Raphael skildrat den satan besegrande Michael, skönjes tydligt genom sig sjelft, hvilken af de tvenne makterna konstnären för egen räkning hyllar. Men detsamma röjer sig, under skiftande skepelser, hos alla dygdiga skapare af skönhet. Så hos Jean Paul, så hos Walter Scott o. s. v. I Goethes «Wahlverwandtschaften» lurar, du må säga hvad du vill, en orm under blommorna.

Ja väl! en orm är der verkligen under blommorna tillstädes; och enkom vid den må jag, en stund, derföre stanna. De näst föregående beskyllningarna äro dels redan besvarade förut, dels komma de att i det följande besvaras. Det vore eljest en ringa möda, att fråga — äfven i fall vi här skola inskränska oss till «die Wahlverwandschaften» ensamt — om sådana personer, som Ottilia, Architekten, den på visst sätt prosaiske, men högst originale Mittler, med flera, äro «tagna från landsvägen?» Sjelfva den fatala praktdamen Luciane är det icke; äfvenså är Edvard, med alla sina svagheter, ingalunda en «hvardaglig mode-karakter»; och att Charlotte vore det, torde mången, liksom jag, önska; ty med detsamma vore vissa sällskapskretsar både ofantligt mer förståndiga och ofant-

ligt mer trefliga. Men jag skyndar till hufvudsaken — den ifrågavande ormen: om hvilken jag nyss erkännt, att han i denna dikt verkligen finnes; och han måste väl finnas der, emedan han låg just i diktens plan. Men har skalden velat förborga honom så, att ingen skulle bli honom varse? och är han en inkarnation af sjelfva diktens totalidé? Det är väl detta, som skulle bevisas.

Bevisa! ropar man. Är ej redan bokens namn ett bevis? Är han ej redan der, och just såsom det helas idé, betecknad? — Men om så förhåller sig; om han således åtminstone för enhvar, som vet att namnet är en kemisk term, och som känner denna terms betydelse, står på sjelfva titelbladet målad i sin gräslighet: huru mäktar han då verka så förstulet, eller i så djup löndom försåtligt, som icke dessmindre påstås? Man behöfde ju åtminstone blott läsa de aldraförsta bladen, eller till det ställe, der Edvard och hans vän för Charlotte förklara det kemiska konstordet, för att se honom ringlagd, höra honom hväsa, och med afsky slå boken i väggen. Säkert är, att sjelfva namnet varit en hufvudorsak till denna romans missförstående. Det har nämligen hos de fleste, som beskärmat sig öfver dess osedlighet, varit tillräckligt att skapa den inbillning, enligt hvilken det hos menniskan innersta och högsta, eller i upphöjdaste mening menskliga, här finnes behandladt såsom något, som är underkastadt omotståndliga drifters attraktioner, repulsioner och kombinationsvexlingar, samt alltså tjenar blott till en hemsk lek för öfvermäktiga natur-krafters dunkla, blinda, hjertlösa godtycke. Korteligen: man tog strax i begynnelsen så illa vid sig, eller lät blotta namnet försätta sig i en sådan skräck, att man sedan läste och uttydde hela boken i öfverensstämmelse med denna förfäran. Så att, när man sedermera såg skildras makar, som förälskat sig i andra än hvarandra, hörde talas om äktenskapsskillnader, och så vidare, kunde man tycka sig med skäl (och visserligen oskyldigare) instämma i Fariseernes fordna

fråga: «Hvarefter begäre vi ännu vittnesbörd? Vi hafve sjelfve hört det af hans mun!»

I annat fall hade man ej så lätt förbisett de många vinkar, eller öfverhalkat de många ställen, hvilka i denna bok hänvisa på dess verkliga thema. Sådana möta oss redan på de sidor, der termen «valfrändskaper» först omtalas och börjar inleda sin användning. Ett dylikt ställe — som dessutom, i förväg sagdt, kastar en den ljusaste strimma öfver Goethes hela verldsåsigt och naturforskning — är t. ex. det, som följer på Edvards skämtande yttring: «die Verwandtschaften werden erst interessant, wann sie Scheidungen bewirken.» Då nämligen härvid Charlotte frågat: «Kommt das traurige Wort, das man leider in der Welt jetzt so oft hört, auch in der Naturlehre vor?» och Edvard svarat: «Allerdings! Es war sogar ein bezeichnender Ehrentitel der Chemiker, dass man sie Scheidekünstler nannte»; genmäler Charlotte, ännu omedveten af det betydningsfulla i sina ord: «Das thut man also nicht mehr, und thut sehr wohl daran. Das Vereinigen ist eine grössere Kunst, ein grösseres Verdienst. Ein Einigungskünstler wäre in jedem Fache der ganzen Welt willkommen.» Kort derefter förekommer, just i anledning af den kemiska termens förklaring och figurliga öfverflyttning på menskliga förhållanden, ett annat ställe, som så rakt berör denna romans grundtanke, att det må anses för ett af dem, i hvilka den klarast framblickar: «Diese Gleichnissreden» (säger Charlotte) «sind artig und unterhaltend; und wer spielt nicht gern mit Ähnlichkeiten? Aber der Mench ist doch um so manche Stufe über jene Elemente erhöht: und wenn er hier mit den schönen Worten Wahl und Verwandtschaft etwas freigebig gewesen, so thut er wohl, wieder in sich selbst zurückzukehren und den Werth solcher Ausdrücke bei diesem Anlass recht zu bedenken.» Sannt är, att till den rätta besinning, som här yrkas, kom Edvard aldrig, och Ottilia för sent; men slikt är lika litet Goethes fel, som det var Charlottes. Tilläfventyrs invänder

man: ja, Goethe låter henne tänka och tala så; men att han har en motsatt mening, kan bevisas (bland annat) deraf, att sjelfva denna Charlotte, så välsinnad, så förståndig, äfven dignar under naturmaktens lockelser. Eller kan du neka, att hon blir kär i sin «Hauptmann»? Kan du neka det ännu värre, att hon, med hans bild i hjertat och fantasien, dock öfverlåter sig ånyo, vid Edvards bekanta nattbesök, åt denne fullständigt såsom hans maka? Visst icke: det är så. Länge medvetslös, uppsteg och växte hos henne den anmärkta böjelsen för sin mans vän, i samma mån som den förres hjerta började aflägsna sig från hennes. Men hvi förgäter man, att från samma ögonblick, som förhållandet blef henne klart, begynte hon ock en redlig kamp deremot — just af fri, af sedlig vilja; äfvenså, att från det ögonblick, då hon i ljuft bäfvande aning börjat känna en moders förhoppningar, och helgat dem med bön, med en inför den Evige uttalad förnyelse af sin äktenskapliga trohetsed, var — och förblef — hennes vackra själs seger afgjord? Hvad åter beträffar den stund, som föranledde dessa förhoppningar: så är den, för hvarje uppmärksam läsare och billig domare, i afseende på henne till den grad urskuldande motiverad, att jag väl knappast någonsin kunde lämpligare påminna om det evangeliska språket: «hvilken af eder utan synd är, han kaste första stenen på henne.»

Men — den äfven af dig erkända «ormen», hvari består han då, eller hvari ligger han? — I dubbeltydigheten (en metaphysicus skulle säga, amphibolien) af all den erfarenhet, medelst hvilken vi förnimma, i känsla, i böjelse, i reflexion, valfrändskapers verkliga tillvaro — så väl i högre, som i lägre mening. Just på denna dubbeltydighet och deraf följande sedliga vådor, omedelbarast skönjeliga i sina förhållanden till den kärlek, som i äktenskapet uppnår sin helgelse och fullbordan, pekar den ifrågavarande romanen med en varning, inklädd i den konstrikaste sinnebild, men desto grundligare just genom utförandets poetiska mästerskap.

Den är nämligen en kommentar, lika sträng, som poetisk, öfver de tre nytestamentliga språken: «Det Gud hafver sammanfogat, skall menniskan icke åtskilja» (Matth. 19: 6); «Hvilken som ser på en qvinna, till att begära henne *), han hafver allaredan gjort hor med henne i sitt hjerta» (Matth. 5: 28); och, i sammanhang dermed, det nyss ofvanföre anförda (Joh. 8: 7). Med få ord: den åklagade diktens thema är just att med det mest tragiska allvar inskärpa **helgden af äktenskapets väsende**, jemte den i denna helgd grundade **oantastbarheten af dess form**, som är dess väsendes sedliga samhällsuttryck. Mången torde studsa vid vår försäkran, att sådant är det verkliga förhållandet; och likväl skall det inses af enhvar, som läser uppmärksamt och utan den förutfattade öfvertygelse, att anträffa det alldeles motsatta. Men hos mången, såsnart han såg de handlande personernas beteende och öde utvecklas i ett oskiljeligt sammanhang med såkallade «valfrändskaper», blef det genast en fix föreställning, att alltsammans går ut på en förgudning af «krafter, hvilkas egentliga kausalitet härleder sig ifrån det kosmiska, som» (det visste man ju) «enligt den Goetheanska åsigten utgör den absoluta makt, hvaraf både den organiska verlden och menskligheten beherrskas.» Med slik inbillning engång riktigt fixerad, vardt det en lätt sak att här se dessa krafter — eller «naturkrafterna» — framställas såsom primärkrafter, och deremot menniskokrafterna (eller de ethiska) såsom blott secundära, hvilka förhålla sig till de förra såsom afbildliga och underordnade motsvarigheter; kort sagdt: att rakt omvända, eller uppnedvända, bokens verkliga innehåll.

Att menniskan, i sin ställning till den naturmakrokosm, med hvars tillvarelse hennes egen befinner sig förknippad, är

*) Den nu gängse bearbetningen af Svebilii Catechismiförklaring har i stället för orden: «till att begära henne», satt: «med okyskt begär»; och dermed ansett sig göra detta språks mening tydligare. Men der är ej frågan blott om ett **okyskt** begär, utan i allmänhet om ett **sjelfviskt** — så af högre, som lägre beskaffenhet.

det koncentriska eller mikrokosmiska väsende, hvartill nyssnämnda makrokosm öfverallt företer hänsyftningar, analogier, korrespondenser: det är väl en sats, i sig sjelf — rätt förstådd — lika moraliskt och religiöst oförgriplig, som filosofisk sann; till osedlig och gudlös kan den icke annorlunda förvandlas, än genom ett det gröfsta missförstående af dess betydelse. Liksom menniskan har (i mått af sin lifsgrad) någonting gudalikt eller guddomligt, utan att derföre vara jemnlik med Gud eller sjelf Gud, så har ock naturen (i mått af sin lifs-grad) någonting menniskolikt eller menskligt, utan att ändock hvarken vara menniska, eller vara lag för menniskan. Oundvikligt åter följer deraf den lika sanna, men ock (i sig sjelf) lika oförgripliga omständighet: att de vexelförhållanden, i en viss riktning tilldragande, i en annan frånstötande, hvilka man velat med ordet «valfrändskaper» beteckna, måste, om de äga verklighet inom någon af vårt verldslifs regioner, äfven — fastän *mutatis mutandis* — vara till inom alla; och således, liksom i de lägre, ja lägsta, så jemväl i de högre och högsta, äfvensom tvärtom; med den allmänna skilnad, blott, att de icke förr, än i de högsta regionerna, visa, så till innehåll som till form, sin egentliga både herrlighet och förfärlighet. Ju högre regionen är, eller ju mera bestämdt den är en sfer af ethisk individualitet, af sedligt-mensklig personlighet, desto mera förbyter sig, i väsende och skepnad, det naturliga af dessa valfrändskapsböjelser till ett andligt; men dock så, att aldrig det, som af dem är naturartadt, helt och hållet upphör. Tvärtom: ju fullkomligare naturligt organiserade, och ju fullkomligare andligt utbildade de hvarandra motsatta, men i sin motsats hvarandra till förening dragande varelserna äro, desto innerligare är i deras vexelförhållande sammansmältningen af dess naturliga och dess andliga element, och desto underbarare, desto mäktigare att förvandla sjelfva den yttre naturomgifningens fenomener till sin sinnebild, kan detta magiska sambands tillvaro yttra sig. De högsta gestalterna af motsatta varelsers ömse-

sidiga dragningar och syftningar till förening, till vexelgenomträngning, till sammansmältning af sina väsendens innersta och hela, äro de, som vi kalla vänskap och kärlek. Huru mycken blandning af naturmakt och sedlig nödvändighet, huru mycken oförklarlighet redan i de sympathier ingår, ur hvilka hvarje sann vänskap upprinner, och utan hvilka den ej skulle fortbestå, bör, vid något eftersinnande, icke kunna vara förborgadt. Men omedelbarast, åskådligast, påtagligast visar sig denna blandning, denna oförklarlighet i det förhållande, der ömsesidig böjelse drager tvenne personer af olika kön till uppnående af en fullkomlig ett-blifning, till deras väsendens fullständiga förmälning. Att hvarje äkta förhållande af könskärlek endast är till, och endast kan vara till, emellan den mannen och den qvinnan, har en rot, som innerst är obegriplig; — åtminstone om med «obegripligt» menas, hvad icke kan upplösas i begrepp. Befunne man sig här inom de «klara begreppens» område, så existerade ingen kärlek: de äktenskapliga förbindelserna — i fall de så ännu kunde benämnas — knötos då (hvad mycket förståndigt folk anser för bäst) visserligen blott af idel reflexion och «förnuftiga diskurser» *); hvarvid likväl, om pura reflexionen skulle afgöra alltsammans, utan biträde af lägre konkreta motiver (t. ex. ekonomiska fördelar), knappast någonting blefve afgjordt. Ty hvarje man skulle då, vid anblicken af hvarje qvinna med hvilken det kunde tyckas honom skäligt nog att förena sig, finna lika många skäl, hvarför han borde ännu se sig om och välja någon bland hundrade andra qvinnor, och så alltjemt; äfvenså hvarje qvinna, ständigt, äga ungefär samma antal af orsaker att lika gerna samlefva med den och den mannen, som med den och den. Äfven de yrkande buden af pligt mot menskligheten, mot samhället o. s. v. skulle blott öka, i stället för att minska förlägenheten: ty åt den, som söker kontrahent till

*) «Fortzupflanzen die Welt sind alle vernünft'gen Discurse
Unvermögend; durch sie kommt auch kein Kunstwerk hervor.»
Goethe.

medverkan i denna pligtuppfyllelse, gifva de, i sin allmänhet, ingen vägledning att hitta rätt på den lämpligaste, eller den för honom mest passande. Det lär således ej kunna hjelpas, att hvarje verkligt kärleksförhållande mellan en man och en qvinna har, både såsom uppväxande och såsom kulminerande, sin rot i en «valfrändskap», hvilken, såsom sådan, är oförklarlig, är en gåta — nämligen till sin innersta egenhet. Och hvarföre är den oförklarlig? Derföre, att den är en individuation af sjelfva det sig uppenbarande lifvets syftning till ny skapelse. Långt ifrån, att det i denna individuation egna skulle aftaga, eller bli mindre kännbart och skönjeligt, i mån af de älskande personernas fullkomligare andliga utbildning, stiger det — tvärtom — just i samma mån till kraftigare och synnerligare yttringar; hvaremot den minst individuella af könskärlekens former, eller den mest (ehuru i dålig betydelse) universella, är den, der han ännu är blott och bart fysisk, och der det, som älskas, egentligen är könet såsom kön, men föga (ja, intet) personen. Korteligen: det, som gör, att kärleksförhållandet mellan en viss man och en viss qvinna öfvergår ifrån sin allmänna möjlighet till just denna bestämda verklighet, ligger endast till en ringa del inom deras medvetande; till sin större del ligger det dels under medvetandet, i egenskap af en naturlig lockning, dels öfver medvetandet, i egenskap af en öfvernaturlig ledning och skickelse. Båda tillsammanstagna, och tillsammanstagna med det sätt, hvarpå menniskan behandlar sin ställning till deras inverkningar, tilldana, alltefter som hon i dem inlefver sig, hennes blifvande lefnadslott — hennes sedlighets, hennes samhällighets, hennes sällhets öde. Hvad den naturnödvändiga beståndsdelen af detta ödes skepnad angår, så är klart, att redan den innefattar, på menniskans lifsgrad, någonting vida mera och innerligare, än hvad med termerna affinitet, attraction, polaritet, eller andra dylika, kan uttryckas: men detta hindrar dem ej att i förevarande hänsigt kunna med sinbildlig riktighet beteckna det allmänt analogiska af de länkar, genom

hvilkas kedja natur- och ande-lifvet sammanbindes till ett gemensamt helt. Hvad åter beträffar den högre nödvändighet, som i hvarje ethiskt-fysisk valfrändskap verkar tillsammans med naturnödvändigheten: så kan ej annat ske, än att denna, alltefter den beskaffenhet och riktning, som menniskans viljekrafter — eller hennes förmögenheter till handling och försakelse — antaga, sjelf i tvåfaldig beskaffenhet och riktning skapar hennes öde; nämligen, antingen såsom en demonisk och förstörande, eller såsom en guddomlig och frälsande. Så i ena, som andra fallet återstå, såsnart menniskan förmärker sig, mer eller mindre oskyldigt (d. v. s. mer eller mindre af egen förvållan), invecklad i en från det rättas väg längre och längre hänförande sammanslingring af sitt ödes trådar, endast två utvägar till räddning af det i hennes varelse väsendtliga och eviga. På den ena, går hon att ånyo, med orubblig ståndaktighet, ansluta sig till begreppen af pligt och ed; på den andra, för hvilken ej gifves ett «tillbaka», utan endast ett «framåt» (om det också är blott — dödens), går hon att frivilligt, genom uppoffrande af sitt hjertas hela timliga lycka och dermed genom sin hela timliga varelses undergång, gälda, hvad hon inser eller anser sig hafva mot guddomliga lagar förbrutit. I den roman, som dessa blad hoppas kunna rättfärdiga, se vi den förra vägen vandras af Charlotte, och den sednare af Ottilia. Visserligen krossas Edvard, och det så väl moraliskt, som fysiskt; men hvarföre? Emedan han hvarken förmått välja den ena vägen, eller den andra; och orsaken var, att han ägde endast egenskaper (och deribland ganska vackra), men aldrig besvärade sig med att formera dem till karakter. Deremot erinrar mig hans älskarinnas slutliga själsbelägenhet, i detta ögonblick, ovilkorligt om följande ord, hvilka jag i skådespelet «Lycksalighetens Ö» låtit vexlas mellan Felicia och hennes moder:

«O moder! Slit blott ut hans bild ur detta bröst;
Gör allt, hvad här tilldragit sig, till oskedt än;
Du kan så mycket . . . säg, förmår du ock ej det?

NYX.

Slikt mäktar ingen!

FELICIA.

Ingen? Ej Allfader sjelf?

NYX.

Nej! Hvad engång du lefvat, re'n förvandlat sig
Till öde — till ditt öde! — och så starkt omkring
Ditt väsen knöts det nät, hvars garn din vilja spann,
Att ej en Gud kan lösa ens dess minsta knut.
Dock gifs derur ett frälsningssätt, ett enda blott:
Att offra upp den del af dig, som fängslad är;
Försök det, dotter!»

Ottilia försökte, och verkställde det. Vi spörja nu: den seger, som hon, sålunda fallande, fullbordade — var den en hånisk naturmakts, som förkrossade sitt lekverk? eller var den icke en den högsta triumf, vunnen af just den sedliga friheten?

Sådan är, i sina allmännaste drag, «den Goetheanska åsigten» af Valfrändskaperna; och sådan har den i hans omtvistade roman blifvit framställd. Valfrändskapernas verklighet, och deras makt att bestämma menniskans lefnadsöde, i den mån hon åt dem hängifver sig, kan lika litet förnekas i denna roman, som i sjelfva menniskolifvet. Men i afseende på denna verklighet och denna makt äro två omständigheter att märka: först, att den ingalunda är en blott naturnödvändighet och naturmakt; sedan, att den ingalunda är någon i sig sjelf absolut öfvermakt, till hvilken menniskan äger att förhålla sig endast passiv och underdånig, emedan allt bemödande till motstånd (så genom samhällsinrättningar, som genom den enskildes tänke- och handlingssätt) vore fåfängt. Ingenstädes i Goethes roman är sagdt, eller på den äktenskapliga föreningen tillämpadt, att menniskorna böra vara dessa valfrändskapers lekverk, eller att sjelfva valfrändskaperna, såsom sådana, genom sin blotta tillvarelse utgöra hennes öde. Detta uppkommer och utbildas först genom den ställning, som hon till deras inverkan gifver sig, i sammanhang med den ställning, som hon i allmänhet antager till de guddomliga, menskliga och

naturliga tingen. I denna roman är blott visadt, i en lika smärtligt skakande, som genom hela sin skönhet oförgängligt förtjusande skildring, hurudan nyssnämnda ställning kan blifva, genom en till oundviklig utveckling förande inveckling och sammanveckling af önskningar, förhållanden och felsteg, oskyldiga och betänkliga, förlåtliga och oförlåtliga, ursäktliga och straffvärda. Icke heller har skalden i det hänseendet låtit såsom en blind naturmakt framstå den öfver hans personer inbrytande olyckan, att hon rentaf öfverrumplar dem, eller smyger sig på dem som en tjuf om natten. Hon är i förväg motiverad och inledd — af de båda makarna sjelfva, under den tid, som föregår berättelsens början; sedermera hänvisa, så väl i denna början, som på många i fortsättningen spridda ställen, en sedlig instinkts profetiska varningar, än på hennes möjlighet, än — sedan denna förvandlats till verklighet — på de ännu öfriga medlen till motstånd och räddning. Frågar man oss om den först anmärkta urmotiveringen, så har man ju denna i den på vacklande grund byggda beskaffenheten af det äktenskapsband, som Edvard och Charlotte hade knutit emot vinken af den guddomliga skickelse, hvilken i deras tidigare ungdom hindrade denna förening. Edvard, äfven såsom man ett bortklemmadt barn, van att i allt genomdrifva sina önskningar, hade för egentlig kärlek tagit en egensinnig hågkomst af en i sin åstundan hämmad ynglingsböjelse; Charlotte, klarare seende, hade i sitt sinne till och med utsett Ottilia till hans maka, men lät (ehuru först efter långvarigt motstånd) icke dessmindre — och detta var hennes grundfel — beveka sig att gå hans åtrå till mötes; genom en likväl ganska begriplig och ganska urskuldlig själsstämning, hvari en eftergifvande välvilja förenade sig med en hos henne verklig rest af den nyssnämnda ungdomslidelsen. Begär man nu exempel af sedermera förekommande aningar och varningar, så må här nämnas den obenägenhet, ja motvilja att låta kaptenen och Ottilia komma, som Charlotte yttrar genast i begynnelsen, vid Edvards förslag derom; äfvenså, icke blott Mittlers, utan

ock både Charlottes och Edvards gemensamma missbelåtenhet, då de mottaga tidningen om tillämnadt besök af ett par vänner (grefven och baronessan), hvilkas emancipation från de äktenskapliga pligtbegreppen de ogillade *); och hvilkas närvaro sedermera verkligen medbragte en omisskännlig kontagiös inflytelse — närmast på Edvard, något indirektare på Charlotte, och fjermast eller lönligast (men icke dessmindre djupt) på sjelfva den rena och kyska Ottilia. Det vore icke svårt att andraga flera. Sedan engång sammanvecklingarna börjat och kommit riktigt i fart, är helt naturligt, att hufvudpersonerna i allmänhet (särdeles Edvard) blifva, och bete sig, ständigt ensidigare. Endast om Ottilia kan detta egentligen icke sägas; i fall man ej vill kalla hennes kärlek en ensidighet. De, som finna Edvard för mycket omanlig, eller alltför veklig, och dymedelst föga värd en så gränslös (och derföre blott genom timlig undergång sig begränsande) kärlek, besinna icke, att han dock har vackra och ädla egenskaper; att han är ämne till en utmärkt man; att Ottilia icke kunde af honom äga samma totalöfverblick, som läsaren; ändtligen, att härtill kommer — hvad just utgör hufvudförklaringen — valfrändskapens sympathi, som, i sitt innersta sjelf oförklarlig, dock är oss här en borgen, att den, som en Ottilia kunde älska, måste innehålla utvecklingsanlag, hvilka åtminstone i den verld, hvars ingång döden öppnar, upplefva sin framtid. På denna framtid är Ottilia, detta naturens vänaste barn och vänaste offer, denna jungfrulighetens skönaste och i sin skönhet outsägligt rörande representant, genom hela sin tillvarelse, hela

*) Ehuru detta är uttryckligen i boken tillkännagifvet, försäkra Goethes och Valfrändskapernas motparter alltjemt, att både de bägge makarne och (genom dem) författaren sjelf anse grefvens och baronessans förhållande såsom någonting, om icke just i allo föresynligt, dock inför de förnämas och bildades synpunkt oskyldigt eller åtminstone likgiltigt. Man tyckes fordra, att Evard och Charlotte, för att bevisa sina egna dygdigare grundsatser, skulle vid ungdomsvännernas ankomst — ha sparkat dem på dörren.

sin personlighet, en ständig häntydning; en evighetsblomma, hvars knopp, för de vanliga jordberöringarna och jordfröjderna strängt sluten, i sådan himmelsk riktning städse djupare, rikare, fullare utslår sig. Hon är icke kär, utan hon är kärleken sjelf, plastiskt formad, skärt målad, sådan han i en den virginalaste qvinnoskepnad kan uppenbaras; och med detsamma är hon en figur, som betecknar allt det af valfrändskapsbandet mest vackra och mest hemlighetsfulla. Således är det visserligen hvarken en tillfällighet eller en kuriositet, att detta band mellan Edvard och henne yttrar sig äfven med en kroppslig ovanlighet, i åtskilliga magnetiskt-fysiska kommunikationer, som i alldagslefvernet mera sällan förekomma eller bemärkas; lika litet, att hennes individuum, å andra sidan, står till den yttre naturen i ett liknande sympathiskt förhållande (t. ex. hennes känning af det förborgade stenkolslagret, hennes tjenlighet för experimentet med pendelsvängningarna m. m.). I det sednare förhållandet afspeglar sig det förra. Men — man märke noga, att det förras inre betydelse öfverallt framträder såsom det, hvilket i de båda älskandes ömsesidiga attraktioner är det ursprungliga. Öfverhufvud gäller det nu yttrade om hela den ställning, som, i denna roman, de fysiska krafterna och fenomenerna intaga till de ethiska, eller som der i allmänhet, vid skildrandet af sammanhanget mellan naturens förhållanden och menniskans, blifvit åt de förra anvisad. Enhvar, som läser den utan förutfattad fördom, skall finna, att under händelsernas och handlingarnas hela förlopp framträder hvarenda böjelse, hvarenda bevekelse, hvarenda förändring såsom grundad i personernas egen sinnesart och karakter, och att »de öfvermäktiga naturkrafter», som här spökat för så mångens uppskrämda inbillning, ej äga det ringaste åt någon öfvermakt inrymda spelrum. Tvärtom: de dithörande företeelserna stå dels med personerna i ett samband, hvilket väl är ett symboliskt-nödvändigt, men ett ethiskt-tillfälligt och ethiskt-likgiltigt; dels äro de rentaf en följd af personernas redan började ethiska förhållanden, hvilka, genom att åstadkomma dylika fysiska mot-

svarigheter, ådagalägga just sin öfvermakt. Måhända torde man slutligen ändock, till ett prof på den snöda naturalism, som påstås i denna dikt herrska, åberopa Ottilias dödssätt. Detta har nämligen mången så groft missförstått, att han ansett det för ett sjelfmord genom hunger, föranledt af en väl omsider tillbakahållen, men i djupet lika otyglad lidelses förtviflan. Ingenting borde dock, vid någon uppmärksamhet, lättare vara synbart, än att hennes död tillvägabringas ganska naturligt genom ett missförhållande af själ och kropp, en den sednares otillräcklighet för den förra, hvaraf omsider en oöfvervinnelig vämjelse eller leda för all materiell näring blir en följd. Skulle någon, af den orsak, att onekligen ett hjertqval, för hvilket hennes kropp dukar under, leder henne till detta sjukdomstillstånd, ännu vilja kalla det ett «sjelfmord», så må det stå honom fritt. Hvar och en äge sitt sätt att tala, liksom att se: men åtminstone talar han då enligt ett språkbruk, som är hvarken vanligt eller rimligt.

De olycksbringande förvirringarnas första upphof, såsom antagande gestalt i ett oåterkalleligt faktum, betecknar Charlotte, vid samtalet med majoren på dagen efter sitt barns död, med dessa ord, af hvilka mången tycks hafva läst blott de första raderna: «Es sind gewisse Dinge, die sich das Schicksal hartnäckig vornimmt. Vergebens, dass Vernunft und Tugend, Pflicht und alles Heilige sich ihm in den Weg stellen; es soll etwas geschehen, was ihm recht ist, was uns nicht recht scheint; und so greift es zuletzt durch, wir mögen uns gebärden wie wir wollen. — Doch, was sag' ich! Eigentlich will das Schicksal meinen eigenen Wunsch, meinen eigenen Vorsatz, gegen die ich unbedachtsam gehandelt . . . Habe ich nicht selbst schon Ottilien und Eduarden mir als das schicklichste Paar zusammengedacht? Habe ich nicht selbst beide einander zu nähern gesucht? Und warum konnt' ich den Eigensinn eines Mannes nicht von wahrer Liebe unterscheiden? Warum nahm ich seine Hand an, da ich als Freundin ihn und eine andre Gattin glücklich gemacht hätte?»

Man synes ha läst endast till tankstrecket, och dervid, af en öfverväldigande frombetens fasa, slagit händerna tillsammans öfver sitt hufvud; ty man hörde ju här tydligen, eller utan minsta omsvep, den diaboliska boken omsider uttala sin grundtanke. Hade man dristat fortsätta läsningen äfven till hinsidan om det förfärliga strecket, så hade man kunnat finna, att Charlotte, i den mån de förlåtliga utbrotten af en moders och makas smärta hunno mildras af hennes återvändande starka besinning och klara förstånd, insåg det «öde», hvaröfver hon beklagat sig, egentligen vara ett uttryck, en följd af hennes och de öfrigas eget handlingssätt. Men hvad hon i de anförda orden yttrat, är, i allmännare användning, äfven hela bokens mening. Det är sannt, att Edvard, sedan han med fattadt beslut hemkommit från sitt fälttåg, rätt flinkt predikar det slags kärleks- och äktenskapslära, hvartill hos nutiden förmärkes en särdeles beredvillighet att lyssna; såsom då han säger: «Wir haben eine Thorheit begangen, die ich nur allzuwohl einsehe. Wer in einem gewissen Alter frühere Jugendwünsche und Hoffnungen realisiren will, betriegt sich immer: denn jedes Jahrzeint des Menschen hat sein eigenes Glück, seine eigenen Hoffnungen und Ansichten. Wir haben eine Thorheit begangen; soll sie es denn für's ganze Leben seyn? Sollen wir uns, aus irgend einer Art von Bedenklichkeit, dasjenige versagen, was uns die Sitten der Zeit nicht absprechen? In wie vielen Dingen nimmt der Mensch seinen Vorsatz, seine That zurück; und hier gerade sollte es nicht geschehen, wo vom Ganzen und nicht vom Einzelnen, wo nicht von dieser oder jener Bedingung des Lebens, wo vom ganzen Complex des Lebens die Rede ist!» Af slik sinnesstämning hänförd, lägger han sin passions tydning och önskan i dessa längre fram yttrade ord, hvilka eljest, i sig sjelfva, äga samma riktighet som Charlottes nyss förnumna, dem de motsvara: «Wie sollte ich mich trösten können, da ich, unschuldig (?), die Schuld an allem bin! Durch meine Zudringlichkeit hade ich Charlotten vermocht, dich» (han talar till majoren) «in's Haus

zu nehmen; und auch Ottilie ist nur in Gefolg von dieser Veränderung bei uns eingetreten. Wir sind nicht mehr Herr über das, was daraus entsprungen ist; aber wir sind Herr, es unschädlich zu machen, die Verhältnisse zu unserm Glücke zu leiten.» Men — erinrar man — du erkänner ju sjelf, att, om än satsen är sann, han likväl tyder den falskt, och alltså fortfar att handla i fåvitsko. Ja visst! Men, i himlens namn! hvar står det då skrifvet, att Edvard är framställd till ett mönster af förnuftighet och dygd? I Goethes roman åtminstone icke. Det är vidare sannt, att den rättsinnade och hederlige Mittler har en viss fallenhet att bära sig något klumpigt åt, och att ej sällan misstaga sig om tjenligaste sättet af sin förmedling. Också har man icke försummat att i hans personlighet och role skönja en afsigt hos författaren att parodiera den stränga eller christliga äktenskapsläran, genom att gifva henne till tolk och försvarare en tölpig moralist, en välmenande, men bornerad maximpedant. Man har deri, på sitt vis, gjort rätt: ty huru hade man annars kunnat få det hela tillfyllest förvrängdt? Men jag vädjar till enhvar, som har läst eller är i stånd att läsa denna roman med oväld, med förening af poetisk mottagsamhet och obestickligt förstånd: äro Mittlers sermoner öfver äktenskapets helighet, öfver äktenskapsbrott och äktenskapsskillnad, tecknade så, som de borde vara, om de skulle föreställa det vanmäktiga skolmästeriet af en trånghufvad och trånghjertad pedants platta förståndighet? Vanmäktiga äro visserligen hans undervisningar och råd, i afseende på de personer, hvilka han här vill tillrättahjelpa; men icke blott derföre, att han ej mäktar fullt genomskåda dem, eller uppfatta deras väsenden med tillräcklig klarhet. Äfven i detta fall hade hvarken han, eller någon annan, kunnat lyckas: ty — det rubbade förhållande, hvars ordning och helsa han här ville bidraga att återställa, var från sin begynnelse grundadt på en basis, lika litet hållfast, som sann. Mittlers vanmakt står der således, med lika tragiskt grundallvar som allt det öfriga, såsom en sinnbild af alla goda

och förståndiga menniskomedels otillräcklighet, när de användas att utreda och afhjelpa sådant, som icke vidare genom menskliga krafter är utredbart eller hjelpligt.

Att i all verklig kärlek lefver något, som — ehuru i sin skönaste (men derför ock ofta vådligaste) förklaring — är natur; och att i all verklig natur, jemväl i sjelfva den lägsta, lefver något, som — ehuru blott i antydande, i bebådande, eller på högre lifsrymder hänvisande motsvarighet — är kärlek: detta är Valfrändskapernas allmänna hemlighet, hvaraf enhvar särskild valfrändskap är blott en egen yttring. Denna hemlighet, sålunda beskaffad, kan ej annat, än på det djupaste ingripa i de förhållanden, hvilka menniskor af olika kön sins emellan knyta såsom kärleksband, och hvilka, såsom af religionen helgade, af samhället erkända, kallas äktenskap. Men nu blir frågan om detta hvads rätta huru. Huru de menniskor, inom och ibland hvilka denna hemlighet uppenbarar sig, eller de, på hvilka dess uppenbarelser inverka antingen såsom egna erfarenheter eller såsom andras, skola behandla den så, att de behandla den riktigast: derom lemnar den, tagen och hörsammad endast i och för sig sjelf, ingen anvisning. Den princip, som här verkar, är utan tvifvel en manifestation af lifvets aldrahögsta. Men, om denna manifestation skall bekräfta sig i klart eller oklart, i ljust eller nattligt, i rent eller till synd förvilladt skick; om den skall mera leda till, eller mera leda ifrån, sitt urförsta guddomliga upphof: det beror på själsförfattningen hos de menniskor, som äro dess uttryck, dess verktyg, dess ögonvittnen; kort sagdt, de personer, i hvilka, och ibland hvilka, den yttrar sig. Herrskar hos dem ett känslo- och tänkesätt, hvaraf lifvets innersta grundsanningar omfattas med fast tro, med bestämd insigt, med ödmjuk undergifvenhet, med andaktsfull (och alltså äfven förtröstansfull) försakelse: då tacka de Försynen med hänryckning, om rönet af valfrändskapernas makt länder dem till sällhet, och foga sig med ståndaktig sjelfuppoffring i sitt öde, om det länder dem till smärta; öfvertygade, äfven i detta sednare

fall, att Försynen känner sitt hvarföre, och vet för vårt hjertas framtid bättre råd, än vi veta sjelfva. I motsatta händelsen åter kan ej slå felt, att valfrändskapsmakten gör sig gällande — rentaf såsom naturkraft: den bryter sig väg, ofta i förfärliga utbrott; förfärliga i den mån, som en krank fantasi förespeglar den inbillning, att blotta styrkan af den verkande makten är fullgiltigt bevis på dess egenskap af guddomlighet och gudabud. Sådana utbrott måste alltså vara menniskan närmast just der, hvarest, å ena sidan, deras möjligheter tyckas vara som aldramest aflägsnade genom harmoniska lagar af ett förfinadt och högtbildadt sällskapslif, som i glansen, ej blott af förnämhet och rikedom, utan ock af talenter, sköphet, älskvärdhet, breder öfver de lurande volkanerna sin yppiga slöja — och hvarest, å andra sidan, genom sjelfva denna så högt drifna förfining och bildning, fantasien desto lättare kan erhålla en veklig retlighet och en sjuklig benägenhet att för den gifva efter. Och lefva icke just inom en sådan sfer hufvudpersonerne af förevarande roman? Endast sådana yttringar af valfrändskapsmakt, som förhållandet mellan grefven och baronessan, kunna der gifva sig luft utan att sönderbryta det helas utvändigt så välordnade, jemnmättade och leende skick. Men låt de djupare kärleksattraktionerna komma, eller dem, som innebära en förening af himmelens krafter med jordens: då spränges, till allmän bestörtning, liksom genom en minas explosion, hela det sammanhållande skick, hvari denna skimrande sällskapsverld framtedde en yta af idel lycka och glädje; då förgås i Edvard det riktbegåfvade ämnet till en man; och endast det rörande ämnet till ett helgon, Ottilia, ådagalägger möjligheten, att äfven inom en sådan krets, någongång, kan befinna sig en varelse med förmåga att bli helgonlik.

Hvilken är således denna romans *usus practicus*, eller hvad predikar han — för dem, som begripa poesiens predikosätt, och begripa, att detta sätt ej kan vara ett homiletiskt i vanlig mening? — Resignation, äfven i afseende på njut-

ningen af en **verklig och full äktenskapskärleks** lycka: såsnart denna njutning kan vinnas blott genom en egenviljans — eller den **falska** personlighetsprincipens — seger öfver alla de makter, hvilka, egentligen, ehuru vår herrskande lidelse anser dem för fiendtliga mot vår personlighet, äro bundsförvandter till vår **sanna** (och till **himmelsk** ämnade) personlighets intressen; såsnart denna förlåtligt, ja oundvikligt lockande sällhetsbild, noggrannt i sigte fattad, visar sig stå i strid, dels mot en guddomlig skickelse, om hvars afsigt vi misstagit oss, dels mot den samhällsform, hvilken denna guddomliga skickelse sanktionerat. Ty om vi än verkligen **hafva** misstagit oss om den nyssnämnda afsigten, så har Försynen dock begagnat detta vårt misstag att försätta oss inom en dymedelst föranledd ny krets af pröfning och uppfostran; och den objektiva samhällsskepnad, som blifvit misstagets följd, bär, om än såsom (i detta särskilda fall) en följd af missgrepp, likafullt sig påtryckt den **aldrig strafflöst antastade formen** af **äktenskapets heliga väsende**, till hvars sedligt-samhälliga uttryck den är af Gud sjelf ämnad. Derföre, att väsendet här är så heligt, är ock sjelfva formen, äfven såsom **form**, invigd att vara oantastbar; och det hämnar sig fördenskull, genom mångfaldiga och åtminstone intill grafven beledsagande medel, på dem, som (mer eller mindre brottsligt) kränka och bryta den. Väl är detta sista, för vissa fall, tillåtet — äfven ofvanifrån; dock uttryckligen blott för sådana fall, der «menniskohjertats **hårdhet**» förhärdat sig ända till fullständig förnekelse af all möjlighet för **någon** sedlig, **någon** hvarandra (och barnen) åt himlen fostrande samlefnad. Ehvar deremot hjertan, karakterer, personer äro sådana, som hufvudpersonerna i det förhållande, hvars målning vi äga i Goethes roman, der äro ock — å ena sidan — förpligtelserna till aktning för äktenskapets både väsende och form desto större, samt — å andra sidan — likaså möjligheterna större, äfvensom flerfaldigare, så väl till seger öfver till och med sina ljufvaste önskningar, som till ur sjelfva försakelsen uppspirande

nya dygder och nya fröjder. Emellan dem, som befinna sig i förhållande af makar, är då tvifvelsutan ett förnyadt sedligt och lyckligt samlif lika verkställbart, som tänkbart; ett samlif, hvars anda är, om icke *amor*, dock *caritas*. Men, erinrar någon: den lekamliga sidan af detta samlif innebär dock, eller medför, ett profanerande af äktenskapskärlekens mysterier och således i alla fall ett missbruk af äktenskapets form; hvad kan du härpå svara? Blott detta: att slik profanation undvikes, om makar, hvilkas välvilja och ömhet för hvarandra är *caritas* utan att vara *amor*, öfverenskomma att samlefva — såsom vänner eller andliga syskon. Detta om dem, som, under och efter omständigheter af här ifrågavarande art, befinna sig inom äktenskapets form. De åter, som, i samma omständigheter invecklade, befinna sig utom denna form, äga en vida enklare uppgift att lösa. Jag lemnar derhän, emedan jag ej vill inlåta mig i någon icke af mitt ämne nödvändigt påkallad undersökning, om det manliga celibatet är i en så oinskränkt allmängiltighet onaturligt, egoistiskt, osedligt eller i rent utförande overkställbart, som herr Hwasser anser det vara. Äfven härstinnan tänker jag ej med honom alldeles lika. Mellertid har han dock åtminstone åt det qvinliga celibatet inrymt både möjligheten och verkligheten af en djup, ja helig betydelse; en betydelse, af hvilken följer äfven förmågan att bevara kärlekens låga såsom en Vesta-flamma, med trogen vård, med enslig, men molnfri tempelglädje, på ett vis, hvarigenom en sann qvinlig bestämmelse uppfylles, jemväl förutan vilkoren af maka och moder. Att också ett sådant vestaliskt lif kan äga ett rikt värde, en hög sällhet, och vara någonting helt inom sig sjelft, visa oss icke blott legenderna; det ådagalägga jemväl, ännu i dag, här och der mötande vördnadsvärda företeelser; och det är en af hufvudförtjensterna hos vår ypperliga författarinna, Fredr. Bremer, att om sådana, och deras lefnadsbestämmelses rätta mening, hos båda könen befrämja en rättvis, en tröstfull, kort sagdt, en riktig föreställning. Men visserligen fordras, äfven till ett så beskaffadt lif, först

och främst, att man skall kunna — lefva. Ottilia kunde det icke; åtminstone ej i det ordets vanliga bemärkelse.

«Willst du nach den Nachtigallen fragen,
Die mit seelenvoller Melodie
Dich entzückten in des Lenzes Tagen?
Nur, so lang sie liebten, lebten sie» *).

Men dermed är ock ej något förloradt för den, som har älskat så; det är blott att öfverflyttas från en skön verld till en ännu skönare; det är att vandra upp, såsom våra Asafäder uttryckte sig, «till det andra ljuset».

Och der — månne ej der lagar taga vid, hvilka väl icke äro andra lagar, men innerligare, eller som der kunna på omedelbarare och oinskränktare vis, än här, framträda; lagar, hvilkas betydelse gäller enkom för evigheten? — Vi ha insett, hvarföre den lag, som i det nu ifrågavarande afseendet gäller för tiden, innebär en sträng förpligtelse att icke öfverträdas; och med detsamma, hvarföre denna förpligtelse är så sträng, att öfverträdelsens följder, som ur den enskilda känslans synpunkt rättmätigt betraktas och betecknas såsom lidanden, sjelfnödvändigt måste ur en annan synpunkt, den allmänna rättvisans, lika rättmätigt tillräknas såsom straff. Klart är, att i båda fallen påkalla deras offer vårt varma deltagande: i förra fallet såsom medlidande, i sednare fallet såsom skonsamt omdöme; och att detta medlidande växer till det ömmaste, detta omdöme stämmes till det mildaste, i den mån, som vi se offren ändock intaga en plats af hög och sällsynt menskligbet, eller bära storhetens, skönhetens, älsklighetens prägel. Också är härmed det allmännaste af det utförande, hvari denna roman behandlat sitt thema, tvifvelsutan betecknadt. Detta allmännaste, i sitt hela, kommenterar — såsom vi redan sagt — de trenne af Christi utlåtelser, hvilka i det föregående läsas anförda. Men inom denna omkrets, ehuru på mera beslöjadt och esoteriskt sätt, kommen-

*) Schillers Thekla.

teras ock ännu ett fjerde af den guddomliges yttranden: det hos Lucas bevarade (k. 20, v. 34, 35), der han sagt oss: «Denna verldens barn taga sig hustrur och gifvas mannom: men de, som varda värdige till den verlden, de hvarken taga hustrur eller gifvas mannom; ty de äro Guds barn, och varda like med englarne.» Man må förklara denna yttring på Svedenborgs vis*), eller på det mera vanliga: så mycket är dock visst, att den antyder ett förhållande mellan älskande varelser, der de kunna ansluta sig till hvarandra så innerligt som helst, utan att derigenom råka i strid med — eller förbryta mot — någon af de stadgar, som för «denne verldens» äktenskapsförbindelser äro nödvändiga till både den enskilda och den offentliga sedlighetens beskydd. Att Edvards och Ottilias kärlek är en kärlek för evigheten; att de ömsesidigt, genom allt det i deras väsenden mest ursprungliga och mest innerliga, tillhöra hvarandra och utgöra hvarandras närmaste fyllnader; att enhvar af dem, för sig tagen, är ena hälften af en person, hvilken de tillsammas äro hel: detta är onekligen Goethes mening. Men likaså är det hans mening, att denna kärlek blef syndig, och i följd deraf medförde olycka, genom den hörsammade frestelsen, genom bemödandet att i förväg gripa den tidpunkt, då, enligt den guddomliga skickelsens vilja, möjligheten för detta själsbands fullt fria och fullt saliga tillknytande skulle komma. Vi äro berättigade till det hopp, att äfven så, som sakerna nu stå, skall sådan möjlighet beredas, ja påskyndas, genom ångrens och dödens reningar. Och änskönt blott Ottilia genomgår dessa reningar så, att hon, inför våra ögon, försvinner från skådeplatsen såsom «vorden till den verlden värdig»: så har dock hos Edvard, vid hans bortgång, åtminstone afsigten eller uppsåtet börjat, att häri följa hennes exempel; och bland «faderhusets många boningar» torde väl finnas någon, der detta goda uppsåt får tillfälle att vidare befästa och bekräfta sin åsyftning.

*) Se min utgifna skildring af hans Äktenskapslära.

Blifva de derefter sammanförda, inom en och samma himmelska sfer: då befinner sig ock Charlotte i den ställning, att hon, som redan här på jorden ville för detta par uppoffra ej blott sina anspråk, utan till och med den seger hon öfver sin böjelse vunnit, icke känner, genom deras sällhet, sin egen i ringaste måtto förminskas. Tvärtom: just derigenom stiger då hennes egen sällhet till sitt fullmått.

Men det är tid, att från dessa betraktelser öfvergå till andra: ty sannolikt äro mina flesta läsare, om de med uppmärksamhet följt min framställning allt hittills, numera lika öfvertygade, som jag, att den anklagade romanen är skrifven, icke mot, utan för äktenskap och trohet. Herr Hwasser säger, att «vördnaden för jungfrulig helighet väsendtligen tillhör äktenskapets idé»; så att «det qvinliga celibatet», ur denna synpunkt fattadt, är, i sitt förhållande till nyssnämnda idé, egentligen «endast dess första utvecklingsstadium». Om så är (hvari jag med honom alldeles instämmer): då frågas, af hvilken skald den «jungfruliga heligheten» blifvit skärare och fullkomligare målad, än af Iphigenias, Leonores, Ottilias; och huru en skald, som alltså visat sig vara någorlunda hemmastadd åtminstone i «utvecklingsstadiet» eller förgården af äktenskapets helgedom, skulle slutligen kunnat få det infall att vilja nedbryta sjelfva templet? — Sedligt-pathologiska företeelser, nära beslägtade med dem, som Goethe redan i sin första roman behandlade, men yttrande sig i hans sista med en långt större och mångfaldigare inveckling, hafva, skildrade af samma mästarhand, här liksom der måst röna ungefär samma öde: att (öfverhufvud) hos den yngre allmänheten väcka den lifligaste sympathi, och ljuft sorglig hängifning åt en den oskyldigaste medsmärta; men deremot hos flertalet af den äldre, som dels bäfvade för en så trogen spegelbild af sina egna erfarenheter, dels tillhörde den stora skaran af blotta tidsfördrifsläsare, framkalla ett i alla väderstreck skallande rop om sedekränkande afsigter och moraliskt undergräfvande faror. För att öfvertyga om motsatsen, hade Goethe skolat inrätta

sin målning så, att icke blommorna till det mesta öfvertäckt ormen, utan ormen till det mesta öfvertäckt blommorna; boken hade då blifvit uppbygglig: den hade kunnat begagnas, till och med, som en postilla. Jag lemnar dylika begrepp och fordringar i sitt värde. Poetiska äro de åtminstone icke. Hvad grund, eller ogrund, det skri har, som ännu, gång efter annan, uppstämmes om denna boks fiendtlighet mot dygd, lag och sed, tror jag mig emellertid hafva utredt på ett sätt, som torde falla sig något svårt att vederlägga. Och emedan detta var min egentliga uppgift, måste jag här afhålla mig ifrån hvarje blick på det af kompositionen estetiska, såsom sådant; hvarom annars vore mycket att säga. Dess värde i nyssnämnda hänsyn är ock, så vidt jag vet, temligen allmänt erkändt; och det har icke heller af herr Hwasser — åtminstone ej uttryckligen — blifvit förnekadt. Blott så mycket deraf må jag här beröra, hvarmed jag tillika berör ett par punkter, som, utom det att de tyckas oförstådda af några bland skaldens varmaste beundrare, äfven stå i direkt sammanhang med sjelfva det ethiska af diktens idé och plan. De, som vilja öfverallt föras bums in i hvad de kalla *medias res*, och således här (kort och godt) i den förevarande *casus conscientiae*, utan vidare omsvep, hafva funnit naturomgifningarnas, lokaliteternas, parkanläggningarnas detaljer ofta skildrade med förmycken utförlighet; äfvenså, att samtalen stundom äro alltför långa, och de alltigenom frikostigt utströdda reflexionerna alltför många. Men äfven dessa lokaliteter m. m. uttrycka, på ofrånskiljeligt vis, de personligheter, hvilka vi här se med dem sysselsätta sig. De äro den allmänna sammanfattningen af dessas yttre motsvarigheter; de utgöra, i sådan sammanfattning, det objektiva omfånget af deras alldagslif; eller det, hvari dessa personer utvändigt afpregla sitt lynne och sin verksamhet, samt alltså jemväl i slik riktning särskilja sig från alla andra, med hvilka de komma i beröring och jemnförelse. Ju fastare, nogare, åskådligare berättaren detaljerat all sådan objektivitet af deras omgifningar och yttre

verksamhetskrets, desto djupare blir sedan intrycket af den kontrast, hvari denna utanverld råkar till hufvudpersonernas egentliga inre lif: den qvarstår nämligen, utan att afveta någon invärtes timad förändring, alldeles likartad, såsom uttryck, ja såsom framskridande fortsättning, af hvad de längese'n upphört vara; den är nu, i sin för egen räkning växande fägring, den allmänna vålnaden af hvad de voro. Se vi uti dessa omgifningar, och uti det hela af de sysselsättningar och sällskapsnöjen, med hvilka dessa omgifningar äro sammanflätade, det medelbara uttrycket af personernas lif och lefnadslynne: så möter oss deremot i reflexionerna det omedelbara uttryck, hvari, såsom sådant, deras aldrainnersta framstiger ohöljdt. Hvilka reflexioner äro ej framförallt Ottilias, eller de i hennes dagbok upptecknade! De frambringa en verkan, som (i sin anda och betydelse) påminner om den antika tragediens — numera af monologen supplerade — chor; och riktigheten af denna anmärkning, äfvensom af vår förutgående, skall enhvar medgifva, som icke, med blott romanläsarnyfikenhet, brådskat att inhemta bokens hvad utan att stort fästa sig vid dess huru, eller med så mycket interesse för det framställdas materia (det stoff-artade deri), att ett ganska ringa återstått för dess form (d. v. s. just för det estetiska af saken).

Denna likhet med det antika sorgespelet är föröfrigt ej den enda. Icke blott är hela förevarande dikt en tragedi i romanform — som genom sitt intryck tillräckligt bekräftar ärligheten af skaldens ord om sin egen sinnesstämning dervid, i ett bref till den öfver smärtsamheten af detta intryck sig beklagande Bettine: «Der Dichter war bei der Entwickelung dieser herben Geschicke tief bewegt; er hat sein Theil Schmerzen getragen; schmäle daher nicht mit ihm, dass er auch die Freunde zur Theilnahme auffordert! Da so manches Truarige unbeklagt den Tod der Vergangenheit stirbt, so hat sich der Dichter hier die Aufgabe gemacht, in diesem einen erfundnen Geschick, wie in einer Grabesurne, die Thrä-

nen für manches Versäumte zu sammeln.» Huru mycket kunde ej här tilläggas: om utvecklingens oafbrutna, ohämmeliga, liksom med verldslagens egen gång sig utvecklande följdrigtighet; om kompositionens ädla och höga enfald; om teckningens säkerhet, renhet, ofta i konturerna nästan hårda bestämdhet; om de till framställningen använda hjelpmedlens enkelhet; om stilens förening af plastik och musik; om det helas kompakta och strängt koncentriska skick! Det är en bok, ej blott för poeten; det är tillika en för målaren, bildhuggaren, arkitekten. Men nog härom. En enda omständighet kan jag likväl ej hindra mig att vidröra; desto mindre, som jag blef, i detta ögonblick, just genom ordet «arkitekten» derom påminnt. Jag har redan antydt, huru Mittler är en sinnebild af det fromma, hjelpsamma och inom sin omkrets klara förstånd, som dock i utom denna omkrets liggande förhållanden verkar, under bästa välmening, ondt i stället för godt, och måttar (utan att veta derom) dolkhugg åt det offer, hvilka det vill rädda. Men de högsta sinnebilder, som i denna skaldedikt framstå, möta oss i Ottilia och arkitekten. Liksom hon är kärleken och skönheten, eller den jungfruliga naturen i sin skäraste förklaring såsom kärlek och skönhet, så är han — konsten: stor, lugn, älsklig, i stilla hänryckning betraktande och slutligen sjelf skapande det sköna, men försmående dervid hvarje anspråk för konstnärens jag. Det är icke utan en djup afsigt, som skalden låter honom plötsligt, om natten efter Ottilias begrafning, infinna sig i det af honom och henne gemensamt målade grafkapellet, och der, i skenet af den «eviga lampan», ställa sig till slutbetraktande af hennes ännu i döden oförändradt fagra gestalt, vid hvars hvila nu endast (i Nanny) barnslig oskuld och tacksamhet vakar. Han hade inom den sällskapskrets, hvilken han en tid hugnat med sin närvaro och prydt med sin verksamhet, hastigt och oväntadt framträdt ur det fördolda, utan börd, utan rang, utan andra skatter, än sig sjelf, utan att hysa någon fordring för egen person, för eget hjerta; man hade der intresserat sig för

honom ungefär så, som man interesserar sig för ljusets glans och vårens värma; under det han, å sin sida, med förborgadt och försakande begär hyllat sitt menniskoblifna ideal och utandats sin dyrkan i skapelser, der han mångdubblat den heligas bild för att — liksom hon — ägas af andra. En flyktig gäst, försvunnen såsom han kommit, återvänder han nu, att för evigheten förlänga det sista intrycket af hennes åskådning. Här är hon hans, ty hon har upphört att lefva — på jorden; här må han stå framför henne ostörd, «auf sich selbst zurückgewiesen, starr, in sich gekehrt, mit niedergesenkten Armen, gefalteten, mitleidig gerungenen Händen, Haupt und Blick nach der Entseelten hingeneigt»; ty nu är det tid för honom att, inför de englar som från hvalfvet nedskåda med hennes anletsdrag, yppa sin kärlek och sin smärta. Den evärdliga lampan slocknar ju dock ej! och nu försvinne han än en gång — den sista gången — «in der Nacht, ohne weiter jemand gesehen zu haben!»

Men huru mången läser en roman, för att der söka och finna — tankar? särdeles dylika, från lifvets aldrainnersta utgående tankar; tankar, hvilkas art är att genomgripa tiden och evigheten? Huru mången läser den med annat anspråk, än att träffa en berättelse, som kan begagnas att makligt fylla några stunder af en ledighet, hvari han ingalunda önskar uppfordras till någon själsspänning eller ny ansträngning? Detta må ock vara någonting helt oskyldigt; och för så beskaffade fordringar äro nu allestädes öppnade ymnigt försedda bazarer af roman-modevaror, dem dagens älsklingsauktorer tillverka tjog-, ja hundradetals. De stora och klassiska romanförfattarne, som alla varit verkliga poeter, och icke fabrikanter, diktade vanligtvis blott ganska få; — men i dessa nedlade de en verldsomfattande åsigt, en verld af guldfrukter framsprungen ur ett skaldelif, der den djupaste diktarskådning förmält sig med den mångsidigaste erfarenhet. Jag är långt

ifrån att oinskränkt fördömma det behof, som af en van der Velde, en Spindler, en Eugene Sue, en Paul de Kock, en George Sand, en Cooper, en Bulwer *), och hvad den öfriga legionen heter, dråpligt uppfylles; jag vill blott anmärka, att mot fordringar af detta slag kunna sådana romaner, som Goethes (och andra af samma art), blott ganska otillfredsställande svara. Hvad värre är: dessa romaner, just emedan de från början till slut äga sin grund och betydelse i tankar, kunna lätt hos de läsare, som vanligast nöja sig med otankar, verka ett framkallande af halftankar; hvilka visserligen äro tjenliga att i hvarje hänsigt, och således äfven i moralisk och religiös, tillvägabringa förvirring. Med få ord: Goethes romaner hafva den elakhet, att vara — konstverk; samt att derföre, liksom alla sådana, förutsätta hos enhvar, som vill njuta dem, först ett verkligt sinne för skönt, och sedan jemväl förmåga till ett studium deraf — ett studium af och för det sköna såsom konstskönt. Är nu det sköna detta; är det ett i fullständig mening poetiskt: då visar sig ock öfverallt, såsom vi sett förhållandet vara i Goethes «Wahlverwandtschaften», att i den poetiska skönheten äfven — sjelfnödvändigt — en moralisk och religiös skönhet innebor. Men ännu en omständighet. Det nyss omnämnda studium låter sig icke verkställa så, som vore det ett mathematiskt, eller ett logiskt. Det måste vara förenadt med ett hjerta, som vet hvad det är, att på allvar älska och lida; eller åtminstone med en fantasi, som är tillräckligt varm och mäktig, att derom på förhand göra sig ett begrepp. Sannolikt nog är det beqvämast att vara beggedera förutan; och måhända torde man om den större hopen af läsare och läsarinnor kunna fråga, med Friedr. Schlegel:

«Was weiss diese Brut, was weiss sie von Gluth und von
Schmerz?»

*) Af dessa författares sammanställning må ingen draga den slutsats, att jag ej tillerkänner vissa deribland ett större värde, än de andra. Några stå på gränsen af «verklig poet»; men äro det ändå icke.

II.

Goethe och naturen.

Att till det slags läsare, som nyss skildrades, ingalunda herr Hwasser kan täljas — det är väl någonting, som af sig sjelft förstås; man skulle eljest ej känna honom, om icke personligen, åtminstone genom den glödande värman af hans skrifter. Huru han, likafullt, här kommit att med slika läsare äga gemensam sak? Dertill gifves blott en enda rimlig förklaringsgrund: antagandet, att han sedan sin första ungdom lemnat Goethes verk olästa, med bibehållande af det intryck, som de då — måhända med allaredan i förväg fattad öfvertygelse — på honom gjorde. Att så måste vara, ådagalägger icke blott hans omdöme öfver «Valfrändskaperna», och i allmänhet öfver andan af Goethes skaldskap; det bekräftar sig än ytterligare genom de följande, öfver Goethes naturforskning och irreligion.

Till de citater, som jag i det föregående ur denna roman anfört, må nu lämpligen fogas det utlåtande, som skalden der lägger i sin älsklings, Ottilias, mun: «das ganze Resultat der Naturbetrachtung ist, dass das Menschengebild am vorzüglichsten und einzigsten das Gleichniss der Gottheit an sich trägt» *). Också har — såsom jag visat — denna sats gjort sig, hela boken igenom, gällande äfven i sedligt-praktisk hänsigt. Den står i nogaste öfverensstämmelse med hvad han sagt på så många andra ställen. T. ex. när han i romanen Wilhelm Meister låter Onkeln, som är sjelfva spetsen af den derstädes skildrade lefnadsbildningens vishet, yttra: «Des Menschen grösstes Verdienst bleibt, wenn er die Umstände so viel als möglich bestimmt, und sich so wenig als möglich von ihnen bestimmen lasst. Das ganze Weltwesen liegt vor uns, wie ein grosser Steinbruch vor

*) Hon tillägger: «das eigentliche Studium des Menschen ist der Mensch».

dem Baumeister, der nur dann den Namen verdient, wenn er aus diesen zufälligen Naturmassen ein in seinem Geiste entsprungenes Naturbild mit der grössten Zweckmässigkeit und Festigkeit zusammenstellt. Alles ausser uns ist nur Element, ja, ich darf wohl sagen, auch Alles an uns: aber tief in uns liegt die schöpferische Kraft, die das zu erschaffen vermag, was seyn soll.» Se vi oss vidare omkring i dessa gudlösa verk, så heter det annorstädes: «Mir wird, je länger ich lebe, immer verdriesslicher, wenn ich den Menschen sehe, der eigentlich auf seiner höchsten Stelle da ist, um der Natur zu gebieten, um sich und die Seinigen von der gewaltthätigen Nothwendigkeit zu befreien; wenn ich sehe, wie er, aus irgend einem vorgefassten falschen Begriffe, gerade das Gegentheil thut von dem was er will.» Man må nu i dessa yttranden, och nästan otaliga andra dylika, finna, eller inlägga, huru mycken förfinad naturalism (eller såkallad «rationalism») som helst: så mycket synes dock klart, att de syfta åtminstone ej åt något menskligbetens, eller de menskliga andekrafternas, nedsättande till slafveri under de fysiska — ja till och med under de anorganiska och (abstrakt) kosmiska.

Herr Hwassers studium af Goethe har, mellertid, fört honom till ett helt motsatt resultat. Efter sin förkastelsedom öfver «die Wahlverwandtschaften» fortfar han (sidd. 4—6): «Skulle någon dock tvifla på, att det väsendtliga innehållet af det skaldeverk, som förtjusat honom, verkligen består i en sådan grundtanke, kan han finna den ännu mera tydligt och bestämdt uttalad i författarens naturvetenskapliga arbeten. Men är det Goethe ensam, som framträdt såsom förkunnare och befordrare af denna emot menskligbetens idé fiendtliga lära? Långt derifrån! Hela (?) den moderna naturforskningen, ej blott inom det såkallade anorganiska området, utan äfven inom det organiska, är af denna grundtanke genomträngd; och dess tendens är, att göra det kosmologiska begreppet herrskande öfver lifvets idé, och att således ur

det förra deducera möjligheten af det sednares fenomener. Det, som utmärker Goethe, är, å ena sidan, att han, dristigare än de flesta andra, vågat tillämpa denna grundtanke på generationens högre form eller slägtlifvet, då deremot den moderna fysiologiens öfriga forskare ännu hufvudsakligen och uteslutande sysselsätta sig med den individuella lifsprocessen — i följd hvaraf äfven, genom den förra, den adopterade lärans opposition emot äktenskapet egentligen måste träda i dagen; och, å den andra, att han, genom öfverlägsenheten af sin skaldeförmåga, åt den hyllade verldsåsigten eröfrat en af humanitetens förnämsta utvecklingssferer, den sköna konstens gebit — och derigenom djupare, än måhända någon annan af samma åsigts anhängare, inträngt inom kretsen af det verkligt menskliga och motverkat utvecklingen af den vetenskap, som ännu embryoniskt hvilar i det innersta af mensklighetens tro, men som, engång utvecklad, kommer att utgöra den falska lärans fullständiga och afgörande vederläggning: nämligen anthropologien. Den omedelbara beröring, hvilken Goethe bemedlat emellan naturvetenskapens under det kosmologiska begreppets välde fortgående och till stora, snart nog oöfverskådliga massor med hvarje dag tillväxande detaljforskning och medvetandet af det verkligt och positivt menskliga, utgör till en betydlig del hans storhet i afseende på kulturens nuvarande utvecklingsstadium; och den talangens öfverlägsenhet, hvarigenom han förmått åt en åsigt, som, när den nu obeslöjad framträder, är vidrig och ful, gifva en imponerande skönhet, gör honom beundransvärd och skulle hafva gjort honom farlig och fruktansvärd, om ej det yngre slägte, som under hans inflytelse uppväxt, haft för brådtom att afkasta masken.» (Förmodligen menas härmed, i första rummet åtminstone, det såkallade «junge Deutschland». Hvad dess motsvarighet inom Sverige angår, så tilltror sig denna — så vidt vi kunna märka — tillräcklig originalitet, att, utan alla inflytelser af «den Goetheanska åsigten», vara förryckt på egen hand.)

Af allt detta är — hvad Goethe beträffar — ingenting vidare, som äger riktighet, än att han på ett egendomligt och djupt ingripande vis bemedlat en innerlig beröring mellan naturforskningen och humanitetsmedvetandet; att denna bemedling, och hvad deraf följt, utgör en betydlig del af hans storhet; slutligen, att han åt sin åsigt förmått gifva en imponerande skönhet. (Det sista skulle dock ej varit möjligt, om ej denna skönhet hade redan *implicite* legat deri.)

Allt det öfriga här mot Goethe påstådda innebär — väl icke någon svårighet att vederlägga; men den svårighet, att det blifvit af sin författare framkastadt endast i den största kategoriska allmänlighet. Något slags konkret bevisning är icke försökt; icke ens den minsta vink ditåt gifven. I frågan om Goethes förhållande till äktenskapet åberopades boken «die Wahlverwandtschaften» såsom ett åskådligt exempel, hvaraf ock blef gifven en liten summarisk recension. Här åter äro vi blott öfverhufvud hänvisade på hans «naturvetenskapliga arbeten», eller på det hela af hans naturforskande verksamhet. Af detta skäl kunna vi — tills vidare — ej annat, än besvara en så allmänlig försäkran med en lika allmänlig motförsäkran: att det grundbegrepp, som lifvar och karakteriserar Goethes naturforskning, är, icke ett kosmologiskt (enligt den betydelse, hvari herr Hwasser nyttjar detta ord), utan just ett anthropologiskt, och det äkta anthropologiska: hvilket, i så beskaffad egenskap, skulle kunna kallas det theanthropologiska; såframt ett sådant kunde, utan att vara i egentligaste mening christligt, bringas till fullständig klarhet och utveckling. Om likväl så mycket, som kan uppnås utan denna sista fulländning (hvartill det ändock slutligen leder), endast uppnås genom en art af naturbetraktelse, som i alla sina riktningar söker, icke dödens former och lagar, tagna för lifvets, utan verkligen dessa, de lefvande och lifvande; om denna betraktelse är en forskning, hvilken, i närmaste sammanhang med den filosofi, som förde spekulationen ned från förnuftet eller idéen till naturen, att der igenkänna sitt

eget väsendtliga innehålls första, allmännaste och förebildliga manifestation, har fört empirien upp från naturen till idéen, att der igenkänna det urbildliga af sin egen traktans syftemål; om denna forskning i det naturhela skönjer ett helt af lefvande metamorfoser, på samma gång verkliga för egen räkning, och genom det symboliska af sin tillvarelse innebärande en högre verklighet, än sin; om samma forskning med djupklar skådningsblick oaflåtligen tränger inåt naturens centrum, för att finna (eller åtminstone i föreställningen närma sig till) de i olika lifsregioner olika gestaltade urfenomener, i hvilka det synbarast genomskiner; om hon lyktar med bekräftelse af den aning hvarmed hon började, att det egentliga och enkannerliga urfenomenet är — menniskan såsom menniska, på hvilken derföre samtliga naturens metamorfoser och fenomener hänvisa, med gemensam (ehuru medvetslös) längtan efter den högre verld, som först i och genom menniskan upplåtes; om den lag af polarisk tvåfald, som yttrar sig i t. ex. magnetens hemlighet, följes af denna forskning på spåren genom alla verldslifvets rymder upp till den rymd, der motsatsen mellan Eros och Eris (kärlek och strid), såsom allmänt vilkor för ett evigt varandes, ja ett evigt vardandes*) uppenbaring i ett timligt vardande, erhåller sin slutförklaring genom att framträda i sin innersta — samt, såsom sådan, sedliga och religiösa — mening: då synes man svårligen kunna frånkänna en sådan naturforskning, hvarken att utgå ifrån, eller att alltigenom vara lifvad af, ett anthropologiskt begrepp; — och denna naturforskning är Goethes.

Det vore väl ock något alldeles obegripligt, om den samme, hvilken, såsom skald, t. ex. sjunger:

«Den unfühlend
Ist die Natur;
Es leuchtet die Sonne
Ueber Bös' und Gute,
Und dem Verbrecher

*) Häri ligger ingen motsägelse. Hvarje guddomlig *actus*, hvarje kreation af någon konkret idéskepnad innebär ett sådant.

Glänzen, wie dem Besten,
Der Mond und die Sterne.
Wind und Ströme,
Donner und Hagel
Rauschen ihren Weg —
Nur allein der Mensch
Vermag das Unmögliche,
Wählet und richtet:
Er kann dem Augenblick
Dauer verleihen;
Er allein darf
Den Guten lohnen,
Den Bösen strafen,
Heilen und retten . . .
Heil den unbekannten
Höhern Wesen,
Die wir ahnen!
Sein Beispiel lehr' uns
Jene glauben!
Edel sey der Mensch,
Hülfreich und gut;
Denn das allein
Unterscheidet ihn;
Sey uns ein Vorbild
Jener geahneten Wesen!»

och på ett annat ställe tillropar, särskildt, naturvetenskapernas idkare:

«Ihr folget falscher Spur;
Denkt nicht, wir scherzen!
Ist nicht der Kern der Natur,
Menschen, im Herzen?»

det vore, säger jag, någonting obegripligt, ja vidunderligt, om den samme skulle, såsom naturforskare, hafva på ett anorganiskt, dödt, mekaniskt (eller blott ur mekanisk synpunkt dynamiskt) vis fattat den allmänna motsatslag af ja och nej, af position och negation, hvilken han dock redan inom sjelfva färglärans område (der den yttrar sig såsom ljusets och dunkelhetens motsats, vänligt besegrad af den ljusgenomträngda dunkelhet, som vi kalla färg) har framställt såsom analog med

— och fördenskull sinbildligt invigande i — lifvets aldrahögsta hemligheter; så analog, att färgorna äro «Thaten des Lichts, Thaten und Leiden». Det är, i bokstafligaste bemärkelse, en ande-mening, som innebäres af lifvets grundegenskap, att ständigt yttra sig i tvåfald och ständigt, genom behandlingen af denna tvåfald, bekräfta eller i ny företeelse uppenbara sin enhet. Det allmännaste af denna andemening har Goethe måhända enklast uttryckt i dessa begge rader:

«Wenn sich Zweie lieben zollen,
Müssen sie sich scheiden.»

En sats af så djup spekulativ sanning, att till och med Treenighetens heliga mysterium (så långt det i något menniskobegrepp kan upplåtas) endast genom den blifver i någon mått o fattligt. — Jag kan ej hjelpa, om läsare af ett visst slag finna i denna sentens — en rekommendation af äktenskapsskilnad! — Men den åskådlighet, hvarmed det särskilda af denna sannings innehåll yppar sig, stiger naturligtvis i ljus och betydelse, alltefter som den särskilda företeelsen tillhör en fullkomligare evolution af naturlif. I samma mån stiger således ock intensiteten af metamorfosernas halt och finalsyftning. Den äkta naturbetraktelsens lynne vid allt detta är, att skåda och framställa naturen såsom «wirkend und lebendig, aus dem Ganzen in die Theile strebend»: den synpunkt, hvarur Goethe, vid det bekanta samtal med Schiller, då grunden lades till deras personliga vänskap, undervisade denne om växternas metamorfos. När härvid Schiller anmärkte: «das ist keine Erfahrung, das ist eine Idee» — svarade Goethe: «Das kann mir sehr lieb seyn, dass ich Ideen habe ohne es zu wissen, und sie sogar mit Augen sehe!» Och i detta svar ligger den sanna karakteristiken af Goethes hela naturforskningsart. Den är med andra ord gifven i hans «Aphorismen über die Naturwissenschaft», der han säger: «Es giebt eine zarte Empirie, die sich mit dem Gegenstand innigst identisch macht, und dadurch zur eigentlichen Theorie wird.»

Genom dessa korta antydningar är åtminstone visadt, huru hans följande lilla qväde bör förstås:

«Von Gott dem Vater stammt Natur,
Das allerliebste Frauen-Bild:
Des Menschen Geist, ihr auf der Spur,
Ein treuer Werber, fand sie mild;
Sie liebten sich nicht unfruchtbar,
Ein Kind entsprang, von hohem Sinn;
So sey uns allen offenbar:
Natur-Philosophie ist Gottes Enkelin.»

I sjelfva verket är Goethes naturforskning, såsom ett helt betraktad, den empiriska, men sitt spekulativa innehåll dels anande, dels äfven begripande sidan af den syftning till en verklig naturens filosofi, som i Schelling och de utmärktaste af denne tänkares själsförvandter kom till fullständig sjelfmedvetenhet. Känsla och insigt häraf gjorde, att vid sidan af de filosofer, som närmast inverkat på de förutgående stadierna af Goethes utveckling (Spinoza, Leibnitz, Kant), stod alltid Schelling hos honom särdeles väl anskrifven. Men detta är troligen, i herr Hwassers ögon, en, om ej rentaf ny styggelse, dock åtminstone ny dårskap: så framt vi kunna antaga (och dertill är mycken anledning), att hans omdöme om Schellings lära, samt om dess förhållande till naturvetenskaperna, ännu är detsamma, som i hans skrift «om Carolinska Institutet»; der den (sid. 7) betecknas såsom «den för några år sedan nymodiga visdom, som ansåg ej mindre all beröring med erfarenheten, än hvarje bestämd praktisk riktning, såsom oförenlig med vetenskapens värdighet.» Man kunde tro, att dessa ords omätliga hån talar om någon selenitisk naturfilosofi; eller åtminstone om någon annan, än den Schellingska; ty hurudana än de brister äro, som föröfrigt må anmärkas vid hennes första uppträdande i ungdomlig enthusiasm och halfklarhet, har likväl, ifrån filosofiens början intill närvarande dag, icke funnits en lära, hvilken så nitiskt, som just denna, gått ut på att söka «beröring med erfarenheten» och med «hvarje bestämd praktisk riktning», eller så redligt åsyftat att blifva

ingenting annat än en äkta erfarenhets äkta sjelfmedvetande *). Men omedelbart derefter, i det *scorn and sneer* hvarmed vidare berättas om «sectatorerna af denna visdom», att de (i så mycken fåvitsko) likväl understodo sig «hysa en synnerlig vördnad för medicinens idé», träffar man «Steffens» nämnd såsom exempel; med anförande af detta (naturligtvis i en så okunnig fantasts mun oförlåtliga!) yttrande: «die Heilkunde ist die höchste Naturwissenschaft, aber eben darum als Wissenschaft unerreichbar» **). Också förekommer på sid. 44 uttryckligen «Schellingianismen» afdömd, med ytterligare anathemer, och på ett sätt, hvarvid man ej kan misstaga sig, att det verkligen var Schellings naturfilosofi, som redan på sid. 7 näpstes och släpptes. Jag, såsom i de medicinska kunskapsarterna obevandrad, lemnar här å sido, hurudan inflytelse på medicinen denna naturfilosofi må, i ett visst tidskifte, hafva utöfvat; frågande blott, i all skyldig blygsamhet, om t. ex Reil, som var en af svärmaren Steffens' förtrognaste vänner, och som — i fall ej mitt minne alltför mycket felslår — tänkte om nyssnämnda naturfilosofi annorlunda än herr Hwasser, är ett i medicinens annaler föraktligt namn? — Men det är ej blott af Schelling och af Schellingianer, som Goethes naturvetenskapliga bemödande blifvit erkända i sin rätta betydelse och hyllade med beundrande aktning; äfven Hegel och hans skola, hvilka (såsom det tyckes) hos herr Hwasser stå i någon större gunst, hafva från de nyssnämnda föregångarne ärft samma tänkesätt. Hvad mera är: äfven bland de egentliga naturforskarne, der det väsendtliga af Goethes åsigter alltredan i vissa riktningar besegrat, i andra är

*) Detta har jag annorstädes (t. ex. i mina «Studier till Filosofiens Historia och System») bevisat tillfyllest; i fall någon annan bevisning är af nöden, än den upphofsmannen sjelf gifvit i sina skrifter. Se t. ex. hans förklaring på slutsidorna (34—38) af skriften «Ueber das Verhältniss des Realen und Idealen in der Natur».

**) Satsens förra hälft bevisar sig genom sakens eget begrepp; den sednare hälften — genom dagliga erfarenheten.

på väg att besegra de vid dess första framträden hämmande motkrafterna, deltaga de utmärktaste i samma erkännande och hyllning. I botaniken nämnes han till och med bredvid Linné; och i hvarje slag af naturbetraktelse, hvarmed han befattat sig, hör man tillstås, att det har att tacka honom dels för vigtiga upptäckter, dels för vigtiga eggelser, anledningar, frön till upptäckter och kunskap. Hvarvid enkannerligen bör märkas, att bland dem, som gifvit honom sådana vittsord, befinnas män af ett ej mindre religiöst, än med filosofiska och poetiska interessen befryndadt sinnelag.

Om det, som med något verkligt skäl kan hos Goethe kallas en naturalism förfinad till «rationalism» — i fall man nämligen vill med den termen beteckna, hvad fastmera är en (i visst afseende) sig öfverskattande humanism — kommer jag innan kort att särskildt tala; således då äfven om dessas moraliskt- och religiöst-praktiska beskaffenhet. Hvad den fysiska och theoretiska sidan deraf beträffar, torde dess kätteri, eller pantheistiska hedendom, kunna reduceras till innehållet af dessa fyra rader i hans färglära:

«Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Wie könnten wir das Licht erblicken?
Wohnt nicht in uns des Gottes eig'ne Kraft,
Wie könnt' uns Göttliches entzücken?»

Föröfrigt skulle Goethe kunnat säga *) om sin lära och sina motståndare, hvad Schelling (i skriften mot Fichte) sagt om sin och sina: «Eine Ansicht, die, um gefasst zu werden, die tiefste Stille des Gemüthes und Gelassenheit des Geistes fodert, haben sie mit Leidenschaftlichkeit und Wuth aufgenommen; oder sie als eine Rede von längst bekannten Dingen, kurzweg, gerichtet, nach ihren Vorstellungen von der Welt, von Gott und der Natur.» Han hade jemväl om mången af dem kunnat tillägga, hvad i samma skrift yttras om Fichte (som påstått, att i Schelling producerade och tänkte en blott natur-

*) Han har ock sagt det, fastän med andra ord.

kraft): «Jedermann wird bezeugen, dass in ihm nicht die Natur denkt; wie sollte sie auch vor ihm selber zu Worte kommen? Wollte sie eine Spur von Lebensäusserung von sich geben: gleich würde er sie niederschreyen, und mit seiner Weisheit gänzlich zu Grunde donnern.» Men det blef aldrig hans sak, att mycket syssla med polemik. Liksom en simmare, i känslan af sin kraft och konst, lycklig vaggar sig på den klara vågen, bekymmerslös om alla obefogade åskådares häpnad och varningar, fortfor han, ej mindre lugn än fri och djerf, att öfverlåta sig åt den eviga, till guddomsoceanen hänförande strömmen af lif och skönhet.

Hans naturskådning var blott en annan sida af hans poesi; lika sjelfnödvändig, lika görande honom lycklig. I sin «Faust» yttrar han detta, på omisskännligaste vis, med de bekanta herrliga ord, som uttrycka hans samfäldta njutning af sin naturkännedom och sitt skaldskap:

«Erhabner Geist! du gabst mir, gabst mir alles,
Warum ich bat. Du hast mir nicht umsonst
Dein Angesicht im Feuer zugewendet.
Gabst mir die herrliche Natur zum Königreich,
Kraft, sie zu fühlen, zu geniessen. Nicht
Kalt staunenden Besuch erlaubst du nur;
Vergönnest mir, in ihre tiefe Brust
Wie in den Busen eines Freund's zu schauen.
Du führst die Reihen der Lebendigen
Vor mir vorbei, und lehrst mich meine Brüder
Im stillen Busch, in Luft und Wasser kennen.
Und wenn der Sturm im Walde braust und knarrt,
Die Riesenfichte stürzend Nachbaräste
Und Nachbarstämme quetschend niederstreift,
Und ihrem Fall dumpf hohl der Hügel donnert:
Dann führst du mich zur sichern Höhle, zeigst
Mich dann mir selbst, und meiner eignen Brust
Geheime, tife Wunder öffnen sich.
Und steigt vor meinem Blick der reine Mond
Besänftigend herüber: schweben mir
Von Felsenwänden, aus dem feuchten Busch,

Der Vorwelt silberne Gestalten auf,
Und lindern der Betrachtung strenge Lust.»

III.

Goethe och christendomen.

De tillvitelser, som särskildt i detta hänseende — naturligtvis i sammanhang med de förutgående — blifvit mot Goethe riktade af den förevarande skriftens författare, träffas (så vidt jag kan påminna mig) på tvenne ställen. De innefatta troligen det hufvudsakliga af hvad han i slik afsigt har att andraga, om än äfven annorstädes i denna skrift någonting liknande skulle förekomma; hvilket jag nu ej hinner efterse.

Det första stället möter oss på sid. 8, näst efter det rättmätiga klandret af en viss (sig sjelf missförstående) «supernaturalistisk eller theologisk åsigt», och lyder: «Då man således, i sin nitälskan för renheten och helgden af det guddomligas idé, trott sig ej kunna gå nog långt i förnedrandet af dess motsats, eller naturen . . . . och således förvandlat det heliga, genom hvars seger öfver menniskan hon skall födas på nytt, uppfylla sin bestämmelse och ledas emot helgelsens och salighetens mål, till något för hennes varelse alldeles främmande, emedan man antagit, att hennes eget innersta icke skulle bestå af annat, än ohelighet och synd; har ifrån det sednare en protest utgått, hvilken, i samma mån som detta innersta icke begripit sig sjelft utan verkligen med sig införlifvat det oheliga och syndiga, är vådlig, och i synnerhet i sednare tider framträdt såsom en det verkligt menskliga inom alla dess områden hotande förstöringskraft. Då jag redan förut åberopat Goethe, såsom en af de väldigaste organerna för denna protest, må äfven här ett par ord af honom anföras; uti hvilka, såsom det synes mig, den ifrågavarande protestens thema temligen fullständigt innehålles och tyckes vara tillräckligen klart uttaladt:

«Was wär' ein Gott, der nur von aussen stiesse,
Im Kreis das All am Finger laufen liesse?
Ihm ziemt's, die Welt im Innern zu bewegen,
Natur in Sich, Sich in Natur zu hegen;
So, dass was in Ihm lebt und webt und ist,
Nie Seine Kraft, nie Seinen Geist vermisst» *).

Men denna, ifrån naturens förfalskade idé utgående, protest emot det positiva uti Gud och menskligheten har icke stannat i ord.»

Hvad af det anförda har sanning, är det enda, att Goethes hela lif, diktning och forskning utgör en sammanhängande och väldig protest emot den beskrifna arten af supernaturalism; och dervid hade kunnat, lika riktigt, tilläggas, att just den ensidighet och inskränkthet, samt å ena sidan sjuklighet, å andra sidan mumie-torrhet, som vid hans uppväxt och i hans ungdom utmärkte nästan all såsom renlärig gällande protestantisk theologi och bibeltolkning, stundom uppeggade denna protest till öfverdrift, eller stegrade den till ytterligheter. Ehuruväl, icke dessmindre, hans ungdomsskrifter och hans biografi öfverallt visa, att han kände sig långt mera tillbakastött af den vid samma tid uppspirande och sedermera till välde kommande, men för honom städse högst osmakliga néologismen eller rationalismen. Man jemföre t. ex. det offentliga förakt, hvarmed han behandlade Bahrdt (se «Prolog zu den neuesten Offenbarungen Gottes»), med den både enskilda och offentliga vänskap, som han (länge) hyste för Lavater och (alltid) för Jung-Stilling.

Deremot har allt det öfriga endast väckt min förvåning. Hvad? «Den ifrågavarande protestens thema» skulle finnas

*) Att omedelbart ofvanför de citerade raderna läses:

«Ich wandle auf weiter bunter Flur,
Ursprünglicher Natur;
Ein holder Born, in welchem ich bade,
Ist Ueberlieferung, ist Gnade» —

äfvensom, ofvanför dessa, några af ännu påtagligare christlighet: det förtiges.

uttaladt i den citerade strofen? ja, detta thema (uttryckligen) sådant, som det utgår från ett mennisko-innersta, hvilket «verkligen med sig införlifvat det oheliga och syndiga»? Den af herr Hwasser sjelf med spärrad stil utmärkta versraden, i hvilken således den egentliga grundvillfarelsen måste ligga, skulle beteckna «naturens förfalskade idé»? Om så vore, om i denna strof en hednisk psevdo-naturalism och pantheism tilltalade oss: då ville jag åtaga mig att ovederläggligt göra Bibeln, göra Nya Testamentet åklagliga för samma tänkesätt.

Huru skall man föreställa sig Guds förhållande till verlden? Dock väl icke så, att denna är någon af honom inrättad konstrik mekanism, en maschin, hvaråt han i urtiden gifvit en puff, eller hvilken han en gång uppdragit — kanske dagligen uppdrager — liksom ett ur? öfverhufvud någonting, som — i motsats till bibelspråket: «i honom lefve vi, röras och hafva varelse» — tvärtom lefver, röres och har sin varelse utom honom? I sådant fall frågas: huru den sammanfattning af lif och varelse, som vi kalla verld, kan äga någon verklighet — äfven den ringaste, äfven en blott skenbar? och hvar denna verklighet, om den likafullt antages för möjlig, måste tänkas befinna sig? Att Gud är, för lifvets och verldens Allt, både centern och periferien, samt äfvenså den från centern till periferien åt alla riktningar verkande radiationen, torde, vid närmare eftersinning, ej kunna nekas: och kunde det nekas — olyckliga då vi; eller fastmera, icke ens olyckliga: ty vi vore allsicke till. Men, ropar man: är då Gud ingenting annat, än verldens kärna, en blott verldssjäl? Visserligen; men icke förebygges detta missförstånd genom att pådyfla oss en orimlighet, i afseende på hvilken all motsägelse förklaras för kätteri. Det sanna förhållandet har Dante på enklaste vis uttryckt, då han säger i en vers af sitt «Paradis», att Gud är

«Parendo inchiuso da quel, che egli inchiude» *).

*) Skenbart omsluten af det, som han omsluter.

Också är jag långt ifrån den öfvertygelse, att nyssbemälta orimlighet är herr Hwassers mening. Men hvad menar han då? eller för hvad är det egentligen, som Goethe här uppbär bannor? — Den allmännaste skilnaden mellan Gud och verld är, att hon (till sitt grundväsende) lefver endast i honom, men att han lefver både i henne och i sig; så att — äfven der, hvar jemväl hon kan sägas på något vis lefva i sig — lefver hon dock blott på ett deriveradt, secundärt, relativt sätt; hvaremot hans sätt att lefva i sig är evinnerligen det principala, primära, absoluta. Men denna skilnad är ju ingalunda i den Goetheska strofen upphäfven: der betecknas, tvärtom, med öppna ord den motsättning, som inom guddomsväsendet är mellan Guds «sig» och den «natur», hvari han uppenbarar det — allmänneligen i egenskap af «kraft», och synnerligen i egenskap af «ande». Denna skilnad innebär, kort sagdt, att just om Gud skall kunna verkligen tänkas såsom skapare, och just om verlden skall kunna verkligen tänkas såsom skapelse (eller såsom creation, icke såsom emanation), måste man, först och främst, kunna tänka Gud såsom varande, i sitt förhållande till all natur eller all verld, på samma gång immanent och transscendent. Att utreda möjligheten och beskaffenheten af ett sådant förhållande (så långt den af någon mensklig tanka kan inses), på ett sätt, som tillfredsställer menniskans högsta vetenskapliga, sedliga och religiösa fordringar, utgör för det närvarande, närmare och lifligare än någonsin, «den spekulativa filosofiens» förnämsta problem: alltså just under en tid, der hon af herr Hwasser beskylles att «i hufvudsaken erkänna och understödja naturvetenskapens princip» — nämligen med att sjelf befrämja den tro, «hvilken, utgående ifrån begreppet af en oförgänglig verld, antager en materien inneboende «Bildungstrieb», i stället för de af densamma förkastade idéerna natur och skapelse.» Det är, med ett ord, personlighetsbegreppets problem, fattadt i sin djupaste och högsta, sin innersta och rikaste betydelse. Icke heller är det blott den af Schelling föranledda

spekulativa läran, som häruti sätter filosofiens ett och allt; man ser äfven den Hegelska så till vida med henne öfverensstämma, att den på utvecklingen af detta begrepp lägger en hufvudvigt, samt vill komma dit med sina medel, eller från sina premisser. Från sådana allmänna kategorier, som «vara» och «varda», «lifvet» och «det heliga» (med andra dylika), återstår ännu hit, för en verldsåsigt som vill vara filosofisk, och synnerligast för en som vill vara christligt-filosofisk, ett stort svalg, att med felande tankmellanlänkar fylla. Vi säga icke, att dessa mellanlänkar äro för herr Hwasser obekanta eller otillgängliga. Men förunderligt är, att han tyckes misskänna den just religiösa, och just enkom i christlig mening religiösa syftningen af en filosofi, som vill i «det guddomligas idé, det heligas idé» o. s. v. se, icke blott idéen, utan idéens subjekt; eller som icke nöjer sig med att stanna vid idéens allmännaste konturer, utan vill skåda deras verkliga, evigt-positiva och evigt-konkreta fyllnad; således icke blott «lifvet», utan den lefvande; icke blott «det heliga», utan den helige; icke blott «det guddomliga», utan Gud. Den vishet, som ej kommer längre än till det förra, har ännu ingalunda öfverskridit den ståndpunkt, hvarpå äfven de ädlaste af hedendomens vise stodo; och förvandlar sig ej till christlig genom blotta postulerandet af sin christendom. Ja, hvad än mera förundransvärdt är: äfven i afseende på det menskliga, och på menniskoförhållanden, tyckes herr Hwasser icke hafva egnat åt personlighetsbegreppet någon fullständig uppmärksamhet. Öfver hans yttringar om både individualiteten och personligheten hvilar här, mestadels, en halfdag, en tvetydighet, som ock har bibragt många läsare den föreställning, att han fattat både den ena och den andra blott såsom en negation, som bör upphäfvas, en med generationen, det heliga o. s. v. i strid befintlig motkraft, som bör uppoffras. Hvadan skulle följa — allt annat att förtiga — att han, i sin theori, genom personlighetens förvexling med sjelfviskhet och egoitet, befunne sig på samma grund med dem, hvilka han bekämpar; ehuru

med den för honom hedrande åtskilnad, att då de på allt vis upphöja och emancipera den oäkta eller falska personlighet, som de anse för den äkta, vill han deremot på det strängaste kufva, döda, tillintetgöra den. Att han likväl häri blifvit missförstådd, visar t. ex. sid. 86, der onekligen det sanna personlighetsbegreppet framblickar, och på ett sätt som synes yppa, att äfven han sätter christendomens utmärkande vishet i att vara — den högsta personlighetslära. Önskligt hade mellertid varit, att han velat häröfver bestämdare och klarare utlåta sig.

Påstår du alltså, att Goethe sjelf, i personlighetsbegreppets användande på det högsta väsendet, någonsin uppnådde full klarhet? — Nej! Till den grad fullständigt öfvervann han aldrig, äfven under sina sednare dagar, resterna af en Spinozism, som likväl, genom äkta naturbetraktelse och äkta poesi oaflåtligt förädlad, städse mera öfvergick till ett positivt-christligt föreställningssätt. Men hvad han icke öfvervann i reflexionen, öfvervann han dock i känslan; och derföre, esomoftast, i dikten. Min afsigt här var blott att ådagalägga, att den sist andragna strofen, långt ifrån att bevisa hvad man dermed ville bevisa, just bevisar det nyss antydda förhållandet; och att skalden kunde således med full rätt, till yttermera visso, i den afdelningen af sina dikter, som kallas «Gott und Welt», införa den *) med dessa tvenne strofer förutsända:

«In Namen Dessen, der Sich selbst erschuf,
Von Ewigkeit, in schaffendem Beruf!
In Seinem Namen, der den Glauben schafft,
Vertrauen, Liebe, Thätigkeit und Kraft!
In Jenes Namen, der, so oft genannt,
Dem Wesen nach blieb immer unbekannt!

So weit das Ohr, so weit das Auge reicht,
Du findest nur Bekanntes, das Ihm gleicht;

*) Den träffas eljest särskildt i en annan afdelning, kallad «Gott, Gemüth und Welt».

Und deines Geistes höchster Feuerflug
Hat schon am Gleichniss, hat am Bild genug:
Es zieht dich an, es reisst dich heiter fort,
Und, wo du wandelst, schmückt sich Weg und Ort;
Du zählst nicht mehr, berechnest keine Zeit,
Und jeder Schritt ist Unermesslichkeit.»

Strofer, tvifvelsutan karakteristiska för hela hans sträfvan; både för det heliga af dess mål, och det glada af dess art.

Det andra utfallet mot Goethes irreligiositet förekommer på sid. 28, och synes, vid första ögonkastet, visserligen innebära ett säkare måttadt och kraftigare hugg — ett banesår. Det säges nämligen:

«Då christendomen, i rak strid mot menniskans såkallade natur, bestämmelse och sällhetsbegär, fordrar köttets korsfästelse, på det anden måtte vinna frälsning eller befrielse: yrkar den nya läran» («det unga Tysklands»), «att anden skall kufvas, eller — så till sägandes — korsfästas, på det köttet måtte blifva fritt. Goethes bekanta epigramm:

«Jeglichen Schwärmer schlagt mir an's Kreutz im dreyssigsten Jahre;
Kennt er nur einmal die Welt, wird der Betrogne der Schelm» —

innehåller, den tydliga och särdeles ilskna hädelsen emot christendomens stiftare oberäknad, obestridligen denna grundtanke. Med svärmare förstås här hvar och en, som med enthusiasm och såsom heligt omfattar det andliga och öfverjordiska, och vill göra menniskans varelse till medel för dess uppenbarelse på jorden. Om man nu skulle kunna tillintetgöra denna ungdomliga enthusiasm före mognadens dag, och förr än den förmår ingripa i verldens yttre förhållanden och inverka på det allmänna tänkesättet, skulle man, efter hvad man förmenar, kunna befria menskligheten ifrån alla dessa skälmstycken, som göra menniskan till det heligas tjenare och störa eller upphäfva hennes fullständiga njutning af sin timliga varelse. För att åter detta skall kunna lyckas, måste man, jemte förföljelsen af svärmeriet för det heliga, göra föreställningen af det timliga så herrlig och skön som möj-

ligt; och denna det timligas förherrligade tankebild har man kallat det skönas ideal.»

Då här är frågan om saker, som (för att tala i Leopolds språk) «passera raljeriet»: så må vi ej uppehålla oss vid sådana bagateller, som att Goethe och hans anhang påstås för «det skönas ideal» anse «det timligas förherrligade tankbild»; emedan i dessa sista ord ligger både en osanning och en sanning, alltefter det begrepp, hvari man tänker dem. En osanning: i fall man tänker sig det herrliga, det sköna kunna uppkomma genom någon sjelfpotentiering eller sjelfstegring af det timliga, såsom sådant. En sanning: i fall man inser, att det, hvaraf det timliga förherrligas till skönhet, är ett detta timliga genomskinande evigt, som gör dess timlighet, i viss måtto, delaktig af sig. — Men, såsom sagdt: detta är här af ingen vigt. Låtom oss gå rakt på hufvudsaken! Läsaren ser, att det är ett litet nätt djefleri, för hvilket Goethe sjelf här — korsfästes: visserligen icke såsom en Christus, utan såsom en orätträdigt lösgifven, men ånyo infångad Barabbas. Det verkliga af saken åter är — en misanthropisk absurditet, som gifvit sig luft i ett infall, klingande som en blasfemi. Skaldens ovänner hafva vid denna klang fästat sig med desto gränslösare jubel, som blasfemiska hugskott, i Voltaires smak, eljest ingalunda voro i Goethes, och något sådant föröfrigt, i de femtio till sextio banden af Goethes skrifter, näppligen — bland flerahanda i allmänhet ganska obrottsliga och urskuldliga lättsinnigheter — torde kunna uppletas *). Hans

*) Det vore mellertid icke omöjligt, att någon, enligt det egna, nu moderna sättet att studera Goethe, kommer anryckandes med detta epigramm:

«Vieles kann ich ertragen. Die meisten beschwerlichen Dinge
Duld' ich mit ruhigem Muth, wie es ein Gott mir gebeut.
Wenige sind mir jedoch wie Gift und Schlange zuwider;
Viere: Rauch des Tabacks, Wanzen und Knoblauch und — †».

I slikt fall vill jag ej heller undandraga mig, att också öfver betydelsen af ofvanstående tecken gifva en så bestämd förklaring, som någonsin kan åstundas.

religiösa klandrare tyckte sig, förmodligen, jemväl derföre kunna i detta distichon lägga en afgörande vigt, att skalden sjelf låtit det i de sednare upplagorna af sina samlade skrifter qvarstå. Dervid glömde de, eller hade kanske aldrig besinnat, den synpunkt, ur hvilken Goethe alltid betraktade sina dikter, och således äfven redigerade dem. Han ansåg dem för idel konfessioner af särskilda sinnesstämningar och själstillstånd, dem han under sin långa bana genomlefvat, genomkämpat, till stor del äfven bekämpat och öfvervunnit; bekännelser, så af de sämre bland dessa tillstånd, som af de bättre; bekännelser, i hvilka han gaf eller framställde sig sådan han varit, utan att vilja dermed försvara, eller bekräfta, hvad han i många fall längese'n upphört vara — upphört, stundom äfven enligt sin egen uttryckliga förklaring. Så t. ex. heter det i en af hans såkallade «zahme Xenien», som på det tydligaste visar, huru han i sin bana såg en från evolution till evolution oafbrutet framskridande metamorfoskedja:

«Die Feinde, sie bedrohen dich;
Das mehrt von Tag zu Tage sich:
Wie dir doch gar nicht graut!» —
Das seh' ich alles unbewegt:
Sie zerren an der Schlangenhaut,
Die jüngst ich abgelegt.
Und ist die nächste reif genung,
Abstreif' ich die sogleich;
Und wandle, neu belebt und jung,
Im frischen Götterreich.»

Huruvida han, vid sina skrifters redaktion, för långt utsträckte denna synpunkts behörighet, eller icke — det kunde blifva en särskild undersökningsfråga. Här, eller för det närvarande, gör oss tillfyllest, att hans synpunkt var sådan. Och redan af detta blotta faktum, som icke lär kunna förnekas, följer en tillämpning, hvarigenom det andragna epigrammet — såsom ett principalprof på Goethes ej blott beklagliga, utan äfven «ilskna» (och således rent afskyvärda) stockhedendom eller antichristlighet — förlorar hela sin förfärliga bevisningsförmåga.

Jean Paul har, i ett af sina verk, en lika utförlig, som ohygglig fantasi, kallad «Rede des todten Christus vom Weltgebäude herab»: hvaraf innehållet är, att den aflidne Christus, inför samlingen af de på honom troende menniskornas andar, förkunnar, med omätlig grämelse, att ingen Gud, ingen fader gifves; att han, i bästa välmening, narrat dem med detta hopp, hvars bedräglighet han nu omsider nödgas tillkännage, efter att fåfängt ha genomspanat universum utan att finna honom. Schiller har, i en lång elegi — den bekanta «die Götter Griechenlands» — tillåtit sig drifva polemiken mot de christnas Gud, om hvilken föröfrigt (bland flera dylika uppbyggligheter) säges:

«Finster, wie er selbst, ist seine Hülle»,

ända derhän, att kalla honom en «helig barbar», som oförnuftigt dömmer menniskorna enligt omenskliga lagar:

«Nach der Geister schrecklichen Gesetzen
Richtete kein heiliger Barbar,
Dessen Augen Thränen nie benetzten,
Zarte Wesen, die ein Weib gebar.»

Jean Pauls utbrott är en sentimentalt-skeptisk absurditet; Schillers en sentimentalt-estetisk: intetdera har inskränkt sig, liksom Goethes åklagade epigramm, till ett förfluget distikon; tvärtom! den ene har deraf gjort ett *con amore* utmåladt drömstycke; den andre ett grundligt och vidlyftigt stycke didaktik. Icke dessmindre pläga Jean Paul och Schiller ej anföras bland christendomens fiender, eller bland ochristendomens mönster. Hvad mera är: mången tyckes *bonnement* lefva i den tro, att dessa begge stora skalder voro på ett positivare vis om christendomens grundsanning öfvertygade, än Goethe. Så förhöll det sig likväl allsicke. Christliga i sin känsla, sin godsinthet, sin samvetsgranna, ständigt åt det högsta syftande och så till vida djupt religiösa sträfvan, voro de det ingalunda i den filosofiska sidan af sin verldsuppfattning, d. v. s. i sin reflexion, sin ratiocination, sin theori. Jean Paul stod i detta hänseende, och qvarstod (så vidt vi veta)

alltigenom, på Jacobis mot christendomen välvilliga, men från christlig grundtro och grundlära egentligen ganska fjerran befintliga ståndpunkt; att så var, förråder sig i hans brefvexling med Jacobi obeslöjadt, om det än vanligtvis i hans skrifter, för läsaremängden, skyles under en mångfärgad skimmerdrägt, sammanvirkad af verklig känsla och bländande känsleri. Mot Schiller vittna, i samma hänsyn, långt mera öppet flera af hans verk; och dessutom har man äfven efter honom en brefvexling (den med Goethe), som tillräckligt intygar, huru det med hans religionsöfvertygelser var beskaffadt. Det tidsmoment af europeiska kulturens utveckling, hvari Goethes, Wielands, Schillers, Jean Pauls ungdoms- och mandomsålder inföllo, var af ett, om icke anti-christligt, dock icke-christligt grundlynne. Men att detta inverkade äfven på dem — hos somliga mer, hos andra mindre — kan det berättiga oss att bryta stafven öfver deras hufvuden? Bland alla de snillen, som under den tiden stodo Goethe närmast, var Herder den ende, för hvilken betydelsen af den till Bethlehem ledande stjernan icke var förborgad; och likväl torde kunna påstås, att äfven hans ögon sågo henne blott genom ett flor (ehuru praktfullt) af dunst och dimma. I jemförelse med de öfriga åter, var just Goethe den minst rationalistiske; och det af den orsak, att han bland samtliga sina medsnillen var den mest naturalistiske; i den mening nämligen, att hans naturalism, ifrån begynnelsen till slutet, var en af det friskaste och naivaste slaget, samt alltså, jemväl, en ursprungligt närbeslägtad med allt det patriarkaliska af Bibelns anda. Huru stor, framför alla de öfrigas, hans bibelbeläsenhet var; huru flitigt han såsom barn studerat denna «böckernas bok»; huru mycken uppmärksamhet och vördnad han på sina äldre dagar deråt egnade; huru gerna han använde bibliska utlåtelser och talesätt: derom bära hans sjelfbiografi och samlingen af hans skrifter oräkneliga vittnesbörd. Men icke nog dermed: han närmade sig, under den sednaste perioden af sin lefnad, ständigt mera till christendomens sjelfva allraheligaste — på fulla-

ste allvar, eller med verklig begreppsöfvertygelse. För detta påstående skall jag innan kort framlägga bevis: så långt, som, för denna gång, knappheten af tid och utrymme medgifva. Säkert är, att Schiller, i följd af sitt djupa filosofiska sinne och sitt lika djupa historiska studium, hade tagit samma vändning, om hans bana blifvit mindre tidigt afbruten. Men Goethe var nog lycklig att tillåtas lefva längre än han. — Månne det ändock hade behöfts för Schillers religiösa reputation, att — såsom det skett i den prydliga Stuttgartsupplagan af hans «sämmtliche Werke» — bland de notvis meddelade stroferna från den äldsta upplagan af «die Götter Griechenlands» utesluta de af mig anförda? Detta uteslutande har en viss märkvärdighet, när man känner, att bland de personer, som ombesörjt den nyssnämnda praktupplagan, befinna sig några; hvilka, liksom de i allmänhet vilja upphöja Schiller på Goethes bekostnad, också vilja befrämja detta mål genom att städse bära på tungan Goethes ochristendom. Tyvärr lät dock Schiller, i den af honom sjelf (år 1805, eller just på hans dödsår) ombesörjda andra upplagan af sina «Gedichte», utom en mildrad omarbetning af det ifrågavarande stycket, äfven trycka dess urgestalt; «für die Freunde der ersten Ausgabe». Förmodligen i den tro, att ur en estetisk synpunkt kunde åtskilligt vara ursäktligt, som, när man toge det strängt efter bokstafven, vore tadelvärdt ur en religiös. Och väl kunde jag fråga: hade han deri så alldeles orätt? under det jag tillika villigt inrymmer, att poesien ej hade lidit någon egentlig förlust, om så väl denna Schillerska elegi, som Jean Pauls dröm och Goethes epigramm förblifvit oskrifna eller otryckta.

Sannolikt anmärker man härvid: med allt detta må förhålla sig hur som helst; skrifvet och tryckt är nu dock det Goetheska epigrammet, och *littera scripta manet.* Riktigt! För att gå mindre långt i uppvisandet af *antecedentia,* än vi kanske i somligas tycke gjort, hållom oss alltså till de närmaste: det vill säga, till de distiker, som i den epigrammsamling, hvarur det anförda blifvit taget, närmast föregå det.

Läsom det i sitt sammanhag med de båda nästföregående, och tillika med de sex nästföljande! Hvad finna vi? Att det är länk af en afdelning, som blifvit föranledd af den i all sin styggelse rasande Franska revolutionen, och har särskildt till thema intrycket af detta skådespel; ett intryck, som sammanfattar harm öfver de vilda galenskaperna, förakt för deras ledare, missnöje äfven med deras motståndares trångsinnighet, och i det hela misströstan på segren af menskligheten ädlare krafter. Det var (såsom kändt är) en under dessa revolutionsår daglig företeelse, att af dem, som uppträdde åtminstone med förtjensten af ärliga svärmare, den ene efter den andre genast, såsnart han en smula längre varit med i tumultet och varit nog olycklig att ej bli halshuggen, hängd på lyktpåle eller skjuten, strök af sig svärmeriet såsom en ungdomsillusion, men icke dessmindre (för att genomdrifva sina öfriga afsigter) fortfor att nyttja dess språk, så länge massan lät sig deraf imponeras och ledas. Från en sålunda stämd sinnesförfattning — icke «ilska» mot Gud, men förtviflan öfver menniskorna — erhöll det ifrågavarande epigrammet sin upprinnelse. Dess mening är: i ett så svagt slägte och en så förderfvad samhällsverld sker förvandlingen från svärmare till bedragare så sjelfnödvändigt, att till och med den fullkomligaste af menniskovarelser, om han icke genom en martyrdöd förflyttades från jorden i den ålder *), hvari Christus lemnade den, skulle ej kunna bevara sig obesmittad af det allmänna onda; utan smittas deraf åtminstone så till vida, att han (om än i fortfarande välmening) komme att spela en role, der han ej sällan tänkte i sitt innersta något annat, än hvad han funne tjenligt att bära på läpparna, eller blefve, äfven såsom menniskornas välgörare, innerst deras föraktare, som insåge sig böra bedraga dem — just för deras bästa skull. — Sådan är betydelsen af detta epigramm; och derföre är det (såsom jag redan sagt) mindre en blasfemi, än en till absurditet drifven

*) «Det trettionde året» står der naturligtvis såsom en rund summa.

misanthropisk förstämning; en öfverrumpling af hänförelse till otro på menskligheten. Att likafullt, och liksom i en af sjelfva denna förstämning genast återväckt besinning, Goethe uppställde det motsatta förhållandet såsom en fordran: det ådagalägger ett af de nästföljande hithöriga epigrammerna, der han på frågan:

«Sage, thun wir nicht recht? Wir müssen den Pöbel betriegen»;

gifver sitt eget hjertas svar:

«Seyd nur redlich, und so führt ihn zum Menschlichen an!»

Desto tveklösare kunna vi antaga: hade Goethe vid den tidpunkten varit, jag vill icke säga fullt, men åtminstone så långt genomträngd af christendomens centralsanning, som han var — eller alltmera blef — under den sista tredjedelen af sin lefnad: ganska visst hade då det öfverklagade epigrammet förblifvit otänkt, och således jemväl oskrifvet.

Att förfölja och, om möjligt, utrota christendomen såsom ett dåraktigt «svärmeri för det heliga», jemte all den för öfverjordiska syften ungdomligt nitälskande och till hvarje uppoffring beredvilliga själslyftning, som med detta svärmeri står i närmare eller fjermare samband: det skulle hafva varit innersta uppsåtet hos — ja, sjelfva egentliga lefnadsmålet för — en skald, ur hvars strängaspel så många toner framklingat både af den frommaste religiositet och den bestämdaste christlighet? Svårligen torde dock äfven den största zelotiska kraftansträngning mäkta tillintetgöra, att det är han, som, i de för vagabundår utropade Weimariska ungdomsåren, sjöng under resan till en menniskohatande olycklig, den han ville rädda *):

«O, wer heilet die Schmerzen
Des, dem Balsam zu Gift ward?
Der sich Menschenhass
Aus der Fülle der Liebe trank?
— — — — — — —
Ist auf deinem Psalter,

*) Se poemet «Harzreise im Winter», och den i sista delen af hans sjelfbiografi gifna kommentarien dertill.

Vater det Liebe! ein Ton
Seinem Ohre vernehmlich,
So erquicke sein Herz!
Der du der Freuden viel schaffst,
Jedem ein überfliessend Mass,
Öffne den umwölkten Blick,
Ueber die tausend Quellen
Neben dem Durstenden
In der Wüste!»

icke heller, att det är han, som i sin sednare mannaålder fortfor att qväda, än om den af verklig kärlek frälsade Bajaderen:

«Es freut sich die Gottheit der reuigen Sünder;
Unsterbliche heben verlorene Kinder
Mit feurigen Armen zum Himmel empor» —

än för den förtviflande Faust, som genom dessa ljud återhölls från sjelfmord:

«Christ ist erstanden!
Freude dem Sterblichen,
Den die verderblichen,
Schleichenden, erblichen
Mängel umwanden.
Christ ist erstanden!
Selig der Liebende,
Der die betrübende,
Heilsam' und übende
Prüfung bestanden.
Christ ist erstanden,
Aus der Verwesung Schoos;
Reisset von Banden
Freudig euch los!»

Äfvenså lär det väl förblifva han, som diktat den i engladrägt klädda Mignons allbekanta odödlighetssång («So lasst mich scheinen, bis ich werde!»), om hvilken man ock vet, att hans moder plägade recitera den, när man sade henne att hennes son var en ochristen. I öfverensstämmelse härmed qvad han såsom åttio-årig, på bredden af sin graf — ömsom i sitt eget namn:

«Und wenn mich am Tag die Ferne
Blauer Berge sehnlich zieht,
Nachts das Uebermass der Sterne
Prächtig mir zu Häupten glüht, —
Alle Tag' und alle Nächte
Rühm' ich so des Menschen Loos:
Denkt er ewig sich in's Rechte,
Ist er ewig schön und gross!»

ömsom i de englars namn, af hvilka den räddade Faust mottages:

«Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen:
Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen;
Und hat an ihm die Liebe gar
Von oben Theil genommen,
Begegnet ihm die selige Schar
Mit herzlichem Willkommen.»

Icke dessmindre har en annan from man — också läkare — anthropologen Heinroth berättat oss, att Christi kors var för Goethe «en vämjelse». Det är då sannolikt detta, som ådagaläggas t. ex. i poemet «die Geheimnisse», genom följande strofer om en till ett kloster anländande vandringsman:

«Schon sieht er dicht sich vor dem stillen Orte,
Der seinen Geist mit Ruh' und Hoffnung füllt;
Und auf dem Bogen der geschlossenen Pforte
Erblickt er ein geheimnissvolles Bild.
Er steht und sinnt und lispelt leise Worte
Der Andacht, die in seinem Herzen quillt:
Er steht und sinnt, was das hat zu bedeuten?
Die Sonne sinkt, und es verklingt das Läuten.

Das Zeichen sieht er prächtig aufgerichtet,
Das aller Welt zu Trost und Hoffnung steht,
Zu dem viel tausend Geister sich verpflichtet,
Zu dem viel tausend Herzen warm gefleht,
Das die Gewalt des bittern Tod's vernichtet,
Das in so mancher Siegesfahne weht:
Ein Labequell durchdringt die matten Glieder;
Er sieht das Kreuz — und schlägt die Augen nieder.

Er fühlet neu, was dort für Heil entsprungen;
Den Glauben fühlt er einer halben Welt;
Doch von ganz neuem Sinn wird er durchdrungen,
Wie sich das Bild ihm hier vor Augen stellt:
Er sieht das Kreuz mit Rosen dicht umschlungen!
Wer hat dem Kreuze Rosen zugesellt?
Es schwillt der Kranz, um recht von allen Seiten
Das schroffe Holz mit Weichheit zu bekleiden.

Und leichte Silber-Himmelswolken schweben,
Mit Kreuz und Rosen sich empor zu schwingen;
Und aus der Mitte quillt ein heilig Leben,
Dreifacher Strahlen, die aus Einem Punkte dringen:
Von keinen Worten ist das Bild umgeben,
Die dem Geheimniss Sinn und Klarheit bringen.
Im Dämmerschein, der immer tiefer grauet,
Steht er, und sinnt, und fühlet sich erbauet.»

I sanning! till denna bilds förklarande borde «inga ord» behöfvas. Kanske låg dock en antydning derom i den sedermera insläppte pilgrimens ord, när det heter om hans sätt att för bröderne tolka det budskap han har:

«Was er erzählet, wirkt wie tiefe Lehren
Der Weisheit, die von Kinderlippen schallt;
An Offenheit, an Unschuld der Gebärde
Scheint er ein Mensch von einer andern Erde».

Det är oss obekant, om och huru Heinroth läst denna skaldedikt, som, enligt Goethes (på sin ålderdom gifna) uttryckliga förklaring, var ämnad enkom till den högsta religionens förherrligande, men tyvärr (liksom så mänget annat verk af samma skald) förblef ofullbordad. Deremot kan tagas för afgjordt, att äfven han ganska noga i sitt minne inpreglat det kostliga fyndet af de bägge raderna: «Jeglichen Schwärmer schlagt mir an's Kreuz» m. m. Visst är, att han försäkrar: «Goethe var icke skickad för Guds rike», d. v. s. med andra ord: Goethe är en helvetets eldbrand, och en af de största. Den förorättade skaldens ande skulle kunna tillropa sin domare så, som Dante, i Tiecks Zerbino, tillropar Zerbinos tjenare Nestor:

«Wer bist Du, flache Unbedeutenheit,
Der du dich dieser frechen Sprach' erkühnst?
Hat dich kein Laut aus meinem Lied getroffen?»

Heinroth kan dock vara lugn: denne ande, redan före sitt afsked från vår jord den bland alla samtidens författare mildaste, är tvifvelsutan i den region, der han nu vistas, ännu mindre benägen för hårda genmälen. Äfven vi vilja ej utbrista: Mask! ho är du, som djerfves tala så om ett af de herrligaste väsenden, hvilka den Evige utsändt i verlden med omätliga pund och omätliga uppdrag? Är ditt hjerta nog stort, är ditt begrepp nog ljust, är din föreställning nog vid, att omgränsa hans bestämmelse, hans ansvar, hans frestelser, hans nederlag, hans segrar? Bär du i din hand, icke din utan Guds egen vigtskål? Men vi högakta, uppriktigt, Heinroths karakter och oskrymtadt christliga välmening. Vi önska derföre, att en stråle måtte för honom uppgå, som lär honom förstå de sist anförda stansernas mening. Kanske skall han då inse, hvari skilnaden mellan Goethe och «de fromma» djupast ligger. Den ligger deri, att Goethe ville se korset — med rosor. Han hade ingenting mot trävirket, och ingenting mot törnena; men rosorna skulle vara med. Han hade, kort sagdt, intet emot att i korsets lära vörda den företrädesvis guddomliga religionen; blott man ville så fatta denna religion, att den just derföre, emedan den framför alla andra religioner är smärtans, lidandets, försakelsens, sjelfuppoffringens religion, också är, framför alla de andra, kraftens, segrens, glädjens, skönhetens. Vi neka ej till, att sådan är äfven vår egen öfvertygelse. Men påstå vi fördenskull, att den, som ej begriper detta, «icke är skickad för Guds rike?» Långt derifrån! Slika förmätna domslut anstå blott dem, som, i all sin gudaktighet och renlärighet, dock synas alldeles hafva förglömt tvenne af de vigtigaste bibelspråken; det ena: «Dömmer icke, så varden I icke dömde!» det andra: «Vi fela i mång' stycken alle».

Det är en skum föreställning, en ytlig eller trång verldsåsigt, som icke inser, att christendomens lära, i den mån hon riktigt förstås, är på ännu fullkomligare vis, än sjelfva den forn-helleniska hedendomen, en humanitetens religion; eller som icke, i fall denna sanning inses, vill tillåta den att i alla riktningar verkligt göra sig gällande. Hade de protestantiska theologerne mäktat för den unge Goethe framställa henne ur en synpunkt, hvari det genast blifvit honom klart, att hon, långt ifrån att vilja förstöra naturen, döda sinligheten, qväfva glädjen, fördömma skönheten, tvärtom har kommit just för att förklara, rena, förädla, nyskapa, helga dem *): aldrig hade han då från henne aflägsnat sig, aldrig funnit henne motsäga den äkta diktens och den äkta forskningens fordringar, aldrig så misskännt sina egna riktigare aningar, att han sökt i andra brunnar det lefvande vatten, hvilket man i denna gjorde honom otillgängligt. Men desto mera länder honom till berömmelse, att han likafullt, småningom, kom Christus-uppenbarelsens rätta mening på spåren. I sammanhang med, i motsvarighet till hans öfriga lefnads- och konstnärs-förhållanden, se vi jemväl i detta, ganska bestämdt, tre perioder af hans bana åtskilja sig. Har man ej studerat honom tillfyllest, för att veta detta; blandar man allt i hans skrifter huller om buller, uppslår och citerar på måfå; tager man dervid för allvar, hvad ofta är blott nyck eller kapris, och tvärtom: då slår visserligen ej felt, att man utan möda kan göra honom skyldig till hvilka gräsligheter man behagar.

Den första perioden var en christligt-naturalistisk; den andra en naturalistiskt-humanistisk; den tredje en — genom sjelfva humanismen förmedlad och inledd — naturalistiskt-christlig. Under den första — eller före hans i alla afseenden epok-görande resa till Italien — utbildade sig mer och mer öfvergången till den andra; men alltjemt med än märkligare, än omärkligare bibehållande af de

*) I mitt »Tal, hållet vid Svenska Bibel-Sällskapets allmänna sammankomst den 27 Mars 1839», träffar man denna tanke vidare utförd.

positivt-christliga intryck, hvilka han såsom barn mottagit. Under den andra perioden var — afgjordt och uppenbart — konsten, såsom det till skönhet befriade, skärade, adlade natur- och menniskolifvets harmoniska fulländning, för honom det högsta; för konstens fullkomligaste representant ansåg han den antika (hvars grundlynne han tyckte sig äfven igenfinna hos sin ungdomsälskling Shakspeare), eller det skönt menskligas, den sedliga gratiens religion, af hvilken all skön mensklighet, såsom sådan, blef hyllad såsom guddomlighetens fulla och omedelbart närvarande uppenbarelse. En religion, i kraft häraf den på den högsta bildningsgraden enda allmängiltiga; hvars prester alla sanna skalder och konstnärer voro. (I denna åsigt öfverenstämde med honom Schiller, till alla delar.) Under den tredje perioden, som började ungefär vid hans sednare mannaålders inträde och sedan fortfor tills hans hädangång, synas deremot — i ett omvändt förhållande till den första — de ursprungliga intrycken småningom ånyo, med ständigt mera vidgadt område, återtaga sitt fordna välde; och detta just i följd af den hos honom så högt och rikt utvecklade humanism, som nu, med vist allvar skådande tillbaka på den långa tillryggalagda banan och all dess ymniga erfarenhet, ej kunde dervid undgå att städse djupare skåda inåt sitt eget inre och innersta. Äfven i hans beröringar med filosofien äro dessa perioder karakteristiskt utmärkta. Under den första inverkade hufvudsakligen Spinoza, och bestyrkte hans böjelse att anse den uppenbarelse, hvarmedelst Gud är oss närvarande i det sinliga och synliga verldsalltet, för den enda och tillräckliga. Under den andra inverkade, i ej ringa mån, Kant — nämligen från den formal-estetiska sidan, eller genom sin «Kritik der Urtheilskraft». Under den tredjes utveckling inverkade, i vida betydligare måtto, den Spinoziska lärans förandligande och förädlande omskapare, Schelling; hvars slutliga bemödande, att upphäfva eller försona motsägelsen mellan den spekulativa naturalismen och den christliga theismen, äfven vann Goethes

bifall *). Och liksom här det enhetsband, hvaraf dessa förvandlingar sammanhållas till ett helt, är det på Leibnitziskt vis idealistiska monadbegrepp, som han, redan tidigt, hade med stort interesse uppfattat och i hela sin verldsåsigt införlifvat med stor energi (så att, bland annat, hans under alla dessa perioder fasta öfvertygelse om själens personliga odödlighet var på detta begrepp baserad): likaså utgör, på den direkt religiösa sidan, det rena mensklighetsbegrepp, för hvilket han (mer, än han länge sjelf visste) hade christendomens barndomsåskådning att tacka, det enhetsband, som under de periodiska skiftningarna håller den personliga kontinuiteten tillsammans. Naturligtvis måste desto mer inträffa, att i enhvar af dessa perioder förete sig äfven stämningar, accorder, melodier, som eljest mera enkom tillhöra någon af de bägge andra. Så är den christna grundbeståndsdelen, ja den christna grundtonen, omisskänlig t. ex. ej blott i Hermann und Dorothea, utan ock i denna aldrig nog beundransvärda Iphigenia, en komposition, som så helt och hållet lefver i den renaste ether af helig sedlighet, fjerran från ens minsta flägt af någon sinlig lidelse; ja, till och med i de partier af den så illa beryktade Wilhelm Meister, genom hvilka fortsättningens mera positiva resultater förebådas — såsom i slut-choren vid Mignons begrafning: «Schreitet in's Leben zurück! Nehmt den heiligen Ernst mit hinaus; den der Ernst, der heilige, macht allein das Leben zur Ewigkeit.» Häri äger man, i sjelfva verket, valspråket för Goethes hela innersta lefnad; och detta valspråk, som i Meisters Wanderjahre lyder med andra ord: «Grosse Gedanken und ein reines Herz — das ist's, was wir von Gott erbitten sollen!» blef för hanans sista tredjedel det rentaf uteslutande. Om Faust vilja vi ej tala: det är företrädesvis hans poetiska lefnadsverk, hvartill alla de antydda perioderna lika skattat. — Väl blef näppligen hans ställning till det historiskt-positiva af christendomen, någonsin, en full-

*) Se t. ex. omdömet öfver Schellings skrift mot Jacobi.

ständigt christlig; men att Gud hade meddelat oss deruti någonting **vida mera**, än en högst sinnrik och högst älsklig myth — **det** blef honom dock, år för år, alltmer inlysande. Man torde nu ock förstå, att **den** naturalism, som härmed honom tillerkännes, noga måste skiljas från den låga, krassa, giftiga, hvilken blott obekantskap med den verklige Goethe tillviter honom. **Hans** naturalism var af det höga, sanna, sunda slag, som innerst är (om icke alltid *actu*, dock alltid *in potentia*) en spiritualism, närmast stående intill medelpunkten af lifvets sanning.

Af de talrika yttranden från hans sednare lefnadsår, hvilka här till bevis kunde åberopas, nödgar oss (för denna gång) bristande utrymme att endast anföra några få. — «Es giebt ein Mysterium, so gut in der Philosophie wie in der Religion. Das Mass des gemeinen Menschenverstandes ist wahrlich nicht so gross, dass man ihm eine so ungeheure Aufgabe zumuthen könnte, es zum Schiedsrichter in solchen Dingen zu erwählen. Die Mysterien, besonders die Dogmen der christlichen Religion. eignem sich zu Gegenständen der tiefsten Philosophie». — «Das höchste Lob gebührt der christlichen Religion, deren reiner, edler Ursprung sich immerfort dadurch bethätigt, dass nach den grössten Verirrungen, in welche sie der dunkle Mensch hineinzog, ehe man sich's versieht, sie sich in ihrer ersten lieblichen Eigenthümlichkeit, zu Erquickung des sittlichen Menschenbedürfnisses, immer wieder hervorthut.» — «Die christliche Religion ist ein mächtiges Wesen für sich, woran die gesunkene und leidende Menschheit von Zeit zu Zeit sich immer wieder emporgearbeitet hat; und indem man ihr diese Wirkung zugesteht, ist sie über alle Philosophie erhaben, und bedarf von ihr keine Stütze.» — «Es ist ein Meer auszutrinken, wenn man sich in eine historische und kritische Untersuchung der Evangelien einlässt. Man thut immer besser, sich ohne weiteres an das zu halten, was **wirklich da ist**, und sich davon anzueignen, was man für seine sittliche Cultur und Stärkung gebrauchen kann.» — «Desshalb ist die Bibel ein

ewig wirksames Buch, weil, so lang die Welt steht, niemand auftreten und sagen wird: ich begreife es im Ganzen, und verstehe es im Einzelnen. Wir aber sagen bescheiden: im Ganzen ist es ehrwürdig, und im Einzelnen anwendbar.» — «Wohl bedarf die Welt, in ihrer unfrommen Einseitigkeit, solcher Licht- und Wärme-Quellen, um nicht durchaus im egoistischen Irrsale zu erfrieren und zu verdursten.» — «Die christliche Religion, zergliedert und zerstreut, muss sich doch endlich immer wieder am Kreuze zusammen finden.» — «Eins bringt niemand mit auf die Welt; und doch ist es das, worauf Alles ankommt, damit der Mensch nach allen Seiten zu ein Mensch sei: Ehrfurcht. Ungern entschliesst sich der Mensch zur Ehrfurcht; es ist ein höherer Sinn, der seiner Natur gegeben werden muss.» — I förhållande till den naturliga religionen, som är grundad på «Ehrfurcht vor dem was über uns ist», och till den filosofiska, som grundar sig på «Ehrfurcht vor dem was uns gleich ist», säges om christendomen: «Die dritte Religion ist gegründet auf die Ehrfurcht vor dem was unter uns ist: wir nennen sie die christliche, weil sich in ihr eine solche Sinnesart am meistein offenbart; es ist ein Letztes, wozu die Menschheit gelangen konnte und musste. Aber was gehörte dazu, die Erde nicht allein unter sich liegen zu lassen und sich auf einen höhern Geburtsort zu berufen; sondern auch Niedrigkeit und Armuth, Spott und Verachtung, Schmach und Elend, Leiden und Tod als göttlich anzuerkennen, ja Sünde selbst und Verbrechen nicht als Hindernisse, sondern als Fördernisse des Heiligen zu schätzen! Hievon finden sich freilich Spuren durch alle Zeiten; aber Spur ist nicht Ziel. Und da dieses einmal erreicht ist, so kann die Menschheit nicht wieder zurück; und man darf sagen, dass die christliche Religion, da sie sich einmal göttlich verkörpert hat, nicht wieder aufgelöst werden mag.» — Och nu om Christus sjelf: «Indem er das Niedere zu sich herauf zieht, so verleugnet er nicht, von der andern Seite, seinen göttlichen Ursprung. Auch sein Leiden

und seinen Tod heben wir als ein Vorbild erhabenster Duldung heraus. Aber — wir ziehen einen Schleier über diese Leiden, eben weil wir sie hoch verehren. Wir halten es für eine Frechheit, jenes Martergerüst und den Heiligen dem Anblick der Sonne auszusetzen . . . mit diesen tiefen Geheimnissen, in welchen die göttliche Tiefe des Leidens verborgen liegt, zu spielen, zu tändeln.» — «Wo es im Leiden ein Göttliches giebt, da giebt es ein Heiligthum des Schmerzes.» — «Er» (Christus) «steht vor einem Hintergrunde, wo der Schöpfer das Weltall ausgebreitet hat; von ihm geht eine geistige Wirkung aus; seine Leiden eignet man sich als Beispiel zu, und seine Verklärung ist das Pfand für eine ewige Dauer.» — «Ich bin überzeugt, dass die Bibel immer schöner wird, je mehr man sie versteht.» — «Wundern darf es uns nicht, dass in unsern Tagen auch milde Stimmen sich hervorthun, welche auf jenes Höhere hinweisen, von welchem ganz allein befriedigende Versöhnung zu hoffen ist.» — «Am Ende des Lebens gehn dem gefassten Geist Gedanken auf, bisher undenkbare; sie sind wie selige Dämonen, die sich auf den Gipfeln der Vergangenheit glänzend niederlassen.»

Så tänkte och talade den hedniske skalden, den materialistiske naturforskaren, det heligas förhånare, köttets förgudare och andens korsfästare — Goethe! Så skref han ock, i sina sista år, till sin ungdomsväninna, grefvinnan Stolberg, såsom svar på ett bref, hvari hon förmanat honom att (på hennes vis) vända sig till Christus: «Lange leben, heisst gar vieles überleben. Wir überleben uns selbst. Alles dieses Vorübergehende lassen wir uns gefallen; bleibt uns nur das Ewige jeden Augenblich gegenwärtig, so leiden wir nicht an der vergänglichen Zeit. — Redlich habe ich es mein Lebenlang mit mir und andern gemeint, und — bei allem irdischen Treiben — immer auf's Höchste hingeblickt; Sie und die Ihrigen haben es auch gethan. Wirken wir also immerfort, so lang es Tag für uns ist: für andere wird auch eine Sonne scheinen, und uns indessen ein

helleres Licht erleuchten. — Und so bleiben wir wegen Zukunft unbekümmert! In unsers Vaters Reiche sind viel Provinzen; und da er uns hier zu Lande ein so fröhliches Ansiedeln bereitete, so wird drüben gewiss auch für uns beide gesorgt sein. — Möge sich in den Armen den allliebenden Vaters Alles wieder zusammen finden!»

Framdeles, måhända, mera — så väl om hans Sede- och Religions-lära, som om den praktiska sedlighet och religiositet, hvilken hans långa lefnad onekligen ådagalagt. Så mycken verksam menniskokärlek, så oföränderlig pietet mot välgörare och godhet mot underordnade, så nitiskt uppfylld embetsmanna- och statsmanna-pligt, så outtröttlig flit, uppriktighet, konseqvens i alla af hans bestämmelse inneburna bemödanden, så rastlös förkofran af de stora pund honom voro ombetrodda — allt detta, sammanfattadt med så många andra sköna drag (t. ex. det högsinniga, och — tyvärr! — i sitt slag nästan enda, vänskapsförhållandet med Schiller), gör hans eget lefnadslopp, oaktadt dess åtskilliga menskliga fläckar, till ett harmoniskt konstverk, lika väl afslutadt, som ordnadt. Troligen är han alltså icke oberättigad till det naiva välbehag, hvarmed han, såsom gubbe, i dessa ord utlät sig om den tillryggalagda banan:

«Weite Welt und breites Leben;
Langer Jahre redlich Streben;
Stets geforscht, und stets gegründet;
Nie geschlossen, oft geründet;
Ältestes bewahrt mit Treue;
Freundlich aufgefasstes Neue;
Heitern Sinn und reine Zwecke: —
Nun! man kommt wohl eine Strecke.»

Vi åter, för vår räkning, anse oss kunna lämpa på honom sjelf dessa verser ur hans «Geheimnisse»:

«Wenn einen Menschen die Natur erhoben,
Ist es kein Wunder, wenn ihm viel gelingt;
Man muss in ihm die Macht des Schöpfers loben,
Der schwachen Thon zu solcher Ehre bringt;

Doch wenn ein Mann von allen Lebensproben
Die sauerste besteht, **sich selbst bezwingt:**
Dann kann man ihn mit Freuden andern zeigen,
Und sagen: Das ist **er** — dast ist sein **eigen!»**

äfvensom dessa, ur hans epilog öfver Schiller:

«Auch manche Geister, die mit ihm gerungen,
Sein gross Verdienst unwillig anerkannt,
Sie fühlen sich von seiner Kraft durchdrungen,
In seinem Kreise willig festgebannt;
Zum Höchsten hat er sich emporgeschwungen,
Mit allem, was wir schätzen, nah verwandt.
So feyert Ihn! Denn, was dem Mann das Leben
Nur **halb** ertheilt, soll **ganz** die Nachwelt geben.»

Ingenting skulle hjertligare glädja mig, än att bland dessa andar jemväl — förr eller sednare — träffa den ädle och ur så många skäl högaktningsvärde författare, som gifvit anledningen till förevarande lilla apologi. Vi äro bägge för gamla — eller, kanske rättare sagdt, bägge för unga — att kunna bekänna oss till den moderna vishet, hvars grundsats är *Nil admirari*, och hvars kritiska theori finnes beskrifven af Thorild, på sid. 48 af hans samlade Skrifters tredje del. Att jag ej utan värma försvarat hvad jag beundrar, skall således lättast **han** begripa och förlåta. Med lika liten möda skall **han** inse, att jag icke har polemiserat emot — honom; utan endast mot ett föreställningssätt, hvaråt han, med uppmärksamheten riktad på sitt egentliga hufvudmål, i brådskan lånat sig till tolk.